

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 10'2023

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2023.10>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

2023 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 31.10.2023

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 44, м. Київ, 01001

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 15 від 24 жовтня

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2023
© "Економіка. Фінанси. Право",
2023

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 10'2023

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2023.10>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 15 of October 24, 2023). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 31.10.2023

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office:

Khreshchatyk str., 44, Kyiv, 01001

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2023
© "Economics. Finances. Law",
2023

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Валентина Левченко, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Володимир Головач, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик»»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Тетяна Головач, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Антон Бойко, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Олена Величко, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Анатолій Герасимович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Тетяна Гільорме, д.е.н., доцент, п.н.с., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Науково-дослідний інститут енергоефективних технологій та матеріалознавства) (Україна)

Любомира Кіндратська, д.е.н., професор, професор кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Ірина Криштопа, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Юрій Манцевич, д.е.н., доцент, вчений секретар, Дер-жавне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Олена Петрик, д.е.н., професор, завідувачка кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Петро Плаван, доктор наук, проф. інж., ректор Академії Данубіус (Словацька Республіка)

Свєнія Полякова, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Олена Потішняк, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Юлія Слободяник, д.е.н., професор, професор кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Евангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Сергій Ткаченко, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»", академік Академії економічних наук України (Україна)

Віктор Тринчук, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Людмила Чижєвська, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Гульнара Балгімбекова, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казхстан)

Олександр Бригінєць, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Віктор Василінчук, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативного-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Сергій Константинов, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Ігор Озерський, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Малгожата Скоржевська-Амберг, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Юрій Фрицький, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Анатолій Яровий, к.ю.н., доцент, суддя у відставці; член міжнародної поліцейської асоціації (українська секція) (Україна)

Відповідальний редактор: Леся Поповецька-Демченко (Україна-Франція)

Випусковий редактор: Анна Туманян (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatolii Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tetiana Hilorme, Doctor of Economics, Associate Professor, Leading Researcher, Oles Honchar Dnipro National University (Research Institute of Energy-Efficient Technologies and Materials Science) (Ukraine)

Liubomyra Kindratska, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Tax Management and Financial Monitoring, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna Kryshchopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Olena Petryk, Doctor of Economics, Professor, Head of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Peter Plavcan, Dr.h.c., prof. Ing., Rector, Vysoka skola Danubius (Slovakia)

Yevheniia Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Yuliia Slobodanyk, Doctor of Economics, Professor, Professor of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor Vasylynychuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzewska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii Yaroviyi, PhD in Legal Sciences; retired judge; member of the International Police Association (Ukrainian section) (Ukraine)

Managing editor: Lesia Popovetska-Demchenko (Ukraine-France)

Issue Editor: Anna Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

<i>БЕЗПАЛЕНКО О.В.</i> Соціальна політика у забезпеченні суспільного прогресу	6
<i>БОРТНІКОВА М.Г., ЗУЗАК О.В.</i> Експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки	12
<i>ХОЧА Н.В., МОСКАЛЬ Н.В.</i> Перехід на електронний документообіг: перспективи та виклики	17
<i>ПАТИКА Н.І., ПАСІЧНИК Ю.В.</i> Економічний потенціал фермерів у забезпеченні розвитку сільських територіальних громад	21
<i>МОСКАЛЬ Н.В., БАНДУРА З.Л., КРІЛЬ Я.Я.</i> Сучасні аспекти управління якістю аудиторських послуг ...	24
<i>БОРТНІКОВА М.Г., КАРАБІНОВИЧ Р.В.</i> Проблеми вибору та застосування інноваційних інструментів управління міжнародними проектами в умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків ...	28
<i>БЛАЩУК-ДЕВ'ЯТКІНА Н.З., БУНДЗ Н.Б.</i> Теоретичні основи формування інвестиційної стратегії підприємства у сучасних умовах	32
<i>ВОЛКОВЕЦЬКИЙ Д.С., ВОЛКОВЕЦЬКА С.В.</i> Деякі аспекти правового виховання як засадничого елемента громадянського суспільства	38
<i>ТОДОЩУК А.В., ПЕТРИШИН Н.Я., ДАВИДЧАК М.О.</i> Розвиток регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану	42
<i>ДОРОШ І.М.</i> Кібербезпека та її роль у фінансовому секторі: загрози та заходи захисту	48
<i>БІГУН В.В., ЙОХНА М.А., ТЕБЕНКО В.М.</i> Вплив цифрової трансформації на конкурентоспроможність підприємств: аналіз відмінностей у бізнес-стратегіях	52
<i>БОНДАРЕНКО О.М., КОЗЛОВА В.О., КОЗОРИЗ А.С.</i> Облік та відображення у звітності нарахування та сплати податку на прибуток підприємств	58
<i>ГОЛОВКІН Б.М.</i> До питання охорони здоров'я засуджених	61
<i>МОРОЗ В.О.</i> Вдосконалення інструментів діяльності місцевих органів публічної адміністрації в контексті європейської інтеграції	65
<i>МОСКАЛЕНКО А.О., ХОМЕНКО М.В.</i> Правове регулювання затвердження нормативної грошової оцінки земельних ділянок органами місцевого самоврядування	69
<i>СТАВЕРСЬКА Т.О., ЛИСАК Г.Г., ПРИХОДЬКО В.О.</i> Фінтех і майбутнє фінансових послуг: інновації у фінансовому секторі	74
<i>СУНДУК Т.Ф., ІВАШКО О.А., ЧОРНОВОЛ А.О.</i> Розвиток інноваційних фінансових інструментів та їхній вплив на глобальні фінансові ринки	80
<i>ВЛАДОВСЬКА К.П.</i> Адміністративно-правове регулювання проходження публічної служби в органах виконавчої влади	84
<i>КОНОНЕНКО О.В., ФАРТУШНИЙ І.Д.</i> Економіка знань та інструменти її імплементації в класичний банкінг	89
<i>БУХАНЕВИЧ О.М., ГАЛУС О.О., РИЖУК І.В.</i> Теоретико-правові та прикладні питання оскарження звільнення з публічної служби в порядку адміністративного судочинства	93
<i>POBEREZHNA Z.</i> Monitoring and assessment of the influence of macroeconomic factors on the activities of aviation enterprises in competitive markets (Моніторинг та оцінювання впливу макроекономічних факторів на діяльність авіапідприємств на конкурентних ринках)	97
<i>IVANOVA R.</i> Current state and prospects of the development of judicial control of administrative courts by public administration bodies (Сучасний стан і перспективи розвитку судового контролю адміністративних судів за органами публічної адміністрації)	101

CONTENTS

O. BEZPALENKO. Social policy in ensuring social progress	6
M. BORTNIKOVA, O. ZUZAK. Express evaluation of the adaptation potential of the enterprise during the entering foreign markets	12
N. KHOCHA, N. MOSKAL. Transition to electronic document workflow: perspectives and challenges	17
N. PATYKA, Y. PASICHNYK. Economic potential of farmers in providing the development of rural territorial communities	21
N. MOSKAL, Z. BANDURA, Y. KRIL. Contemporary aspects of quality management in audit services	24
M. BORTNIKOVA, R. KARABINOVYCH. Problems of selection and usage of innovative tools for international projects management in the context of foreign economic relations expanding	28
N. BLASHCHUK-DEVIATKINA, N. BUNDZ. Theoretical foundations of the formation of the investment strategy of the enterprise in modern conditions	32
D. VOLKOVETSKYI, S. VOLKOVETSKA. Some aspects of legal education as a fundamental element of civil society	38
A. TODOSHCHUK, N. PETRYSHYN, M. DAVYDCHAK. Development of regulation of foreign economic activity under martial law	42
I. DOROSH. Cyber security and its role in the financial sector: threats and protection measures	48
V. BIHUN, M. YOKHNA, V. TEBENKO. The impact of digital transformation on the competitiveness of enterprises: the analysis of differences in business strategies	52
O. BONDARENKO, V. KOZLOVA, A. KOZORIZ. Accounting and reporting of accrual and payment of corporate income tax	58
B. HOLOVKIN. To the issue of health care for convicts	61
V. MOROZ. Improvement of tools for the activity of local public administration bodies in the context of European integration	65
A. MOSKALENKO, M. KHOMENKO. Legal regulation of land parcel normative monetary valuation approval by local self-government authorities	69
T. STAVERSKA, H. LYSAK, V. PRYKHODKO. Fintech and the future of financial services: innovations in the financial sector	74
T. SUNDUK, O. IVASHKO, A. CHORNOVOL. Development of innovative financial instruments and their impact on global financial markets	80
K. VLADOVSKA. Administrative and legal regulation of public service in bodies of the executive power	84
O. KONONENKO, I. FARTUSHNYI. Knowledge economy and tools for its implementation in classical banking ...	89
O. BUKHANEVYCH, O. HALUS, I. RYZHUK. Theoretical-legal and applied issues of the appeal of dismissal from the public service in administrative jurisdiction	93
Z. POBEREZHNA. Monitoring and assessment of the influence of macroeconomic factors on the activities of aviation enterprises in competitive markets	97
R. IVANOVA. Current state and prospects of the development of judicial control of administrative courts by public administration bodies	101

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.1>
 УДК 316.4:316.3

Ольга Володимирівна **БЕЗПАЛЕНКО**

к.е.н., доцент, зав. кафедрою, Київський університет ринкових відносин

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8944-4673>

e-mail: Kuro_kaf_fin@ukr.net

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНОГО ПРОГРЕСУ

Соціальна реформа має бути поштовхом та орієнтиром руху в краще соціальне майбутнє, поступальним рухом вперед зі змінами в позитивному напрямку. Проте будь-які зміни в соціальній політиці є об'єктом безперервних дискусій, полеміки, критики і не влаштовують або суб'єктів надання, або користувачів соціальних благ. Автором здійснено теоретичне обґрунтування соціальної політики як комплексного поняття, що має охоплювати всі сфери суспільного життя: соціальну, економічну, політичну та духовну та інші необхідні складники для розвитку людського потенціалу, та сприяти суспільному прогресу.

Ключові слова: соціальна політика, суспільний прогрес, людський потенціал, людський капітал, сфери суспільного життя

ВСТУП

Соціальні питання є вкрай важливими завжди, а в умовах структурних економічних зрушень, глобальних трансформацій та воєнних потрясінь це питання постає особливо гостро. Складні життєві обставини українців під час війни розкрили моральні й етичні цінності особистості, її потреби, вимоги, здатність оцінювати ситуацію та приймати відповідні рішення, а також вміння, бажання та можливості працювати в соціумі, проявляти розуміння, співчуття і допомагати тим, хто цього потребує. Тож сучасний стан соціальної політики має зосереджуватися на індивідуальних потребах людини, забезпеченні її добробуту, що в подальшому розвитку сприятиме формуванню прогресивного суспільства. Водночас не варто ігнорувати весь спектр соціального простору, який охоплює економічний, освітній, політичний, екологічний, медичний, побутовий, духовний, морально-культурний складники.

Концепцію соціальної політики науковці досліджують постійно і достатньо ретельно. Серед дослідників та практиків в цій проблематиці є: О. Бісмарк, С. Бондаренко, Н. Бугас, В. Беверідж, К. Вайганд, Т. Ганслі, О. Грипич, О. Іванова, А. Квітка, О. Крюков, Е. Лібанова, Ю. Лисенко, О. Макарова, В. Малімон, Л. Мартинова, В. Медяник, Д. Михайленко, К. Ніколаєць, К. Нойбург, О. Омельченко, М. Приступа, М. Садовенко, К. Слюсаренко, А. Труфен, В. Хаустова, Г. Чанишева, О. Яременко та ін.

Але в сучасних глобальних, непередбачуваних, більш ризикованих умовах розвитку суспільства більш глибокому осмисленню в наукових колах, на законодавчому рівні та в суспільстві має підлягати питання спроможності та задоволення потреб індивіда через призму державного сприяння, заохочення. Важливо враховувати вплив соціально-політичних, історично-культурних трансформацій на формування соціальної політики в Україні. Людський потенціал сприяє суспільному прогресу, а отже, є пріоритетним індикатором для реформування основних засад та подальших перспективних напрямів розвитку соціальної політики. Цим і викликає інтерес до такого напрямку дослідження.

За системним підходом без врахування ролі особистості в соціумі соціальну політику, спрямовану на розвиток людини та забезпечення її інтересів, розглянуто в роботі [1, с. 10-63]. Трагування соціальної політики як

складного та багатоаспектного поняття, що включає суб'єктну, цільову, ресурсну та організаційну ознаки, передбачено в дослідженні [2], але без належної уваги сферам її охоплення. В роботі [3] охарактеризовано ключові поняття соціальної політики, визначено передумови її формування, виокремлено вторинні ефекти фінансової та економічної політик. Але необхідність соціальної політики має бути пов'язана не тільки з вирішенням соціальної нерівності та обмеження ресурсів, а й сприяти розвитку людського конкурентоспроможного капіталу. До характерних рис соціальної політики, окрім колективності, зосередженості на соціальних відносинах та незадоволення економічного становища, варто віднести орієнтування на особистісний розвиток.

В.І. Малімон звертає увагу на те, що із врахуванням світових тенденцій суспільного розвитку роль держави в соціальній політиці зменшується, але залишається дуже важливою [4, С.52]. З цим важко не погодитись, проте акцент в дослідженні зміщується на вплив держави як головного суб'єкта соціальної політики, на соціальне буття, оминаючи інших реалізаторів соціальних програм і заходів.

Дослідження соціальної політики через соціальні орієнтири суспільного добробуту в ринкових умовах господарювання та пріоритетність людини в напрямках державної політики здійснено в працях [5-7]. З позиції конкурентоспроможного розвитку людського потенціалу кризь призму завдань державних соціальних стандартів системи соціального захисту та принципів соціальної політики соціальну політику розглянуто в науковому доробку [8]. Попри зміну вектору розгляду поняття соціальної політики уже на ринкові умови, що пов'язано з людським капіталом, в цих наукових роботах людський потенціал розглядається виключно через соціалізацію без врахування фізичних, фізіологічних, духовних, інтелектуальних можливостей й потреб суб'єкта соціальних відносин. Окрім того, варто зазначити, що соціальний захист це не єдиний складник соціальної політики, хоч і найважливіший.

Серед сучасних національних світових трендів розвитку соціальної політики з'явилося поняття «соціальна якість», спрямоване на демократичність, подолання рівня бідності у взаємозв'язку всіх видів політик [9, с. 198]. Під час формування й реалізації соціальних гарантій (прожитковий мінімум, мінімальний розмір оплата праці,

пенсій, соціальні допомоги, пільги, соціальні виплати тощо), для підвищення їх ефективності варто враховувати якісний вимір соціального захисту населення. Постанову Кабінету міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [10] має бути переглянуто як таку, що не впливає на покращення рівня добробуту населення, поглиблює соціальну нерівність, не відповідає економічним та соціальним потребам людини в сьогоденні.

МЕТА роботи – обґрунтування сутності «соціальної політики» з виділенням ключових її напрямів та основних критеріїв у контексті забезпечення соціального прогресу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведено системний аналіз стосовно сутності поняття «соціальна політика», а за допомогою методу абстракції виокремлено й обґрунтовано мету та сферу охоплення. У статті здійснено теоретичне пізнання соціальної політики як комплексного поняття, що має охоплювати всі сфери суспільного життя: соціальну, економічну, політичну та духовну – необхідні компоненти для розвитку людського потенціалу. За допомогою гіпотезно-дедуктивного методу подано взаємоузгодження елементів індивідуалізації та соціалізації в обґрунтуванні поняття «соціальна політика» та сформулювало висновки. Набуло подальшого розвитку тлумачення і виокремлення понять «суспільний» та «соціальний» як такі, що мають різні ознаки, пов'язані з комплексністю та концептуальністю.

За рахунок емпіричного та теоретичного рівнів дослідження узагальнено та розглянуто характерні ознаки соціальної політики, що дало змогу розкрити стан соціальної політики в Україні через призму індивідуального людського розвитку на шляху до суспільного прогресу.

РЕЗУЛЬТАТИ

Соціальної політики, яка б влаштовувала всіх без виключення учасників соціальних процесів у країні, не може бути. Вплив соціальних, економічних, екологічних, політичних, історичних, культурних, ідеологічних, територіальних, санітарних умов, заходів безпеки, охорони здоров'я формує відповідний стан розвитку суспільства і його всеохоплення. Так, ключові завдання соціального захисту в Україні покладено на Міністерство соціальної політики. Інші ж органи виконавчої влади формують державну політику у сфері освіти і науки, культури та інформаційної політики, охорони здоров'я, у справах ветеранів, молоді і спорту, інфраструктури тощо. До соціальних послуг, що надаються відповідно до чинного законодавства [11], має бути включено не тільки заходи для профілактики, подолання та ліквідації складних обставин, а й для збільшення можливостей для самореалізації громадян. Адже соціальний захист в Україні трансформувалася з того, що був у колишньому радянському союзі – він не створював відповідних соціально-економічних передумов для успішного розвитку особистості, а формувався на колективних засадах.

Фундаментом для подальших постійних змін і реформувань соціального захисту населення в різних кра-

їнах світу стало два типи моделей системи соціального захисту громадян: німецького канцлера, прем'єр-міністра Отто фон Бісмарка та англійського соціолога, реформатора, економіста Вільяма Генрі Беверіджа. Система соціального забезпечення Бісмарка («Закон про медичне страхування робітників» 1883 р., страхування від нещасних випадків 1884 р. і пенсійне страхування 1889 р., нім.: "Gesetz betreffend der Krankenversicherung der Arbeiter" (1883), die Unfallversicherung (1884) und die Rentenversicherung (1889)) – це встановлення обов'язкового страхування для певної категорії населення стосовно медичного страхування, страхування від нещасних випадків на виробництві та пенсійне страхування з метою покращення суспільного добробуту [12]. Головна ідея в соціальному забезпеченні Беверіджа (основна праця Вільяма Генрі Беверіджа "Соціальне забезпечення і соціальне становище", англ.: Beveridge, W. Social Insurance and Allied Services, 1942 p.) полягала у гарантуванні мінімального доходу всіх без виключення громадян і боротьбі з неробством, невіглаством, хворобами [13].

Соціальна політика американського типу відрізняється від західного тим, що не є країною загального добробуту. Проте окремі категорії населення є повноправними користувачами соціальних послуг: діти є потенційними вкладниками в економіку; пенсіонери роблять значний внесок у створення валового доходу країни впродовж свого життя; військові ветерани є захисниками нації [14]. Отже, за їх участі відбувається становлення та формування фінансової системи країни, а добробут громадян сприяє суспільному прогресу.

Одним із важливих нагальних завдань у сфері соціальної політики є створення інформативного, законодавчого, економічного підґрунтя для безпекового створення фондів самострахування. Так, досвід Данії спонукає сприяти самоосвіті у напрямі боротьби з фінансовою неграмотністю серед дітей та молоді, що зменшує соціальну нерівність та зменшує чисельність мало-забезпечених громадян [15].

Дефініція може бути зразком, моделлю, яка характеризує зміст поняття, вона показує основні складові елементи, ознаки та характеризує взаємозв'язки. Та термін «соціальна політика» не знайшов свого чіткого тлумачення та відображення в українському законодавстві та в наукових колах. Тому й ускладнюється його сприйняття, тлумачення розуміння. Це викликає дискусії та неоднозначність його трактування серед науковців та в суспільстві.

Ототожнення соціального та суспільного ґрунтується на основі перекладу з англійської мови терміну «social». Так, наприклад, у словнику іншомовних слів «соціальний» ототожнюється з «суспільним»; він пов'язаний з життям і стосунками людей в суспільстві та передбачає зміну суспільних виробничих відносин [16]. Подібне трактування ми бачимо і в словнику української мови. Тут «суспільний» – це той, що стосується суспільства, «виражає відносини, становище людей в суспільстві» [17]. Водночас варто відмітити, що в німецькій мові є два окремі терміни: «суспільний» (нім.: *gesellschaftlich*) і «соціальний» (нім.: *sozial*) [18]). Цю проблему вивчала О.С. Куліна, яка в широкому розумінні ототожнила ці поняття, а у вузькому – звела до місця людини у соціальній структурі, враховуючи аспекти «суспільного», а соціальне розглядала як прояв сус-

пільного [19]. На наш погляд, недоцільним та недостатньо аргументованим є розподіл визначень у «вужькому» чи «широкому» розумінні, що часто зустрічається в наукових дослідженнях, оскільки немає чітких меж і критеріїв таких рамок. Але погоджуємося, що ці поняття слід розрізняти, оскільки «суспільний» має ознаки системності, концептуальності, а «соціальний» пов'язаний тільки з певними умовами суспільства і передбачає відносини між людьми. Проживання людини в суспільстві зумовлює її взаємодію з іншими індивідуумами не тільки в соціальній, а й в економічній, політичній, духовній, культурній, екосистемі, інших сферах, створюючи відповідні умови.

Досліджуючи соціальну політику держави, науковці часто звужують її напрями виключно до соціального захисту населення, хоч ми бачимо настільки розгалуженими є основні її критерії: напрями та сфера охоплення (табл. 1). І акцентуючи увагу на чомусь одному, ми втрачаємо комплексність характеру, і відповідно звужуються напрями вирішення проблем. Так, найбільш широкий спектр охоплення соціальної політики є в Конвенції про основні цілі та норми соціальної політики має, тоді як окремі автори обмежуються, наприклад, тільки функціями держави без врахування виконання окремих функцій приватними інституціями чи окремими суспільними групами та фізичними особами.

Таблиця 1 – Напрями та сфера охоплення соціальної політики [складено та узагальнено автором]

Автори (джерело)	Напрями (мета)	Сфера охоплення (об'єкт)
Конвенція [20]	Досягнення добробуту й розвитку населення	Охорона здоров'я, житлове будівництво, забезпечення продовольством, освіта, піклування про добробут дітей, становище жінок, умови праці, винагорода найманих робітників і незалежних виробників, захист трудових мігрантів, соціальне забезпечення, стандарти громадських служб і виробництво взагалі
Енциклопедія [21]	Напрямок державного регулювання економіки	Доходи населення, зайнятість та охорона праці, соціальний захист, демографія, соціальна сфера, молодіжна і житлова політики
Словник-довідник [22, с. 174]	Підвищення добробуту й надання соціального захисту різним верствам населення	Різноманітні напрями соціальної сфери суспільства
Богуславська С., Потапенко Л. [6]	Політика зайнятості і соціально-трудова відносин; політика доходів; політика відтворення населення; політика розвитку соціальної сфери; регіональна соціальна політика.	Сфера суспільного життя: фінансова, промислова, сфера послуг: екологічних, медичних, освітніх тощо
Бондаренко С.М., Бугас Н.В. [23]	«Забезпечення позитивних соціальних змін та соціального розвитку суспільства»	Соціальне забезпечення, житлові програми, охорона здоров'я, освіта, навіть, харчова та легка промисловість
Іванова О. [3]	Посилення соціальної солідарності та підвищення загального добробуту	Соціальний захист, зайнятість, охорона здоров'я, житло, освіта
Крюков О.І. [24]	Соціальний розвиток і соціальний захист	Не зазначено
Лисенко Ю.В. [25, с. 303, с. 309]	Задоволення соціальних потреб людини та умов для їх формування	Соціальна сфера
Малімон В. І [4, с.17, 20, 21]	Соціальний розвиток, соціальні відносини	Соціальна сфера, соціальний захист, система охорони здоров'я
Медяник В. [26, с. 528]	«Регулювання відносин між суспільством та окремими соціальним суб'єктами, спільнотами, соціальними групами»	Різні сфери суспільних відносин
Приступа М. [2, с. 116-117]	Досягнення матеріального добробуту, соціальна безпека держави, соціальний розвиток	Різні сфери соціального життя
Семигіна Т. [27, с.39]	Всебічний розвиток людини	Соціальна сфера
Слюсаренко К. [28, с.82, 85]	«Задоволення потреб та інтересів людей і суспільства»	Соціальний захист, освіта, охорона здоров'я (для країн ЄС)
Смагло О.В. [29, с. 71]	Створення у суспільстві сприятливого соціального клімату	Соціальний захист, соціально-економічна сфера
Хаустова В.Є., Омельченко О.І. [1, с. 10, 16]	Розвиток людини, її добробут	Сфери діяльності, спрямовані на задоволення потреб населення
Чанишева Г. [30]	Соціальна функція держави	Сфери суспільних відносин, пов'язані зі здійсненням соціальної функції держави

Отже, аналіз змістовних ознак соціальної політики, зокрема, напрямів та сфери її охоплення, дає змогу виокремити наступні положення:

– немає єдиного визначення терміну «соціальна політика», що потребує подальшого наукового пізнання та законодавчого врегулювання;

– в окремих джерелах соціальна політика виступає складником державного регулювання, хоч серед суб'єктів є і недержавні інституції, фізичні та юридичні

особи;

– розгляд соціальної політики відбувається через призму соціального захисту, не враховуючи інших напрямів, таких як економічний, духовний, культурний розвиток тощо;

– метою соціальної політики є виключно соціальний розвиток та добробут громадян, що обмежує процес та результат її досягнення;

– відбувається ототожнення соціального з суспільним

без врахування приватного та особистого, що в ринкових умовах, умовах глобалізації та євроінтеграції має інше спрямування та функціональне навантаження.

Узагальнюючи вищезазначене, соціальну політику варто розглядати як систему взаємопов'язаних між собою соціально-економічних, політичних, духовних заходів державних, місцевих органів, приватних та інших структур, спрямованих на: формування людського потенціалу; покращення добробуту населення; підвищення рівня соціального захисту пенсіонерів, самотніх громадян, багатодітних сімей, дітей-сиріт, переміщених осіб, військовослужбовців та їх сімей, інших малозахищених верств населення; вирішення проблем зайнятості та безробіття; розвитку молодіжної політики; сприяння якісному забезпеченню освітніх послуг; поліпшення житлових умов та умов довкілля.

ВИСНОВКИ

Період становлення та реформування будь-якої системи завжди супроводжують негаразди, виклики, загрози, але врахування досвіду зарубіжних країн і вдала його імплементація в українське законодавство, забезпечить ефективний вектор соціальної політики для успішних трансформаційних процесів суспільства.

Гіпотеза про те, що соціальна політика в ринкових умовах економіки має бути більш направленою на розвиток особистості, не применшуючи, та, навпаки, виділяючи належне соціалізації, є вагомою для зміцнення людського потенціалу. Це твердження, звичайно, потребує подальшого наукового обґрунтування, але з погляду розвитку і становлення людського капіталу на ефективному юридичному та економічному підґрунті, соціальна політика потребує переформатування.

Слід відокремлювати поняття «суспільний» та «соціальний» у зв'язку з тим, що вони мають різні ознаки:

перший є системним, концептуальним, другий – частковим, конкретним, пов'язаним із взаємодією між людьми, їхнім життям та інтеграцією в суспільство.

Людський потенціал є базовим ключовим елементом для економічного та соціального розвитку країни. Зрозуміло, що в сучасному суспільстві неможливо відділяти соціальне від особистого, але й не варто акцентувати увагу тільки на соціалізації, адже природні таланти, можливості можна підтримувати, розвивати в індивідуальному порядку, в соціумі із врахуванням політичних, економічних, екологічних спектрів.

Серед основних напрямів і заходів соціальної політики має бути не тільки підтримка соціально незахищених верств населення, а й допомога у просуванні проектів особистісного розвитку. Фінансування їх може здійснюватися за рахунок кредитування, особистих коштів громадян чи інвесторів для цих цілей, але цілком має бути особистий розвиток людини, який призводить і до успіху суспільного прогресу.

З метою системності та ефективності соціальної політики, її поняття має бути науково обґрунтованим та законодавчо врегульованим із врахуванням історичних національних закономірностей та умов розвитку.

Соціальна політика має розглядатися як комплексне поняття, що охоплює всі сфери суспільного життя: соціальну, економічну, політичну та духовну і враховує допомогу у розвитку особистості. На наш погляд, соціальна політика в ринковій економіці, в умовах глобальних економічних змін повинна мати відповідне відображення в її напрямах та сферах охоплення, має бути більш тісний взаємозв'язок між завданнями сьогодення урядових організацій у наданні соціальних послуг, спрямованих на соціальний прогрес із врахуванням зростання інвестицій в людський капітал.

Список використаних джерел

- Хаустова В.С., Омельченко О.І. Соціальна політика в регіонах України: монографія. Харків, 2012. 428 с.
- Пристапа М.І. Концептуальні підходи до формування сутності поняття «соціальна політика». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки*. 2017. Випуск 25. Частина 2. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_25/2/26.pdf
- Іванова О. Передумови формування соціальної політики в Україні. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5164>
- Малімон В.І. Соціальна і гуманітарна політика. Івано-Франківськ, 2012. 352 с.
- Ганслі Теренс М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. Київ, 1996. 210 с.
- Богуславська С.І., Потапенко Л.В. Соціальна політика в умовах ринкових відносин. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/177>
- Квітка А.В. Роль соціальної політики у розвитку людського потенціалу. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4401>
- Мартінова Л. Соціальна політика України в контексті забезпечення конкурентних переваг людського потенціалу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 1. С. 127-134. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/131431>
- Ярова Л.В. Новітні тенденції соціальної політики у сучасному світі. *Актуальні проблеми політики*. 2018. Вип. 61. С. 194-201. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/>
- Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. Постанова КМУ від 11.10.2016 року №780 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-п#Text>
- Про соціальні послуги. Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
- Geschichte der gesetzlichen Krankenversicherung. URL: <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/themen/krankenversicherung/grundprinzipien/geschichte/>
- Beveridge, W. Social insurance and allied services. 1942. Bulletin of the World Health Organization. 2000. Issue 78 (6). pp. 847-855. World Health Organization. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/268152/PMC2560775.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Theda Skocpol. The Politics of American Social Policy, Past and Future. URL: <http://www.nber.org/chapters/c6567>
- Про (не)ідеальну соціальну політику Данії та США: конспект лекції Джеймса Джозефа Хекмана. URL: <https://platform.man.gov.ua/media/da962068-2257-4dea-ab3d-e2fd53f27ae0>
- Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D1%EE%F6%B3%E0%EB%FC%ED%E8%E9>

17. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/socialjnyj>
18. Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/gesellschaftlich>
19. Куліна О.С. «Суспільне» та «соціальне»: проблема визначення категорій. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія, 2005. №73-75. с. 149-152.
20. Конвенція МОП «Про основні цілі та норми соціальної політики» № 117 від 6 червня 1962 року. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919–1964*. Міжнародне бюро праці, 1999. Т. 1: Женева. С. 688–694.
21. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmacencyclopedia.com.ua/article/7581/socialna-politika>
22. Управління суспільним розвитком: Словник-довідник / за ред. А.М. Михненко та ін. Київ, 2006. 248 с.
23. Бондаренко С.М., Бугас Н.В. Соціальна політика держави як основа забезпечення соціального розвитку. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1981>
24. Крюков О.І. Соціальна політика як необхідна умова функціонування соціальної держави. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/7324>
25. Лисенко Ю.В. Соціальна політика: основні підходи до сутності поняття. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 78. С. 300-311. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/31337/Pv_2015_78_30.pdf?sequence=1
26. Медяник В.А. Поняття державної соціальної адміністративно-правовий аспект. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/130.pdf
27. Семігін Т. Соціальна політика: історія та сучасний розвиток. Київ, 2008. 196 с.
28. Слюсаренко К.В., Садовенко М.М. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики та перспективи. *Економічний аналіз*: зб. наук. праць. 2017. Том 27. № 1. С. 80-90.
29. Смагло О.В. Соціальна політика: реалії та перспективи. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 38(2). С. 70-73. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/38_2_2019/16.pdf
30. Чанишева Г. Соціальна політика: поняття, цілі та правове забезпечення. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.13>

References

1. Khaustova V.Y., Omelchenko O.I. Social Policy in Ukrainian Regions: monograph. Kharkiv, 2012. 428 p. (in Ukrainian).
2. Prystupa M.I. Conceptual Approaches to Defining the Essence of the Concept 'Social Policy.' *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*. 2017. Issue 25. Part 2. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_25/2/26.pdf (in Ukrainian).
3. Ivanova O. Preconditions for the Formation of Social Policy in Ukraine. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/5164> (in Ukrainian).
4. Malimon V. I. Social and Humanitarian Policy. Ivano-Frankivsk, 2012. 352 p. (in Ukrainian).
5. Hansli Terens M. Social Policy and Social Security in a Market Economy. Kyiv, 1996. 210 p. (in Ukrainian).
6. Bohuslavskva S.I., Potapenko L.V. Social Policy in Terms of Market Relations. URL: <https://fp.cibs.ubs.edu.ua/index.php/fp/article/view/177> (in Ukrainian).
7. Kvitka A.V. The Role of Social Policy in Human Potential Development. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4401> (in Ukrainian).
8. Martynova L. Social Policy of Ukraine in the Context of Ensuring Competitive Advantages of Human Potential. *Problems and Prospects of Economics and Management*. 2017. № 1. pp. 127-134. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/131431> (in Ukrainian).
9. Yarova L.V. Recent Trends in Social Policy in the Modern World. *Current Problems in Policy*. 2018. Issue 61. pp. 194-201. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/> (in Ukrainian).
10. On the Approval of Food Kits, Non-Food Commodity Kits, and Service Kits for Major Social and Demographic Population Groups. Resolution of CMU On October 11, 2016, № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-п#Text> (in Ukrainian).
11. About Social Services. Law of Ukraine dated January 17, 2019, № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (in Ukrainian).
12. Geschichte der gesetzlichen Krankenversicherung. URL: <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/themen/krankenversicherung/grundprinzipien/geschichte/>
13. Beveridge, W. Social insurance and allied services. 1942. Bulletin of the World Health Organization. 2000. Issue 78 (6). pp. 847-855. World Health Organization. URL: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/268152/PMC2560775.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
14. Theda Skocpol. The Politics of American Social Policy, Past and Future. URL: <http://www.nber.org/chapters/c6567>
15. On (Im)Perfect Social Policy in Denmark and the USA: A Lecture Summary by James Joseph Heckman. URL: <https://platform.man.gov.uk/media/da962068-2257-4dea-ab3d-e2fd53f27ae0> (in Ukrainian).
16. Foreign Words Dictionary. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D1%EE%F6%B3%E0%EB%FC%ED%E8%E9> (in Ukrainian).
17. Ukrainian Language Dictionary. URL: <http://sum.in.ua/s/socialjnyj> (in Ukrainian).
18. Wörterbuch. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/gesellschaftlich>
19. Kulina O. S. "Public" and "Social": The Issue of Defining Categories // Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Philosophy. Political Science. 2005. No73-75. pp. 149-152. (in Ukrainian).
20. Convention of International Labour Organization 'On the Fundamental Principles and Norms of Social Policy,' dated June 6, 1962, No. 117. *Conventions and Recommendations Adopted by the International Labour Organization. 1919–1964. International Labour Office*. 1999. Vol. 1. Geneva. pp. 688–694. (in Ukrainian).
21. Pharmaceutical Encyclopaedia. URL: <https://www.pharmacencyclopedia.com.ua/article/7581/socialna-politika> (in Ukrainian).
22. Management of Social Development: Dictionary Handbook / ed. A.M. Mykhnenko et al. Kyiv, 2006. 248 p. (in Ukrainian).
23. Bondarenko S.M., Buhas N.V. The State's Social Policy as the Foundation for Ensuring Social Development. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1981> (in Ukrainian).
24. Kriukov O.I. Social Policy as a Necessary Condition for the Functioning of a Welfare State. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/7324> (in Ukrainian).
25. Lysenko Yu.V. Social Policy: Key Approaches to the Essence of the Concept. *Political Science Bulletin*. 2015. Issue 78. pp. 300–311. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/31337/Pv_2015_78_30.pdf?sequence=1 (in Ukrainian).
26. Medyanik V.A. The Concept of State Social Administrative-Legal Aspect. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2020/130.pdf (in Ukrainian).
27. Semyhina T. History and Contemporary Development. Kyiv, 2008. 196 p. (in Ukrainian).
28. Sliusarenko K.V., Sadovenko M.M. EU Social Policy: Current Challenges and Prospects. *Economic Analysis*. 2017. Vol. 27. № 1.

pp. 80-90. (in Ukrainian).

29. Smahlo O.V. Social Policy: Realities and Prospects. *Black Sea Economic Studies*. 2019. Issue 38(2). pp. 70-73. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/38_2_2019/16.pdf (in Ukrainian).

30. Chanysheva H. Social Policy: Concepts, Goals, and Legal Support. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.11.13> (in Ukrainian).

Olha BEZPALENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Head of department, Kyiv University for Market Relations

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8944-4673>

e-mail: Kuro_kaf_fin@ukr.net

SOCIAL POLICY IN ENSURING SOCIAL PROGRESS

Introduction. *The samples of social policies in the United States or European countries are not obligatory for implementation in the Ukrainian economy. However, their essence and corresponding characteristics, such as objectives, objects, subjects, functions, principles, must be scientifically substantiated and legislatively regulated, taking into account historical and national patterns and conditions of development.*

The purpose of the paper is the substantiation of the essence of "social policy" with an emphasis on its key directions and primary criteria in the context of ensuring social progress.

Results. *Social policy is a multifaceted and diverse concept, ranging from social protection of the population to the coverage of Human capital contributes to social progress through intellectual development, rather than solely manifesting in the growth of the population's income all social spheres. The author has provided a theoretical justification of social policy as a comprehensive concept that should encompass all aspects of social life: social, economic, political - necessary components for human potential development.*

Conclusion. *Social policy should promote individual human development. Through empirical and theoretical research, the distinctive features of social policy have been summarized and characterized, allowing for an examination of the state of social policy in Ukraine in terms of individual human development on the path to social progress. A hypothesis regarding the harmonization of individualization and socialization elements in the concept of "social policy" is presented. One of the directions of social policy implementation should be the development of the individual. However, the state should be an accessible platform for providing relevant information, creating and supporting projects for achieving individual goals, and guaranteeing their realization.*

Keywords: *social policy, social progress, human capital, human potential, social services*

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.2>
УДК 65.012.23

Мар'яна Григорівна **БОРТНІКОВА**

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-8007>
e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua

Оксана Василівна **ЗУЗАК**

студентка, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9175-9148>
e-mail: oksana.zuzak.me.2019@lpnu.ua

ЕКСПРЕС-ОЦІНЮВАННЯ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВИХОДУ НА ІНОЗЕМНІ РИНКИ

Статтю присвячено вивченню та аналізу питань експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки. Проаналізовано підходи до трактування поняття «адаптаційний потенціал». Наведено структуру адаптаційного потенціалу підприємства, яка формується з організаційного, фінансового, трудового, виробничого, конкурентного, інвестиційного та інноваційного потенціалів. Виокремлено основні інструменти експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства. Розроблено збалансовану систему експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки. Запропоновано механізм формування інформаційної бази для здійснення експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки.

Ключові слова: адаптаційний потенціал, експрес-оцінювання, іноземні ринки, збалансована система, інформаційна база

ВСТУП

У сучасних реаліях все більш динамічне та глобальне середовище економіки спонукає підприємства до визначення їхнього потенціалу та побудов стратегій до виходу на нові ринки збуту. Оскільки глобалізація призводить до зростання конкуренції на міжнародному ринку, то досить важливим є оцінювання адаптаційного потенціалу підприємств в умовах виходу на іноземні ринки, що впливає на їх результативність і визначає готовність до співпраці з глобальними ланцюгами поставок, що дасть змогу розробити стратегії адаптації, які забезпечать успішне проникнення на нові ринки. Виходячи на ринки іноземних країн, підприємство зіштовхується з різними культурними, соціальними та мовними відмінностями. Оцінювання адаптаційного потенціалу допоможе виявити ці відмінності врахувати їх у розробленні маркетингових стратегій, виробництві та комунікаціях з клієнтами на зовнішніх ринках. Саме тому на підприємстві важливо забезпечити ефективність адаптаційних заходів. Найбільш дієвими методами експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу є: SWOT-аналіз, дослідження ринку, аналіз конкурентів, експертне оцінювання, формування фокус-групи та проведення локальної експертизи.

Процес експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства відзначається певними властивостями, а саме ймовірністю, експресністю, доцільністю, результативністю, гнучкістю, оперативністю, своєчасністю тощо. Саме завдяки ним виокремлюють експрес-діагностику поміж усіх інших видів діагностування, а також допомагають суб'єктам господарювання визначити чіткі цілі, досягнення яких планується у процесі її здійснення [2]. Щоб підприємству постійно залишатись конкурентоспроможним, потрібно вдосконалюватись та розвиватись, а відповідно для цього потрібно формувати гнучкий механізм для ефективного управління. Механізм управління в адаптаційних умовах – це сукупність елементів, таких як організаційна структура підприєм-

ства, персонал, який забезпечує ефективну його діяльність, техніки та технології, які є в компанії, програмне забезпечення та інші складники.

МЕТА статті полягає у виявленні проблем експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємств в умовах виходу на іноземні ринки та розроблення шляхів їх вирішення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Інформаційною та методологічною базою статті є наукові роботи, матеріали періодичних фахових та профільних видань, різноманітні Internet ресурси. Для досягнення встановленої мети роботи застосовано загальні методи пізнання (аналізування, спостереження, порівняння тощо) у формуванні основних положень проведеного дослідження; метод графічного моделювання у розробленні й відображенні рекомендованої збалансованої системи експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу та механізму формування інформаційної бази для здійснення експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємств в умовах виходу на іноземні ринки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Значення терміну «потенціал» можна визначити як приховані можливості, тобто певні ресурси, які може бути використано для досягнення поставлених цілей, вирішення конкретних проблем тощо.

Проблеми експрес-оцінювання потенціалу підприємств в умовах виходу на зовнішні ринки, а саме в економічному, ресурсному, господарсько-об'єктному та інших аспектах досліджували у своїх працях такі науковці, як: Н.В. Буреннікова, В.О. Ярмоленко, Ю.Ю. Буренніков, В.Е. Шуберанський [1], В.А. Гросул, О.А. Круглова, О.Д. Рачкован [2], О.Б. Гром'як, О.Г. Мельник [3], Т.О. Гусаковська, Л.О. Святний [4], С.Г. Мізюк, Н.В. Коваленко [5], І.О. Пенська [6], Л.І. Піддубна, О.А. Шестакова [7], А.А. Турило [8], С.О. Шелест, Н.М. Тюріна [9] та ін.

Як зазначають у своїй праці Т.О. Гусаковська та

Л.О. Святний для потенціалу підприємства характерними є постійний розвиток, мобільність, готовність до змін, цілісність, взаємодія усіх його елементів [4].

Безліч науковців та економістів досліджували поняття потенціалу в умовах виходу на іноземні ринки і кожен з них трактує його по-своєму. Наприклад, як зазначає І.О. Пенська, це сукупність усіх можливостей підприємства виготовляти і відповідно реалізовувати готовий товар чи послуги, що мають відносні переваги над аналогічними на міжнародних ринках збуту [6].

Є.О. Шелест та Н.М. Тюріна у своїй праці стверджують, що потенціал – це можливість підприємств задовольняти потреби іноземних ринків готовою продукцією [9].

Л.І. Піддубна та О.А. Шестакова трактують потенціал в умовах виходу на іноземні ринки збуту як сукупність ресурсів, за допомогою яких підприємство може виготовляти продукцію для реалізації на іноземних ринках [7].

Н.В. Буреннікова, В.О. Ярмоленко, Ю.Ю. Буренніков, В.Е. Шуберанський, зі свого боку, відокремлюють п'ять підходів до визначення експортного потенціалу підприємства: системний, специфічний, ресурсний, виробничо-реалізаційний та відтворювальний [1].

С.Г. Мізюк, Н.В. Коваленко зазначають, що для визначення конкурентоспроможності виходу підприємства на міжнародні ринки застосовують безліч розрахункових показників, основними серед яких: частка підприємства у світовому експорті, зростання темпів експорту та імпортів, рівень кваліфікації персоналу в експортній сфері, ефект масштабу в експорті, валютна та абсолютна ефективності від експорту/імпорту, а також економічний ефект від експорту/імпорту товарів та послуг підприємств [5].

У своїх працях А.А. Турило зазначає, що адаптаційний потенціал підприємств в умовах виходу на іноземні ринки відображає здатність до вимог зовнішнього середовища у всіх можливих вимірах, наприклад, у технологічному, ринковому, часовому та показує наскільки ефективним та доцільним є вихід підприємства на нові міжнародні ринки збуту [8].

Проаналізувавши все вищенаведене, варто зазначити, що ефективність адаптації будь-якого підприємства в умовах виходу на іноземні ринки, незалежно від його виду діяльності, залежить від сукупного потенціалу, який складається з організаційного, фінансового, трудового, виробничого, конкурентного, інвестиційного та інноваційного потенціалів відповідно. Саме тому всі ці потенціали є базисом для формування адаптаційного потенціалу при виході на нові ринки збуту (рис. 1).

Як зазначають у своїй праці О.Г. Мельник та О.Б. Гром'як експрес-діагностика відзначається швидкістю, оперативністю та терміновістю здійснення аналізу об'єкта на основі переліку ключових індикаторів, а також рекомендацій для вдосконалення діяльності підприємства та усунення виявлених недоліків. Згідно з дослідженнями науковців, експрес-діагностика – це здійснення оперативного аналізу та визначення стану об'єкта за рахунок обмеженої інформаційної бази для формування попереднього розуміння його стану і параметрів для здійснення ефективних управлінських рішень [3].

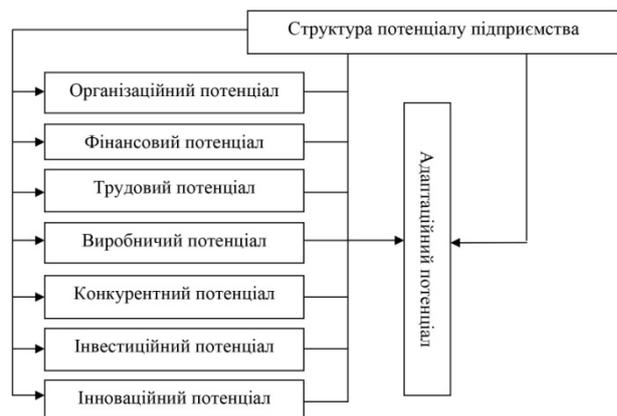

Рис. 1. Структура потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки [сформовано авторами на основі аналізу літературних джерел]

Експрес-оцінювання потенціалу підприємства відзначається певними властивостями, а саме ймовірністю, експресністю, доцільністю, результативністю, гнучкістю, оперативністю, своєчасністю тощо. Саме завдяки ним виокремлюють експрес-діагностику поміж усіх інших видів діагностування, а також допомагають суб'єктам господарювання визначити чіткі цілі, досягнення яких плануються в її здійсненні [7].

Для проведення експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки необхідно застосовувати різноманітні інструменти та методи (рис. 2).

Рис. 2. Основні інструменти експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки [сформовано авторами на основі аналізу літературних джерел]

Як видно з рис. 2, основними елементами оцінювання адаптаційного потенціалу є передусім аналіз ринку, на який планує виходити компанія та оцінювання компетентності працівників, що допоможе ефективно працювати в іноземному середовищі, також важливим є оцінювання розробки міжнародних стратегій підприємства. Це все в сукупності допоможе ефективно оцінити адаптаційний потенціал підприємства та усунути можливі проблеми.

На основі проведеного аналізу доцільно виокремити ключові проблеми експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки. Важливою проблемою є варіативність переліку показників та критеріїв для здійснення експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки. Щоб обрати потрібні критерії для ефективного оцінювання необхідно дотримуватись певних вимог, серед яких: ґрунтовний опис наслідків діяльності підприємства в умовах виходу на

іноземні ринки; визначення мети проведення цього оцінювання; виявлення чутливості підприємства до змін факторів зовнішнього середовища; визначення перспектив розвитку підприємства тощо.

Саме тому потрібно насамперед скласти детальний покроковий план визначення ключових показників для здійснення експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки:

1. Ознайомлення із складовими адаптаційного потенціалу.
2. Визначення показників експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу відповідно до мети проведення цього оцінювання.
3. Побудова збалансованої системи експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки.

4. Вибір показників та індикаторів для здійснення оцінювання, які найбільш точно розкриють можливості та загрози цього оцінювання.

5. Здійснення розрахунку вибраних показників.

6. Перевірка розрахунків на точність та адекватність.

7. Підсумок проведення даного оцінювання.

Для того щоб вирішити проблему варіативності переліку показників та критеріїв експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства, слід відокремити сукупність усіх показників, які допомагають повноцінно та детально проаналізувати адаптаційний потенціал підприємства при виході на нові ринки збуту, тому доцільним є розроблення збалансованої системи експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу в умовах виходу на іноземні ринки (рис. 3).

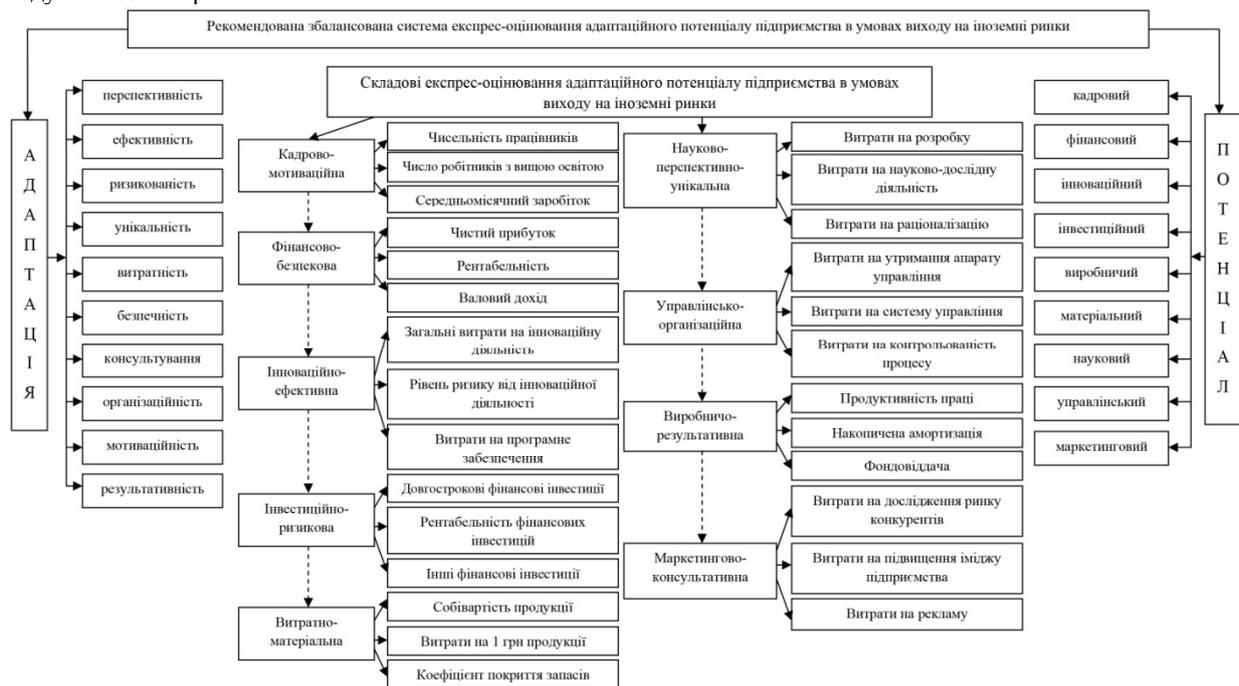

Рис. 3. Рекомендована збалансована система експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки [розроблено авторами на основі аналізу літературних джерел]

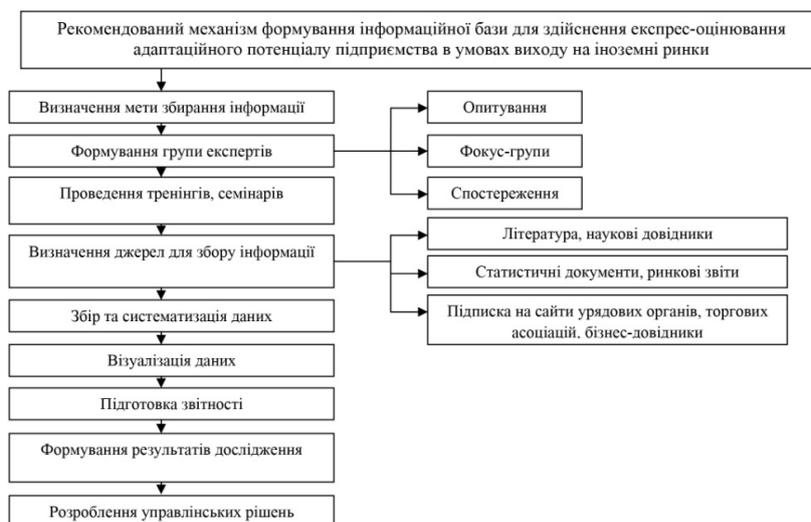

Рис. 4. Рекомендований механізм формування інформаційної бази для здійснення експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу підприємства в умовах виходу на іноземні ринки [розроблено авторами на основі аналізу літературних джерел]

Рекомендована система експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу дасть змогу визначити можливості підприємства, що допоможе керівництву мати чітке уявлення про майбутній розвиток підприємства, а також дасть змогу порівняти різні аспекти діяльності підприємства і виявити, де виникають проблеми або де потрібні додаткові зусилля для формування стратегії адаптації.

У здійсненні експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу в умовах виходу на іноземні ринки працівники підприємства можуть стикнутись також з проблемою несистемності та фрагментарності процесу формування інформаційної бази для здійснення даного оцінювання. Ця проблема виникає, коли наявна інформація про ринки, конкурентів, законодавство, культурні особливості та інші фактори, що впливають на адаптацію підприємства, є обмеженою або не повністю доступною. Це може призвести до неповного розуміння контексту та особливостей нових ринків, на які планує виходити підприємство, що може спричинити помилкові рішення або недооцінку ризиків. Для вирішення цієї проблеми в експрес-оцінюванні адаптаційного потенціалу рекомендовано механізм формування інформаційної бази, що допоможе вдосконалити та оптимізувати процес збирання та оброблення інформації, а також полегшити для працівників підприємства проведення оцінювання потенціалу та прийняття ефективних управлінських рішень (рис. 4).

Основними завданнями цього механізму є: ідентифікація нових можливостей та потенційних загроз для підприємства; прийняття обґрунтованих рішень із входження

на іноземні ринки; підвищення ефективності адаптаційного потенціалу; розроблення відповідної стратегії, що сприятиме покращенню результативності підприємства на нових ринках.

ВИСНОВКИ

Дослідження питань експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу в умовах виходу на іноземні ринки є надзвичайно актуальним та важливим, оскільки вихід на нові ринки збуту вимагає адаптації підприємств до нових умов, культурних особливостей, правових рамок, конкуренції та багатьох інших факторів. В сучасних умовах успішність адаптації є критично важливою для досягнення конкурентних переваг та стабільного функціонування на ринку.

На основі експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу формується готовність підприємства до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, вміння підлаштуватися під трансформації міжнародного ринку і залишатись конкурентоспроможним та стійким. Експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу може допомогти підприємствам швидко визначити їх готовність та здатність адаптуватися до нових ринків, дає змогу ідентифікувати сильні та слабкі сторони компанії стосовно адаптації та визначити пріоритетні напрямки для вдосконалення. Крім того експрес-оцінювання адаптаційного потенціалу в умовах виходу на нові ринки збуту дає змогу оперативного реагувати на зміни в бізнес-середовищі та швидше приймати рішення щодо адаптації.

Список використаних джерел

1. Буреннікова Н.В., Ярмоленко В.О., Буренніков Ю.Ю., Шуберанський В.Е. Теоретичні засади результативності діяльності промислових підприємств з урахуванням потенціалу: сутність, значення, показники, підходи до управління. *Бізнес Інформ*. 2023. №2. URL: https://www.businessinform.net/export_pdf/business-inform-2023-2_0-pages-174_182.pdf.
2. Гросул В.А., Круглова О.А., Рачкован О.Д. Комплексне оцінювання адаптаційного потенціалу в системі адаптивного управління підприємств торгівлі. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2017. №1. URL: <https://doi.org/10.21272/mmi.2017.1-19>.
3. Гром'як О.Б., Мельник О.Г. Експрес-діагностика діяльності підприємств: сутність та призначення. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. 22.2. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2012/22_2/159_Gro.pdf.
4. Гусаковська Т.О., Святний Л.О. Інтелектуальний капітал як важлива складова економічного потенціалу підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2023. URL: <http://dSPACE.puet.edu.ua/bitstream/123456789/12828/1/16.pdf>.
5. Мізюк С.Г., Коваленко Н.В. Міжнародна конкурентоспроможність підприємства: сутність, основні складові та джерела формування конкурентних переваг. *Науковий журнал Класичного Приватного Університету*. 2019. URL: <https://dSPACE.nau.edu.ua/handle/NAU/53041>.
6. Пенська І.О. Торговельні орієнтири України на світових ринках. *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2017. № 2. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2013/2\(67\)/uazt_2013_2_3.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2013/2(67)/uazt_2013_2_3.pdf).
7. Піддубна Л.І., Шестакова О.А. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування і розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/eksportniy-potentsial-pidpriemstva-sutnist-i-sistemniimperativi-formuvannya-ta-rozvitku>.
8. Турило А.А. Теоретико-методичні підходи до оцінювання і класифікації процесу адаптації. *Наука й економіка*. 2014. № 3 (35). С. 199–206.
9. Шелест Є.О., Тюріна Н.М. Структуризація експортного потенціалу на основі визначення складових його загального конкурентоспроможного ресурсу. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 3. Т. 3. С.92–98.

References

1. Burennikova N.V., Yarmolenko V.O., Burennikov Yu.Yu., Shuberanskyi V.E. Theoretical foundations of the performance of industrial enterprises taking into account the potential: essence, meaning, indicators, approaches to management. *Business Inform*. 2023. No. 2. URL: https://www.businessinform.net/export_pdf/business-inform-2023-2_0-pages-174_182.pdf (in Ukrainian).
2. Hrosul, V.A., Kruhlova O.A., Rachkovan, O.D. Adaptive potential complex assessment in the system of trade enterprises adaptive management. *Marketing and Management of Innovations*. 2017. No. 1. URL: <https://doi.org/10.21272/mmi.2017.1-19> (in Ukrainian).
3. Hromiak O.B., Melnyk O.H. Express diagnostics of enterprise activity: essence and purpose. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. 2012. 22.2. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2012/22_2/159_Gro.pdf. (in Ukrainian).
4. Husakovska T.O., Sviatnyi L.O. Intellectual capital as an important component of the economic potential of the enterprise. *Black Sea Economic Studies*. 2023. URL: <http://dSPACE.puet.edu.ua/bitstream/123456789/12828/1/16.pdf>. (in Ukrainian).
5. Miziuk S.H., Kovalenko N.V. International competitiveness of the enterprise: essence, main components and sources of formation of competitive advantages. *Scientific journal of the Classical Private University*. 2019. URL: <https://dSPACE.nau.edu.ua/handle/NAU/53041> (in

Ukrainian).

6. Pienska I.O. Trade orientations of Ukraine on world markets. *Foreign trade: law, economy, finance*. 2017. No. 2. URL: [http://zt.knute.edu.ua/files/2013/2\(67\)/uazt_2013_2_3.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2013/2(67)/uazt_2013_2_3.pdf) (in Ukrainian).

7. Piddubna L.I., Shestakova O.A. Export potential of the enterprise: essence and systemic imperatives of formation and development. *Herald of the economy of transport and industry*. 2012. No. 37. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/eksportnyi-potencial-pidpriemstva-sutnist-i-sistemniimperativi-formuvannya-ta-rozvitku> (in Ukrainian).

8. Turylo A.A. Theoretical and methodological approaches to assessment and classification of the adaptation process. *Science and economics*. 2014. No. 3 (35). pp. 199–206. (in Ukrainian).

9. Shelest E.O., Tiurina N.M. Structuring of the export potential based on the determination of the components of its overall competitive resource. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. 2010. No. 3. Vol. 3. pp. 92–98. (in Ukrainian).

Mariana BORTNIKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-8007>

e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua

Oksana ZUZAK

student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9175-9148>

e-mail: oksana.zuzak.me.2019@lpnu.ua

EXPRESS EVALUATION OF THE ADAPTATION POTENTIAL OF THE ENTERPRISE DURING THE ENTERING FOREIGN MARKETS

Introduction. Since globalization leads to increased competition in the international market, it is important to evaluate the adaptation potential of enterprises in the context of entering foreign markets, which affects their performance and determines their readiness to cooperate with global supply chains, which will allow developing adaptation strategies that will ensure successful penetration into new markets. Evaluate of the adaptation potential will help identify these differences and take them into account when developing marketing strategies, production, and communications with customers in foreign markets.

The purpose of the paper is to identify the problems of express evaluation of the adaptation potential of enterprises in the conditions of entering foreign markets and to develop ways to solve them.

Results. The study of issues of express assessment of adaptation potential in conditions of entering foreign markets is extremely important and relevant, since the company must be adapted to new conditions, cultural features and many other factors. During the research, problems that need to be solved were identified, namely: the variability of the list of indicators and criteria for the express assessment of adaptation potential in the conditions of entering foreign markets; non-systematic and fragmented nature of the process of forming an information base for express assessment of adaptation potential in the conditions of entering foreign markets. The results of the conducted research are recommended ways of solving the identified problems, in particular: formation and implementation of a balanced system of express assessment of the adaptation potential of enterprises in terms of entering foreign markets; development and implementation of a mechanism for the formation of an information base for the express evaluation of the adaptation potential of enterprises in the conditions of entering foreign markets.

Conclusion. In modern conditions, successful adaptation is critically important for achieving competitive advantages and stable functioning on the market. On the basis of an express evaluation of the adaptation potential, the readiness of the enterprise for changes in the internal and external environment, the ability to adapt to the transformations of the international market and remain competitive and stable is formed.

Keywords: adaptation potential, express evaluation, foreign markets, balanced system, information base

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.3>
УДК 657.1

Надія Володимирівна ХОЧА

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7787-8426>
e-mail: nadiya.khoch@lnu.edu.ua

Наталія Володимирівна МОСКАЛЬ

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8761-2426>
e-mail: nataliya.moskal@lnu.edu.ua

ПЕРЕХІД НА ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТООБІГ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ВИКЛИКИ

Перехід на електронний документообіг дає змогу зменшити бюрократію та паперові витрати, збільшити продуктивність та швидкість оброблення документів, підвищити рівень безпеки та захисту інформації, підтримувати сталий розвиток та охорону довкілля. Із застосуванням штучного інтелекту, блокчейн-технологій, хмарних рішень та інтеграції з іншими системами, підприємства отримують можливість підвищувати продуктивність своєї діяльності. Електронний документообіг стає ключовим елементом сучасного бухгалтерського обліку, надаючи підприємствам засоби для досягнення більшої ефективності на ринку.

Ключові слова: електронний документообіг, документ, захист інформації, конфіденційність даних

ВСТУП

У сучасному світі інформаційних технологій та високої конкуренції підприємства намагаються знайти нові способи підвищення ефективності своєї діяльності, а також зменшення витрат і покращення якості обслуговування клієнтів. Одним зі шляхів досягнення цих цілей є впровадження електронного документообігу в бухгалтерському обліку.

Електронний документообіг – це система обміну документами, інформацією та даними між співробітниками підприємства, клієнтами, постачальниками та іншими зацікавленими сторонами із застосуванням електронних засобів збереження та передачі інформації. Він включає в себе створення, редагування, підписання, відправлення, отримання і збереження документів у цифровому форматі. Електронний документообіг може включати в себе усі типи документів.

Різні аспекти запровадження цифрового документообігу подали у своїх працях такі науковці та практики: Н. Смірнова, Л. Жидєєва, Д. Ганбарова, М. Карпушенко, М. Волковицький, І. Назарова, Л. Кононенко, А. Костякова, О. Кравченко, Ю. Максимова, О. Юрченко, Є. Фещенко та ін.

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасні підприємства зіштовхуються з постійними викликами і можливостями, які вносять інформаційні технології. Електронний документообіг може відігравати ключову роль у вдосконаленні бухгалтерського обліку та впровадженні інноваційних методів управління. Дослідження цієї теми сприятиме розумінню переваг та викликів, пов'язаних із переходом на електронний документообіг, та може надати підприємствам інформацію, яка допоможе їм приймати обґрунтовані рішення з впровадження електронного документообігу.

МЕТА статті – дослідження переваг та викликів, які виникають в умовах переходу на електронний документообіг в бухгалтерському обліку підприємства, а також визначення можливих шляхів оптимізації цього процесу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пропозиції авторів мають в основі моніторинг основних результатів попередніх наукових досліджень, що стосуються електронного документообігу, аналіз вимог нормативних актів, практичних підходів, переваг та проблемних аспектів переходу на електронний документообіг.

РЕЗУЛЬТАТИ

Електронний документообіг є системою обміну інформацією та документами між різними особами в електронному форматі. Основними компонентами в електронному документообігу є:

- електронний документ – цифровий запис інформації, створений, відредагований та збережений за допомогою електронних засобів;
- електронний підпис – засіб забезпечення цілісності та автентичності електронного документа;
- електронна платформа – інформаційна система, яка дає змогу створювати, оброблювати та обмінюватися електронними документами;

Електронний документообіг включає в себе створення, редагування, підпису, відправлення, отримання, збереження та оброблення електронних документів. Принципи електронного документообігу включають автоматизацію процесів, забезпечення безпеки даних, зменшення використання паперу, полегшення доступу до інформації та підвищення продуктивності праці [1, с. 55].

Традиційний документообіг передбачає використання паперових документів та ручний обмін ними. Електронний документообіг базується на цифрових технологіях. Головні відмінності між ними включають:

- ефективність та швидкість: електронний документообіг дає змогу миттєво відправляти та отримувати документи, що полегшує комунікацію та збільшує продуктивність;
- зменшення витрат: витрати на паперовий документообіг, такі як друкування, доставка та зберігання, зникають в електронному варіанті;
- забезпечення безпеки: електронний документо-

обіг дає змогу застосовувати шифрування та електронні підписи для захисту інформації;

– легкий доступ до інформації: електронні документи може бути легко збережено та відновлено, що спрощує пошук та архівування.

Електронний документообіг в бухгалтерському обліку містить в собі безліч переваг, які можуть суттєво покращити функціонування підприємства та сприяти підвищенню його конкурентоспроможності [1, с. 308]. До основних переваг можна віднести:

- зменшення бюрократії та паперових витрат;
- збільшення продуктивності та швидкості оброблення документів;
- підвищення рівня безпеки та захисту інформації;
- підтримка сталого розвитку та охорони довкілля.

Розглянемо детальніше ці аспекти. Бюрократія та обіг паперових документів завжди були невід'ємною частиною бухгалтерського обліку на підприємствах. Однак електронний документообіг в бухгалтерському обліку пропонує радикальну зміну в підході до цих процесів. Передусім електронний документообіг дає змогу позбавити підприємство від потреби у рутинних операціях з паперовими документами, такими як друкування, копіювання, розсилка та фізичне зберігання. Це призводить до важливого зменшення витрат на придбання паперу, а також зниження навантаження на офісні та архівні приміщення. Підприємство може вільно керувати своїми ресурсами та зосередитися на важливіших завданнях.

Крім того, завдяки електронному документообігу, можливе підвищення швидкості обробки документів. Документи може бути автоматично направлено до відповідних служб чи співробітників, скорочуючи час на пересилку та мінімізуючи затримки, які зазвичай стосуються паперових процесів [2, с. 205]. Це підвищує ефективність робочих потоків і дає змогу працівникам бути більш продуктивними.

Замість традиційних методів доставки документів вручну, електронні документи може бути автоматично направлено до відповідних відділів або співробітників без затримок [3, с. 129]. Це покращує робочі процеси та дає змогу підприємству оперативніше реагувати на потреби та запити клієнтів чи партнерів.

Однією з ключових переваг є можливість одночасного оброблення документів різними користувачами. Електронні системи дають змогу одночасно працювати над документами з різних місць, забезпечуючи віддалений доступ до інформації. Це особливо важливо в умовах зростаючого обсягу роботи та глобальної командної співпраці.

Крім того, автоматизований облік та архівування документів дають змогу зменшити ризик помилок та втрати даних, що є важливим для точності бухгалтерського обліку. Процеси автоматичного збереження та резервного копіювання роблять документи більш доступними та безпечними, але водночас прозорими і контрольованими.

Однією з найважливіших переваг переходу на електронний документообіг в бухгалтерському обліку є підвищення рівня безпеки та захисту інформації. У цифровому світі, де відкрита інформація може стати дійсною загрозою для підприємств, електронний документообіг виконує роль ефективного захисного бар'єру. Елект-

ронні документи може бути зашифровано та захищено за допомогою сучасних технологій, таких як електронні підписи та системи автентифікації. Це забезпечує конфіденційність та цілісність інформації, унеможливаючи несанкціонований доступ або маніпуляцію документами. Крім того, електронний документообіг дає змогу точно відстежувати і керувати доступом до документів, встановлюючи права доступу для різних користувачів.

Захист інформації також включає в себе можливість створення резервних копій документів та системи автоматичного архівування. Це дає змогу відновити дані в разі випадкового видалення або нанесення шкоди.

Електронний документообіг впливає на сталій розвиток підприємств та довкілля. Ця перевага стає важливішою у контексті зростання попиту на екологічну відповідальність. Зменшення використання паперу призводить до зберігання лісів, економії водних ресурсів та зменшення викидів вуглекислого газу в атмосферу, пов'язаних з виробництвом паперу та транспортуванням документів [3, с. 129]. Крім того, електронний документообіг сприяє зменшенню відходів та спрощує процеси видалення документів. Зменшення екологічного впливу на довкілля покращує репутацію підприємства.

Перехід на електронний документообіг в бухгалтерському обліку є перспективним, але супроводжується низкою суттєвих викликів. Серед них:

- технічні проблеми та інфраструктура;
- питання нормативно-правового забезпечення;
- проблеми зі зміною корпоративної культури та управління;
- супутні ризики і виклики, пов'язані з кібербезпекою.

Одним із першочергових викликів під час переходу на електронний документообіг є технічні проблеми та необхідність адаптації інфраструктури. Це включає в себе вибір та інтеграцію відповідних програмних продуктів, забезпечення дотримання технічних вимог до безпеки та масштабованості, а також підтримку сучасного обладнання. Технічні недоліки можуть призвести до збоїв в роботі системи та загрози для безпеки даних.

Перехід на електронний документообіг пов'язаний з правовими аспектами та вимогами. Нормативно-правове регулювання застосування електронних документів та цифрових підписів в Україні розвивається та є на цьому етапі недостатнім. Швидкий розвиток технологій ускладнює цей процес. Якщо у сфері оподаткування вже давно застосовують електронні документи та підписи для подання звітності, реєстрації податкових накладних, у перспективі запровадження електронних ТТН, то стосовно бухгалтерських та фінансових документів на практиці виникає багато питань, на які на цьому етапі нема однозначних відповідей.

Перехід на електронний документообіг може вимагати зміни корпоративної культури та підходів до роботи. Співробітники повинні адаптуватися до нових робочих процесів та технологій. Управління змінами включає в себе навчання персоналу, усвідомлення важливості нововведень та забезпечення підтримки під час переходу.

З інтенсивним застосуванням інформаційних технологій виникають підвищені ризики стосовно кібербезпеки. Електронний документообіг може стати ціллю для кібератак, які загрожують конфіденційності та цілісності даних. Забезпечення високого рівня кібербезпеки

стає актуальним і вимагає впровадження заходів безпеки, моніторингу, а також підготовки персоналу для реагування на можливі інциденти.

Зважаючи на всі ці виклики, перехід на електронний документообіг в бухгалтерському обліку є складним завданням, яке вимагає комплексного та обдуманого підходу. Перешкоди не повинні зупиняти впровадження такого ефективного інструменту, яким є електронний документообіг, але ці перешкоди необхідно врахувати та вирішити для максимізації переваг електронного документообігу.

Інтеграція електронного документообігу з іншими інформаційними системами підприємства є важливим кроком для покращення роботи та оптимізації процесів. Це дає змогу автоматизувати обмін даними між різними системами, зменшуючи ручне введення та помилки. Інтеграція є ключовим чинником для ефективного та надійного бухгалтерського обліку.

В Україні та світі набувають поширення програмні рішення, які інтегрують усі аспекти діяльності підприємства в єдину автоматизовану систему – ERP-системи. ERP-системи дають змогу управляти фінансами, ресурсами, персоналом, операціями та іншими аспектами бізнесу. Ці рішення включають модуль бухгалтерського обліку або мають можливість інтеграції електронних документів з системи бухгалтерського обліку. До програмних продуктів, які використовуються в Україні для автоматизації бізнесу можна віднести такі: BAS ERP; SAP ERP; Microsoft Dynamics 365; Oracle E-Business Suit; Bitrix24; Comarch ERP; DeloPro; Kreston GCG ERP; Priority ERP; SoftOne ERP; SyteLine; Terrasoft CRM. Застосування на підприємствах ERP-систем сприяє переходу на електронний документообіг.

В Україні все більше суб'єктів господарювання переходять на електронний документообіг – частковий чи повний. Серед таких суб'єктів служби доставки Нова Пошта, Delivertu, Укрпошта, оператори зв'язку Укртелеком, Київстар, Vodafone.

Список використаних джерел

1. Перспективи розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах інноваційних інформаційних технологій : монографія / Є.А. Карпенко та ін. Полтава, 2021. 410 с.
2. Шепель І.В. Переваги системи електронного документообігу на підприємствах. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 2. С. 203–208.
3. Фещенко Є.А., Ганбарова Д.Д. Особливості ведення електронного документообігу суб'єктами господарювання в сучасних умовах. *Молодий вчений*. 2023. № 2 (114). С. 127–133.

References

1. Prospects for the development of accounting, analysis, and audit in the context of innovative information technologies: monograph / Y.A. Karpenko et al. Poltava, 2021. 410 p. (in Ukrainian).
2. Shepel I.V. Advantages of the electronic document management system in enterprises. *Scientific notes of V.I. Vernadskyi Tavrida National University. Series: Economics and management*. 2020. Vol. 31 (70). No. 2. pp. 203-208. (in Ukrainian).
3. Feshchenko Y.A., Hanbarova D.D. Features of conducting electronic document management by economic entities in modern conditions. *Young scientist*. 2023. No. 2 (114). pp. 127-133. (in Ukrainian).

Електронний документообіг в бухгалтерському обліку має значні перспективи. Зростаюча роль штучного інтелекту та автоматизації в бухгалтерському обліку несе великий потенціал для розвитку електронного документообігу. Штучний інтелект може виявляти та виправляти помилки в документах, автоматично розподіляти інформацію, а також прогнозувати платежі та операції.

Блокчейн-технології може бути застосовано для забезпечення безпеки та автентичності електронних документів. Блокчейн дає змогу створити незмінний реєстр та ланцюг довіри для кожного документа, запобігаючи можливості зміни даних чи підроблення документів.

Хмарні рішення та мобільний доступ дають змогу користувачам отримувати доступ до документів з будь-якого пристрою та місця, спрощуючи оброблення та обмін інформацією. Віддалений доступ допомагає прискорити робочі процеси та підвищити ефективність.

ВИСНОВКИ

Перехід на електронний документообіг дає змогу зменшити бюрократію та паперові витрати, збільшити продуктивність та швидкість оброблення документів, підвищити рівень безпеки та захисту інформації, а також підтримувати сталий розвиток та охорону довкілля. Із застосуванням штучного інтелекту, блокчейн-технологій, хмарних рішень та інтеграції з іншими системами, підприємства отримують можливість підвищувати продуктивність та безпеку своєї діяльності. Електронний документообіг поступово стає ключовим елементом сучасного бухгалтерського обліку та продовжуватиме розвиватися, надаючи підприємствам засоби для досягнення більшої ефективності та конкурентоспроможності на ринку. В умовах зростання кількості кібератак та загроз для конфіденційності даних, електронний документообіг допомагає підприємствам впоратися з цими викликами, забезпечуючи надійний захист інформації.

Nadiia KHOCHA

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7787-8426>

e-mail: nadiya.khoch@lnu.edu.ua

Nataliia MOSKAL

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8761-2426>

e-mail: nataliya.moskal@lnu.edu.ua

TRANSITION TO ELECTRONIC DOCUMENT WORKFLOW: PERSPECTIVES AND CHALLENGES

Introduction. The importance of this research lies in the fact that electronic document management can enhance accounting, management and assist businesses in making informed decisions.

The purpose of the paper is to investigate the advantages and challenges that arise when transitioning to electronic document management in a company's accounting, as well as to identify possible ways to optimize this process.

Results. The transition to electronic document management in accounting encompasses numerous advantages that can significantly improve a company's functioning and enhance its competitiveness. These advantages include reducing bureaucracy and paper costs, increasing productivity and document processing speed, elevating information security and data protection, and supporting sustainable development and environmental conservation. The shift to electronic document management in accounting is accompanied by several significant challenges, including technical issues and infrastructure, legal and regulatory considerations, issues with corporate culture and management transformation, and associated risks and cybersecurity challenges. Electronic document management in accounting holds significant potential. Artificial intelligence can detect and correct errors in documents, automatically distribute information, and predict payments and transactions. Blockchain technology allows for creating an immutable registry and a trust chain for each document, preventing data alteration or document forgery. Cloud solutions and mobile access enable users to access documents from any device and location, expediting work processes and enhancing efficiency.

Conclusion. Transitioning to electronic document management allows for reducing bureaucracy and paper costs, increasing productivity and document processing speed, enhancing information security and data protection, as well as supporting sustainable development and environmental conservation. By leveraging artificial intelligence, blockchain technologies, cloud solutions, and integration with other systems, businesses gain the capability to enhance their operational efficiency and security.

Keywords: electronic document management, document, data protection, data confidentiality

Наталія Іванівна **ПАТИКА**

д.е.н., професор, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0062-7631>

e-mail: n_patyka@ukr.net

Юрій Васильович **ПАСІЧНИК**

д.е.н., професор, Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9742-1378>

e-mail: profes19@ukr.net

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФЕРМЕРІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

У статті визначено особливості формування економічного потенціалу фермерських господарств. Виконано економічний аналіз діяльності господарств протягом 2017-2021 рр., виявлено резерви його підвищення. Оцінено збитки фермерів, завдані російською агресією. Подано градацію території України стосовно розміщення фермерських господарств. Із врахуванням сучасного становища фермерських господарств обґрунтовано конкретні пропозиції застосування їхнього потенціалу у контексті забезпечення стійкого розвитку сільських територіальних громад.

Ключові слова: збитки фермерів, економічні резерви, напрями розвитку, проблеми

ВСТУП

Складний суспільний шлях, який проходить Україна з початку здобуття незалежності у 1991 р., готує безліч викликів. Тепер весь український народ бореться з російськими загарбниками і для забезпечення перемоги є актуальним мати стабільну, ефективну та перманентно зростаючу економіку. У цьому контексті вагому роль відіграють фермерські господарства, які забезпечують продовольством, надають робочі місця та наповнюють бюджети місцевих територіальних громад. Беручи до уваги, що в інших країнах світу фермерство має власні національні ознаки та особливості функціонування, у цьому дослідженні є доцільним виявити реальні та потенційні можливості фермерських господарств в Україні стосовно чисельності, частки у валовому внутрішньому продукті, ефективності господарювання.

МЕТА статті полягає у з'ясуванні значення економічного потенціалу українських фермерських господарств у сприянні розвитку територіальних громад у сільських територіях.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічна основа статті – системний метод, що дав змогу виявити основні складники економічного потенціалу фермерів. Додатково застосовано методи економічного аналізу, групування та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Одним із стратегічних пріоритетів, спрямованих на мінімізацію ризиків розвитку сільських територіальних громад стосовно продуктивної зайнятості та втрати доходів, є розвиток фермерства, зокрема числі сімейного.

Для визначення наявного економічного потенціалу фермерських господарств з'ясуємо ситуацію у передвоєнні та воєнні роки. Згідно з останніми офіційними публікаціями Державної служби статистики України станом на серпень 2023 р. подамо характеристику господарювання фермерських господарств у довоєнний період (табл. 1).

Аналізуючи наявні характеристики, визначимо пер-

манентне зростання обсягів продукції сільського господарства, зокрема не лише в абсолютному значенні, але й у відносному стосовно загального національного обсягу. Із врахуванням окремих особливостей господарювання дещо нестабільною є динаміка великої рогатої худоби, площ зернових культур, рентабельності зернових культур, картоплі. Водночас зазначимо прибутковість фермерських господарств, зокрема за основними видами виробництва, що є стабілізуючим чинником їх функціонування. Із врахуванням таких особливостей діяльності резервами подальшого розвитку може бути: зростання чисельності господарств; збільшення площ під сільськогосподарські культури; підвищення рентабельності виробництва продукції.

Згідно зі статистичними даними (табл. 1) доцільно зробити висновок про вагому роль фермерських господарств у економічному розвитку не лише конкретних територіальних громад, але й всієї країни загалом.

Із врахуванням військового вторгнення росії у 2022 р. український аграрний сектор зазнав 40,2 млрд дол. США прямих та непрямих збитків. Саме такі дані згідно з останніми підрахунками оприлюднив Центр досліджень продовольства та землекористування при Київській школі економіки (KSE Agroceneter) [3].

Стосовно збитків малих фермерів, то війна в Україні та її економічні наслідки завдали значної шкоди, що оцінюється більше 3,85 млрд дол. США. Про це йдеться у звіті Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), що оприлюднено «Інтерфакс-Україною» [4].

Зважаючи на теперішні реалії функціонування фермерських господарств, виокремимо таку градацію території стосовно їх розміщення:

- території, які контролюються українською владою і на яких відсутні активні бойові дії;
- території, які знаходяться під контролем української влади, але водночас можуть перебувати в зоні військових дій;
- території, які повністю тимчасово перебувають під контролем російських окупантів.

Таблиця 1 – Окремі показники господарської діяльності фермерських господарств України протягом 2017-2021 рр. (складено авторами на основі даних Державної служби статистики України [1, с. 46, 139, 142; 2, с. 80, 85, 129, 159, 164])

Показники, вимір	Роки					2021 р. до 2017 р.
	2017	2018	2019	2020	2021	
Кількість, од.*	34137	33164	32452	27667	26629	-
Продукція сільського господарства, млрд грн**	21,7	73,2	79,1	65,8	90,3	123,4%
Продукція сільського господарства, у % до загального обсягу	8,7	10,9	11,6	10,7	12,7	4,0 в.п.
Велика рогата худоба, тис. голів	3,0	106,3	103,3	104,0	110,4	36,8 рази
у % до загальної кількості	3,2	3,2	3,3	3,6	4,2	1,0 в.п.
Площа культур зернових, тис. га	2341,7	2458,9	2610,1	2581,8	2815,0	120,2%
у % до загальної площі	16,0	14,4	15,3	14,9	16,5	0,5 в.п.
Рентабельність культур зернових, %	...	26,1	14,5	21,8	...	-
Рентабельність картоплі, %	...	28,0	50,3	29,5	...	-

Примітки: *За 2017-2019 рр. подано фермерські господарства, які здійснювали діяльність, а за 2020-2021 рр. – мали сільськогосподарські угіддя; ** 2017 р. у цінах 2010 р., 2018-2021 рр. у цінах 2016 р.

З урахуванням цього формуються конкретні форми взаємодії фермерських господарств із сільськими територіальними громадами.

Оцінюючи можливість застосування зазначеного економічного потенціалу, зауважимо, що в умовах воєнного стану співпраця з територіальними громадами має суттєві відмінності від довоєнного часу, які обумовлюються різними чинниками, зокрема проблемного характеру. Основними проблемами є такі:

- суттєве пошкодження або повне знищення майна, залучення чоловіків на військову службу, порушення господарських зв'язків;
- недостатність бюджетної підтримки;
- перманентна зміна чинного законодавства;
- неефективна взаємодія між фермерськими об'єднаннями.

Оцінюючи напрями підвищення потенціалу фермерів, зазначимо, що тепер формуються різні механізми їх підтримки. Так, у Державному аграрному реєстрі (ДАР) приймаються заявки в рамках нової програми допомоги малим агровиробникам на загальну суму понад 1,5 млрд грн (50 млн євро). Програма фінансується за рахунок бюджетної підтримки ЄС і згідно з умовами програми безповоротну допомогу зможуть отримати аграрії, які обробляють від 1 до 120 га сільськогосподарських угідь або утримують від 3 до 100 корів. Зареєстровані у ДАР фермерські господарства та інші виробники сільськогосподарської продукції, що відповідають критеріям програми, зможуть отримати безповоротну допомогу в розмірі:

- 3100 грн на 1 га оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (але не більше 372 тис. грн);
- 5300 грн на кожну корову, яка перебуває у власності отримувача (але не більше 530 тис. грн) [5].

Надзвичайно важливим в умовах ринкового обігу прав на земельні ділянки є Закон України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» від 04.11.2021 № 1865-IX [6]. Це небанківська фінансова установа з особливим статусом. Фонд частково в обсязі до 50% непогашеної суми основного боргу та на строк дії кредитного договору, але не більше 10 років, гарантує виконання зобов'язань за позиками договорами мікро-, малих та середніх підприємств, що провадять цю діяльність.

Вагомим напрямом реалізації потенціалу фермерських господарств стосовно сприяння розвитку сільських громад є інституціоналізація соціально захищеної зайнятості в сільських фермерських господарствах, яка має бути одним з головних національних пріоритетів держави. Розвиваючи мікро- й малі ферми частково ви-

рішуються проблеми сімейного безробіття та бідності сільських домогосподарств, зупиняється деградація людського і соціального капіталу, долається демографічна криза, зменшується трудова еміграція, особливо соціально активного віку, забезпечується адміністративний контроль над сільськими територіями, зокрема, у зонах прикордонного режиму тощо.

Із врахуванням теперішнього реального стану фермерських господарств сформовано такі пропозиції на застосування їхнього потенціалу в контексті забезпечення розвитку сільських територіальних громад:

1. Розроблення стратегічних та поточних програм розвитку, що дасть змогу забезпечити створення нових робочих місць та буде сприяти наповненню бюджетів територіальних громад.

2. Впровадження новітніх технологій для культивування видів сільськогосподарської продукції або тварин, розвиток органічного та крафтового виробництва, організація переробки, зокрема з використанням сировини домогосподарств, що дасть змогу підвищити доходи.

3. Диверсифікації аграрного виробництва, розвиток переробних галузей, надання різноманітних побутових, інформаційно-комунікаційних послуг та інших видів діяльності. Зокрема, виробництво нішових культур, у відкритому та/або закритому ґрунті фруктів, ягід, горіхів, винограду, овочів, полуниці, квітів, декоративних рослин, тютюну та нетрадиційних культур (арахіс, кіноа, кунжут, чіа, чуфа, шафран) та інших культур, які користуються платоспроможним попитом на внутрішньому і зовнішньому ринках.

4. Відновлення та розвиток тваринництва та водних біоресурсів (аквакультура) як більш трудомісної галузі, що сприятиме постійній зайнятості та отриманню стабільних доходів селян.

5. Участь у спільних інноваційних проектах фермерів та територіальних громад, сприяння громад фермерам у купівлі їхньої продукції для забезпечення дитячих садків, шкіл, інших соціальних закладів, що матиме позитивний ефект для двох сторін.

Зроблені пропозиції є реалістичними та обумовлюватимуть як реалізацію потенціалу фермерських господарств, так і розвиток сільських громад.

ВИСНОВКИ

На теперішній розвиток сільських територіальних громад впливає безліч чинників економічного, соціального, військового, демографічного, ментального змісту. Серед чинників економічного змісту вагома роль відводиться фермерським господарствам, як структурі, яка

найбільш інтегрована у процеси такого розвитку. Виконаний аналіз окремих показників господарської діяльності фермерських господарств України дав змогу виявити специфіку діяльності та визначити можливі резерви.

Базуючись на виявлених резервах та з урахуванням подолання обумовлених проблем, розроблено відповідні пропозиції із застосування цього потенціалу. Наголошено,

що пропозиції є реальними до застосування сільськими територіальними громадами у контексті їх подальшого розвитку.

Окрему увагу дослідження акцентовано на особливостях функціонування фермерських господарств, зокрема і формування економічного потенціалу залежно від конкретної території.

Список використаних джерел

1. Сільське господарство України. 2017. Державна служба статистики України. Держаналітінформ. Київ, 2018. 245 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf
2. Сільське господарство України. 2021. Державна служба статистики України. Держаналітінформ. Київ, 2022. 222 с.
3. Збитки у сільському господарстві України через війну перевищили \$ 40 млрд. Агро. 23 травня 2023. URL: <https://delo.ua/agro/zbitki-u-silskomu-gospodarstvi-ukrayini-cerez-viynu-perevishhili-40-mlrd-doslidzennya-417875>
4. Збитки через війну. В ООН оцінили втрати виробництва й доходів малих фермерів в Україні. Агро. 29 травня 2023/ URL: <https://delo.ua/agro/zbitki-cerez-viynu-v-oon-ocinili-vtrati-virobnictva-i-dohodiv-malix-fermeriv-v-ukrayini-418233/>
5. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період. Проект Закону від 09.09.2021 № 6013. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707
6. Закон України «Про Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві» № 1865-IX від 04.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865-20#Text>

References

1. Agriculture of Ukraine. 2017. State Statistics Service of Ukraine. Derzhanalitinform. Kyiv, 2018. 245 p. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_sg2017_pdf.pdf [in Ukrainian].
2. Agriculture of Ukraine. 2021. State Statistics Service of Ukraine. Derzhanalitinform. Kyiv, 2022. 222 p. [in Ukrainian].
3. Losses in the agricultural economy of Ukraine due to the war exceeded \$ 40 billion. Agro. May 23, 2023. URL: <https://delo.ua/agro/zbitki-u-silskomu-gospodarstvi-ukrayini-cerez-viynu-perevishhili-40-mlrd-doslidzennya-417875/> [in Ukrainian].
4. Damages due to war. The UN estimated the loss of production and income of small farmers in Ukraine. Agro. May 29, 2023. URL: <https://delo.ua/agro/zbitki-cerez-viynu-v-oon-ocinili-vtrati-virobnictva-i-dohodiv-malix-fermeriv-v-ukrayini-418233/> [in Ukrainian].
5. On the peculiarities of the regulation of business activities of certain types of legal entities and their associations in the transition period. Draft Law dated September 9, 2021 No. 6013. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72707 [in Ukrainian].
6. On the Fund for partial guarantees of loans in agriculture. Document 1865-IX, valid, current edition dated 04.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1865-20#Text> [in Ukrainian].

Nataliia PATYKA

Doctor of Economics, Professor, National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0062-7631>

e-mail: n_patyka@ukr.net

Yurii PASICHNYK

Doctor of Economics, Professor, National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9742-1378>

e-mail: profes19@ukr.net

ECONOMIC POTENTIAL OF FARMERS IN PROVIDING THE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIAL COMMUNITIES

Introduction. Increasing the economic potential, in particular of farms, is one of the important problems of the current development of Ukraine. Taking into account Russia's military aggression against Ukraine, the urgent national task is not only to stabilize the economy, but also to ensure stable social development. In this context, the economic potential of farms should contribute to the development of rural territorial communities. The purpose of the paper is to analyze issues related to criminal responsibility for committing crimes during armed aggression in Ukraine.

The purpose of the paper is consists in substantiating the importance of the economic potential of farms in ensuring the stable development of rural territorial communities.

Results. An economic analysis of the activities of Ukrainian farmers in the pre-war period was carried out and certain directions of the realization of reserves were identified. Attention is focused on the growth of the profitability of farms of the main types of production. It was determined that the reserves of increasing the potential can be an increase in the number of farms, an increase in the area of agricultural crops. Such problems of potential formation as significant damage or complete destruction of property, enlistment of men for military service, disruption of economic relations, insufficient budgetary support are singled out. Such proposals regarding the use of this potential in the context of ensuring the development of rural territorial communities as the development of strategic and current development programs, the introduction of new current technologies for the cultivation of types of agricultural products or animals, the organization of processing, in particular with the use of household raw materials, participation in joint innovative projects of farmers and territorial communities, community assistance to farmers in the purchase of their products to provide kindergartens, schools, and other social institutions, which will have a positive effect for both parties.

Conclusions. For Ukraine, the economic potential of farms is an important factor in the development of rural territorial communities. The performed economic analysis of the functioning of these farms, the identified reserves made it possible to formulate reasoned proposals for increasing the economic potential, which will contribute to the stable development of rural areas.

Keywords: losses of farmers, economic reserves, directions of development, problems

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.5>
УДК 657.6

Наталія Володимирівна МОСКАЛЬ

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8761-2426>

e-mail: nataliya.moskal@lnu.edu.ua

Звенислава Любомирівна БАНДУРА

к.е.н., доцент кафедри, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-9072>

e-mail: zvenyslava.bandura@lnu.edu.ua

Ярослава Ярославівна КРІЛЬ

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3421-8094>

e-mail: yaroslava.kril@lnu.edu.ua

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ АУДИТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

Нові Міжнародні стандарти управління якістю внесли суттєві зміни в підхід до управління якістю в аудиторській діяльності. Система управління повинна охоплювати вісім ключових компонентів, зокрема, оцінку ризиків фірми, управління та керівництво, дотримання етичних вимог, відносини з клієнтами, виконання завдань, використання ресурсів, обмін інформацією та комунікацію, моніторинг та виправлення. Основним нововведенням є ризик-орієнтований підхід до побудови системи управління якістю, який базується на оцінці ризиків та включає в себе встановлення цілей якості, ідентифікацію та оцінку ризиків якості та розробку дій для їх усунення.

Ключові слова: система управління якістю, ефективність, ризики фірми, етичні вимоги, ризик-орієнтований підхід, цілі якості, ризики якості

ВСТУП

Запровадження у грудні 2022 р. Міжнародних стандартів управління якістю (МСУЯ) [1, 2] зумовило необхідність перегляду та розвитку внутрішніх систем контролю якості аудиторських послуг суб'єктів аудиторської діяльності, адаптації цих систем до нових нормативних вимог. Відповідно до цих стандартів управління якістю має замінити контроль якості, а система контролю якості повинна стати частиною більшої системи управління якістю. Як вплине на якість аудиторських послуг впровадження нових стандартів покажуть результати зовнішнього контролю якості поточного та наступних років. Найперше зміниться термінологія – поняття «контроль якості», на нашу думку, варто застосовувати переважно до зовнішнього нагляду за діяльністю суб'єктів аудиторської діяльності, а стосовно внутрішнього середовища аудиторської фірми доречно вживати поняття «управління якістю».

Різноманітні аспекти застосування у практичному середовищі нових стандартів управління якістю аудиторських послуг розглянуто на міжнародній веб-конференції «ISQM 2022: Міжнародні стандарти з управління якістю», яку проведено 14-15 грудня 2022 р. Аудиторською палатою України та Федерацією професійних бухгалтерів і аудиторів України [3]. Своє бачення та рекомендації подали такі науковці та практики: Л. Гапоненко, Т. Каменська, П. Кричун, Ж. Ноорег, S. Gagnon, J. Knafo, В. Волотовська, С. Зубілевич, О. Царенко, О. Кузуб, О. Богданова, О. Дячук, С. Поліщук, О. Михайлова, Ю. Циганок, С. Мінін та ін.

Зважаючи на впровадження нових стандартів управління якістю, набувають актуальності дослідження сучасних підходів до управління якістю аудиторських послуг у практиці аудиту.

МЕТА статті – зробити внесок у розвиток наукового розуміння та практичного застосування управління якістю в аудиторській сфері для забезпечення якості, надійності та довіри до аудиторських послуг.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Пропозиції автора мають в основі моніторинг основних результатів попередніх наукових досліджень, що стосуються управління якістю та контролю якості, аналіз вимог професійних стандартів та практичних підходів до здійснення контролю якості аудиторськими фірмами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Нові МСУЯ вступили в дію з 15 грудня 2022 р. Суб'єкти аудиторської діяльності повинні були розробити та впровадити системи управління якістю до цієї дати, а протягом року, тобто до 15 грудня 2023 р., необхідно провести оцінювання ефективності цих систем [3]. Відповідно до вимог МСУЯ 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг» система управління якістю аудиторської фірми повинна бути постійною, безперервною, реагувати на зміни в обставинах діяльності фірми та її завданнях. Управління якістю має бути комплексним, охоплювати всі аспекти діяльності, включаючи стратегічні рішення та операційні процеси. Система повинна охоплювати такі вісім компонентів:

1. Оцінка ризиків фірми.
2. Управління та керівництво.
3. Дотримання етичних вимог.
4. Встановлення та підтримка відносин з клієнтами та завдань.
5. Виконання завдань.
6. Використання ресурсів.

7. Обмін інформацією та комунікацією.

8. Моніторинг та виправлення [1].

Значним нововведенням МСУЯ 1 є ризик-орієнтований підхід до побудови системи управління якістю. Такий підхід, базується на оцінці ризиків і включає в себе встановлення цілей якості, ідентифікацію та оцінювання ризиків якості та розроблення дій для їх усунення. Розглянемо детальніше ці аспекти.

Оцінювання ризиків аудиторської фірми буде залежати від обставин фірми, її організаційної структури. В аудиторській фірмі з простою структурою, особи, відповідальні за управління, можуть мати достатні знання про фірму та її завдання для проведення оцінювання ризиків. Документація, пов'язана з цілями якості та ризиками, а також заходами у відповідь, можуть бути спрощеними. Проте в аудиторській фірмі зі складною структурою повинен застосовуватись формалізований процес оцінювання ризиків, в якому беруть участь кілька осіб і оцінюються різні види діяльності. Цей процес може бути централізованим або децентралізованим залежно від того, чи встановлюються цілі та ризики якості централізовано для всіх підрозділів, функцій видів послуг, чи на рівні окремих підрозділів, функцій або видів послуг з подальшим об'єднанням результатів на рівні фірми.

В МСУЯ 1 наведено приклади ризиків якості, пропонуємо розглянути такий список можливих ризиків:

- рішення про фінансові та операційні пріоритети не повністю або не належно враховують важливість якості у виконанні завдань;

- обов'язки керівництва і відповідальність за якість чітко не визначено і не розподілено;

- дії та поведінка керівництва, які не сприяють підвищенню якості, не ставляться під сумнів;

- технологічні ресурси, які використовуються двома об'єднаними фірмами, можуть бути несумісними.

Ступінь впливу ризику на досягнення цілей якості може змінюватися залежно від різних факторів, таких як сила впливу, тривалість впливу та частота виникнення умови, події, обставини, дії або бездіяльності; час, необхідний для того, щоб вплив умови, події, обставини, дії або бездіяльності проявився, та чи є можливість фірми відреагувати, щоб зменшити наслідки.

Процес встановлення цілей якості, ідентифікації ризиків якості, розроблення та впровадження заходів у відповідь у більшості випадків буде складним та таким, що потребує постійного моніторингу та вдосконалення. Зокрема, в ідентифікації та оцінюванні ризиків якості фірма може виявити потребу у встановленні додаткових цілей якості, або у розробленні та впровадженні заходів у відповідь фірма може зрозуміти, що певний ризик якості не ідентифіковано й не оцінено.

Для встановлення цілей якості, ідентифікації та оцінювання ризиків якості та розроблення заходів у відповідь аудиторська фірма може застосовувати такі джерела: результати моніторингу фірми; інформацію від мережі, включаючи результати моніторингу, проведеного у всіх аудиторських фірмах мережі; інформацію про скарги і звинувачення у порушенні професійних стандартів, правових і нормативних вимог, або недотримання політик або процедур фірми; результати зовнішніх інспекцій; інформацію від контролюючих органів про клієнтів, для яких фірма виконує завдання; інші зовнішні джерела, такі як дії контролюючих органів та су-

дові справи проти аудиторських фірм, які варто розглянути [1].

Цілі якості визначаються аудиторською фірмою та впливають на зміст системи управління якістю. Вони повинні включати цілі стосовно: управління фірмою, дотримання етичних вимог та незалежності, відносин з клієнтами і виконання завдань, та цілі стосовно ресурсів, зокрема, людських.

Цілі якості, які стосуються управління фірмою та спрямовані на створення сприятливого середовища для системи управління якістю можуть бути такі: створення внутрішньої фірмової культури якості; задоволення суспільних інтересів через послідовне виконання високоякісних завдань; дотримання професійної етики та цінностей; відповідальність усього персоналу за якість, пов'язану з виконанням завдань і діяльністю у рамках системи управління якістю; забезпечення якості в стратегічних рішеннях та діях фірми, включаючи фінансові та операційні пріоритети; відповідальність керівництва за якість; забезпечення розроблення, впровадження та нормального функціонування системи управління якістю фірми; планування потреби в ресурсах та розподіл ресурсів здійснюється відповідно до вимог забезпечення якості.

Дотримання етичних вимог та незалежності зумовлює такі цілі якості: фірма і її персонал повинні розуміти відповідні етичні вимоги, та виконувати свої обов'язки відповідно до цих вимог.

Стосовно прийняття та продовження відносин з клієнтами, а також конкретних завдань фірма має враховувати: інформацію про характер і умови завдання, а також про чесність і етичність клієнта, його керівництва; здатність фірми виконувати завдання відповідно до професійних стандартів і застосовних нормативних вимог. Фінансові та операційні пріоритети фірми не повинні впливати на об'єктивність суджень стосовно прийняття або продовження відносин з клієнтами або конкретними завданнями.

Цілі якості стосовно виконання завдань:

1. Команди, що відповідають за завдання, повинні розуміти та виконувати свої обов'язки, включаючи загальну відповідальність партнерів за управління завданнями та якісне їх виконання. Це також включає належну участь протягом всього періоду виконання завдання.

2. Сутність, строки і обсяг керівництва та нагляду над командами, а також перевірка виконаної роботи, повинні бути обґрунтованими, враховуючи характер і умови завдань і виділені або надані ресурси. Робота менш досвідчених членів команди направляється, контролюється і перевіряється більш досвідченими членами команди.

3. Команди повинні практикувати відповідне професійне судження та професійний скептицизм.

4. У випадках складних або спірних питань проводяться консультації, і приймаються узгоджені висновки.

5. Розбіжності думок всередині команди або між командою і відповідальними за перевірку якості завдання або особами, які діють в рамках системи управління якістю фірми, має бути вирішено та доведено до відома фірми.

6. Документацію стосовно завдань повинно бути зібрано своєчасно після подання звіту і належно зберігатися для потреб фірми, а також для дотримання законодавства, етичних вимог, професійних стандартів.

Стосовно ресурсів фірма повинна встановити цілі якості, спрямовані на належне та своєчасне отримання, розроблення, використання, підтримку, розподіл та призначення ресурсів для забезпечення розроблення, впровадження та функціонування системи управління якістю. Цілі якості стосовно людських ресурсів: забезпечення компетентності та можливостей для якісного виконання завдань та участі у функціонуванні системи управління якістю фірми; персонал повинен проявляти відданість якості своєю поведінкою, розвивати та підтримувати відповідну компетентність для виконання своїх обов'язків, а також нести відповідальність або отримувати визнання за допомогою своєчасного оцінювання, виснаго-роди, просування на службі та інших стимулів; якщо персоналу недостатньо для виконання завдань, можливе залучення персоналу з зовнішніх джерел; кожне завдання повинно бути призначено команді, включаючи партнера із завдання, які мають відповідну компетентність і можливості для послідовного виконання якісних завдань; особи, відповідальні за роботу системи управління якістю, також повинні мати відповідну компетентність та можливості для виконання цих обов'язків.

Для забезпечення належної якості аудиторська фірма має застосовувати відповідні технологічні та інтелектуальні ресурси. Стосовно інформації та комунікації, фірма повинна визначити такі цілі якості, які спрямовано на отримання, генерування або застосування інформації, пов'язаної з системою управління якістю. Ці цілі охоплюють такі аспекти: інформаційна система повинна ідентифікувати, збирати, обробляти і підтримувати актуальну та надійну інформацію, необхідну для підтримки системи управління якістю, отриману як з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел; в аудиторській фірмі необхідно підтримувати культуру, яка визнає та підтримує відповідальність персоналу за обмін інформацією як з керівництвом, так і між колегами; необхідно забезпечувати обмін належною та достовірною інформацією всередині фірми та з командами із завдань; відповідна та достовірна інформація повинна передаватися зовнішнім сторонам, зокрема клієнтам.

Важливим аспектом організації та реалізації системи контролю якості є розроблення та впровадження заходів у відповідь на ризики якості. Характер, обсяг та терміни виконання дій у відповідь повинні базуватись на результатах оцінювання виявлених ризиків. Таке оцінювання враховує події та їх вплив на досягнення однієї або кількох цілей якості.

Список використаних джерел

1. Міжнародний стандарт з управління якістю (МСУЯ) 1 «Управління якістю для фірм, що виконують аудити чи огляди фінансової звітності, або інші завдання з надання впевненості чи супутніх послуг». Рада з Міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості Міжнародної федерації бухгалтерів. 2022. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/4_ISQM_1_Final_Standard_\(Not_Formatted\)\(uk\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/4_ISQM_1_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf)
2. Міжнародний стандарт управління якістю (МСУЯ) 2 «Перевірки якості завдання». Рада з Міжнародних стандартів аудиту та надання впевненості Міжнародної федерації бухгалтерів. 2022. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/5_ISQM_2_Final_Standard_Not_Formatted_uk.pdf
3. Презентаційні матеріали Міжнародної веб-конференції «ISQM 2022: Міжнародні стандарти з управління якістю», 14-15 грудня 2022 р. URL: <https://www.apu.com.ua/2021/03/10/презентаційні-матеріали/>

References

1. International Standard on Quality Management (ISQM) 1 Quality Management for Firms that Perform Audits or Reviews of Financial Statements, or Other Assurance or Related Services Engagements. International Auditing and Assurance Standards Board of International Federation of Accountants. 2022. URL: [https://mof.gov.ua/storage/files/4_ISQM_1_Final_Standard_\(Not_Formatted\)\(uk\).pdf](https://mof.gov.ua/storage/files/4_ISQM_1_Final_Standard_(Not_Formatted)(uk).pdf) (in Ukrainian).

Розроблені та впроваджені фірмою дії у відповідь, можуть стосуватися діяльності фірми загалом або виконуватися на рівні конкретних завдань. Також може бути комбінація дій, що повинні бути вжиті на рівні всієї фірми та на рівні окремих завдань. Наприклад, фірма встановлює політики та процедури для проведення консультацій, які включають в себе інформацію про те, з ким з працівників потрібно проводити консультації і конкретні питання, що вимагають консультацій. Фірма призначає відповідних кваліфікованих та досвідчених фахівців для надання консультацій. Команда, яка виконує завдання, відповідає за визначення моментів, коли виникають питання, що потребують консультацій, та за ініціювання цих консультацій, а також за реалізацію висновків, зроблених після проведення консультацій.

ВИСНОВКИ

Нові Міжнародні стандарти управління якістю внесли суттєві зміни у підхід до управління якістю в аудиторській діяльності. Згідно з МСУЯ 1 система управління якістю повинна діяти безперервно та реагувати на зміни в обставинах діяльності фірми та її завданнях. Ця система має комплексний характер та охоплює вісім ключових компонентів, включаючи оцінювання ризиків фірми, управління та керівництво, дотримання етичних вимог, встановлення та підтримку відносин з клієнтами та завдань, виконання завдань, використання ресурсів, обмін інформацією та комунікацію, а також моніторинг та виправлення.

Основним нововведенням є ризик-орієнтований підхід до побудови системи управління якістю, який базується на оцінюванні ризиків та включає в себе встановлення цілей якості, ідентифікацію та оцінювання ризиків якості та розроблення дій для їх усунення. Цілі якості, визначаються аудиторською фірмою та повинні включати цілі стосовно: управління фірмою, дотримання етичних вимог та незалежності, відносин з клієнтами і виконання завдань, а також ресурсів, зокрема, людських. Розроблені та впроваджені фірмою заходи у відповідь на ризики якості можуть стосуватися діяльності фірми загалом чи виконуватися на рівні конкретних завдань. Їх характер, обсяг та терміни виконання повинні базуватись на результатах оцінювання виявлених ризиків. Отже, впровадження нових стандартів управління якістю в аудиторській діяльності має на меті сприяння підвищенню якості аудиторських послуг та забезпеченню надійності фінансової інформації.

2. International Standard on Quality Management (ISQM) 2 Engagement Quality Reviews. International Auditing and Assurance Standards Board of International Federation of Accountants. 2022. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/5_ISQM_2_Final_Standard_Not_Formatted_uk.pdf (in Ukrainian).

3. Presentation materials of the International Web Conference "ISQM 2022: International Standard on Quality Management", December 14-15, 2022. URL: <https://www.apu.com.ua/2021/03/10/презентаційні-матеріали/> (in Ukrainian).

Nataliia MOSKAL

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8761-2426>

e-mail: nataliya.moskal@lnu.edu.ua

Zvenyslava BANDURA

PhD in Economics, Associate Professor of department, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9922-9072>

e-mail: zvenyslava.bandura@lnu.edu.ua

Yaroslava KRIL

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3421-8094>

e-mail: yaroslava.kril@lnu.edu.ua

CONTEMPORARY ASPECTS OF QUALITY MANAGEMENT IN AUDIT SERVICES

Introduction. *New International Standard on Quality Management have brought significant changes to the approach to quality management in auditing activities. According to ISQM 1, auditing entities were required to develop and implement quality management systems before the standards came into effect and conduct an assessment of the effectiveness of these systems within one year of implementation.*

The purpose of the paper *is to contribute to the development of scientific understanding and practical application of quality management in the auditing sphere to ensure the quality, reliability, and trustworthiness of auditing services.*

Results. *According to ISQM 1, a quality management system must operate continuously and respond to changes in the circumstances of the entity and its objectives. This system has a comprehensive nature and encompasses eight key components, including the assessment of entity risks, leadership and management, adherence to ethical requirements, establishment and maintenance of client relationships and engagements, performance of engagements, resource utilization, information exchange and communication, and monitoring and remediation. The primary innovation is the risk-based approach to building a quality management system, which is based on risk assessment and includes setting quality objectives, identifying and evaluating quality risks, and developing actions to mitigate them. Quality objectives are determined by the auditing entity and must include objectives related to managing the entity, adhering to ethical requirements and independence, client and engagement acceptance and performance, and resource objectives, including human resources. Measures taken by the entity in response to quality risks may relate to the entity's activities as a whole or be specific to individual engagements. The nature, extent, and timing of these measures should be based on the results of the identified risks assessment.*

Conclusion. *Therefore, the implementation of new quality management standards in auditing aims to enhance the quality of auditing services and ensure the reliability of financial information.*

Keywords: *quality management system, effectiveness, entity risks, ethical requirements, risk-based approach, quality objectives, quality risks*

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.6>
УДК 339.9 : 658.012.32

Мар'яна Григорівна **БОРТНІКОВА**

к. е. н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-8007>

e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua

Ростислав Володимирович **КАРАБІНОВИЧ**

студент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9960-0865>

e-mail: rostyslav.karabinovych.mntem.2023@lpnu.ua

ПРОБЛЕМИ ВИБОРУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМИ ПРОЄКТАМИ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У результаті дослідження виокремлено поточні проблеми вибору та застосування інноваційних інструментів управління міжнародними проєктами в умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків, таких як: традиційні інструменти управління міжнародними проєктами, характеризуються низькою ефективністю в умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків; залежність фінансування міжнародних проєктів від одного інвестора зужує можливості застосування інноваційних інструментів управління міжнародними проєктами в умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків. У статті також наведено рекомендовані шляхи вирішення проблем: застосування краудсорсингової платформи для пошуку та аналізу інформації і технологій реалізації міжнародних проєктів; впровадження технології ICO задля залучення інвесторів у фінансування міжнародних проєктів.

Ключові слова: інноваційний інструмент управління, міжнародний проєкт, технології ICO, краудсорсинг, платформа

ВСТУП

Нестабільне середовище функціонування підприємств змушує їх керівництво все більше звертатися до проєктного управління, відходячи від традиційної моделі управління підприємством загалом. Основною відмінністю між двома поняттями є наявність у проєкті його первинної моделі, на основі якої здійснюється комплексний аналіз, узгоджується та затверджується план дій, що в результаті сприяє повному його впровадженню [1]. Сучасні світові події, такі як політичні конфлікти, військові дії, пандемія коронавірусу та прояви індустрії 4.0 лише підтвердили доречність використання інноваційних інструментів управління, які дозволяють компаніями бути гнучкими до зміни зовнішніх факторів [2].

Інноваційні інструменти управління, проблеми їх вибору та особливості застосування досліджувалися у працях таких науковців, як: А.О. Омельчук [1], О.М. Полякова, О.В. Дудник [2], Н.І. Кара та Л.В. Зинич [3], С.С. Яремчук, О.А. Сухорукова, Л.О. Малишенко [4], Л.В. Гаврилюк-Єнсен, І.В. Спільник [5], Є.М. Рудніченко, Н.І. Гавловська, М.О. Кривдик [6] та ін. Проте дані дослідження містять теоретичний характер та потребують розуміння практичного значення застосування інноваційних інструментів управління міжнародними проєктами.

МЕТА статті – виокремлення проблем вибору та застосування інноваційних інструментів управління міжнародними проєктами підприємства в умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків та розроблення рекомендацій для їх вирішення.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті з метою вирішення завдань застосовано методи синтезу та аналізу, узагальнення і теоретичного порівняння та графічний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

Своєму успіху багато провідних компаній світу завдячують вчасному та доречному застосуванню керівниками інноваційних інструментів управління персоналом, підприємством або навіть окремими проєктами. На світовій практиці помітно, що інноваційні рішення стали провідним чинником розвитку компаній, створювали нові можливості, відкривали шляхи до нових ринків збуту, підвищували конкурентоспроможність компаній, адаптували їх до змін зовнішніх чинників, що знаходило своє відображення у зростанні обсягів продажу, прибутків та обізнаності населення про дані підприємства.

Н.І. Кара та Л.В. Зинич виокремлюють такі сучасні тенденції управління міжнародними проєктами, які відображаються у збільшенні важливості та значущості планування ресурсів та процесів, оскільки продуманий та обґрунтований план, який може врахувати всі потенційні ризики та виклики дає можливість своєчасно відреагувати на них у процесі реалізації проєкту [3]. Саме з грамотного планування починається успішне управління міжнародним проєктом. Станом на зараз компанії все більше прагнуть володіти значним обсягом нематеріальних активів, активізовувати інноваційну діяльність, ефективно застосовувати інтелектуальний капітал, оскільки не від кількості людей залежить правильність виконання покладених завдань, а від наявності вузьких місць для тих чи інших навичок.

У своїй праці С.С. Яремчук, Л.О. Малишенко та А.О. Сухорукова зазначають, щоб успішний сьогодні проєкт не перетворився завтра на неефективно вкладені кошти компанії, керівництвом повинно бути забезпечено застосування гібридних та гнучких методів та інструментів управління, які є адаптованими до функціонування в сучасних умовах проєктного середовища [4].

Характеризуючи проблеми та правильність вибору інноваційних інструментів управління проєктами, Л. Гаврилюк-Єнсен та І. Спільник звернули увагу, на те, що

насамперед потрібно розібратися з тим, як працює цей інструмент, скільки коштів потрібно витратити на його застосування та зрозуміти чи доречним буде він для обраної команди [5].

У дослідженні проектної діяльності особливої уваги заслуговує застосування інноваційних інструментів управління регіонального чи міжнародного масштабу, яке є однією із найбільш яскравих тенденцій сучасного функціонування бізнесу. Дослідивши праці науковців, можна стверджувати, що такими інноваційними інструментами на сьогодні є реінжиніринг, бенчмаркінг, аутсорсинг, краудсорсинг та технологія ICO або initial coin offering [2].

Застосування того чи іншого інструментарію управління міжнародним проектом покликане передусім задовільнити потреби стейкхолдерів та дати змогу оцінити ефективність та перспективність запропонованого варіанту розв'язання проблеми.

Доречність вибору інноваційного інструменту часто можна зустріти у міжнародних стандартах, найбільш популярними серед яких є стандарти ISO, Prince 2 та PRINCE 2 Agile, IPMA, OPM 3, P2M та PMBOK [6]. Інноваційні інструменти поєднуються між собою керівниками проектів, пришивидшуючи тим самим досягнення мети.

Ці ідеї є досить новими для України, а тому деякі підприємства вже запроваджують інноваційні управлінські інструменти для якомога ефективнішої реалізації міжнародних проектів, зокрема вагоме місце займає аутсорсинг та напрями його реалізації, що зображено на рис. 1. Вибір інструментів управління підприємство здійснює відповідно до поставлених цілей та завдань.

Наприклад, менеджмент компанії, застосовуючи аутсорсинг у реалізації міжнародних проектів, може зосереджуватися на таких напрямках, як: інжиніринг, збирання даних та аналітика непрофільних та нетипових для компанії ринків.

Орієнтація на європейські цінності спонукає менеджмент компаній застосовувати бенчмаркінг у реалізації міжнародних проектів. Застосування бенчмаркінгу як управлінського інструменту у реалізації міжнародних проектів підприємства допомагає керівництву приймати альтернативні рішення, які орієнтовано на оптимізацію процесів виробництва, за його допомогою запозичуються кращі практики застосування технологій та інновацій, а також підвищуються стандарти якості продукції та безпеки самих працівників.

Проте кожен новий проект характеризується індивідуальними якостями, інвестиціями, сферою реалізації та очікуваними результатами від його впровадження. Тому й набір управлінських інструментів, за допомогою яких здійснюватиметься управління проектом, потребує регулярного перегляду. Варто констатувати, що опираючись лише на аутсорсинг і бенчмаркінг, підприємство позбавляється можливості ґрунтовнішого аналізу проекту, оскільки ці інструменти не дають можливості задовільнити усі запити та потреби, які виникають у процесі впровадження підприємницької ідеї, навіть за умов їхнього комбінування між собою.

Практично завжди у впровадженні новітніх ідей пос-

тають певні труднощі. За результатами дослідження доцільно виокремити проблеми вибору та застосування інноваційних інструментів управління міжнародними проектами: застосування традиційних інструментів управління міжнародними проектами, що характеризуються низькою ефективністю в умовах розширення зовнішньоекономічних зв'язків, а також залежність фінансування міжнародних проектів від одного інвестора.

Подолати першу проблему можливо шляхом застосування краудсорсингової платформи для пошуку та аналізу інформації і технологій реалізації міжнародних проектів підприємства. Відсутність достатньої кількості успішних прикладів проектів в Україні змушує менеджмент компанії застосовувати такий інноваційний інструмент управління міжнародними проектами, як краудсорсинг, задля ефективної реалізації міжнародного проекту. Загальний вигляд механізму реалізації міжнародних проектів підприємства у рамках краудсорсингу зображено на рис. 2.

Застосування краудсорсингу для реалізації міжнародних проектів підприємства сприятиме не лише оптимізації ресурсів компаній, а й дасть змогу вивчати ринки інновацій з охорони природи, залучати широке коло провідних аналітиків галузі для отримання рішення з управління міжнародним проектом.

Зі свого боку зменшити залежність від одного основного інвестора, який допомагає реалізовувати практично всі міжнародні проекти, допоможе впровадження технології ICO, яка сприяє залученню інвесторів у фінансування міжнародних проектів компанії. Механізм взаємодії підприємства із потенційними інвесторами зображено на рис. 3.

Пропоноване рішення може принести для підприємства ряд переваг, серед яких можна виділити швидке залучення капіталу та низьку вартість самих транзакцій. Окрім того, за менеджментом зберігається повне управління міжнародним проектом, а вкладники отримують лише на свій електронний рахунок цифрові токени. У свою чергу інвестори, опираючись на репутацію підприємства, можуть очікувати зростання токенів в ціні при успішній реалізації проекту.

Отже, впровадження інноваційних інструментів управління міжнародними проектами на підприємстві лише сприятиме покращенню його діяльності та фінансових показників.

ВИСНОВКИ

Використання інноваційних інструментів управління допомагає підприємству краще реалізовувати свою проектну стратегію, проте занадто мала кількість інструментів або неправильних їх підбір, який не відповідає очікуваному результату впровадження підприємницької ідеї може негативно виразитися на діяльності компанії. Залучення додаткових інструментів та їх комбінування між собою дозволить аналізувати міжнародні проекти більш детально та приймати керівництвом підприємства менш ризиковані рішення.

Впровадження даних інструментів дозволить компанії економити основні ресурси, як час і гроші, та ефективно впроваджувати міжнародні проекти.

Рис. 1. Ключові напрями реалізації аутсорсингу

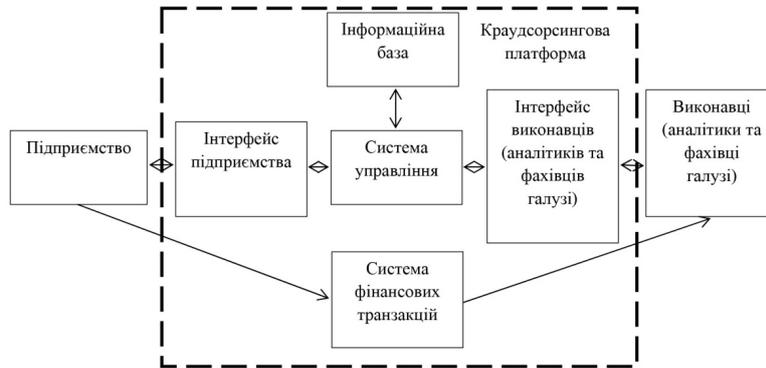

Рис. 2. Механізм реалізації міжнародних проєктів підприємства з використанням краудсорсингу [сформовано авторами на основі аналізу літературних джерел]

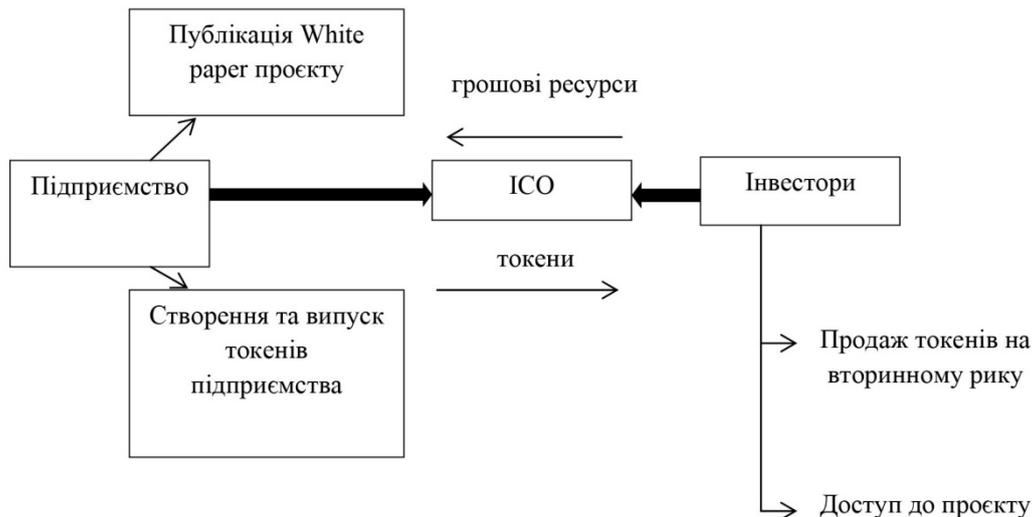

Рис. 3. Механізм взаємодії підприємства із інвесторами при проведенні ICO [сформовано авторами на основі аналізу літературних джерел]

Список використаних джерел

1. Омельчук А. Світовий досвід управління проєктами. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2013. № 9. С. 151-154.
2. Полякова О.М., Дудник О.В. Сучасні тенденції та підходи в проєктному управлінні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2023. № 1(69). С. 60-67.
3. Кара Н.І., Зинич Л.В. Особливості інноваційного менеджменту в діяльності міжнародних компаній. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*. 2021. № 2 (6). С. 40-46.
4. Яремчук С.С., Сухорукова О.А., Малишенко Л.О. Інноваційний менеджмент у міжнародному бізнесі. *Академічні візії*. 2023. № 16. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/6900>
5. Гаврилюк-Єнсен Л., Спільник І. Сучасні консалтингові інструменти як ефективний ресурс в управлінні змінами. *Економічний аналіз*. 2012. Т. 10(4). С. 37-40.
6. Рудніченко Є., Гавловська Н., Кривдик М. Розвиток стандартів з управління проєктами: міжнародний досвід. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 1. С. 133-139.

References

1. Omelchuk A. Global project management experience. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. International relations*. 2013. No. 9. pp. 151-154. (in Ukrainian).

2. Polyakova O.M., Dudnyk O.V. Modern trends and approaches in project management. *International scientific journal "Internauka"*. 2023. No. 1(69). pp. 60-67. (in Ukrainian).
3. Kara N.I., Zynich L.V. Peculiarities of innovative management in the activities of international companies. *Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development*. 2021. No. 2 (6). pp. 40-46. (in Ukrainian).
4. Yaremchuk S.S., Sukhorukova O.A., Malysenko L.O. Innovative management in international business. *Academic visions*. 2023. Vol. 16. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/handle/123456789/6900>. (in Ukrainian).
5. Havryliuk-Yensen L., Splnyk I. Modern consulting tools as an effective resource in change management. *Economic analysis*. 2012. Vol. 10(4). pp. 37-40. (in Ukrainian).
6. Rudnichenko E., Havlovska N., Kryvdyk M. Development of project management standards: international experience. *Innovation and Sustainability* 2023. No. 1. pp. 133-139. (in Ukrainian).

Mariana BORTNIKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2346-8007>

e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua

Rostyslav KARABINOVYCH

student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9960-0865>

e-mail: rostyslav.karabinovych.mnmem.2023@lpnu.ua

PROBLEMS OF SELECTION AND USAGE OF INNOVATIVE TOOLS FOR INTERNATIONAL PROJECTS MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF FOREIGN ECONOMIC RELATIONS EXPANDING

Introduction. Today, international project management trends are reflected in the increasing importance and significance of resource and process planning, as a well-thought-out and well-founded plan that can take into account all potential risks and challenges makes it possible to respond to them in a timely manner in the process of implementing a business idea. The most important factors that influence the choice of innovative management tools by the management of international projects are their understanding of the functionality of this tool, the appropriateness of its application in the project, and the cost of such an innovation. Having studied the works of scientists, it can be argued that such innovative tools are currently reengineering, benchmarking, outsourcing, crowdsourcing and the ICO or initial coin offering technology

The purpose of the paper is to highlight the problems of selection and usage of innovative tools for international projects management at company in the context of foreign economic relations expanding and development of recommendations for their solution.

Results. As a result of the research, the current problems of the selection and use of innovative international project management tools of company in the conditions of the expansion of foreign economic relations were identified, such as traditional international project management tools characterized by low efficiency in the conditions of the expansion of foreign economic relations and the dependence of financing on international projects from one investor narrows the possibilities of using innovative international project management tools in the conditions of expanding foreign economic relations. As a result of the study, recommended ways to solve problems were given, namely, the use of a crowdsourcing platform to search for and analyze information and technologies for the implementation of international projects of company and the implementation of ICO technology to attract investors to finance international projects.

Conclusion. The use of innovative management tools will help the company better implement its project strategy, but too few tools or their incorrect selection, which do not correspond to the expected result of the implementation of the business idea, can negatively affect the company's activities. The involvement of additional tools and their combination with each other allow to analyze projects in more detail and to use less risky solutions by the management of the enterprise. Implementation of these tools allows the company to save basic resources, such as time and money, and effectively implement international projects.

Keywords: innovative management tool, international project, ISO technologies, crowdsourcing, platform

Наталія Зіновіївна **БЛАЩУК-ДЕВ'ЯТКІНА**

к.е.н., доцент, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1860-3929>

e-mail: blashchuk-devyatkina@lnu.edu.ua

Наталія Богданівна **БУНДЗ**

студентка, Львівський національний університет імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0009-9130>

e-mail: natalyabundz@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглянуто теоретичні основи формування інвестиційної стратегії підприємства у сучасних умовах. Висвітлено сутність поняття «інвестиційна стратегія» залежно від наукового погляду та практичного досвіду різних авторів. Визначено основні цілі інвестиційної стратегії. Досліджено основні етапи формування інвестиційної стратегії підприємства. Охарактеризовано принципи формування інвестиційної стратегії підприємства. Досліджено, що, незважаючи на кризові явища та політичну нестабільність в Україні, вітчизняні підприємства продовжують вести інвестиційну діяльність. Зазначено заходи із вдосконалення процесу формування інвестиційної стратегії.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, інвестиційна стратегія, підприємство, інновації

ВСТУП

У сучасних умовах господарювання підприємства зіштовхуються з численними викликами, пов'язаними з економічною та політичною нестабільністю, глобалізацією ринків, посиленням конкуренції, скороченням ресурсної бази тощо. Це вимагає від підприємств постійного пошуку нових можливостей для підвищення ефективності своєї діяльності, забезпечення конкурентоспроможності та розвитку.

Одним з основних інструментів досягнення цих цілей є інвестиційна діяльність, спрямована на оновлення та модернізацію матеріально-технічної бази, впровадження інновацій, покращення якості продукції та послуг, розширення асортименту та ринків збуту тощо. Однак інвестиційна діяльність має бути правильно організована, щоб максимізувати її результативність та мінімізувати ризики. Для цього необхідно розробляти та реалізувати інвестиційну стратегію підприємства, яка визначає загальну концепцію, цілі, напрями, форми та механізми інвестиційної діяльності на довгостроковий перспективний період. Інвестиційна стратегія є одним із ключових інструментів для досягнення успіху та фінансової стійкості підприємства, саме тому дослідження теоретичних основ формування інвестиційної стратегії підприємства у сучасних умовах набуває великої актуальності та важливості.

Проблема формування інвестиційної стратегії підприємства у сучасних умовах привертає увагу багатьох науковців та практиків, які розглядають різні аспекти цього процесу. Зокрема, серед них І.О. Бланк, С.В. Бестужева, В.О. Козуб [2], Т.В. Майорова [3], Л.В. Добриніна [4], О.І. Гуторов [5], О.С. Зобов [6], Л.М. Карпенко, Г.В. Козаченко, В.Г. Федоренко, Г.В. Шевчук, Н.А. Хрущ та ін. Незважаючи на чималу кількість досліджень, проблематика формування інвестиційної стратегії у сучасних умовах залишається недостатньо розкритою та потребує подальшого дослідження, зокрема у напрямі важливості впровадження інноваційних підходів у формування та

реалізацію інвестиційної стратегії підприємств України.

МЕТА статті полягає у висвітленні теоретичних основ формування інвестиційної стратегії підприємства із врахуванням інноваційних підходів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених, дослідників та аналітиків, а також на матеріалах періодичних видань. Застосовано методи аналізу, синтезу, формулювання логічного висновку та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ефективна діяльність підприємств, їх фінансова стійкість та незалежність у довготерміновій перспективі визначається рівнем інвестиційної активності суб'єкта підприємницької діяльності. В умовах ринкових перетворень інвестиції є найважливішим елементом господарської діяльності підприємств, оскільки вони складають матеріальну основу для його розвитку. Згідно з законом «Про інвестиційну діяльність» інвестиції – це усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Зі свого боку, інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави стосовно реалізації інвестицій [1].

У сучасних економічних умовах ключовим інструментом для ефективного управління інвестиційною діяльністю підприємства є інвестиційна стратегія. Мати правильну інвестиційну стратегію дуже важливо для успіху будь-якого підприємства або індивідуального інвестора, адже вона допомагає визначити цілі, ризики, можливості та очікування від інвестиційної діяльності.

Розуміння поняття інвестиційної стратегії може варіюватись у залежності від наукового погляду та практичного досвіду різних авторів. Деякі приклади тлумачень інвестиційної стратегії у наукових джерелах наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «інвестиційна стратегія» (розроблено авторами на основі [2-5])

Автор	Сутність поняття «інвестиційна стратегія підприємства»
Бланк І.О.	Інвестиційна стратегія – система довгострокових цілей інвестиційної діяльності підприємства, які визначено загальними завданнями його розвитку та інвестиційною ідеологією, а також вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення.
Череп А.В.	Інвестиційна стратегія – система довгострокових цілей інвестиційної діяльності і набір найбільш ефективних шляхів їх досягнення.
Добриніна Л.В.	Інвестиційна стратегія – це комплекс взаємопов'язаних довгострокових цілей і завдань у сфері реального і фінансового інвестування, найбільш принципових установок і намірів у сфері капіталовкладень та вкладень у фінансові активи, розвитку виробництва, формування оптимальної структури напрямів інвестування та джерел їх фінансування, а також сукупність дій та їх досягнення.
Гуторов О.І.	Інвестиційна стратегія – це система довгострокових цілей інвестиційної діяльності підприємства, що обумовлені загальними завданнями його розвитку та інвестиційною ідеологією.
Майорова Т.В., Хрущ Н.А.	Інвестиційна стратегія – це процес формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності та вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення на базі прогнозування умов здійснення цієї діяльності, кон'юнктури інвестиційного ринку як у цілому, так і на окремих його сегментах.

Виходячи з поглядів різних вчених, наведених у табл. 1, можна помітити, що усі автори погоджуються з тим, що інвестиційна стратегія містить у собі систему цілей і шляхів їх досягнення, але водночас вони наголошують на різних аспектах і характеристиках інвестиційної діяльності. Так, поняття інвестиційної стратегії може мати різні варіанти тлумачення, але вони мають спільну сутність. На основі досліджень наукових джерел можна зробити висновок, що поняття «інвестиційна стратегія» означає формування системи довгострокових цілей інвестиційної діяльності і вибір найбільш ефективних шляхів їх досягнення. Вона дає змогу визначити напрям та спосіб використання ресурсів підприємства, що сприяє досягненню високих темпів його економічного розвитку та фінансової стійкості [6].

Формування інвестиційної стратегії є важливим процесом для більшості підприємств. Під час розроблення інвестиційної стратегії підприємство шукає та аналізує різні варіанти інвестицій, які найкраще відповідають його цілям. Варто зазначити, що інвестиційна стратегія не є стало визначеною, вона повинна періодично оновлюватися та коригуватися залежно від зміни зовнішніх економічних умов та нових можливостей росту підприємства, проте вона завжди повинна відповідати таким цілям:

- максимізація прибутку від інвестиційної діяльності;
- мінімізація інвестиційних ризиків;
- забезпечення покращення стану підприємства за рахунок ефективної інвестиційної діяльності [4].

Зазначені цілі є ключовими у розробленні інвестиційної стратегії підприємства, оскільки максимізація прибутку допомагає досягти фінансового успіху та забезпечити зростання вартості інвестицій, мінімізація інвестиційних ризиків сприяє збереженню капіталу та захисту від можливих збитків, а забезпечення покращення стану підприємства через ефективну інвестиційну діяльність свідчить про підвищення конкурентоспроможності та динамічний розвиток. Все це є надзвичайно важливим для реалізації успішної інвестиційної стратегії та забезпечення стабільності й зростання підприємства.

Розроблення інвестиційної стратегії у сучасних умовах є важливим кроком у забезпеченні успіху підприємства в довгостроковій перспективі. Цей процес складається з певної кількості послідовних етапів, які у підсумку повинні призводити до відповідних економічних результатів (рис. 1).

В умовах політичної та економічної невизначеності перший етап формування інвестиційної стратегії підприємства має бути спрямовано на оцінювання ризиків та можливостей, пов'язаних із зовнішнім та внутрішнім середовищем. Особливу увагу слід приділити факторам, які можуть негативно вплинути на діяльність підприємства. Зокрема, аналіз зовнішнього середовища повинен включати оцінювання таких факторів, як політична стабільність, рівень інфляції, валютні курси, конкурентне середовище тощо. Зі свого боку, дослідження внутрішнього середовища повинне базуватися на оцінюванні таких чинників: наявність фінансових ресурсів підприємства, структура капіталу, конкурентоспроможність, інновації тощо. На основі проведеного аналізу розробляються заходи з мінімізації ризиків та застосування можливостей, які можуть позитивно вплинути на інвестиційну діяльність підприємства.

Наступний етап передбачає визначення стратегічних цілей інвестування, що є фундаментом для розроблення конкретних інвестиційних рішень. Стратегічні цілі інвестиційної діяльності визначаються на основі загальних завдань розвитку підприємства та його інвестиційної бізнес-моделі. Це можуть бути довгострокові цілі, як-от збереження та збільшення капіталу, отримання стабільного доходу, мінімізація ризиків тощо. Цей етап допомагає забезпечити чітку інвестиційну стратегію, забезпечуючи відповідність інвестиційних рішень загальній стратегії підприємства та контроль за їх реалізацією.

На третьому етапі формування інвестиційної стратегії підприємство визначає, протягом якого періоду планує реалізувати інвестиційні рішення та досягти цілей. Термін може бути короткостроковим (1-2 роки), середньостроковим (3-5 років) або довгостроковим (більше 5 років) залежно від цілей і проектів. Цей етап допомагає підприємству зрозуміти та конкретизувати плани до термінів інвестицій та досягнення стратегічних цілей.

На наступному етапі формування інвестиційної стратегії підприємство визначає, які проекти, програми та заходи будуть здійснені для досягнення стратегічних цілей інвестиційної діяльності. Вибір напрямів реалізації стратегії залежить від багатьох факторів, таких як:

- ресурсна база підприємства;
- конкурентна позиція на ринку;
- потенціал інноваційного розвитку;
- ризики та невизначеності зовнішнього середовища;
- очікування та інтереси зацікавлених сторін тощо.

Рис. 1. Етапи формування інвестиційної стратегії підприємства у сучасних умовах (розроблено авторами на основі [4])

Для вибору оптимальних напрямів реалізації інвестиційної стратегії підприємство може застосовувати різноманітні методи аналізу, зокрема портфельний аналіз, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, аналіз чутливості тощо. У результаті вибору напрямів реалізації інвестиційної стратегії підприємство формує свій інвестиційний портфель, який складається з набору інвестиційних проєктів, програм та заходів, спрямованих на забезпечення ефективного використання ресурсів та досягнення конкурентних переваг.

На п'ятому етапі формування інвестиційної стратегії підприємства реалізується обрана стратегія інвестування. Підприємство створює інвестиційний портфель, включає необхідні проєкти та активи, встановлює систему моніторингу та управління портфелем, оцінює та управляє ризиками, виконує інвестиційні проєкти та періодично оцінює їх результати. Важливою частиною цього етапу є здатність адаптувати стратегію до змін на ринку та досягати максимальної ефективності в управлінні інвестиційними ресурсами для досягнення стратегічних цілей.

Після реалізації інвестиційної стратегії, підприємство переходить до аналізу її результатів, що включає в себе оцінку фінансових показників, дохідності проєктів, їх відповідності стратегічним цілям, а також врахування впливу на загальний фінансовий стан компанії. Аналіз результатів реалізації інвестиційної стратегії дає змогу визначити сильні та слабкі сторони інвестиційного процесу, виявити потенціал для подальшого розвитку та можливості для покращення інвестиційної привабливості підприємства. Крім цього, на етапі контролю і моніторингу реалізації інвестиційної стратегії здійснюється систематичне спостереження за ходом виконання інвестиційних проєктів, перевірка дотримання термінів, бюджету, якості та ризиків. Контроль і моніторинг реалізації інвестиційної стратегії допомагають своєчасно виявляти та усувати проблеми, що можуть заважати досягненню запланованих результатів, а також коригувати інвестиційну стратегію внаслідок зміни умов зовнішнього або внутрішнього середовища, що є останнім етапом фор-

мування інвестиційної стратегії підприємства.

Так, процес формування інвестиційної стратегії підприємств складається з багатьох надзвичайно важливих та взаємопов'язаних етапів, кожен з яких спрямовано на певний фінальний результат його інвестиційної діяльності [4]. Проте, окрім цього, важливо зауважити, що розроблення інвестиційної стратегії повинно формуватися на основі певних принципів. На рис. 2 подано основні принципи, які забезпечують максимальний економічний ефект та соціальну користь, а також сприяють адаптації підприємства до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищах, покращенню його конкурентоспроможності та інноваційності.

Одним з основних принципів інвестиційної стратегії є принцип врахування інвестиційного ризику у прийнятті стратегічних інвестиційних рішень, адже інвестиційний ризик є неодмінною частиною будь-якої інвестиційної діяльності, який може бути зумовлено зовнішніми та внутрішніми факторами. Врахування інвестиційного ризику у прийнятті стратегічних інвестиційних рішень дає змогу підприємству вибирати найбільш оптимальні варіанти інвестування, знижувати можливі втрати, забезпечувати фінансову стабільність та збереження інвестиційного потенціалу.

Наступний принцип формування інвестиційної стратегії – це забезпечення гнучкості інвестиційної стратегії, сутність якого полягає у тому, що інвестиційна стратегія повинна мати можливість коригування у процесі її реалізації залежно від отриманих результатів, виявлених проблем, нових можливостей та ризиків. Крім цього, у формуванні інвестиційної стратегії підприємства доцільним є дотримання принципу врахування базових стратегій операційної діяльності підприємства, який передбачає, що інвестиційну стратегію повинно бути узгоджено з загальною стратегією розвитку підприємства, його місією, цілями та цінностями. Інвестиційну стратегію покликано забезпечити ефективне формування і застосування інвестиційних ресурсів для досягнення цілей операційної діяльності підприємства.

Рис. 2. Принципи формування інвестиційної стратегії підприємства (розроблено авторами на основі [5])

Також важливе значення у формуванні інвестиційної стратегії має принцип застосування результатів технологічного прогресу в інвестиційній діяльності, який вказує на те, що підприємство повинно активно застосовувати інновації у своїй інвестиційній стратегії, щоб покращити свою конкурентоспроможність на ринку. Технологічний прогрес може вплинути на різні аспекти інвестиційної стратегії, включаючи аналіз, вибір активів, управління портфелем та процес прийняття рішень.

Так, у сучасному динамічному бізнес-середовищі впровадження інноваційних підходів у формуванні інвестиційної стратегії підприємства є ключовим елементом успішної інвестиційної діяльності. Впровадження інноваційних підходів у інвестиційну стратегію підприємства є важливим, передусім, через можливість підвищити конкурентоспроможність, адже інновації дають змогу підприємству виводити на ринок нові продукти та послуги, яким характерні конкурентні переваги порівняно з іншою галузевою продукцією; розширення ринків збуту; адаптація до змін тощо. Звичайно, впровадження інновацій вимагає певних витрат і ризиків. Однак, якщо підприємство правильно оцінить ризики та здійснить правильні інвестиції, інновації можуть стати ключем до його успіху, адже підприємства, які впроваджують інноваційні підходи, мають значно більші переваги у конкурентному середовищі.

Окрім цього, у сучасних умовах найбільш важливим принципом формування інвестиційної стратегії підприємства є принцип адаптації інвестиційної стратегії до змін чинників зовнішнього інвестиційного середовища, який полягає в тому, що інвестиційна стратегія повинна бути гнучкою та здатною до швидкої перебудови залежно від будь-яких змін. Адаптація інвестиційної стратегії до змін умов зовнішнього середовища дає змогу підприємству застосовувати нові можливості для розвитку, мінімізувати негативний вплив різноманітних ситуацій, покращувати свою позицію на ринку та зберегти свою інвестиційну привабливість.

Слід зазначити, що незважаючи на кризові явища в Україні, велика частина вітчизняних підприємств відповідно до своїх можливостей намагаються підтримувати виробництво та розвиватися. Хтось відновлює зруйноване та інвестує у планові ремонти. Але також є не мало компаній, які відкривають нові виробництва та вкладають кошти у те, щоб зробити свої потужності більш енергоефективними. Це свідчить про велику гнучкість та адаптивність українських компаній до змін у зовнішньому середовищі.

Наприклад, енергетичний сектор є одним із най-

більш постраждалих від бойових дій. Але, попри це, гравці енергетичного ринку вкладаються не лише в ремонт пошкоджених потужностей, але й у запуск нових. Зокрема, біогазова станція підприємства «Кліар Енерджі» на Чернігівщині кілька днів була під обстрілом під час окупації наприкінці березня 2022 р., внаслідок чого її основне генеруюче обладнання було зруйновано. Та станом на сьогодні у відновлення устаткування вже вклали близько 400 тис. євро. Також компанія ДТЕК у травні 2023 р. ввела в експлуатацію першу чергу Тилігульської ВЕС на Миколаївщині. Більшу частину турбін станції побудували під час війни, коли частина області ще була окупована [7].

Крім енергетики, серйозні збитки понесли машинобудівні підприємства. Наприклад, під час окупації Чернігівщини серйозно постраждали місцеві підприємства корпорації «Еталон». Компанія оцінила збитки у регіоні в 30 млн євро, та водночас продовжили інвестувати у розроблення нових автобусів. Активно продовжує розвиватися і дослідно-механічний завод «Карпати». Незважаючи на виклики, вони масштабують та диверсифікують виробництво. У 2022 р. викупили тепловозне депо та налагодили напрям ремонту тепловозів. Також за останній час інвестували більше 50 млн грн у нове обладнання для оптимізації виробництва, додаткової автоматизації та механізації [7].

Окрім цього, продовжують розвиватися такі галузі, як фармацевтика, хімічна промисловість, харчова промисловість, машинобудування, металургія тощо. Ця здатність до швидкої перебудови та адаптації є ключовою як в умовах кризи, так і в періоди розвитку. Вона дає змогу підприємствам ефективно реагувати на економічні та соціальні виклики, зберігати робочі місця, забезпечувати стабільність виробництва та підвищувати конкурентоспроможність.

Проте, хоч і українські компанії вже намагаються розвивати та модернізувати власне виробництво, їхні ресурси є досить обмеженими, тому у них виникає потреба у іноземних інвестиціях. Варто відмітити, що для залучення в українську економіку іноземних інвесторів створено електронну платформу «Advantage Ukraine», на якій подано інвестиційні проекти, зокрема у сферах металургії та металообробки, фармацевтики, машинобудування, деревооброблення та виготовлення меблів. Проектна команда «Advantage Ukraine» наразі опрацьовує близько 150 запитів інвесторів. Серед найбільш поширених напрямів консультування – інвестиційні стимули та страхування воєнних ризиків. Так, на врегулювання страхування воєнних ризиків спрямовано зако-

нопроект № 9015 від 14 лютого 2023 р. про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності». Законопроект передбачає можливість надання Експортно-кредитним агентством (ЕКА) послуг стосовно страхування інвестицій, які здійснюються на території України, у межах статутного капіталу ЕКА [8].

Так, важливо зазначити, що подальші кроки з підтримки інвестиційної діяльності мають здійснюватися за такими напрямками:

- пришвидшення ухвалення і ратифікації необхідних нормативно-правових актів;
- створення доступних умов кредитування підприємств;
- запровадження, з урахуванням світового досвіду, стимулів для інвестування власних коштів підприємств у розвиток виробництва;
- активізація залучення іноземного інвестування, популяризація і промоція вітчизняних компаній за кордоном [8].

Це сприятиме подальшому розвитку інвестиційної діяльності вітчизняних підприємств та стимулюванню економічного зростання в Україні.

ВИСНОВКИ

Отже, інвестиційна стратегія є важливою складовою

Список використаних джерел

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1561-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
2. Бестужева С. В., Козуб В. О. Формування та реалізація міжнародної інвестиційної стратегії підприємства: методичний аспект. *Економічний простір*. 2020. № 154. С. 16-20. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/467/455>
3. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 376 с.
4. Добриніна Л.В. Етапи впровадження інвестиційних стратегій на підприємстві. *Прийзовський економічний вісник*. 2019. Вип. 1 (12). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/1_12_uk/15.pdf
5. Гуторов О.І. Інвестиційна стратегія підприємства: принципи, методи та етапи розробки. *Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва*. 2021. № 2 (2). С. 212-226.
6. Зобов О.С. Математичне моделювання інвестиційної стратегії підприємств. *Молодий вчений*. 2014. № 6 (1). С. 119-121. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6\(1\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6(1)_31)
7. Український бізнес – головний інвестор економіки під час війни. *Дніпропетровське Інвестиційне агентство*. 2023. URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97nskiy-biznes-golovnij-investor-ekonomiki-pid-chas-vijni/>
8. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про фінансові механізми стимулювання експортної діяльності» щодо страхування інвестицій в Україні від воєнних ризиків: від 14.02.2023 № 9015. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41349>
9. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та повоєнного відновлення. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovisht-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta>

References

1. Law of Ukraine on investment activity dated September 18, 1991, № 1561-XII. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (in Ukrainian).
2. Bestuzheva S.V., Kozub V.O. Formation and implementation of the international investment strategy of the enterprise: methodical aspect. *Economic space*. 2020. № 154. pp. 16-20. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/467/455> (in Ukrainian).
3. Maiorova T.V. Investment activity: study guide. Kyiv: Center for Educational Literature, 2003. 376 p. (in Ukrainian).
4. Dobrynina L.V. Stages of implementation of investment strategies at the enterprise. *Pryazovsky Economic Bulletin*. 2019. № 1 (12). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/1_12_uk/15.pdf (in Ukrainian).
5. Hutorov O.I. Investment strategy of the enterprise: principles, methods and stages of development. *Bulletin of the KHNAU named after V.V. Dokuchaeva*. 2021. №2 (2). pp. 212-226 (in Ukrainian).
6. Zobov O.S. Mathematical modeling of the investment strategy of enterprises. *A young scientist*. 2014. № 6 (1). pp. 119-121. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6\(1\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_6(1)_31) (in Ukrainian).
7. Ukrainian business is the main investor in the economy during the war. *Dnipropetrovsk Investment Agency*. 2023. URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97nskiy-biznes-golovnij-investor-ekonomiki-pid-chas-vijni/> (in Ukrainian).
8. Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine «On Financial Mechanisms for Stimulating Export Activities» regarding the insurance of investments in Ukraine against war risks: dated 02/14/2023 No. 9015. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41349> (in Ukrainian).
9. Support of investments in the industry of Ukraine in the conditions of war and post-war recovery. *National Institute of Strategic Studies*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovisht-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta> (in Ukrainian).

успішного функціонування підприємства. Проте сучасні умови вимагають від підприємств розробляти інвестиційні стратегії, які б враховували ринкову кон'юнктуру, конкурентну ситуацію, фінансову стабільність та можливість зростання. Для вдосконалення процесу формування інвестиційної стратегії, підприємствам необхідно:

- вдосконалити систему аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства;
- запровадити сучасні методи оцінювання інвестиційних проектів, що дасть змогу приймати більш обґрунтовані рішення про фінансування інвестицій;
- вивчати законодавчу базу, що регулює інвестиційну діяльність, та адаптуватися до її змін;
- створити систему управління інвестиційними проектами, яка допоможе забезпечити ефективне виконання інвестиційних проектів і досягнення поставлених цілей.
- впроваджувати новітні технології, що забезпечать підвищення ефективності виробництва та якості продукції тощо.

Впровадження цих заходів дасть змогу підприємствам розробляти більш ефективні інвестиційні стратегії, які будуть сприяти досягненню поставлених цілей та забезпечать розвиток компаній в умовах кризових явищ.

Nataliia BLASHCHUK-DEVIATKINA

PhD in Economics, Associate Professor, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1860-3929>

e-mail: blashchuk-devyatkina@lnu.edu.ua

Nataliia BUNDZ

student, Ivan Franko National University of Lviv

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0009-9130>

e-mail: natalyabundz@ukr.net

THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE FORMATION OF THE INVESTMENT STRATEGY OF THE ENTERPRISE IN MODERN CONDITIONS

The purpose of the paper is to study the theoretical foundations of the formation of an enterprise's investment strategy in modern conditions. By analyzing, systematizing, and summarizing the scientific works of many scientists and researchers, the essence of the concept of «investment strategy» was determined, depending on the scientific point of view and practical experience of various authors. The main goals of the investment strategy are determined, including maximizing profit from investment activities, minimizing investment risks, ensuring the improvement of the state of the enterprise due to effective investment activities. Eight main stages of formation of the enterprise's investment strategy have been identified. The principles of forming the investment strategy of the enterprise are characterized. The paper highlights the following principles: consideration of investment risk in the process of making strategic investment decisions, adaptation of the investment strategy to changes in factors of the external investment environment, ensuring the flexibility of the investment strategy, taking into account the main strategies of the enterprise's operational activity, and using the results of scientific and technical progress in investment activities. Attention is focused on the importance of taking into account innovative approaches when forming an enterprise's investment strategy. It was investigated that, despite the crisis phenomena and political instability in Ukraine, domestic enterprises continue to conduct investment activities. According to the results of the research, the main measures to improve the process of investment strategy formation, including the improvement of the system of analysis of the external and internal environment of the enterprise, the introduction of modern methods of evaluating investment projects, the study of the legislative framework for the regulation of investment activity and adaptation to its changes, the creation of an investment project management system, which will help to ensure effective implementation of investment projects and achievement of set goals, etc.

Keywords: investment, investment activity, investment strategy, enterprise, innovation

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.8>
УДК 342.1

Данило Степанович **ВОЛКОВЕЦЬКИЙ**
аспірант; ТОВ Кінстеллар Україна
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9269-2081>
e-mail: Volkovetskyi_d@ukr.net

Світлана Василівна **ВОЛКОВЕЦЬКА**
к.ю.н.
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2113-4822>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСАДНИЧОГО ЕЛЕМЕНТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті досліджено значення правової культури та правового виховання молоді у контексті розбудови громадянського суспільства в Україні. Обґрунтовано для України положення, відоме з римського права, про те, що справжня демократія досягається шляхом виконання законів. Наголошується на наявності тісного зв'язку між патріотичним та правовим вихованням молоді, які тісно переплітаються та доповнюють одне одного. Пропонуються конкретні форми організації навчального процесу з метою підвищення якості освітнього процесу, завданням якого повинно бути внутрішнє переконання майбутнього члена суспільства в тому, що лише на підставі закону та права зможемо побудувати успішне суспільство.

Ключові слова: правова культура, правове виховання молоді, громадянське суспільство, правова держава, патріотизм

ВСТУП

У роботі досліджується необхідність правового виховання української молоді, що розглядається як необхідна умова розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні. Це питання досліджувалося раніше в публікаціях Ю. Габермас, І. Голосніченка, Т. Мартинюк, В. Солошенко, В. Воронкової. Невід'ємним та засадничим складником демократичної держави та громадянського суспільства є правова культура кожного громадянина та суспільства загалом. Саме тому низький рівень правової культури в Україні є чи не основним фактором, що стримує або значно гальмує будь-які процеси, направлені на реформування українського законодавства, підходів до державного управління, системи взаємодії державного апарату та суспільства.

МЕТА дослідження – обґрунтування необхідності правового виховання молоді, як складника правової культури, та його вплив на формування громадянського суспільства в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поняття правової культури охоплює погляди, цінності, переконання та моделі поведінки, які впливають на розуміння людьми права, їхній підхід до правових питань та їхню взаємодію з правовою системою. Вона охоплює рівень правосвідомості та поваги до верховенства права в суспільстві. Суспільство з високою правовою культурою характеризується громадянами, які знають свої законні права та обов'язки, довіряють правовій системі та беруть активну участь у правовій та громадській діяльності. Правова культура охоплює те, як люди сприймають закон, як вони його застосовують і як правова система формує їхнє життя.

Значення правової культури для розвитку громадянського суспільства полягає в такому:

1. *Сприяє верховенству права.* Правова культура гарантує, що громадяни поважають і дотримуються законів країни. Коли люди добре розуміють правову сис-

тему, вони з більшою ймовірністю будуть дотримуватися законів, сприяючи соціальному порядку та стабільності.

2. *Захищає індивідуальні права та свободи.* Високий рівень правової культури дає людям можливість відстоювати свої права. Поінформовані громадяни мають більше можливостей захистити себе від несправедливості, дискримінації та порушень прав людини. Такий захист прав є фундаментальним для існування здорового громадянського суспільства.

3. *Заохочує громадянську участь.* Правова культура заохочує громадян до активної участі в громадській діяльності, наприклад, у голосуванні, громадській організації та правовому захисті. Коли люди розуміють правові процеси, вони з більшою ймовірністю долучатимуться до ініціатив, що сприяють соціальному добробуту та справедливості.

4. *Сприяє соціальній згуртованості.* Суспільство з високою правовою культурою, як правило, більш згуртоване. Коли люди довіряють правовій системі у вирішенні спорів та забезпеченні правосуддя, це зменшує соціальну напругу та конфлікти, сприяючи формуванню почуття єдності та взаємоповаги між громадянами.

5. *Забезпечує підзвітність уряду.* Правова культура відіграє вирішальну роль у забезпеченні підзвітності уряду. Поінформовані громадяни більш схильні ставити під сумнів дії уряду, вимагати прозорості та оскаржувати політику, яка не відповідає суспільним інтересам. Така підзвітність є життєво важливою для функціонування демократичного суспільства.

6. *Сприяє економічному розвитку.* Стабільне правове середовище, що підтримується високою правовою культурою, є привабливим для інвесторів. Передбачувані правові системи, які захищають права власності та забезпечують виконання контрактів, мають важливе значення для економічного зростання. Правова культура сприяє створенню сприятливого бізнес-середовища, заохочуючи економічний розвиток та інвестиції.

7. *Зміцнення довіри та стабільності.* Правова культура сприяє зміцненню довіри до правових інституцій, таких як суди, правоохоронні органи та регуляторні

органи. Коли громадяни вірять у правову систему, вони з більшою ймовірністю вдаватимуться до правових засобів вирішення спорів, що сприятиме соціальній стабільності.

Ці обставини лише підтверджують настільки важливим та актуальним для українського суспільства є якісна трансформація системи правової освіти, як передумови для підвищення правової.

Сучасний етап державного розвитку України характеризується конституційно визначеними засадами побудови демократичної, соціальної та правової держави. Обравши європейську модель розвитку суспільства та демонструючи реальні кроки по її втіленню особливо протягом останніх років, українське суспільство лише підтвердило на практиці реальність задекларованих в Конституції принципів. Проте реальність виявилася далеко непростою, враховуючи недавню нашу історію та антидемократичний характер суспільства з якого вийшли всі колишні радянські республіки. Ще з римського права відомо, що «шлях до демократії лежить через виконання законів» (М.Т. Ціцерон). Так само, як й інші положення римського права «*Yusticia fundamentum regnorum*» (правосуддя – основа держави) та «*Dura lex, sed lex*» (поганий закон, все ж закон).

В цьому якраз була й залишається основна проблема для молоді української держави: суспільство не могло одразу перейти до регулювання правом, законом своїх відносин з такою історичною недемократичною спадщиною. Водночас законодавчих актів, особливо політичних заяв, навіть міжнародного характеру про формування нової правової української держави не бракувало. Яскравим прикладом цього може бути Конституція України, прийнята 1996 р. Але це зовсім не означало, що суспільство стало жити за Конституцією та законами, які конкретизують її положення. Історичний досвід посттоталітарних країн засвідчує, що потрібен певний період для переходу від тоталітаризму до реальної демократії – т.з. перехідний період. Цей період для різних країн є різним. Так, країни колишнього радянського блоку – Польща, Угорщина, Чехія, Словаччина та ін., а також балтійські країни: колишні радянські республіки Литва, Латвія, Естонія пройшли його швидше. На це були історичні причини. У названих країнах були більш виразні державні традиції, у ХХ ст. вони були незалежними державами. В Україні цей процес затягнувся, що слід розглядати як наслідок багатовікової бездержавності нашого народу та пануванням імперської Росії з притаманним їй тоталітарним політичним режимом на більшій частині українських земель.

Причини є зрозумілими, але завдання полягає в тому, щоб найбільш активна частина українського суспільства усвідомила необхідність і потребу жити за законом і керуватися його нормами. Дотепер є розповсюдженим хабарництво. Особливо негативну роль в цьому відіграє українська олігархія: володіючи величезними фінансовими ресурсами, отриманими, як правило, незаконним способом, вони є гальмом не тільки економічного, але й політичного розвитку України. Не допускаючи конкуренції, що є основою вільної економіки, вони гальмують формування малого і середнього бізнесу. Маючи значні фінансові ресурси, олігархи в Україні контролюють більшість політичних партій і тим самим здійснюють політику України у своїх інтересах.

Згадуваний нами римський політичний діяч М.Т. Ціцерон говорив, що «нема потворнішої форми правління, ніж правління найбагатших». Не будемо з'ясовувати причини засилля олігархії в Україні, це виходить за межі нашого дослідження. Однак цей факт можна розглядати як результат низької політичної культури та правосвідомості українських громадян. Відомий факт, що кожний народ має ту владу, яку заслуговує. І якщо на сьогодні маємо засилля олігархічних кланів, то це лише означає, що суспільство їм дозволило. З іншого боку, якщо запитати будь-кого з громадян країни, чи згодні вони з владою олігархів, то навіть без проведення опитування можна стверджувати, що більшість громадян висловилися б негативно. А це означає за великим рахунком, що демократія (воля народу) не є визначальним чинником української політики, як це мало би бути за справжнього народовладдя.

Приведені вище міркування підсилюють думку про необхідність правової освіти у всеукраїнському масштабі. Особливо це стосується молоді, будівничих України, які найбільше зорієнтовані на майбутнє.

Правова освіта — це структурний складник освіти в Україні, процес набуття правових знань, навичок та вмінь, формування поваги до права, закону, прав, свобод та обов'язків громадянина, відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки тощо.

Окрім загальної правової підготовки, обізнаності з правами та обов'язками громадян в демократичному суспільстві, правовою системою українського суспільства загалом, правова освіта студентської молоді повинна включатися в комплекс заходів виховного характеру. Навчання має спрямовуватися на набуття молоддю обсягу правових знань та навичок, вміння застосувати їх на практиці у реалізації своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них, як спеціалістів у конкретній сфері, обов'язків.

Освіта стає надзвичайно важливим і дійовим важелем впливу на формування інтелекту молоді людини, яка стане не тільки кваліфікованим спеціалістом, але й вільною людиною, яка володіє почуттям особистої гідності, та відповідальності. Якраз гідність і відповідальність не дозволить спеціалісту приймати чи погоджуватися з рішеннями, які йдуть в розріз з його особистими переконаннями, наприклад наносячи шкоду суспільству через негативні економічні чи екологічні наслідки.

Освіта повинна спрямовувати розвиток особи молодих людей в бік сприйняття ними демократичних цінностей та направляти їх зусилля на участь у формуванні інститутів громадянського суспільства, формування позиції негативного ставлення до неправових способів вирішення проблем. Коли ми говоримо про формування особистості, то мусимо добитися того, щоб для майбутнього спеціаліста правовий підхід до вирішення будь-якого питання чи то виробничого чи особистого характеру був внутрішнім переконанням, імперативом його поведінки. Відповідно навчальний процес повинен забезпечуватися викладачами з аналогічними підходами, небайдужими до стану освіти молоді.

Водночас варто відійти від формального викладання юридичних дисциплін до навчання, яке забезпечує ґрунтовне засвоєння правових знань на практиці. Роль викладача повинна стати зовсім іншою: викладачі повинні

тільки супроводжувати навчальний процес. На нашу думку, треба змінити сучасний підхід за якого викладач дає студентові тільки те, що знає, а не спрямовує свої знання на те, щоб зацікавити студента. Необхідно вивести на перше місце не стільки, що безпосередньо знає викладач, а те наскільки він є ефективним як педагог, який може спілкуватися, обмінюватися на рівних думками, зацікавити студента, направити його зусилля в належному напрямі. Це, зокрема, можливо за умови активної позиції студента, його особистої зацікавленості та користування ним сучасним технологічним інформаційним арсеналом.

Сучасний світ висуває дедалі більші вимоги до компетентності спеціаліста. Правова освіта – комплекс знань з того, як функціонують базові інститути держави, про фундаментальні політичні процеси участі громадян в управлінні державою. Правова компетентність потрібна сьогодні всім: і гуманітаріям, і спеціалістам технічного профілю, і всім громадянам України в повсякденному житті.

У радянські часи такі знання були не потрібні, оскільки застосовувати їх в умовах тоталітаризму було просто ніде. Розвиток демократії в Україні накладає на громадян дедалі більшу відповідальність, зокрема, зробити свій вибір на чергових президентських та парламентських виборах, до органів місцевого самоврядування, для захисту власних інтересів. Розвинена демократія передбачає широку участь громадян в управлінні державою, для цього потрібні не тільки можливості та бажання, а й знання. Те, що сьогодні знають й уміють активісти, завтра має стати загальновідомим, інакше українська демократія ніколи не буде сталою, а деякі реформи такі, як наприклад, децентралізація так і не зможуть запрацювати повною мірою. Правова освіта значиться пріоритетом у межах національної стратегії спрямування та розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 рр.

На нашу думку, система вищої освіти повинна виховувати патріотів України, освіта повинна давати можливість всебічно розвиватись студентам як молодим особистостям. В українських вишах повинні діяти різні програми для студентів, де кожен може знайти своє місце, що дасть можливість студентам розкрити свої можливості, реалізувати набуті знання. Зокрема, для організації навчального процесу необхідно:

- запровадити активні форми навчання з правових дисциплін, основними з яких є тести, ділові ігри, дебати сторін, створення практичних ситуацій із розподілом ролей, проведення науково-практичних обговорень суспільно-політичних проблем;

- розробити комплекти навчальних матеріалів, що надають змогу отримати більш ґрунтовні знання у сфері

авторського, корпоративного, інформаційного права;

- запровадити дистанційну форму навчання з правових дисциплін, що надасть змогу студентам заочної форми навчання оволодіти фаховими знаннями за допомогою телекомунікаційних систем;

- запровадити в українських вишах інноваційні моделі навчання, використовувати майстер-класи у галузі правознавства.

Основними перевагами майстер-класів є поєднання активних форм навчання із застосуванням сучасних інформаційних технологій, індивідуальної роботи, набуттям та закріпленням практичних знань та навичок.

Результатом правової освіти повинно бути насамперед внутрішнє переконання майбутнього спеціаліста в тому, що лише на підставі закону, права зможемо побудувати успішне суспільство. І наступний дуже важливий момент – україноцентричний підхід до оцінювання будь-якої ситуації, як у політиці, так і в житті загалом. Це більше світоглядна категорія. Такий підхід повинен стати невід'ємною частиною світогляду молодого українського громадянина. Він має включати в себе і глибокі знання української історії – культури, духовності українського народу у різноманітних її проявах: літературі, традиції, релігії тощо. З іншого боку, коли говоримо про внутрішнє переконання, що насправді є ключовим у правовому вихованні молоді, суттєвим є знання з області історії права. Власне римське право стало джерелом та юридичною основою сучасних європейських демократій. Наведені вище максими з римського права на сьогодні не стали ще загальновідомим атрибутом, імперативом поведінки в українському суспільстві, що відрізняє нас від розвинених європейських держав.

ВИСНОВКИ

Отже, правова культура є одним з головних чинників демократизації суспільства, що характеризує правовідомість та поведінку людини з огляду на рівень і зміст її правового виховання, соціальної активності, юридичної підготовки та загальноосвітнього рівня. Низький рівень правової культури в Україні є чи не основним фактором, який стримує або значно гальмує будь-які процеси, направлені на реформування українського законодавства, підходів до державного управління, системи взаємодії державного апарату та суспільства. Правова культура кожного громадянина та суспільства загалом досягається, зокрема, через ефективну правову освіту. Завданням правової освіти повинно бути досягнення такого рівня правосвідомості, коли кожен член суспільства дотримувався б соціальних правил поведінки та правових норм виключно завдяки внутрішній потребі та власним переконанням.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026: затв. Указом Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021.
2. Голосніченко І. Правосвідомість і правова культура у розбудові української держави. *Право України*. 2005. № 4. 25 с.
3. Горбунов Л. Роль правової освіти в утвердженні верховенства права. *Право України*. 2006. № 4. 154 с.
4. Мартинюк Т. Розвиток поняття правосвідомості в період трансформації українського суспільства. *Право України*. 2007. № 2. С. 26-31.
5. Солошенко В. Історичний досвід становлення інститутів громадянського суспільства в країнах Європи / за заг. ред. А.І. Кудряченка. Київ, 2012. С. 209-215.
6. Волковецька С.В. Деякі аспекти формування правової культури студентів. *Філософські та правові аспекти формування*

гуманітарно-комунікативної культури фахівців нафтогазової галузі: внутрішньоуніверситетська науково-методична конференція» (24 травня 2016 р., Івано-Франківськ). 2016. С. 10-11.

7. Волковецька С.В. Правове виховання молоді в дусі патріотизму – необхідна умова успішної української державності. *Загально-філософські, психологічні та юридичні проблеми у здійсненні правової допомоги населенню України: матеріали Всеукраїнської наук. інтернет-конференції*. Івано-Франківськ, 2017. с. 62-68.

8. Іваній О.М. Правова освіта як засіб формування громадянського суспільства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2016. № 22. pp. 42-45.

9. Мурашин Г.О. Шляхи вдосконалення правової освіти молоді в Україні. *Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь: наукові праці та матеріали конференції*. Київ, 2001. Вип. 1. С. 674-676.

10. Шемшученко Ю. Правова освіта молоді як фактор українського державотворення. *Соціокультурні чинники розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства і молодь: наукові праці та матеріали конференції*. Київ, 2001. Вип. 1. С. 44-45.

References

1. The National Strategy for Promoting the Development of Civil Society in Ukraine for 2021-2026: approved by Decree of the President of Ukraine dated 27.09.2021 No. 487/2021 (in Ukrainian).

2. Holosnichenko I. Legal awareness and legal culture in the development of the Ukrainian state. *Law of Ukraine*. 2005. No. 4. 25 p. (in Ukrainian).

3. Horbunov L. The role of legal education in establishing the rule of law. *Law of Ukraine*. 2006. No. 4. 154 p. (in Ukrainian).

4. Martyniuk T. Development of the concept of legal awareness in the period of transformation of Ukrainian society. *Law of Ukraine*. 2007. No. 2. pp. 26-31. (in Ukrainian).

5. Soloshenko V. Historical experience of the establishment of civil society institutions in European countries / ed. A.I. Kudriachenko. Kyiv, 2012. pp. 209-215. (in Ukrainian).

6. Volkovetska S.V. Some aspects of the formation of legal culture of students. *Philosophical and legal aspects of formation of humanitarian and communicative culture of specialists in the oil and gas industry: Intra-university scientific and methodical conference* (May 24, 2016. Ivano-Frankivsk). Ivano-Frankivsk, 2016. pp. 10-11. (in Ukrainian).

7. Volkovetska S.V. Legal education of youth in the spirit of patriotism is a necessary condition for successful Ukrainian statehood. *General Philosophical, Psychological and Legal Problems in Providing Legal Aid to the Population of Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference*. Ivano-Frankivsk, 2017. pp. 62- 68 (in Ukrainian).

8. Ivanii O.M. Legal education as a means of forming civil society. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Jurisprudence*. 2016. № 22. pp. 42-45. (in Ukrainian).

9. Murashyn H.O. Ways to improve legal education of youth in Ukraine. *Sociocultural factors in the development of the intellectual potential of Ukrainian society: scientific works and materials of the conference*, Kyiv, 2001. Issue 1. pp. 674-676 (in Ukrainian).

10. Shemshuchenko Yu. Legal education of youth as a factor in Ukrainian state formation. *Sociocultural factors in the development of the intellectual potential of Ukrainian society: scientific works and materials of the conference*, Kyiv, 2001. Issue 1. pp. 44-45. (in Ukrainian).

Danylo VOLKOVETSKYI

postgraduate student; LLC Kinstellar Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-9269-2081>

e-mail: Volkovetskyi_d@ukr.net

Svitlana VOLKOVETSKA

PhD in Legal Sciences

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2113-4822>

SOME ASPECTS OF LEGAL EDUCATION AS A FUNDAMENTAL ELEMENT OF CIVIL SOCIETY

The paper examines the need for legal education of Ukrainian youth, which is considered as a necessary condition for real democracy and the development of a successful Ukrainian state. Education becomes an extremely important and effective key factor of influence on the formation of intelligence of a young person who will become both a qualified specialist and a person with a sense of personal dignity and responsibility. Education should direct the development of a student's personality towards the perception of democratic values and direct his/her efforts to participate in the formation of civil society institutions, the formation of a position of negative attitude towards the wrong ways of solving problems.

Legal education is a structural component of education in Ukraine, the process of acquiring legal knowledge, skills and abilities, forming respect of law, legislation, rights, freedoms and responsibilities of a citizen, relevant legal orientations and assessments, legal behavioural attitudes and motives for lawful conduct, etc.

In addition to general legal training, awareness of rights and obligations of citizens in the democratic society, and the legal system of Ukrainian society as a whole, the legal education of students should be included in the complex of educational activities. The training should be aimed at gaining by students the level of legal knowledge and skills, the ability to apply them in practice while exercising their rights and freedoms, as well as the performance of duties entrusted to them as specialists in a particular field of responsibilities.

Keywords: legal culture, legal education of youth, civil society, rule of law, patriotism

Андрій Васильович ТОДОЩУК

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9406-4846>

e-mail: a.todoschuk@gmail.com

Наталія Ярославівна ПЕТРИШИН

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

Марта Олегівна ДАВИДЧАК

студентка, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7948-7207>

e-mail: marta.davydchak.me.2019@lpnu.ua

РОЗВИТОК РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті досліджено особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. Проаналізовано зовнішній ринок товарів та послуг, а також відстежень динаміку зростання та зниження доходів від здійснення зовнішньоекономічної діяльності за останні роки. Зокрема, висвітлено проблеми державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності та окреслено можливі перспективи для подальшого розвитку. Особливої уваги приділено дослідженню процедури оподаткування транспортних засобів за допомогою впровадження нової формули митного оформлення.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, державне регулювання, воєнний стан, експортно-імпортні операції, технологія митного оформлення

ВСТУП

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) відіграє важливу роль в економічному розвитку та фінансовій стабільності як на макро-, так і на мезо- та мікрорівнях. Оскільки, саме цей вид діяльності дає надзвичайно широкі перспективи для розширення ринків, як для придбання сировини і матеріалів, так і для збуту продукції, відкриває можливості застосування світової фінансової, логістичної та транспортної інфраструктури, а також забезпечує притік іноземної валюти і зростання золотовалютних резервів країни.

У зв'язку з воєнним станом економіка країни опинилась в досить складних умовах. Високий рівень інфляції супроводжується відтоком кадрів внаслідок міграції населення. Окрім цього, частина підприємств не можуть працювати через руйнування або загрозу руйнування. Тому підприємства, які зберегли здатність працювати, несуть збільшене соціально-економічне навантаження в декілька разів.

Внаслідок введення воєнного стану на території України державне регулювання зустрілося з низкою проблем, зокрема й у сфері забезпечення економічної стабільності та розвитку. Тому виникає нагальна потреба у пошуку нових механізмів організації державного регулювання ЗЕД, які будуть адаптивними до умов сьогодення та забезпечать належну підтримку міжнародним торговельним відносинам з метою сприяння пошуку нових ринків для збуту вітчизняної продукції і послуг.

Здійснення ЗЕД регламентується у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1]. Процедура здійснення митних формальностей прописана у Митному кодексі [2]. Здійснення імпорту сільськогосподарської продукції регулюється Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» [3]. Про надання пільг на товари вказано у Постанові

Кабінету Міністрів України (КМУ) «Про перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню і ліцензуванню» [4]. Про захист від демпінгу зазначено у Законі України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» [5]. Ціла низка законодавчих та нормативно-правових актів регулює правові відносини у сфері ЗЕД та різних аспектів, пов'язаних з її здійсненням. Особливої уваги вимагає дослідження та розвиток регулювання ЗЕД саме в умовах воєнного стану, що є особливо актуальним у складних умовах сьогодення.

МЕТА – дослідити особливості регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану, проаналізувати зовнішній ринок товарів та послуг, а також динаміку рівня доходів від здійснення ЗЕД за останні роки, проаналізувати проблеми державного регулювання ЗЕД в умовах воєнного стану та виділити перспективи для подальшого розвитку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано такі методи, як синтез, економічний аналіз, структурний аналіз, порівняння, узагальнення, методи графічного моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

ЗЕД – це одна зі складових сфер економічної політики держави, що передбачає виробництво продукції, виконання робіт та надання послуг, спрямованої на задоволення потреб іноземних ринків.

В Україні зовнішньоекономічна політика є важливим складником державної економічної політики, що базується на усвідомленні значної ролі міжнародної співпраці для трансформації економіки країни. Органи державної влади намагаються реалізувати дану ідею, розширюючи міжнародну співпрацю з державами-членами ЄС, урядами ключових торговельних партнерів України та міжнародними організаціями, зокрема, МВФ, СОТ,

ОЕСР [6].

Закон України від 16 квітня 1991 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність» є головним нормативно-правовим актом, який регулює ЗЕД. В ньому чітко визначено принципи ЗЕД, суб'єкти та види, а також встановлюються правові режими й норми стосовно відповідальності учасників ЗЕД.

Державне регулювання ЗЕД має бути спрямоване на зміцнення вітчизняної економіки та сприяння інтеграції країни у міжнародну економіку. Також для успішного розвитку ЗЕД необхідне створення чи реструктуризація ефективного зовнішньоекономічного комплексу, який включатиме в себе не тільки виробництво, але й зовнішню торгівлю [7].

Органи державного управління регулюють діяльність усіх суб'єктів ЗЕД різних форм власності. Наприклад, Уряд України взаємодіє з міністерствами та комітетами для регулювання ЗЕД, приймає нормативні акти стосовно цієї сфери та укладає міжнародні угоди. Національний банк контролює валютний курс та використання золотовалютних резервів країни. Міністерство економіки відповідає за дотримання умов міжнародних угод підприємствами, вживає необхідних заходів з нетарифного регулювання ЗЕД. Митний контроль у країні здійснюється Державною Митною Службою, а Антимонопольний комітет відстежує виконання суб'єктами ЗЕД антимонопольного законодавства. Верховна Рада України (ВРУ) відповідає за прийняття та зміну законів, затвердження органів, що регулюють ЗЕД та її напрями, укладання міжнародних угод та встановлення спеціальних режимів ЗЕД [8].

До основних видів ЗЕД держави відносять експорт та імпорт товарів, надання суб'єктами ЗЕД України послуг іноземним суб'єктам господарської діяльності і навпаки, це можуть бути посередницькі, виробничі послуги, тощо. Також до видів належить спільна підприємницька діяльність суб'єктів ЗЕД та іноземних суб'єктів господарської діяльності тощо.

З початком повномасштабного вторгнення в Україну відбулись значні зміни в експорті та імпорті. За період 1 кв. 2022 р. спостерігається негативна динаміка активності експортно-імпортних операцій в Україні. Експорт товарів становив 14 100,7 млн дол. США, імпорт товарів – 14 132,3 млн дол. За результатами 1 кв. негативне сальдо склало 31,6 млн дол., що майже унеможливило торгівлю послугами [9] (рис. 1, рис. 2).

У 2023 р. з січня до серпня експорт товарів становив 24474,9 млн дол. США, або 84,7% порівняно з відповідним періодом в 2022 р., імпорт – 41141,7 млн дол., або 119,6%.

Негативне сальдо у 2023 р. становить 16666,8 млн дол., тоді як у 2022 р. негативне сальдо – 5509,0 млн дол. Коефіцієнт покриття експортом імпорту становить 0,59 та 0,84 – у 2022 р. Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 226 країн світу [10].

Стосовно митного контролю та митного оформлення товарів, згідно з Постановою КМУ № 330 від 20.03.2022 р. «Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану» [11] надано можливість імпортувати більшість товарів за спрощеним способом без справляння митних платежів та без здійснення митного огляду. Це також стосується і легкових автомобілів, мотоциклів, транспортних засобів для перевезення вантажів, 10 і більше осіб.

За три місяці дії пільгового режиму в країну ввезено понад 200 тис. авто, водночас і так дефіцитний за умов війни державний бюджет втратив понад 20 млрд грн надходжень. За перший місяць без сплати ПДВ та ввізного мита в Україну заїхали 33,5 тис. авто. У травні до України завезли 98 тис. авто, а у червні, який став останнім місяцем дії пільгових умов – 105,3 тис. (рис. 3). За три місяці сума наданих пільг склала 26,1 млрд грн, держбюджет за цей період не отримав нічого.

З 1 липня 2023 р. парламент скасував «нульове розмитнення». Після скасування пільгових умов потік ввезених з-за кордону автомобілів зменшився. У липні ввезено 13,6 тис. авто, внаслідок чого держбюджет отримав 1,7 млрд грн. Протягом серпня завезли 36,3 тис. автомобілів, а до бюджету надійшло 3,6 млрд грн (рис. 4).

Постановою Правління НБУ № 18 від 24.02.2022 «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» граничні строки розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів суттєво скорочено порівняно з положеннями у довоєнний час. Встановлено строки тривалістю 90 календарних днів, коли раніше вони становили 365 календарних днів. Очікується, що такі зміни запобігатимуть виведенню капіталу за кордон та знизять ймовірність виникнення економічних дисбалансів в Україні.

Окрім цього, встановлено певні обмеження на перекази валютних цінностей та коштів. Постановою НБУ № 18 [13] забороняється здійснювати транскордонний переказ валютних цінностей з України. Проте є певні випадки імпорту операцій резидентів з купівлі товарів критичного імпорту за переліком, який затверджено постановою КМУ № 153 від 24.02.2022 [14].

Отже, у зв'язку із повномасштабним вторгненням країни-агресора, а також введенням воєнного стану на території всієї України відбулось багато змін в економіці та в законодавстві. Держава намагається зробити все можливе, щоб уникнути економічної кризи, незважаючи на всі труднощі. Внаслідок цього прийнято багато нововведень у законодавстві стосовно ЗЕД з метою отримання більш ефективного регулювання даного виду діяльності.

Розглянемо основні зміни на прикладі процедури ввезення транспортних засобів на митну територію України.

Законопроект 7468-1 зареєстровано у ВРУ 30 червня 2023 р. Він пов'язаний з проектом Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (ПКУ) та деяких інших законодавчих актів України стосовно оподаткування транспортних засобів, що ввозяться на митну територію України. Основна мета проекту – удосконалення процедури оподаткування транспортних засобів за допомогою впровадження нової формули розмитнення [15].

Ще у 2018 р. прийнято Закон № 2611-VIII, який вніс певні зміни до ПКУ з метою оподаткування легкових транспортних засобів акцизним податком за новою моделлю. Згідно з цією моделлю під час розмитнення транспортного засобу на сьогодні сплачуються: акцизний податок, який перераховується до спеціального фонду Державного бюджету, ввізне мито, яке також перераховується до спецфонду, податок на додану вартість, що перераховується до загального фонду Державного бюджету, а також збір на обов'язкове державне пенсійне страхування за першої державної реєстрації, що перераховується до загального фонду [16].

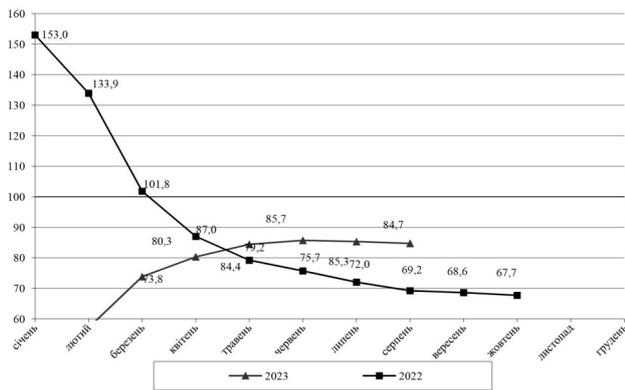

Рис. 1. Темпи зростання/зниження експорту товарів в Україні у 2023 р. (у % до відповідного періоду попереднього року) (сформовано авторами на підставі [9, 10])

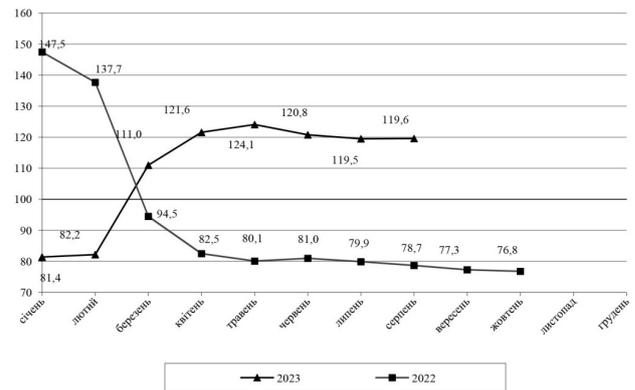

Рис. 2. Темпи зростання/зниження імпорту товарів в Україні у 2023 р. (у % до відповідного періоду попереднього року) (сформовано авторами на підставі [9, 10])

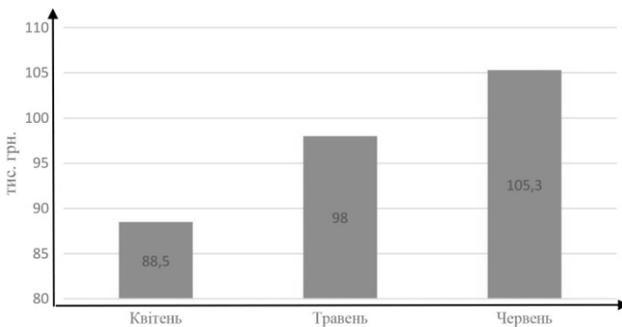

Рис. 3. Сума з наданих пільг у період дії "нульового розмитнення" транспорту у 2022 р.

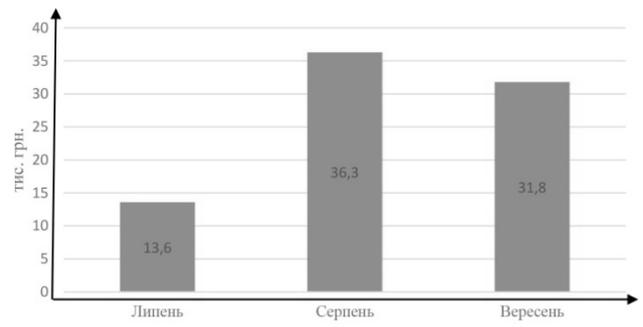

Рис. 4. Сума з наданих пільг у період скасування нульового розмитнення транспорту у 2022 р. (сформовано авторами на підставі [12])

Ввізне мито сплачується відповідно до ставок, які встановлено Законом України «Про Митний тариф України». Ставка ввізного мита на автомобілі легкові становить 10% митної вартості [2].

За ставкою 20 % від бази оподаткування, що визначається відповідно до контрактної вартості транспортного засобу з урахуванням мита та акцизного податку, сплачується Податок на додану вартість згідно з ПКУ [17].

Відповідно до Закону України «Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування» сплачується збір на обов'язкове державне пенсійне страхування під час набуття права власності на легкові автомобілі, які підлягають першій державній реєстрації, відповідно до ставок, які обчислюються від вартості легкового автомобіля, що встановлено п. 8 ст. 4 Закону [18].

Так, під час розмитнення та реєстрації легкового автомобіля, громадянами сплачуються чотири окремі податки та збори, що створює зайву бюрократичну процедуру, яка є незрозумілою та обтяжливою для громадян.

Для спрощення процедури розмитнення автомобілів пропонується вдосконалити наявну систему оподаткування шляхом застосування нової формули митного оформлення, яка буде залежати від віку, типу, об'єму двигуна та рівня ексклюзивності автомобіля. Водночас власники автомобілів будуть сплачувати акцизний податок та податок на додану вартість, але вартість автомобіля не буде враховуватись у формулі розмитнення.

Така формула митного оформлення матиме позитивний вплив на ліквідацію можливості корупційних дій на митниці, пов'язаних зі зміною вартості автомобіля. Нова

модель також перешкоджатиме вказуванню на неіснуючі пошкодження та несправності автомобілів, зміну модифікації, створенню фальшивих договорів купівлі-продажу автомобіля, штучному збільшенню або зменшенню пробігу автомобіля.

Окрім того, такий спосіб митного оформлення значно пришвидшить та здешевить для власника авто власні кошти внаслідок того, що не потрібно буде додатково оплачувати вартість брокерських послуг, а також відсутністю необхідності заїздів автомобілів на митний термінал (оскільки майже усі вони є приватними, а вартість заїздів та перебування там є досить високою).

Це нововведення також супроводжуватиметься змінами у Митному кодексі України. Пропонується, щоб електронне декларування митних платежів стало можливим через застосування Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (ЄДПЕП) відповідно до встановленого КМУ порядку. Також за кодом товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД [19] буде здійснюватися митне оформлення транспортних засобів для їх вільного обігу на митній території України митними органами на основі електронної митної декларації, яка також подається через ЄДПЕП і містить усі необхідні відомості, включаючи коди.

Окрім цього, електронне декларування також може бути здійснене за допомогою ЄДПЕП у порядку, встановленому КМУ.

Особи, які сплачують ПДВ згідно з ПКУ та декларують автомобілі, випущені не більше трьох років тому і класифіковані за кодом товарної позиції 8703 згідно з

УКТ ЗЕД, зможуть вибрати будь-яку іншу форму декларування, передбачену Кодексом. Проте сума митних платежів за обраною формою не може бути меншою за суму, яка мала б бути сплачена за митного оформлення через ЄДПЕП.

Також транспортні засоби, що класифікуються за певними кодами товарної позиції згідно з УКТ ЗЕД, що ввозяться на митну територію України в митному режимі імпорту й митне оформлення яких здійснюється через ЄДПЕП, звільнятимуться від оподаткування ввізним митом на певний тимчасовий період.

Отже, процедура митного оформлення автомобіля відбуватиметься онлайн, за допомогою смартфона, без відвідування установ. Потрібно лише ввести VIN-код автомобіля і після цього завантажити копії документів, а платежі буде нараховано автоматично. Розмір єдиного платежу буде встановлюватись відповідно до технічних характеристик автомобіля.

На рис. 5 зображено рекомендовану технологію митного оформлення авто за допомогою додатку «Дія».

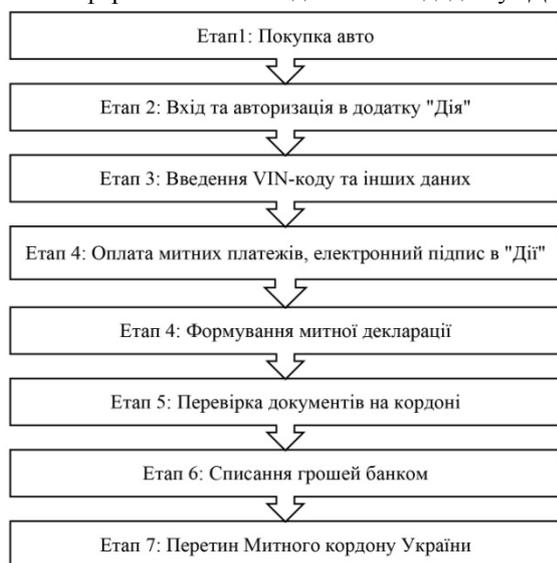

Рис. 5. Рекомендована технологія митного оформлення автомобіля із використання додатку «Дія» (сформовано авторами на основі [12])

Спочатку особа купує авто, тоді авторизується в додатку «Дія», після цього вводить VIN-код та додаткові дані про автомобіль. Додаток «Дія» розраховує суму митних платежів, громадянин їх сплачує і підписує дек-

ларацію теж у «Дії». Формування митної декларації здійснює Автоматична система митного оформлення (АСМО), куди «Дія» відправляє дані. Авто приїжджає на кордон і відбувається перевірка документів на авто інспектором. Тоді банк списує гроші, авто заїжджає в Україну.

Нові правила будуть стосуватись легкових автомобілів незалежно від того, чи вони є новими, чи вживаними, і застосовуватимуться до фізичних та юридичних осіб. Процедура та вартість митного оформлення залишаться незмінними для інших категорій транспортних засобів, які підлягають екологічному стандарту не нижче «Євро-2», що відповідає випуску автомобілів не раніше 1996 р.

Процес введення в дію такої технології може зайняти декілька місяців, а то й років. Враховуючи значні затрати часу в реалізації технічної частини, найоптимістичніший прогноз передбачає, що новий механізм почнуть застосовувати не раніше кінця 2023 р.

ВИСНОВКИ

Умови воєнного стану мають свою специфіку для процедури регулювання ЗЕД, що обмежує можливості держави в фінансовому та фізичному аспектах. У зв'язку з цим в Україні потрібно шукати нові механізми впливу на ЗЕД та раціонально поєднувати інструменти міжнародної торговельної активності держави, щоб підтримувати доходи та витрати країни під час війни. Проте важливо зберегти конкурентоспроможність України на світовому ринку та максимізувати бюджетні доходи, особливо з обмеженими можливостями для розвитку бізнесу та національної економіки. Правові засоби є одними з основних інструментів для реалізації державної зовнішньоекономічної політики, проте їх складність полягає в їх еволюційному розвитку та постійній зміні, особливо в умовах війни, що спонукає до трансформації регуляторних механізмів та державної стратегії управління експортно-імпортною активністю.

Застосування новаторського підходу до реєстрації й митного оформлення автомобілів у мобільному додатку є великим плюсом, оскільки це справді може допомогти зменшити корупцію у визначенні митної вартості, покращити якість обслуговування та зменшити бюрократію. Також це може посприяти формуванню чесного автомобільного бізнесу в культурному середовищі.

Список використаних джерел

1. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI: станом на 02 квіт. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
3. Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції: Закон України від 17.07.97 № 468/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/97>
4. Про перелік товарів, експорт та імпорт яких підлягає квотуванню і ліцензуванню у 2002 році. Постанова Кабінету Міністрів України від 18.12.01 № 1703. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1329-2020>
5. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту: Закон України від 22.12.98 № 330- XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14>
6. Завгородній А.В. Принципи зовнішньоекономічної діяльності: національні та регіональні виміри. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. № 1. С. 85–93.
7. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96 – ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с.
8. Павлюк Т.С. Сучасні методи управління зовнішньоекономічною діяльністю машинобудівних підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Запоріжжя, 2018. 21 с.
9. Зовнішня торгівля України товарами у 1 кварталі 2023 року: експрес-випуск. *Державна служба статистики України*. 2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2023/05/10.pdf>
10. Зовнішня торгівля України товарами у 2 кварталі 2023 року: експрес-випуск. *Державна служба статистики України*.

2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2023/10/20.pdf>

11. Деякі питання митного оформлення окремих товарів, що ввозяться на митну територію України у період дії воєнного стану. Постанова КМУ № 236 від 09.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. С. 330. Ст. 1318.

12. Державна митна служба України. 2022. URL: <https://customs.gov.ua/>

13. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова Правління НБУ № 18 від 24.02.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 19. С. 317. Ст. 1042.

14. Деякі питання товарів критичного імпорту. Постанова КМУ № 289 від 16.03.2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 25. С. 449. Ст. 1357.

15. Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України (щодо вдосконалення процедури оподаткування транспортних засобів, що ввозяться на митну територію України). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39912>

16. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо оподаткування акцизним податком легкових транспортних засобів. Закон України від 08.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2611-19#Text>

17. Податковий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

18. Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 26.06.1997 № 400-97. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970400>

19. Українська класифікація товарів ЗЕД. URL: <https://qdpro.com.ua/uktzed/8703>

References

1. On foreign economic activity: Law of Ukraine of 16.04.1991 No. 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> [in Ukrainian].

2. Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine dated 13.03.2012 No. 4495-VI: as of April 02. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> [in Ukrainian].

3. On state regulation of imports of agricultural products: Law of Ukraine of 17.07.97 No. 468/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/468/97> [in Ukrainian].

4. On the list of goods, export and import of which is subject to quotas and licensing in 2002. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 18.12.01 No. 1703. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1329-2020> [in Ukrainian].

5. On protection of national producers from dumped imports: Law of Ukraine of 22.12.98 No. 330-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14> [in Ukrainian].

6. Zavorodnii A.V. Principles of foreign economic activity: national and regional dimensions. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2019. Vol. 4. No. 1. pp. 85-93. [in Ukrainian].

7. Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996, No. 254к/96–BP. *News of Verkhovna Rada Ukrainy*. 1996. No. 30. 141 p. [in Ukrainian].

8. Pavliuk T.S. Modern methods of managing foreign economic activity of machine-building enterprises: dissertation abstract ... PhD in Economics: 08.00.04. Zaporizhzhia, 2018. 21 p. [in Ukrainian].

9. Ukraine's foreign trade in goods in the 1st quarter of 2023: express issue. *State Statistics Service of Ukraine*. 2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2023/05/10.pdf> [in Ukrainian].

10. Ukraine's foreign trade in goods in the 2nd quarter of 2023: express issue. *State Statistics Service of Ukraine*. 2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2023/10/20.pdf> [in Ukrainian].

11. Some issues of customs clearance of certain goods imported into the customs territory of Ukraine during the period of martial law: CMU Resolution No. 236 of 09.03.2022. *Official Gazette of Ukraine*. 2022. № 25. P. 330. Art. 1318 [in Ukrainian].

12. State Customs Service of Ukraine. 2022. URL: <https://customs.gov.ua/> [in Ukrainian].

13. On the operation of the banking system during the period of martial law. Resolution of the NBU Board No. 18 of 24.02.2022. *Official Gazette of Ukraine*. 2022. № 19. С. 317. Article 1042 [in Ukrainian].

14. Some issues of critical import goods. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 289 of 16.03.2022. *Official Gazette of Ukraine*. 2022. № 25. С. 449. Art. 1357 [in Ukrainian].

15. Draft Law on Amendments to the Customs Code of Ukraine (regarding the improvement of the procedure for taxation of vehicles imported into the customs territory of Ukraine). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39912> [in Ukrainian].

16. On Amendments to the Tax Code of Ukraine on Excise Taxation of Motor Vehicles. Law of Ukraine of 08.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2611-19#Text> [in Ukrainian].

17. Tax Code of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].

18. On the fee for obligatory state pension insurance. Law of Ukraine of 26.06.1997 No. 400-97. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970400> [in Ukrainian].

19. Ukrainian Classification of Goods for Foreign Economic Activity. URL: <https://qdpro.com.ua/uktzed/8703> [in Ukrainian].

Andrii TODOSHCHUK

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9406-4846>

e-mail: a.todoschuk@gmail.com

Nataliia PETRYSHYN

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4642-1778>

e-mail: natalia.y.petryshyn@lpnu.ua

Marta DAVYDCHAK

student, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7948-7207>

e-mail: marta.davydchak.me.2019@lpnu.ua

DEVELOPMENT OF REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY UNDER MARTIAL LAW

Introduction. The paper examines the peculiarities of regulation of foreign economic activity under martial law. The external market of goods and services is analyzed, and the dynamics of growth and decline in revenues from foreign economic activity in recent years is tracked. In particular, the problems of state regulation of foreign economic activity are highlighted and possible prospects for further development are outlined.

The purpose of the paper is to study the peculiarities of regulation of foreign economic activity under martial law, to analyze the foreign market of goods and services, as well as the dynamics of income from foreign economic activity in recent years, to analyze the problems of state regulation of foreign economic activity under martial law and to highlight prospects for further development.

Results. As a result of martial law in Ukraine, state regulation has faced a number of challenges, including in the area of economic stability and development. Therefore, there is an urgent need to find new mechanisms for organizing state regulation of foreign economic activity that will be adaptive to the current conditions. The government is trying to do everything possible to avoid an economic crisis, despite all the difficulties. As a result, many innovations in the legislation on foreign economic activity have been adopted in order to obtain more effective regulation of this type of activity. For example, one of the innovation is the new procedure for importing vehicles into the customs territory of Ukraine.

Conclusion. The conditions of martial law have their own specifics for the procedure of regulating foreign economic activity, which limits the state's capabilities in financial and physical terms. The use of an innovative approach to car registration and customs clearance in a mobile application is a big plus, as it can really help reduce corruption in the process of determining customs value, improve the quality of service and reduce bureaucracy.

Keywords: foreign economic activity, state regulation, martial law, export and import operations, customs clearance technology

Ірина Миронівна ДОРОШ

доктор філософії з публічного управління та адміністрування, доцент кафедри, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1394-5639>

e-mail: iryna.m.dorosh@lpnu.ua

КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЇЇ РОЛЬ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ: ЗАГРОЗИ ТА ЗАХОДИ ЗАХИСТУ

У статті розглянуто критичну роль кібербезпеки у фінансовому секторі та виклики, з якими стикаються фінансові установи у сучасному цифровому світі. Досліджено понятійний апарат кібербезпеки як важливого складника національної безпеки держави, а також найбільш поширені кіберзагрози та атаки у фінансовому секторі. Запропоновані у наукових джерелах визначення поняття "кібербезпека" деталізовано основними етапами її забезпечення у фінансових інституціях. Акцентовано увагу на необхідності формування підходу до кібербезпеки як до елемента ризик-менеджменту, що допоможе фінансовим установам зменшити кількість загроз та втрат і зберегти стійкість своєї діяльності в умовах кібервійни. У статті також розглянуто основні заходи захисту, які фінансові установи повинні вживати для забезпечення своєї кібербезпеки. Проаналізовано роль технологій, проактивного моніторингу, створення культури кібербезпеки та інших факторів у забезпеченні безпеки та стійкості фінансових систем.

Ключові слова: фінансовий сектор, кіберзагрози, культура кібербезпеки, стратегія держави, відповідальність бізнесу

ВСТУП

Фінансовий сектор – це система фінансових інститутів посередницького характеру, котра виступає з'єднувальною ланкою фінансового забезпечення між фінансовим ринком та реальним сектором економіки, стимулюючи ефективне функціонування фінансової системи, а отже, створюючи передумови для стійкого економічного зростання у країні [11].

Сьогодні фінансовий сектор є одним із найбільш вразливих галузей до кібератак та загроз кібербезпеки. Така вразливість пояснюється значними обсягами фінансових активів, великими масивами персональних даних клієнтів фінансових установ, залежністю від інформаційних технологій тощо.

Основними групами мотивів кіберзлочинців, які за результатами досліджень мають різний соціальний статус, а також рівень освіти та виховання є [12]:

- корисливі, пов'язані з фінансово-економічною сферою відносин суб'єктів у кіберпросторі;
- соціально-економічні, пов'язані з соціальною сферою відносин суб'єктів у кіберпросторі;
- антидержавно-політичні, пов'язані з державно-політичною сферою відносин суб'єктів у кіберпросторі;
- ідейні, пов'язані зі світоглядною сферою життя суб'єктів відносин у кіберпросторі. Саме тому дослідження ролі кібербезпеки у фінансовому секторі є актуальним завданням сьогодення, що сприятиме розумінню потенційних загроз та пошуку нових заходів захисту.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Важливо відмітити, що питання кібербезпеки є доволі широко розкрито у вітчизняних та іноземних наукових публікаціях, що носять більш технічний характер. Водночас бракує досліджень, що сприятимуть імплементації цього поняття у систему менеджменту фінансових установ.

Адже, як зазначає О.А. Баранов, «...кібербезпека – це такай стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в умовах використання комп'ютерних систем та/або телекомуніка-

ційних мереж, за якого мінімізується завдання їм шкоди через: неповноту, невчасність та невірність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки функціонування інформаційних технологій; несанкціоноване поширення, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації» [1]. Тобто це складник ризик-менеджменту організації.

Кібербезпека реалізується шляхом застосування сучасних технологій, процесів та засобів контролю з метою захисту комп'ютерних систем та мереж, програм, пристроїв та даних від кібернетичних атак, а також з метою зниження ризику їх здійснення. Система кібербезпеки складається з низки елементів, координування яких всередині організації має вирішальне значення для успіху всієї програми кібербезпеки [9].

Кібербезпеку фінансової установи чи організації можна визначити також як захищеність її життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист кадрового та інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, прибутку, доданої та ринкової вартості, який забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру [3].

Автори Н.Б. Демчишак та А.С. Шкиря виділяють ризики, пов'язані із застосуванням сучасних електронних технологій, що впливають на фінансовий сектор: кібератаки; ризики шахрайства в IT-сфері; ризики помилок у програмному забезпеченні; стратегічні ризики, пов'язані зі швидким розвитком інформаційних технологій та зміною умов ведення бізнесу; ризики державного регулювання фінансових інновацій; ризик порушення функціонування складних інформаційних систем. Автори уточнюють види кіберризиків саме у фінансовому секторі: ризик втрати інформації під час злому пароллю доступу або внаслідок DDoS атаки; ризик фінансових втрат від фішингових атак; ризик фінансових втрат через порушення роботи комп'ютерних систем; ризик фінансових втрат від кібер-шантажу або вірусного блокування комп'ютерних систем; ризик фінансових втрат через викра-

дення та розголошення персональних даних та інформації [5].

Відповідно до українського законодавства кібербезпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини й громадянина, суспільства та держави під час застосування кіберпростору, за якого забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у кіберпросторі [8].

Як зазначають В. Данилишин та С. Синиця, процес діджиталізації на ринку фінансових послуг передбачає впровадження сучасних систем захисту від кібератак та крадіжок, що, зі свого боку, забезпечує надійність та безпеку орієнтованого на клієнта фінансового сектору [4].

Так, деталізуючи запропоновані визначення поняття “кібербезпека”, можна виділити основні етапи забезпечення кібербезпеки фінансових інституцій. Це, насамперед, ідентифікування кіберризиків, оцінювання рівня їх загрози, розроблення стратегій управління кіберризиками, впровадження відповідних заходів безпеки, постійний моніторинг мереж та систем, підвищення рівня знань персоналу з кібербезпеки, страхування кіберризиків тощо. Тобто формування підходу до кібербезпеки як до елемента ризик-менеджменту допоможе фінансовим установам зменшити кількість загроз та втрат і зберегти стійкість своєї діяльності в умовах кібервійни.

МЕТА статті – дослідження ролі кібербезпеки у фінансовому секторі, виявлення та аналізування загроз, які становлять небезпеку для фінансових установ, та надання рекомендацій з ефективних заходів захисту.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як вже зазначено вище, сектор фінансових послуг є найбільш привабливим для кібератак, що зумовлено можливістю отримання зловмисниками значних фінансових та нефінансових зисків завдяки доступу до конфіденційних фінансових даних значної кількості клієнтів та контрагентів.

Проте, попри найвищий рейтинг кібербезпеки серед усіх галузей та значну увагу установ фінансового сектору до дослідження видів кіберзагроз, ландшафт таких загроз постійно розвивається, призводячи до складнішої кіберекосистеми. Тому настільки важливою сьогодні є система організування кіберзахисту як складника ризик-менеджменту організації.

Розглянемо найбільш поширені кіберзагрози та атаки у фінансовому секторі. Сьогодні це фішинг та соціальна інженерія, віруси та шкідливе програмне забезпечення, DDoS-атаки, викрадення даних (кібершпигунство) тощо.

Соціальна інженерія як технологія управління людьми в Інтернет-просторі стала невід’ємною частиною кібершахрайства. Фішинг є одним з видів соціальної інженерії. Цей метод полягає у створенні підробленої сторінки сайту банку чи іншої фінансової установи з метою отримання у користувача логіну та пароллю від його акаунта. Це дає змогу зловмисникам перевести усі гроші з банківського рахунку жертви на власний або розповсюдити віруси та інше шкідливе програмне забезпечення через завантаження різного роду скриптів. Варто зазначити, що фішинг розрахований насамперед на неуважних користувачів, які нехтують основним правилами сучасної кібербезпеки [2].

Ще однією не менш популярною кіберзагрозою є мальваре. Мальваре – це створення та розповсюдження вірусів та шкідливого програмного забезпечення, що перешкоджає роботі комп’ютера, збирає конфіденційну інформацію або отримує доступ до приватних комп’ютерних систем. Це можуть бути віруси, нав’язлива реклама у браузері користувача, шпигунські програми, ботнети, скриптові програми тощо. Шкідливе програмне забезпечення зазвичай поширюється через інфіковані вебсайти, спам-повідомлення, навмисно прикріплені файли тощо.

DDoS-атаки – це вид кібератаки, під час якої зловмисники намагаються порушити роботу вебсайту, мережі чи інших онлайн-сервісів, перевантажуючи їх великою кількістю підроблених або небажаних запитів. Основними характеристиками DDoS-атаки є великий обсяг трафіку, розподілений характер, цільове спрямування, одночасне використання різних видів атак тощо.

Для кращого розуміння необхідності превентивних заходів з попередження кіберризиків наведемо кілька прикладів великих кібератак на фінансові установи [7]:

1. Кібератака на бюро кредитних історій Equifax у США у 2017 р. Атака призвела до витоку персональних даних 143 млн своїх клієнтів внаслідок дій хакерів, включаючи їхні соціальні номери, інформацію про кредитні картки та інші особисті дані.

2. Атака на Bank of Bangladesh у 2016 р. Хакери застосували систему SWIFT, щоб вкрасти більше 81 млн дол. з рахунків Bank of Bangladesh, перевівши їх на рахунки у банках Філіппін і Шрі-Ланки.

3. Використання вірусу WannaCry у 2017 р. можна назвати глобальною атакою великого масштабу, внаслідок якої постраждали фінансові організації Іспанії, Німеччини та інших країн світу. Зловмисники заблокували дані та вимагали викуп, щоб їх розблокувати.

4. Великий американський банк JP Morgan Chase став жертвою кібератаки у 2014 р. Кіберзлочинці отримали доступ до більше ніж 83 млн банківських рахунків клієнтів банку.

Сьогодні Україна функціонує в умовах повномасштабної війни, яка ведеться на різних фронтах, зокрема й в кіберпросторі. Так, у своєму річному звіті за 2022 р. компанія Microsoft назвала найпоширеніші галузі для атак хакерів в Україні [10]: 27% – державні органи; 10% – IT-галузь; 9% – медіа; 8% – енергетика; 7% – транспорт; 7% – телекомунікації; 5% – фінанси; 3% – ритейлери тощо. За прогнозами аналітиків до 2025 р. щорічні збитки бізнесу через кібератаки зростуть до 10,5 трлн. дол. [6]. Саме тому важливо не просто використовувати систему кібербезпеки, а постійно вдосконалювати її. Коли мова йде про фінансовий сектор, то тут варто формувати проактивну стратегію кібербезпеки, яка включатиме культуру кібербезпеки в організації, застосування новітніх технологій в галузі кібербезпеки, систему постійного моніторингу та ідентифікування загроз, планування відновлення даних після атак тощо.

Отже, кібербезпека – це важливий складник національної безпеки – система стандартів, правил, процедур та відповідальності як держави, так і бізнесу. Діджиталізація бізнес-процесів та системи державного управління – це метод протидії корупційним ризикам, водночас це додаткові кіберризики. І тут повинна бути системна відповідальність і держави, і бізнесу, і громадянського сус-

пільства загалом. Адже на думку експертів в IT-галузі від 90% кібератак захиститися можна, якщо не безкоштовно, то дуже малими витратами, оскільки їх левову частку спрямовано на користувача. Тобто формування культури кібербезпеки – це основний елемент стратегії будь-якої організації фінансового сектору.

Основними етапами формування культури кібербезпеки фінансової установи є:

1. Забезпечення відповідального ставлення до кіберзагроз персоналу та споживачів фінансових послуг шляхом використання ненав'язливих інформаційних повідомлень та інших методів інформування тощо.

2. Організація регулярних тренінгів з кібербезпеки для персоналу та користувачів фінансових застосунків, щоб вони розуміли основні принципи та вміли правильно діяти у випадку загрози.

3. Розроблення й впровадження політики безпеки та правил застосування інформаційних систем, які регулюють поведінку співробітників щодо персональних чи інших конфіденційних даних та обладнання.

Ще одним, не менш важливим, елементом системи кібербезпеки фінансового сектору є застосування передових технологій, що передбачає:

1. Встановлення та постійне оновлення антивірусних та антимальварних програм на всіх комп'ютерах та серверах.

2. Застосування браузерів для моніторингу та фільтрації мережевого трафіку, а також відповідних систем інтерфейсів для виявлення вторгнень.

3. Застосування шифрування для захисту конфіденційної інформації, особливо під час передачі через мережу.

Ще одним складником стратегії кібербезпеки організації фінансового сектору є постійний моніторинг комп'ютерних систем та мереж, який включає в себе встановлення відповідних систем моніторингу, які спостерігають за діяльністю в мережі та на серверах з метою виявлення незвичайних або підозрілих активностей, а також аналізування журналів подій для виявлення потенційно небезпечних ситуацій.

І на випадок кібератаки, яку не вдалося запобігти, організація повинна мати чітко розроблений алгоритм відновлення даних, який передбачає:

1. Резервне копіювання даних – регулярне створення резервних копій даних та забезпечення їх надійного зберігання.

2. Розроблення плану відновлення роботи, включаючи процедури відновлення систем, даних та послуг після кібератаки.

3. Регулярне тестування систем, навчання та випробування плану відновлення з метою визначення його ефективності.

Кіберзагрози не мають кордонів, тому їх вплив відчутний і на міжнародному рівні. Імплементация міжнародних стандартів у сфері кібербезпеки допоможе Укра-

їні приєднатися до глобальних зусиль у подоланні кіберзагроз. Так Україна сприятиме підвищенню довіри міжнародних партнерів та іноземних інвесторів до вітчизняного бізнесу. Імплементация міжнародних стандартів у сфері кібербезпеки свідчитиме про зобов'язання країни стосовно захисту інформації та відповідної інфраструктури як важливого елемента національної безпеки. Відповідність міжнародним стандартам сприятиме зміцненню національної безпеки та попередженню кібератак на важливі об'єкти, що є особливо актуальним в умовах війни. До таких стандартів відносять ISO 27001 (міжнародний стандарт з інформаційної безпеки), NIST Cybersecurity Framework (рекомендації з кібербезпеки, які може бути застосовано у фінансовому секторі), PCI DSS (вимоги до забезпечення безпеки даних власників платіжних карток) тощо.

Усі вищезазначені елементи лише у комплексі сприятимуть формуванню системи забезпечення кібербезпеки у фінансовому секторі та дотримання стандартів та вимог до галузі кібербезпеки. Адже кібербезпека у фінансовому секторі має величезне значення, оскільки безпосередньо впливає на всю глобальну економіку.

ВИСНОВКИ

Отже, фінансовий сектор є особливо привабливий для кіберзлочинців, оскільки містить величезні обсяги фінансових активів. Кібератаки можуть призвести до величезних збитків не лише окремої фінустанови, а й економіки загалом. Гарантування безпеки цих активів є вагомим чинником фінансової стабільності. Окрім цього, фінансові установи мають доступ до конфіденційної інформації своїх клієнтів, включаючи персональні та фінансові дані. Витік або втрата цієї інформації може призвести до серйозних юридичних наслідків та втрати довіри клієнтів.

Фінансовий сектор відіграє ключову роль у підтримці економічної ліквідності і функціональності держави. Кібератаки, які створюють перешкоди у системі обслуговування або втрату даних, можуть призвести до непоправних збитків у фінансовій діяльності, котрі матимуть негативний вплив на глобальну економіку.

Довіра у фінансовому секторі є важливою детермінантою. Кібератаки можуть підірвати довіру клієнтів та інвесторів, що, зі свого боку, призведе до відтоку активів і зниження репутації фінансової установи. Саме тому фінансовий сектор підлягає жорсткому правовому регулюванню та стандартизації системи кібербезпеки. Недотримання цих вимог може призвести до санкцій та штрафів, а також втрати відповідних ліцензій та дозволів.

Усі ці фактори підкреслюють важливість кібербезпеки у фінансовому секторі. Фінансові установи повинні вкладати значні зусилля та ресурси у забезпечення безпеки своїх систем та даних, а також співпрацювати з регуляторами та іншими суб'єктами для підвищення рівня кібербезпеки в цій галузі.

Список використаних джерел

1. Баранов О.А. Про тлумачення та визначення поняття “кібербезпека”. *Правова інформатика*. 2014. № 2(42). С. 54-62. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/14boavpk.pdf>
2. Вишньовський В.В., Ткачук Л.М. Соціальна інженерія як засіб впливу на людську свідомість. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20485/4049.pdf?sequence=3>
3. Вітер С.А., Світличин І.І. Захист облікової інформації та кібербезпека підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск № 11. С. 497-502. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/9969/3/ES_2017_11_497-02.pdf
4. Данилишин В., Синиця С. Діджиталізація на ринку фінансових послуг: сутність та значення для економіки України в умовах

сьогодення. *Трансформаційна економіка*. 2023. № 3 (03). С. 16-20. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-3>

5. Демчишак Н.Б., Шкиря А.С. Управління ризиками у фінансовому секторі України в умовах кіберзагроз і постпандемічного відновлення економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3-4'. С. 19-27. URL: <http://www.inneco.org/index.php/inneco/article/view/764/839>

6. Кібербезпека у Фінтех: Чому це важливо і як цьому сприяє Low-Code. *Mezha*. 2023. URL: <https://mezha.media/2023/06/21/kiberbezpeka-u-fintekh-low-code/>

7. Перелік кібератак. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Перелік_кібератак

8. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України. Закон України від 05.10.2017 року № 2163-VIII: станом на 28.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

9. Сопілко І.М. Інформаційна безпека та кібербезпека: порівняльно-правовий аспект. *Конституційне та адміністративне право. Юридичний вісник*. 2021. № 2 (59). С. 110-115. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/53733/1/I.M._Sopilko.pdf

10. Україна – одна з головних цілей для кібератак у світі. Як захиститися? Розповідаємо з прикладами. URL: <https://delo.ua/telecom/ukrayina-odna-z-golovnix-cilei-dlya-kiberatak-u-sviti-yak-zaxistitisa-rozpovidajemo-z-prikladami-412454/>

11. Школьник І.О., Семенов А.Ю. Фінансовий сектор України: теоретичний аналіз економічної дефініції. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1(34). С. 31-36. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/69206/1/Semenog_Finsector.pdf?jsessionid=E366805D2AF4FE947C54DD7AB650BEF0

12. Biliavska Y., Mykytenko N., Shestak Y. Cybersecurity and the information protection during the COVID-19 pandemic. *Commodities-and-markets*. 2021. № 37(1). pp. 34–46. URL: [https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021\(37\)03](https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021(37)03)

References

1. Baranov O.A. On the interpretation and definition of the concept of "cyber security". *Legal informatics*. 2014. No 2(42). pp. 54-62. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/14boavpk.pdf> (in Ukrainian).

2. Vyshnovskiy V.V., Tkachuk L.M. Social engineering as a means of influencing human consciousness. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20485/4049.pdf?sequence=3> (in Ukrainian).

3. Viter S.A., Svitlyshyn I.I. Protection of accounting information and cyber security of the enterprise. *Economy and society*. 2017. Issue 11. pp. 497-502. URL: http://ir.polissiauniver.edu.ua/bitstream/123456789/9969/3/ES_2017_11_497-02.pdf (in Ukrainian).

4. Danylyshyn V., Snytsia S. Digitization in the market of financial services: essence and significance for the economy of Ukraine in today's conditions. *Transformational economy*. 2023. No 3 (03). pp. 16-20. URL: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2023-3-3> (in Ukrainian).

5. Demchyshak N.B., Shkyria A.S. Risk management in the financial sector of Ukraine in the conditions of cyber threats and post-pandemic economic recovery. *Innovative economy*. 2021. No 3-4'. pp. 19-27. URL: <http://www.inneco.org/index.php/inneco/article/view/764/839> (in Ukrainian).

6. Cybersecurity in Fintech: Why it is important and how Low-Code contributes to it. *Mezha*. 2023. URL: <https://mezha.media/2023/06/21/kiberbezpeka-u-fintekh-low-code/> (in Ukrainian).

7. List of cyber attacks. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_cyberattacks

8. On the main principles of ensuring cyber security of Ukraine. Law of Ukraine dated 05.10.2017 No 2163-VIII від: as of 28.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (in Ukrainian).

9. Sopilko I.M. Information security and cyber security: a comparative legal aspect. *Constitutional and administrative law. Legal Bulletin*. 2021. No 2 (59). pp. 110-115. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/53733/1/I.M._Sopilko.pdf (in Ukrainian).

10. Ukraine is one of the main targets for cyber attacks in the world. How to protect yourself? Let's talk with examples. URL: <https://delo.ua/telecom/ukrayina-odna-z-golovnix-cilei-dlya-kiberatak-u-sviti-yak-zaxistitisa-rozpovidajemo-z-prikladami-412454/> (in Ukrainian).

11. Shkolnyk I. O., Semenov A. Yu. Financial sector of Ukraine: theoretical analysis of the economic definition. *Visnyk Ukrainської академії банківської справи*. 2013. No 1(34). pp. 31-36. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/download/123456789/69206/1/Semenog_Finsector.pdf?jsessionid=E366805D2AF4FE947C54DD7AB650BEF0 (in Ukrainian).

12. Biliavska Y., Mykytenko N., Shestak Y. Cybersecurity and the information protection during the COVID-19 pandemic. *Commodities-and-markets*. 2021. No 37(1). pp. 34–46. URL: [https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021\(37\)03](https://doi.org/10.31617/tr.knute.2021(37)03)

Iryna DOROSH

PhD in Public Management and Administration, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1394-5639>

e-mail: iryana.m.dorosh@lpnu.ua

CYBER SECURITY AND ITS ROLE IN THE FINANCIAL SECTOR: THREATS AND PROTECTION MEASURES

The paper examines the critical role of cybersecurity in the financial sector and the challenges facing financial institutions in today's digital world. The conceptual apparatus of cyber security as an important component of the national security of the state, as well as the most common cyber threats and attacks in the financial sector, were studied. The definitions of the concept of "cyber security" proposed in scientific sources are detailed with the main stages of its provision in financial institutions. Attention is focused on the need to develop an approach to cyber security as an element of risk management, which will help financial institutions reduce the number of threats and losses and maintain the stability of their activities in the conditions of cyber warfare.

The paper also examines the main safeguards that financial institutions should take to ensure their cyber security. The role of technologies, proactive monitoring, creating a culture of cyber security and other factors in ensuring the safety and stability of financial systems is analyzed. In addition, the paper examines current trends in cyber security and innovative approaches to protecting financial institutions from complex and distributed threats. It highlights the importance of cross-sector collaboration and information sharing for early detection and prevention of cyber threats. An important aspect of the paper is the emphasis on the need to constantly update and improve cyber security strategies, as threats are constantly evolving and financial institutions must be ready to respond to new challenges.

The conclusions emphasize the fact that the financial sector plays a key role in maintaining the economic liquidity and functionality of the state. Cyber-attacks that cause service disruptions or data loss can lead to irreparable losses in financial activity, which will have a negative impact on the global economy. In addition, cyber threats can undermine the confidence of customers and investors, which, in turn, will lead to an outflow of assets and a decrease in the reputation of the financial institution. That is why the financial sector is subject to strict legal regulation and standardization of the cyber security system. Failure to comply with these requirements may result in sanctions and fines, as well as the loss of relevant licenses and permits.

Keywords: financial sector, cyber threats, cyber security culture, state strategy, business responsibility

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.11>
УДК 658.004.9

Вячеслав Васильович БІГУН

керуючий партнер, Construction Company Reax LLC
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7425-2570>
e-mail: slav-box@ukr.net

Микола Антонович ЙОХНА

д.е.н., професор, Хмельницький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3319-3625>
e-mail: yokhna@ukr.net

Віта Миколаївна ТЕБЕНКО

к.е.н., доцент, Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0459-2555>
e-mail: tebenko1973@gmail.com

ВПЛИВ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ: АНАЛІЗ ВІДМІННОСТЕЙ У БІЗНЕС-СТРАТЕГІЯХ

У статті досліджено теоретичні аспекти цифрової трансформації, зокрема, вивчено та порівняно визначення «цифровізації», «цифрової трансформації» та «цифрової стратегії». Визначено переваги та недоліки цифрової трансформації для підприємств. Встановлено основні причини, через які бізнес прагне інвестувати у нові технології. Охарактеризовано глобальний рейтинг технологій цифрової трансформації та розкрито призначення найбільш популярних технологій. Досліджено успішні та невдачі приклади впровадження цифрових стратегій. На основі поєднання аналізу релевантних наукових джерел та власних напрацювань запропоновано підхід до поетапного впровадження цифрової стратегії.

Ключові слова: цифрова трансформація, цифровізація, цифрова стратегія, інноваційні технології

ВСТУП

На сьогодні зростаючі темпи цифрової трансформації зумовлені необхідністю постійної адаптації до мінливого середовища з боку підприємств та організацій. Невідповідність компаній сучасним викликам може спричинити недоотримання прибутку, втрату клієнтів і конкурентних переваг та навіть стати причиною занепаду компанії. Водночас вибір незбижних підходів до здійснення цифрової трансформації також може не забезпечити досягнення бажаного результату. Саме тому вдала цифрова стратегія підприємства виходить на перший план у сучасній конкурентній боротьбі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Тема впливу цифрової трансформації на діяльність підприємств та їхні бізнес-стратегії набуває дедалі більшої актуальності через безупинний розвиток цифрових технологій, про що свідчать численні дослідження науковців. S.A. Gbadegeshin дослідив вплив цифровізації на діяльність з комерціалізації у розрізі таких аспектів, як оптимізація пошуку інформації, управління даними, оцінювання, виконання рутинних завдань та створення великих даних. Дослідником встановлено, що цифровізація має позитивний ефект на ці аспекти діяльності на прикладі компаній з галузі наук про життя [1]. У роботі J. Reis та ін. доведено необхідність адаптації бізнес-стратегій до нової цифрової реальності з боку менеджерів. Дослідниками зауважено, що процес цифрової трансформації неоднаково впливає на різні сфери діяльності та бізнесу, а отже, деякі з цих сфер можуть отримати більше переваг, ніж інші, що варто враховувати у впровадженні цифрових рішень [2]. E. Henriette та ін. встановили, що цифровізація стосується не лише технологічного боку діяльності, а й суттєво впливає на бізнес-моделі, операційні процеси та задоволеність користу-

вачів. У зв'язку з підвищенням вимог клієнтів та посиленням конкурентної боротьби, можливості цифровізації та її запровадження підприємством мають бути неодмінно розглянуті керівництвом та проаналізовані з погляду ризиків та можливостей їх впровадження [3]. С. Matt та ін. довели ефективність запровадження цифрових стратегій у діяльності фірм в умовах цифрової трансформації. Дослідники навели перелік потенційних переваг цифрової трансформації, зокрема, збільшення продажів, продуктивності, покращення комунікації тощо, засвідчуючи цим той факт, що цифровізація має вельми широке охоплення [4].

Відповідно до цього виникає потреба у розробленні відповідної цифрової стратегії, яка може перетинатися з іншими бізнес-стратегіями, а отже, потребує належної деталізації та узгодження.

МЕТА роботи – дослідження теоретичних та методологічних аспектів формування стратегії цифрової трансформації підприємства та її впливу на конкурентоспроможність компанії.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У ході дослідження застосовано методи аналізу та синтезу для визначення й уточнення ключових понять та формування підходу до впровадження цифрової стратегії. Метод статистичного аналізу застосовано для оцінювання прагнення компаній до впровадження нових технологій, а також для визначення найбільш популярних технологій. Метод кейс-стаді застосовувався задля дослідження успішних та невдалих прикладів впровадження цифрової стратегії.

РЕЗУЛЬТАТИ

Визначення понять. Поняття «цифровізація» часто ототожнюють з «оцифруванням», однак ці два терміни

мають різне значення. Оцифрування полягає у перетворенні аналогової інформації у цифрову форму і може виступати лише частиною процесу цифровізації. Зі свого боку, цифровізація є значно ширшим поняттям й означає трансформацію різноманітних сфер життя людей або діяльності організації на основі цифрових комунікаційних технологій. Цифровізація може відбуватися як на рівні одного підприємства, так і на рівні економіки та суспільства загалом [1, с. 50]. Цей процес зумовив виникнення концепції цифрової трансформації, яка в окремих дослідженнях ототожнюється з цифровізацією [2, с. 416]. В інших дослідженнях цифрову трансформацію визначено як щось більше, ніж технологічний зсув, та зауважено, що вона стосується цифрового перетворення у бізнес-моделях, операційному процесі та досвіді кінцевих користувачів за допомогою застосування інформаційно-комунікаційних технологій [3, с. 11]. З цим варто погодитись, адже цифрова трансформація дійсно торкається не лише технологічних аспектів діяльності компанії, а й впливає на увесь процес функціонування, включно з менеджментом, персоналом, фінансами та іншими напрямками у ході її інтеграції.

Технології цифрової трансформації включають штучний інтелект (ШІ), роботів, автоматизацію, Інтернет речей (IoT), великі дані, 3D-друк, автономні транспортні засоби, дрони, кібер-зброю, спостереження, нанотехнології, біотехнології, матеріалознавство, накопичення енергії та квантові обчислення, блокчейн, розумні міста, обчислення, засновані на розумі, соціальні обчислення, хмарні обчислення, розумні мережі, цифрові схеми, автоматизацію заводів, нечітку логіку, експертні системи, агентів та багатоагентні системи, оброблення природної мови, інтелектуальний аналіз даних, аналіз настроїв, взаємодію людина-комп'ютер, оброблення зображень, геоінформаційні системи, відеоаналіз, медичну діагностику, методи сегментації, доповнену реальність, віртуальну реальність, системи супутникового зв'язку, еволюцію мережі 5G, біометрію, електронний обмін даними, криптовалюти, електронне навчання, електронне навчання бізнесу, цифровий маркетинг і віртуальні організації [1, с. 50]. Цей перелік технологій дає змогу впевнитися, що навіть враховуючи лише технологічний бік процесу, цифрова трансформація є комплексним, складним явищем. Водночас стратегії цифрової трансформації (далі – цифрові стратегії) мають не тільки визначати найбільш слушні для конкретної організації технології, а й окреслювати шлях цифрового розвитку, включно зі змінами у менеджменті, управлінні персоналом та фінансами, маркетингу тощо.

Власне, цифрова стратегія є наріжним камінням у ході цифрової трансформації. Така стратегія визначає потенційні можливості компанії шляхом інтеграції та застосування новітніх цифрових технологій в цілях досягнення бажаного стану бізнесу у майбутньому [4, с. 339]. Успіх цифрової трансформації напряму залежить від вдалого вибору, розроблення та ступеня деталізації цифрової стратегії. Для цього компанії передусім необхідно дослідити усі переваги та ймовірні недоліки проведення цифрової трансформації, її конкретні цілі та шляхи їх досягнення.

Переваги та недоліки цифрової трансформації. Серед основних переваг цифрової трансформації варто

відзначити автоматизацію процесів, що дає змогу забезпечити їхнє пришвидшення та унеможливити вплив людського фактора. Також серед наслідків впровадження автоматизації слід відзначити підвищення продуктивності як у кількісному, так і у якісному виразі, що суттєво впливає на рівень задоволеності клієнтів, а також скорочення поточних витрат та нові можливості для інвестицій у майбутнє. В якості її недоліків варто зауважити значне зростання непередбачуваних ризиків внаслідок кардинальних змін у діяльності, а також пов'язані із нововведеннями нові завдання та витрати, наприклад, необхідність навчання співробітників [5]. З огляду на зауважені переваги та недоліки, важливо також дослідити причини, через які бізнес прагне інвестувати у нові технології (рис. 1).

Так, найчастіше компанії прагнуть впроваджувати нові технології на заміну старим, а також для оновлення циклів. Окрім того, близько половини компаній вірять, що нові технології сприятимуть розширенню бізнесу та задоволенню потреб клієнтів. Однак запровадження цифрових технологій може бути й вимушеним, наприклад, через специфічні умови проєкту, потребу у нових функціях або у покращенні сумісності програмного забезпечення. З цього можна зробити висновок, що навіть якщо керівництво компанії не прагне до впровадження новітніх технологій, цього може вимагати саме середовище функціонування.

Глобальний рейтинг технологій цифрової трансформації. Поряд з визначенням переваг, недоліків та цілей цифрової трансформації на підприємстві також важливо врахувати найновітніші тенденції на глобальному ринку цифрових технологій. Зазначений вище перелік технологій, що застосовуються в ході цифрової трансформації, не є вичерпним, адже інноваційні розробки виникають фактично щодня. Тому варто зосередити увагу на тих технологіях, які найбільше відповідають тенденціям сьогодення (координуючи їх із потребами конкретної компанії), а також будуть впливати на бізнес у майбутньому відповідно до прогнозних даних. На рис. 2 показано, які технології за прогнозами будуть найбільш популярними серед компаній у період 2023-2027 рр.

На першому місці серед зазначених технологій знаходяться цифрові платформи та програми (86,4%). Майже поруч знаходяться освітні технології та технології для розвитку робочої сили й аналітика великих даних – ними цікавляться близько 80% компаній. Вельми затребуваними є Інтернет речей та підключені пристрої, хмарні обчислення, шифрування та кібербезпека, електронна комерція та цифрова торгівля, штучний інтелект – їх планують впровадити близько 75% компаній.

У контексті зазначеного доцільно коротко розкрити зміст деяких технологій, які є найбільш популярними серед українських компаній та, водночас, відповідають проілюстрованим на рис. 2 глобальним тенденціям. Поглиблене дослідження сутності таких технологій уможливило більш ґрунтовне прийняття рішень компаніями. Отже, найчастіше компанії застосовують такі технології:

1. Засоби CRM, ERP, WMS, TMS, SAAS та баз даних – це системи, призначені для більш ефективного управління окремими сферами бізнесу (ресурсами, комунікаціями, даними, логістичними ланцюжками тощо).

Рис. 1. Причини, через які бізнес прагне інвестувати у нові технології (складено автором за даними [6])

Рис. 2. Глобальний рейтинг технологій, які буде впроваджено компаніями у період 2023-2027 рр. [7]

2. Розширена аналітика – дає змогу аналізувати наявну та доступну інформацію з метою визначення переваг та недоліків у діяльності компанії, прихованих можливостей, ефективності процесів, поведінки споживачів тощо.

3. Штучний інтелект та машинне навчання – дає змогу скоротити людський фактор шляхом передачі повноважень приймати певні рішення машині, яка постійно навчається шляхом отримання даних нових даних.

4. Інтернет речей – передбачає застосування спеціальних пристроїв, розташованих на транспорті, місцевості, людині, обладнанні, що дають змогу отримувати необхідну інформацію, будувати прогнози, приймати рішення тощо.

5. Робототехніка та автоматизація – передбачає виконання певних дій/процесів роботами замість людей, що дає змогу підвищити ефективність та продуктивність [5].

Наведені вище тенденції та технології необхідно враховувати для успішної цифрової трансформації підприємства, проте передусім варто зіставляти їх з цілями компанії, визначати переваги, які вони можуть принести, ймовірні ризики, а також окреслювати шляхи, якими вони можуть бути впроваджені. Основним інструментом у цьому процесі виступає, як вже зазначено, цифрова стратегія підприємства.

Етапи розроблення цифрової стратегії. Результати аналізу наукової літератури з впровадження циф-

рових стратегій дають змогу зробити висновок, що дослідники фокусують увагу на різних складниках: організаційному, комунікаційному, технологічному, ресурсному тощо. Досліджуючи ці складники та інтегруючи їх в єдиний підхід, можна запропонувати такі етапи імplementації цифрової стратегії (рис. 3).

Запропонований підхід може дещо змінюватися та доповнюватися залежно від цілей конкретної компанії. У ході розроблення цифрової стратегії також варто враховувати конкурентні переваги компанії, зокрема потенційні, які можливо отримати після імplementації стратегії залежно від успішності цього процесу. Показовими відносно успіхів та невдач в сфері впровадження цифрових стратегій є приклади окремих компаній.

Кейс-стаді успішних та невдалих прикладів запровадження цифрових стратегій. Серед успішних прикладів слід відзначити досвід компанії IKEA та LEGO. IKEA придбала вебплатформу, яка сприяє пошуку фахівців для складання меблів та послуг доставки. Ця ініціатива виявилася корисною для її клієнтів, які шукають допомогу у збиранні меблів, оскільки вони можуть не мати часу або бажання робити це самостійно. Також компанія впровадила проєкт з розширеної реальності, який дає змогу покупцям віртуально розміщувати меблі в їхніх приміщеннях перед купівлею, даючи змогу їм перевірити, як вироби впишуться у їхній дизайн.

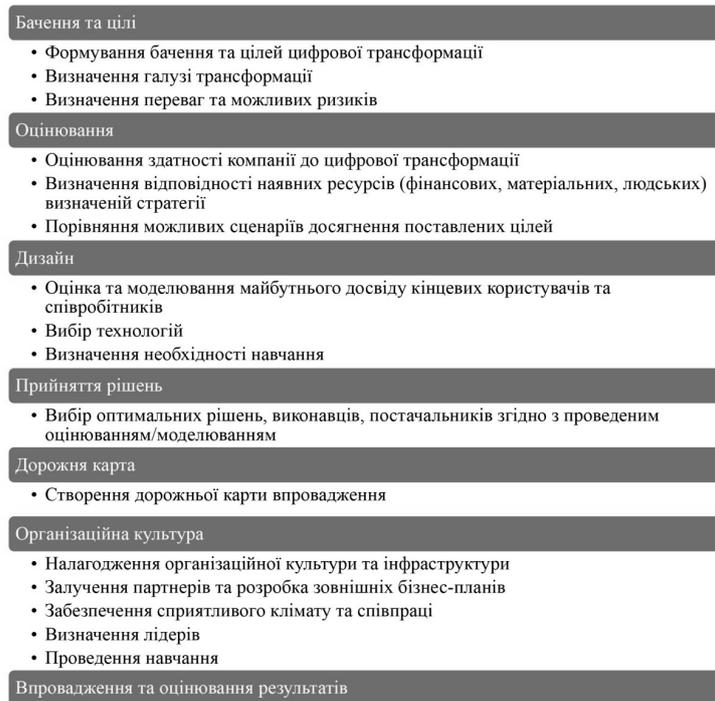

Рис. 3. Етапи впровадження цифрової стратегії (розроблено автором на основі [5; 8; 9, с. 29])

Крім того, компанія здійснила успішний проєкт під назвою Space10, який слугує дослідницьким центром і виставковим майданчиком. Тут ІКЕА представляє концепції автономних автомобілів з житловими просторами. Важливо відзначити, що сама компанія не планує виробляти такі автомобілі, але активно працює над розробленням цікавих концепцій.

Ще у XX ст. LEGO здійснила вражаючу цифрову трансформацію шляхом запуску серії відеоігор, багато з яких надавались користувачам абсолютно безкоштовно. Цей стратегічний крок призвів до значного зростання популярності компанії та її бізнесу. На сучасному етапі, LEGO впроваджує передові технології 3D-друку, що розширює можливості продуктів та відкриває нові перспективи.

Крім того, компанія розглядає інноваційну ідею створення вебплатформи, де клієнти зможуть пропонувати свої варіанти конструкторів. Є можливість виробляти комплекти, розроблені саме користувачами.

Всі іграшки LEGO вдосконалюються за допомогою сучасних технологій та обладнуються датчиками, що об'єднують фізичний та віртуальний світи. Застосування цих інновацій допомагає залучати нових клієнтів та підвищувати лояльність наявних, розширюючи базу споживачів та зміцнюючи лідерство LEGO у своєму сегменті ринку [5].

Серед невдалих прикладів реалізації цифрової стратегії можна відзначити досвід компаній General Electric й Ford.

У 2011 р. General Electric розпочала свій бізнес у сфері програмного забезпечення зі створенням General Electric Software. Компанія розробила платформу для індустріального Інтернету речей та вбудувала сенсори у свою продукцію. Проте General Electric зіткнулася з численними проблемами, включаючи невизначеність стратегії, відсутність системного підходу та фокус на технологіях замість глибокої трансформації. Намагаючись трансформувати великий конгломерат через General

Electric Digital (окремий бізнес-підрозділ, що виконував діджитал-функції), компанія стикалася з внутрішніми протиріччями та вадами. Значні інвестиції у цифровий підрозділ не врятували ситуацію, а пізніше гендиректора General Electric Digital звільнено з посади.

У 2014 р. Ford анонсував свої плани розвивати «індивідуальну мобільність» як інноваційний бізнес. Це призвело до створення Ford Smart Mobility та численних проєктів у сфері транспорту, таких як самокеровані автомобілі та розумні шосе. Проте основна проблема полягала в тому, що інновації виокремлено від основного бізнесу і недостатньо інтегровано у компанію. Новий підрозділ Ford Smart Mobility фактично працював виокремлено від головної компанії та розташовувався на значній відстані від неї, що призвело до повільного впровадження інновацій та проблем з якістю. З часом головну мету трансформації забуто, що призвело до падіння ціни акцій на 40% і відставки генерального директора у 2017 р. [10].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, можна зауважити, що цифрова трансформація безпосередньо впливає на конкурентоспроможність підприємств, і від успішності її впровадження залежить той факт, чи здобуде підприємство конкурентні переваги. Ключовим інструментом реалізації цифрової трансформації постає цифрова стратегія підприємства. Така стратегія не обмежується лише технологічними аспектами, а охоплює увесь процес інтеграції цифрових можливостей у діяльність компанії – ресурсну, комунікаційну, організаційну та інші складники. У статті запропоновано загальний підхід до розроблення цифрової стратегії, однак такий підхід має бути адаптовано залежно від цілей кожної окремої компанії. Вивчення кейсів та порівняння цифрових стратегій інших компаній (як успішних, так і невдалих) дозволяє врахувати отриманий досвід для розроблення більш ефективної цифрової стратегії.

Список використаних джерел

1. Gbadegeshin S. A. The effect of digitalization on the commercialization process of high-technology companies in the life sciences industry. *Technology innovation management review*. 2019. Vol. 9. No. 1. pp. 49–63. URL: https://www.timreview.ca/sites/default/files/article_PDF/Gbadegeshin_TIMReview_January2019.pdf
2. Digital transformation: a literature review and guidelines for future research / J. Reis et al. *Trends and advances in information systems and technologies. WorldCIST'18 2018. Advances in intelligent systems and computing* / ed. Á. Rocha et al. Cham: Springer, 2018. pp. 411–421. URL: https://www.doi.org/10.1007/978-3-319-77703-0_41
3. Henriette E., Feki M., Boughzala I. The shape of digital transformation: a systematic literature review. *MCIS 2015 Proceedings*. 2015. No. 10. URL: <https://aisel.aisnet.org/mcis2015/10>
4. Matt C., Hess T., Benlian A. Digital transformation strategies. *Business & information systems engineering*. 2014. Vol. 57. No. 5. pp. 339–343. URL: <https://www.doi.org/10.1007/s12599-015-0401-5>
5. Як цифрова трансформація допомагає зростати бізнесу. *Wezom*. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/cifrovaya-transformaciya-pomogaet-rasti-biznesu>
6. Eira A. 193 Technology statistics you must know: 2023 market share analysis & data. *FinancesOnline*. URL: <https://financesonline.com/technology-statistics/>
7. Global ranking of technologies to be adopted by companies from 2023 to 2027. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1382924/technology-adoption-forecast/>
8. Albukhitan S. Developing digital transformation strategy for manufacturing. *Procedia computer science*. 2020. Vol. 170. P. 664-671. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.03.173>
9. Patterns of digitization: a practical guide to digital transformation / P. Mugge et al. *Research-technology management*. 2020. Vol. 63. No. 2. pp. 27–35. URL: <https://doi.org/10.1080/08956308.2020.1707003>
10. 3 невдалі спроби стати більш технологічними, які коштували відомим компаніям величезних збитків. *BusinessViews*. URL: <https://businessviews.com.ua/ua/digital-transformation/id/nevdachna-cifrova-transformacija-2043/>

References

1. Gbadegeshin S. A. The effect of digitalization on the commercialization process of high-technology companies in the life sciences industry. *Technology innovation management review*. 2019. Vol. 9. No. 1. pp. 49–63. URL: https://www.timreview.ca/sites/default/files/article_PDF/Gbadegeshin_TIMReview_January2019.pdf
2. Digital transformation: a literature review and guidelines for future research / J. Reis et al. *Trends and advances in information systems and technologies. WorldCIST'18 2018. Advances in intelligent systems and computing* / ed. Á. Rocha et al. Cham: Springer, 2018. pp. 411–421. URL: https://www.doi.org/10.1007/978-3-319-77703-0_41
3. Henriette E., Feki M., Boughzala I. The shape of digital transformation: a systematic literature review. *MCIS 2015 Proceedings*. 2015. No. 10. URL: <https://aisel.aisnet.org/mcis2015/10>
4. Matt C., Hess T., Benlian A. Digital transformation strategies. *Business & information systems engineering*. 2014. Vol. 57. No. 5. pp. 339–343. URL: <https://www.doi.org/10.1007/s12599-015-0401-5>
5. How digital transformation helps business growth. *Wezom*. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/cifrovaya-transformaciya-pomogaet-rasti-biznesu> (In Ukrainian).
6. Eira A. 193 Technology statistics you must know: 2023 market share analysis & data. *FinancesOnline*. URL: <https://financesonline.com/technology-statistics/>
7. Global ranking of technologies to be adopted by companies from 2023 to 2027. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/1382924/technology-adoption-forecast/>
8. Albukhitan S. Developing digital transformation strategy for manufacturing. *Procedia computer science*. 2020. Vol. 170. P. 664-671. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2020.03.173>
9. Patterns of digitization: a practical guide to digital transformation / P. Mugge et al. *Research-technology management*. 2020. Vol. 63. No. 2. pp. 27–35. URL: <https://doi.org/10.1080/08956308.2020.1707003>
10. 3 Failed attempts by well-known companies to become more technologically advanced that resulted in huge losses. *BusinessViews*. URL: <https://businessviews.com.ua/ua/digital-transformation/id/nevdachna-cifrova-transformacija-2043/> (In Ukrainian).

Viacheslav BIHUN

managing partner, Construction Company Reax LLC

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-7425-2570>

e-mail: slav-box@ukr.net

Mykola YOKHNA

Doctor of Economics, Professor, Khmelnytskyi National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3319-3625>

e-mail: yokhna@ukr.net

Vita TEBENKO

PhD in Economics, Associate Professor, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0459-2555>

e-mail: tebenko1973@gmail.com

**THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATION ON THE COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES:
THE ANALYSIS OF DIFFERENCES IN BUSINESS STRATEGIES**

The paper explored the theoretical aspects of digital transformation, in particular, explored and compared the definitions of "digitalization", "digital transformation" and digital strategy. It was found that digital transformation, in contrast to digitization, is a broader concept, because it involves not only a technological shift, but also the transformation of the operational process, business models, and the experience of end users. The advantages and disadvantages of digital transformation for enterprises are determined. The main advantages are speeding up processes and reducing the human factor, increasing productivity in quantitative and qualitative terms, reducing current costs. Disadvantages are high risks during implementation and additional costs. The main reasons why businesses seek to invest in new technologies have been explored. It has been proven that such a desire can depend not only on the desire of the company's management to carry out digital transformations, but also on forced reasons. The global rating of digital transformation technologies is characterized and the purpose of the most popular technologies is revealed. It is noted that in addition to the popularity of the technology itself, it is worth considering the feasibility of its implementation in the activities of a specific company. Based on the analysis and combination of information in literary sources with own works, an approach to the step-by-step implementation of a digital strategy was formed. This approach is universal, because it can be adapted for individual companies. Successful and unsuccessful examples of digital strategies implemented by well-known companies are studied. It was found that digital solutions can bring both significant advantages and cause the company to fail at a certain stage or in a certain area.

Keywords: digital transformation, digitalization, digital strategy, innovative technologies

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.12>
УДК 336.221(045)

Ольга Михайлівна БОНДАРЕНКО

к.е.н., доцент, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-7336>
e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Вікторія Олександрівна КОЗЛОВА

к.е.н., доцент, Національний авіаційний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5589-4329>
e-mail: kozlova.viktoriia@npp.nau.edu.ua

Анна Сергіївна КОЗОРИЗ

студентка, Національний Авіаційний Університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2730-7937>
e-mail: 6872509@stud.nau.edu.ua

ОБЛІК ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У ЗВІТНОСТІ НАРАХУВАННЯ ТА СПЛАТИ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ

У статті досліджено облік та відображення у звітності нарахування та сплату податку на прибуток підприємств. Найважливішим інструментом діяльності підприємств є податок на прибуток. Але проблема узгоджень відображення та нарахування податку на прибуток підприємств залишається. У цьому контексті постають такі завдання: розкриття економічної сутності розрахунків з оплати податку на прибуток підприємств; нормативно-правове регулювання; методика визначення податкового прибутку (збитку) звітного періоду відповідно до норм чинного законодавства.

Ключові слова: податок на прибуток, податки, бухгалтерський облік, оподаткування

ВСТУП

Незаперечною проблемою є те, що для підтримання своєї комерційної діяльності потрібно вміти правильно визначати стратегію поведінки на ринку та нарахувати й сплачувати податок на прибуток. Майбутній розвиток податкової системи містить нові завдання з удосконалення облікової системи. Вони мають змінити вид і форми стягнення до бюджету певних сум коштів.

Вважаємо, що є великим ризиком для підприємств введення в дію великої кількості податків та зборів, недосконале нормативне законодавство, постійний податковий тиск на підприємства, необхідність відображення однакових операцій в бухгалтерському обліку та суперечності в діючих нормативних актах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Такі українські вчені-фінансисти як В.М. Федосов, В.М. Мельник, М.М. Мельник Ю.Б. Иванов, А.М. Соколовська та ін. розглядали питання стосовно податку на прибуток. Вони внесли значний внесок у розгляд пільгових механізмів, проблем адміністрування податку та зарубіжний досвід оподаткування.

МЕТА статті – розкриття обліку та відображення у звітності нарахування та сплати податку на прибуток підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах сьогодення головною характеристикою є показники діяльності деяких суб'єктів господарювання. Основою функціонування фінансової діяльності підприємств є система оподаткування, що встановлюється низкою нормативних документів та Податковим кодексом України (ПКУ) [7].

Вважаємо, що головним фінансовим інструментом податкового регулювання є податок на прибуток підприємства. Тому найважливішим соціально-економічним

питанням сьогодення є вдосконалення розрахунку з оплати податку на прибуток для подальшого розвитку підприємств, оскільки від цього залежить їх майбутнє.

Виникнення проблем податкових розрахунків є важливим на етапі ефективного розвитку економіки України. Для уникнення недоліків у системі оподаткування до ПКУ внесено зміни, які проводять удосконалення розрахунку податку на прибуток підприємства.

Податок на прибуток є прямим податком, котрий сплачують підприємства з прибутку, що переважає суму доходу над собівартістю реалізованих товарів, виконання робіт та наданих послуг та над іншими витратами звітного періоду [5].

Платниками цього податку є резиденти та нерезиденти. На підставі норм діючого законодавства резиденти як платники податку на прибуток – це юридичні особи, які реалізують господарську діяльність на території України та закордоном [1]. Нерезиденти як платники податку на прибуток – це юридичні особи, які сформовані в організаційно-правовій формі та одержують доходи з походженням з України [1].

На нашу думку, податок на прибуток має важливу роль для фінансового регулювання економіки. Це пов'язано з тим, що сутність цього податку здійснюється через оподаткування різними видами діяльності платників, а також пільгове оподаткування виробництва пріоритетних товарів. Завдяки податку на прибуток втілюється [3]: вибір правової форми організації бізнесу; накопичення або споживання прибутку; поділ трудових і матеріальних ресурсів; методи самофінансування, залучені та позичкові засоби; розподіл і перерозподіл ВВП; темпи економічного зростання на макрорівні.

Загальне питання податкового контролю полягає у перевірці точності обчислення та повноти сплати податку на прибуток. Коли проходить перевірка про сплату податку, потрібно визначити хто є платником

податку на прибуток згідно з законодавством України.

Основною ціллю реалізації контролю розрахунку податку на прибуток є виявлення відповідності законодавству методики його нарахування. Загальні етапи контролю розрахунків [2]:

- точність визначення прибутку;
- точність визначення валового доходу та витрат;
- точність застосування ставки до бази оподаткування;
- точність зменшення податкових зобов'язань;
- точність ведення розрахунків обліку з бюджетом стосовно податку на прибуток та розрахунків даних бухгалтерського обліку;
- точність повноти та сплати в потрібний час податку на прибуток.

Після встановлення фінансового результату від здійснення товарообмінних операцій, посадовою особою податкової служби визначається оцінка результатів дебіторської та кредиторської заборгованості в іноземній валюті. Як вважає Г.В. Даценко, перевіряючий контролює повноту відображення операцій у бухгалтерському обліку. Повинна бути перевірка правильності й повноти перерахунку дебіторської заборгованості та контроль повноти і правильності відображення сум перерахунку у бухгалтерському обліку [1].

Значна кількість нормативно-правових актів в Україні регулюють проведення оподаткування, які мають часті зміни у змісті та у своїй структурі.

Платник сплачує податок за ставкою, визначеною законодавством, яка складає 18 % [6]. Але для інших систем оподаткування звітний період повинен починатися першим календарним днем звітного періоду та закінчуватись кінцевим першим календарним днем звітного періоду, котрий починається з минулого звітного року першого липня і закінчується тридцятого червня поточного звітного року.

Коли особа стає контролюючим органом на обліку як платник податку, перший звітний період повинен розпочатись з дати, до якої припадає початок цього обліку, і закінчуватись кінцевим календарним днем цього звітного періоду. У разі, коли платник податку припиняє сплату, кінцевим звітним періодом вважається той період, на який припадає дата ліквідації.

На підставі аналізу ПКУ [6] нами з'ясовано, що річний звітний період обов'язковий для:

- платників податку, котрі сплачують податок на прибуток протягом звітного періоду за річною податковою декларацією за період операцій у податковому році;
- виробників сільськогосподарської продукції;
- платників податку, котрі мають річний дохід, сформульований завдяки показникам Звіту про сукупний дохід, який за минулий річний звітний період, не перевищує 40 млн грн; також до річного доходу від різних видів діяльності, сформульованого за показниками Звіту про сукупний дохід, включається дохід від реалізації продукції товарів чи послуг, інші операційні доходи, фінансові доходи та інші доходи;
- фізичних осіб;
- суб'єктів господарювання-юридичних осіб, котрі зробили вибір спрощеної системи оподаткування виплачених нерезиденту доходів з походженням в Україні;
- суб'єктів господарювання – юридичних осіб, котрі зробили вибір спрощеної системи оподаткування отриманого прибутку іноземної компанії.

Сума податку на прибуток потребує сплати до бюджету особою, котра контролює прибуток іноземної компанії, стає менша на суму корпоративного податку або аналогічного податку. Також вона стягується згідно із законодавством іноземних держав сплаченою контрольованою іноземною компанією і також податки, які отримано у джерела виплати із суми доходу іноземної компанії. Сума податку є загальною, на яку зменшили податок на прибуток підприємства, що дійсно сплачена контрольованою іноземною компанією за результатами звітного періоду. Та є пропорційною частці, відображеній у звіті в контрольованій іноземній компанії [6].

Коли потрібно визначити податковий прибуток (збиток) звітного періоду згідно з нормами чинного законодавства, відсоток облікових процедур буде більший завдяки нормам НП(С)БО 17 «Податок на прибуток».

Обчислення податку на прибуток для суб'єктів господарювання, які знаходяться на загальній системі оподаткування та є платником податку на прибуток, здійснюється згідно НП(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

НП(С)БО зобов'язує для таких підприємств від образити витрати з податку на прибуток з розміром дійсно вирахованого податку на прибуток.

На відміну від середніх та великих підприємств, під час складання звітності за формою НП(С)БО 25 малі та мікропідприємства не повинні вести облік відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань. Середні та великі підприємства зобов'язані застосовувати в обліку витрат з податку на прибуток облік відстрочених податкових активів та відстрочених податкових зобов'язань. Ці обчислення регулює НП(С)БО 17 «Податок на прибуток».

Метою МСБО 12 «Податки на прибуток» є методика розрахунку в обліку податку на прибуток. Згідно з цим стандартом облік податкових наслідків може проводитись [4]:

- компенсацією зобов'язань, які звітують про фінансовий стан підприємства;
- операціями та іншими подіями поточного періоду, які підтверджують фінансовий стан підприємства.

Так, податкові розрахунки характеризуються в якості фінансового прийому, а не підсистемою податкового обліку. Вести податковий облік дуже важко та на це потрібно багато часу, що має витратити підприємство й держава.

Бухгалтерський облік ведеться відповідно до плану рахунків, а також розробленого на підставі нього робочого плану рахунків. Головному бухгалтеру дозволяється проводити необхідну подальшу деталізацію облікової інформації та розробляти (затверджувати) додаткові субрахунки.

ВИСНОВКИ

У статті досліджено, що податок на прибуток підприємств є прямим податком, який сплачують підприємства з прибутку, одержаного від реалізації продукції (робіт, послуг). Об'єкт оподаткування податку на прибуток є прибуток, котрий:

- визначається завдяки коригуванню (зросту або спаду) фінансового результату до оподаткування (прибутку або збитку);
- який розраховується у фінансовій звітності підприємства згідно до Національного положення (стандарту)

бухгалтерського обліку та міжнародного стандарту фінансової звітності, на різниці, котрі виникають згідно положенню ПКУ.

Вважаємо, що система оподаткування прибутку підприємств вимагає реформації. І ця реформація повинна здійснюватися з чітко поставленою метою, бути систематизованою, відкритою, врівноваженою, базуючись на таких принципах:

- досягнення стабільності норми, ставки й об'єкта оподаткування;
- часткове зниження податкового тиску;
- визначення зв'язків податкових органів і платників податку;

Реформування податкової системи України повинно забезпечувати прозорість і регламентованість, що пок-

рачить економічні показники підприємства.

За рахунок того, що податок на прибуток є важливим для наповнення бюджету, тому краще більш приділяти уваги адмініструванню та контролю за ним. Цей податок повинен виконувати усі три функції: фіскальну, регулюючу та стимулюючу і це можна досягти лише завдяки удосконаленню нормативно-законодавчої бази.

Результат системного аналізу методичного обліку податку на прибуток згідно з національними та міжнародними стандартами указують на відсутність мети, основної категорії, виду податкового зобов'язання та тимчасової різниці. На нашу думку, міжнародні стандарти визначають критерії відображення у фінансовій звітності податку на прибуток більш ширше.

Список використаних джерел

1. Даценко Г.В. Податок на прибуток: зарубіжний досвід, контроль розрахунків зі сплати податку. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2018. № 2. С. 204-208.
2. Лукіна А.О. Особливості контролю розрахунків по податку на прибуток. *Економічні науки. Державне регулювання економіки.*
3. Мельник П.В., Андрущенко В.Л. Податкова система. Київ, 2014, 698 с.
4. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 12 (МСБО 12). Податки на прибуток: від 01.01.2021 929_012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_012#Text
5. Податковий кодекс України: від 30.11.2021 № 1914-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text>
6. Податковий кодекс України: від 24.12.2015 № 909-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-19#Text>
7. Чеканова В.В. Податок на прибуток: переваги та недоліки податкової системи України. *Управління розвитком.* 2014. № 5. 105-107 с.

References

1. Datsenko H.V. Income tax: foreign experience, control of tax payments. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences.* 2018. No. 2. pp. 204-208 (in Ukrainian).
2. Lukina A.O. Peculiarities of control of income tax calculations. *Economic sciences. State regulation of Economy* (in Ukrainian).
3. Melnyk P.V., Andrushchenko V.L. Tax system. Kyiv, 2014. 698 p. (in Ukrainian).
4. International Accounting Standard 12 (IAS 12). Income taxes: from 01.01.2021 929_012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_012#Text (in Ukrainian).
5. Tax Code of Ukraine: dated 30.11.2021 No. 1914-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1914-20#Text> (in Ukrainian).
6. Tax Code of Ukraine: dated 24.12.2015 No. 909-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/909-19#Text> (in Ukrainian).
7. Chekanova V.V. Income tax: advantages and disadvantages of the tax system of Ukraine. *Development management.* 2014. No. 5. 105-107 p. (in Ukrainian).

Olha BONDARENKO

PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-7336>
e-mail: bondarenko_olga_@ukr.net

Viktoriia KOZLOVA

PhD in Economics, Associate Professor, National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5589-4329>
e-mail: kozlova.viktoriia@npp.nau.edu.ua

Anna KOZORIZ

student, National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2730-7937>
e-mail: 6872509@stud.nau.edu.ua

ACCOUNTING AND REPORTING OF ACCRUAL AND PAYMENT OF CORPORATE INCOME TAX

This paper examines the accounting and reporting of the assessment and payment of corporate income tax. One of the most important issues of the economic development of enterprises is obtaining the maximum profit with the reflection of the minimum costs in their accounting reporting period. For every enterprise, the most important stage of its activity is the calculation of income tax. The most important socio-economic issue now is to improve the calculation of income tax for the further development of enterprises, as their future depends on it. The tax development implemented in recent years fully reflected the essence and impact of taxes on the future of socio-economic indicators. The future development of the tax system presents new challenges regarding the improvement of the accounting system. In order to survive, commercial organizations need to be able to correctly determine the strategy of behavior in the market and calculate and pay income tax. Unfortunately, the problem of harmonizing the display and calculation of corporate income tax in accounting remains. Too many taxes and fees, imperfect tax legislation, tax pressure on enterprises, the need to reflect the same transactions in accounting and tax accounting, which depend on contradictions in legislation, cause a great risk for enterprises. That is why, during the calculation of income tax, it is necessary to check the effect and changes made to the regulatory and legislative framework. In this context, the following tasks arise: disclosure of the economic essence of calculations for the payment of income tax of enterprises; normative and legal regulation; the method of determining the tax profit (loss) of the reporting period in accordance with the norms of the current legislation.

Keywords: income tax, taxes, accounting, taxation

Богдан Миколайович ГОЛОВКІН

д.ю.н., професор кафедри, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0333-9806>

e-mail: b.m.golovkin@nlu.edu.ua

ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЗАСУДЖЕНИХ

У статті розглянуто актуальну та складну проблему охорони здоров'я засуджених до позбавлення волі в установах виконання покарань, висвітлено зміни, що відбуваються у суспільстві та кримінально-виконавчій системі, а також їхні впливи на цю проблему. Захист прав і гідне ставлення до осіб, позбавлених волі, розглянуто як ключові аспекти гуманної та цивілізованої суспільної системи. Зокрема, розглянуто проблеми, пов'язані зі здоров'ям засуджених та їхнім впливом на безпеку суспільства. У дослідженні вказано на необхідність глибокого дослідження цієї теми та пропонує конструктивні шляхи вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням належного захисту здоров'я засуджених у сучасному світі.

Ключові слова: права засуджених, право на охорону здоров'я, установи виконання покарань, позбавлення волі

ВСТУП

Сучасний світ невинно еволюціонує, разом з ним змінюються виклики, що стоять перед суспільством та кримінально-виконавчою системою загалом. Однією з актуальних та складних проблем, яка стала об'єктом зростаючої уваги у дослідженнях та громадському дискурсі, є охорона здоров'я засуджених.

Захист прав і гідне ставлення до осіб, позбавлених волі, є не лише питанням справедливості, але й ключовим аспектом гуманної та цивілізованої суспільної системи. На тлі глобальних викликів, а також постійного зростання кількості осіб, які перебувають в установах виконання покарань, проблеми, пов'язані з охороною здоров'я засуджених, набувають особливого значення та вимагають глибокого дослідження. Стан здоров'я засуджених не тільки впливає на їхнє життя та гідність, але також може мати прямий вплив на безпеку суспільства загалом. Цю статтю присвячено розгляду ключових аспектів проблеми охорони здоров'я засуджених. Дослідження розкриває складність цієї теми, висвітлює поточний стан справ та пропонує конструктивні шляхи вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням належного захисту здоров'я засуджених у вимірах сучасного світу.

МЕТА роботи полягає у дослідженні проблем охорони здоров'я засуджених на основі аналізу міжнародних стандартів, національних нормативно-правових актів та судової практики.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методи, такі як аналіз та синтез, застосовано під час збору інформації про забезпечення права на охорону здоров'я засуджених. Метод узагальнення застосовано в ході розгляду рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) стосовно стану охорони здоров'я засуджених у країнах Ради Європи.

Аналіз останніх досліджень

Питання охорони здоров'я засуджених досліджувала значна кількість вітчизняних учених, серед яких К.А. Автухов, А.Ф. Зелінський, О.В. Гальцова, О.Г. Колб, О.В. Лисодєд, М.В. Романов, А.Х. Степанюк та ін. Однак через стрімкий розвиток законодавства в Україні, адаптації законодавства України до законодавства ЄС, проблеми охорони здоров'я засуджених не втрачають своєї акту-

альності та потребують подальшого дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасній науковій думці пропонується холістична модель здоров'я, яка складається з взаємопов'язаних складників: фізичне, психоемоційне, інтелектуальне, соціальне, особистісне та духовне [9, с. 8]. Законодавче визначення «здоров'я» також має багатокомпонентний складник, що означає стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних вад [8]. О.А. Гриценко наголошує, що стандарт нормального здоров'я визначається не лише медичним втручанням, а й іншими обставинами, такими як спосіб життя, спадковість, зовнішнє середовище та природні умови і система охорони здоров'я [1, с. 56]. Оскільки особи, що перебувають у в'язниці, змушені адаптуватися до умов виконання покарання та вести особливий спосіб життя, ключовим складником їхнього загального стану благополуччя є доступ до медичної допомоги і права на охорону здоров'я.

Серед природних, невід'ємних, невідчужуваних і непорушних прав людини одним з визначальних є право людини на охорону здоров'я [13]. Право на охорону здоров'я і медичну допомогу, як і право кожної людини на життя, є невід'ємними правами, що гарантуються Конституцією України [3]. Погоджуємося, що піклування про фізичне, психічне та соціальне благополуччя громадян повинно бути ключовим напрямком соціально-економічної політики держави. Право на охорону здоров'я реалізується через можливість задоволення соціально-економічних та особистих потреб, інтересів людини у частині отримання нею профілактичних заходів з охорони здоров'я і особливо в частині безпосереднього відновлення вже порушеного стану [11, с. 92].

Цілком зрозумілим є твердження, що забезпечення реалізації права на охорону здоров'я не означає гарантування державою відмінного стану здоров'я, адже неможливо забезпечити захист проти кожної причини погіршення здоров'я. Відповідно до Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права, зміст права на охорону здоров'я полягає у забезпеченні державою розмаїття сприятливих умов, товарів та послуг, необхідних для найвищого досяжного стандарту здоров'я. І відповідно до позиції Комітету економічних, соціальних та культурних прав ООН до права на охорону здоров'я,

зазначеного у ст. 12.1 входять не лише вчасна та відповідна медична допомога, а також доступ до безпечних питної води, продуктів харчування, здорових умов навколишнього середовища тощо [7].

Заклади охорони здоров'я, як на локальному, так і загальнодержавному рівні, зобов'язані застосовувати всі можливі заходи, спрямовані на підтримку належного рівня фізичного, психічного та соціального стану будь-якої людини, де б вона не перебувала, захищаючи тим самим суспільство загалом. Стосовно осіб, які позбавлені волі, обов'язок держави у цій сфері повинен реалізовуватися у створенні умов, які надають підтримку здоров'ю з початкового моменту ізоляції від суспільства, в період відбуквання покарання у вигляді позбавлення волі і певний час після звільнення з установи виконання покарань.

Право засуджених на життя та здоров'я та деякі елементи механізму його реалізації визначено у статтях Кримінально-виконавчого кодексу (КВК), а правові гарантії – у Законах України «Про попереднє ув'язнення», «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», Кримінально-процесуальному кодексі та підзаконних нормативно-правових актах Міністерства юстиції України. Так, ст. 8 КВК зазначено право засудженого на охорону здоров'я в обсязі, встановленому Основами законодавства України про охорону здоров'я, за винятком обмежень, передбачених законом. Охорона здоров'я забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних і платних форм медичної допомоги. Засудженому гарантується право на вільний вибір і допуск лікаря для отримання медичної допомоги, зокрема за власні кошти. Засуджені, які мають розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи інших одурманюючих засобів, можуть за їх письмовою згодою пройти курс лікування від зазначених захворювань [4].

Нормативи в царині охорони здоров'я України забезпечено низкою ратифікованих міжнародних документів. Міжнародно-правові акти зобов'язують поважати права людини та безпосередньо вказують на заборону катування, наприклад Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права тощо. Більшість міжнародних договорів стосується всіх людей без винятку, а медична допомога має надаватися відповідно до потреб пацієнта без урахування соціального статусу останнього. А відтак, засуджені до позбавлення волі мають беззаперечне право на охорону здоров'я в обсязі, передбаченому міжнародними стандартами та нормами національного права.

Загальна декларація прав людини закріплює, що всі люди народжуються рівними у своїй гідності та правах [2]. Варто зазначити, що міжнародні договори закладають принцип рівності у створенні умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хво-

роби [7]. Це означає, що якість та доступність медичних послуг не повинні залежати від соціального статусу або статусу засудженого. Засуджені мають абсолютно ті ж самі права на охорону здоров'я, що й всі інші люди. Це включає в себе можливість отримання профілактичних і терапевтичних послуг, діагностики, лікування та реабілітації. Національне законодавство повинно відповідати цим принципам і стандартам, забезпечуючи реальне втілення прав засуджених на медичну допомогу.

Міжнародно-правові стандарти свідчать про те, що останнім часом спостерігається покращення ставлення до осіб, які перебувають в установах виконання покарань, а отже, перелік прав, включаючи право на медичну допомогу, став більш широким. Проте проблема охорони здоров'я осіб, які перебувають в установах позбавлення волі та тих, які звільнені з установ виконання покарань, залишається актуальною і потребує вирішення.

Так, відповідно до Основного Закону (ст. 3) здоров'я людини проголошується однією з найвищих соціальних цінностей держави [3]. У 1992 р. Верховна Рада України прийняла закон «Основи законодавства України про охорону здоров'я», який у своїй преамбулі закріплює, що кожна людина має природне невід'ємне і непорушне право на охорону здоров'я. Відповідно до ст. 4 цього Закону одним з принципів охорони здоров'я є те, що охорона здоров'я є пріоритетним напрямом діяльності суспільства і держави, одним з головних чинників виживання та розвитку народу України [8]. Приведення поточного законодавства у відповідність з європейськими правовими актами, що включає у себе процес розроблення та прийняття законів та підзаконних актів, також є невід'ємним складником впровадження міжнародних норм.

Можна сказати, що питання імплементації міжнародних стандартів стосовно прав засуджених на охорону здоров'я в національне законодавство України є актуальною частиною нормотворчої діяльності в рамках реформування пенітенціарної системи. І хоча переважна частина міжнародно-правових норм знайшла своє відображення у національному законодавстві України, гострою залишається проблема реалізації цих норм.

Так, порушення прав ув'язнених на медичну допомогу пов'язано не тільки з недостатнім фінансуванням на цілі охорони здоров'я місць несвободи, неналежною підготовкою медичних працівників, відсутністю необхідного обладнання і ліків, а й суб'єктивним негативним ставленням адміністрації таких установ та підпорядкованого медичного персоналу до ув'язнених, хоча, навпаки, стан цих осіб потребує більш належної уваги через розповсюдженість серед них тяжких хвороб.

Найрозповсюдженіше серед ув'язнених інфекційне захворювання – туберкульоз, що дуже швидко поширюється у таких місцях через ослаблений імунітет засуджених. Після зараження туберкульоз може довго протікати без серйозних та помітних симптомів, тому для виявлення хвороби на ранній стадії необхідно регулярне обстеження. Згідно з Медичною енциклопедією у середньому одужання після початку лікування настає через рік [12], якщо буде вчасно застосована комплексна терапія, важлива частина якої – образ життя і харчування. Якщо не діагностувати туберкульоз вчасно, хвороба може призвести до ускладнень і смерті.

Незважаючи на наявність законодавчих рамок, важ-

ливо підкреслити необхідність постійного моніторингу, оновлення та вдосконалення національних нормативно-правових актів з урахуванням змін у суспільстві, нових викликів та наукових досліджень. Тільки так можна забезпечити найвищий стандарт охорони здоров'я засуджених і зміцнити принципи справедливості та гуманності в системі виконання покарань.

Звертаючись до практики ЄСПЛ, з огляду на велику кількість справ з ненадання або неналежного надання медичної допомоги засудженим, вироблено певні критерії, які можуть вказувати на порушення ст. 3 Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ): забезпечення докладного документування стану здоров'я ув'язненого та його або її лікування протягом ув'язнення; оперативність та точність діагнозу і лікування; регулярність та систематичність нагляду та наявність плану терапевтичних заходів із метою лікування хвороб ув'язненого або запобігання; створення умов, необхідних для фактичного надання призначеного лікування; обов'язок держави вилікувати тяжко хворого ув'язненого є обов'язком життя засобів, а не досягнення результату [10, с. 255-256].

Отже, аналіз практики ЄСПЛ свідчить про те, що низка країн Ради Європи визнаються порушниками ст. 3 Конвенції про захист прав людини через ненадання належної медичної допомоги, що визнається катуванням, або нелюдським чи таким, що принижує гідність, поведженням або покаранням. Для прикладу розглянемо рішення ЄСПЛ у справі Логвіненко проти України [5]. У цій справі мова йде про особу, яка є ВІЛ-позитивним та відбуває довгочасне ув'язнення. Крім того, цей засуджений страждає на серйозні хвороби, такі як хронічний туберкульоз, бронхіт, гепатит і пневмонія. Позивач подав скаргу на відсутність адекватної медичної підтримки стосовно ВІЛ-інфекції та й те, що протягом свого перебування в ув'язненні йому не проводили жодного аналізу крові для визначення необхідності негайного антивірусного лікування. ЄСПЛ прийшов до висновку, що порушено норми ст. 3 ЄКПЛ. Тобто засуджений став жертвою нелюдського та принижуючого поведження через надання недостатньої медичної допомоги стосовно його хвороб, включаючи ВІЛ, а також через незадовільні умови утримання.

У ще одній справі *Moisejevs v. Latvia* [6], перебуваючи під вартою у ході очікуванні суду, заявник стверджував, зокрема, що до нього застосовано нелюдське і таке, що принижує гідність, поведження, і мало свій прояв

у тому, що в дні, коли заявника перевозили з установи виконання покарань в обласний суд для участі в слуханні його кримінальної справи, його не забезпечували харчуванням.

Проведений аналіз судових рішень ЄСПЛ вказує на те, що кількість звернень до ЄСПЛ підтверджує незадовільний рівень реалізації медичних прав ув'язнених. Вони стикаються з відсутністю медичної допомоги як в Україні, так і в інших країнах. За результатами нашого дослідження найбільша кількість заяв, які нами проаналізовано, стосувалися неналежних побутових умов в установах виконання покарань, які у подальшому Судом визнано порушенням ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Такі умови могли також негативно вплинути на стан здоров'я засуджених. Серед інших проблем встановлено ненадання медичної допомоги особам, які мають ВІЛ-позитивний статус, гепатит та інші інфекційні захворювання, а також ті, що потребують психіатричної допомоги.

ВИСНОВКИ

Забезпечення належного медичного обслуговування й охорони здоров'я засуджених є невід'ємною частиною прав людини. Всі люди, включаючи тих, хто знаходиться у місцях позбавлення волі, мають право на належну медичну допомогу й умови, що не порушують їхнього фізичного і психологічного здоров'я. Засуджені особи, які отримали належну медичну допомогу та діагностику, мають більше шансів на успішну реабілітацію та подальшу соціальну інтеграцію після звільнення.

Відповідно до ст. 3 ЄКПЛ держава зобов'язана створювати належні умови для забезпечення особам, які перебувають у слідчих ізоляторах та установах виконання покарань, права на адекватну і своєчасну медичну допомогу. Це означає введення регулярного і систематичного контролю, детального документування стану здоров'я засуджених й їхнього лікування під час перебування в ув'язненні, створення відповідних умов для забезпечення належного лікування, постачання необхідних лікарських засобів, наявність кваліфікованих фахівців у медичних установах та належного обладнання для діагностики. Проблема такого становища є неприпустимою для демократичної, правової і соціальної держави, якою Україна визнається відповідно до Конституції України. Це потребує негайних та фундаментальних змін.

Список використаних джерел

1. Гриценко О.А. Здоров'я людини як об'єкт правового регулювання: колективна монографія. Харків, 2017. 488 с.
2. Загальна декларація прав людини. Організація Об'єднаних Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
3. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Ст. 3.
4. Кримінально-виконавчий кодекс від 28.12.2007. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Логвіненко проти України [Logvinenko v. Ukraine] (№ 13448/07). URL: <http://khpg.org/index.php?id=1558593130>
6. Мойсєджевс проти Латвії [Moisejevs v. Latvia] (№ 64846/01). URL: <https://www.cilvektiesibugids.lv/en/case-law/moisejevs-v-latvia>
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Організація Об'єднаних Націй. 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042
8. Основи законодавства про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-ХІІ. *Голос України*. 15.12.1992. № 4.
9. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Державної стратегії розвитку системи протитуберкульозної медичної допомоги населенню на 2020-2023 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.11.2020 № 1463-р.
10. Романов М.В. Міжнародний досвід забезпечення права на медичну допомогу засудженим. *Право і суспільство*. 2019. Вип. № 4. С. 261–266.
11. Скалецька З.С. Співвідношення права на охорону здоров'я та права на медичну допомогу. *Наукові записки НАУКМА*. 2009. Т. 90.
12. Червяк П.І. Медична енциклопедія. Київ, 2012. 1504 с.

13. Шамич О.М. Поняття та структура природного права на охорону здоров'я. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими поребами*. 2014. №11 (13). URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/23>

References

1. Hrytsenko O.A. Human Health as an Object of Legal Regulation: collective monograph. Kharkiv, 2017. 488 p. (in Ukrainian).
2. Universal Declaration of Human Rights. The United Nations Organization of 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (in Ukrainian).
3. The Constitution of Ukraine. The Law of Ukraine of 28.06.1996. № 254k/96-VR. Art. 3. (in Ukrainian).
4. The Criminal Executive Code Ukraine. 28.12.2007. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
5. Lohvinenko v. Ukraine. (№ 13448/07). URL: <http://khpq.org/index.php?id=1558593130> (in Ukrainian).
6. Moisejevs v. Latvia. (№ 64846/01). URL: <https://www.cilvektiesibugids.lv/en/case-law/moisejevs-v-latvia>
7. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. United Nations Organization. 16.12.1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_042 (in Ukrainian).
8. Fundamentals of health care legislation: The Law of Ukraine of 19.11.1992. № 2801-XII. *Holos Ukrainy*. 15.12.1992. № 4. (in Ukrainian).
9. On approval of the action plan for the implementation of the State Strategy for the Development of the TB Medical Care System for 2020-2023. The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine. 18.11.2020 № 1463-r. (in Ukrainian).
10. Romanov M.V. International experience in ensuring the right to medical care for convicts. *Law and Society*. 2019. Issue No. 4. pp. 261–266. (in Ukrainian).
11. Skaletska Z.S. Correlation of the right to health care and the right to medical care. *Scientific notes of NaUKMA*. 2009. Vol. 90. (in Ukrainian).
12. Cherviak P.I. Medical encyclopedia. Kyiv, 2012. 1504 p. (in Ukrainian).
13. Shamykh O.M. The concept and structure of the natural right to health care. *Current issues of education and upbringing of people with special needs*. 2014. №11 (13). URL: <https://ap.uu.edu.ua/article/23> (in Ukrainian).

Bohdan HOLOVKIN

Doctor of Legal Sciences, Professor of department, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0333-9806>

e-mail: b.m.golovkin@nlu.edu.ua

TO THE ISSUE OF HEALTH CARE FOR CONVICTS

This paper examines the urgent and complex problem of health care for prisoners in penal institutions. The paper highlights the changes occurring in society and the penal system and their impact on this problem. The protection of rights and respectful treatment of prisoners are seen as key aspects of a humane and civilised social system. In particular, the problems related to the health of convicts and their impact on the security of society are considered. The study points to the need for an in-depth study of this topic and suggests constructive ways to address the problems associated with ensuring proper health protection of prisoners in the modern world. This paper discusses the importance of ensuring adequate medical care and healthcare for persons in detention. It is noted that this is an integral part of human rights, and all prisoners have the right to adequate medical care and conditions that do not threaten their physical and psychological health. It is proved that the provision of adequate medical care and diagnostics contributes to the successful rehabilitation and social integration of convicted persons after release.

The paper also highlights the importance of complying with Article 3 of the European Convention on Human Rights, which obliges the state to create appropriate conditions to ensure the right to adequate and timely medical care for persons in pre-trial detention centers and penitentiary institutions. It is pointed out that it is necessary to introduce regular and systematic monitoring, detailed documentation of the health status of convicts, creation of appropriate conditions for treatment, supply of necessary medicines, availability of qualified medical specialists and proper diagnostic equipment.

It is emphasized that the problem of inadequate medical care for convicts is unacceptable for a democratic, legal and social state, and its solution requires immediate and fundamental changes that would meet human rights standards. The problem of insufficient medical care for prisoners is unacceptable for a democratic, legal and social state, which Ukraine is recognized as according to the Constitution. This situation requires urgent and systemic changes.

Keywords: *the rights of convicts, the right to healthcare, penitentiary institutions, and deprivation of liberty*

Вікторія Олександрівна **МОРОЗ**

аспірантка, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0608-1798>

e-mail: viktoriamoroz292@gmail.com

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті досліджено поняття інструментів діяльності місцевих органів публічної адміністрації, їх видів та напрямки вдосконалення в контексті європейської інтеграції. На підставі дослідження авторка дійшла висновку про те, що з метою вдосконалення інструментів діяльності місцевих органів публічної адміністрації в контексті європейської інтеграції слід розширити практику укладання ними адміністративних договорів, зокрема стосовно співпраці органів публічної адміністрації та суб'єктів публічної адміністрації, які, з одного боку, не належать до виконавчої гілки державної влади, а з іншого – за власним бажанням можуть долучитися до виконання державних програм.

Ключові слова: публічне управління, публічна адміністрація, інструменти діяльності публічної адміністрації, місцеві органи публічної адміністрації, європейська інтеграція

ВСТУП

У 2022 р. Україна набула статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, що істотно пришвидшило темпи адаптації української правової, політичної та соціально-економічної систем України до європейських вимог, розпочатих у контексті виконання вимог угод асоціації, реадмісії та запровадження безвізового режиму. Підставою для набуття Україною повноцінного членства в ЄС є виконання цілої низки вимог, зокрема з проведення реформ у сфері боротьби з корупцією, відмивання коштів, судовій та медіасфері. Належне виконання цих вимог є неможливим без проведення адаптації до європейських стандартів національної системи публічного управління, зокрема інструментів діяльності органів публічної адміністрації. Здійснення нормативно-правових та організаційних заходів з такого реформування дасть змогу забезпечити виконання органами публічної адміністрації своїх повноважень для якнайкращого забезпечення прав і свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, зокрема в аспекті приведення у відповідність діяльності публічних інститутів, особливо тих, які функціонують на регіональному рівні, до європейських вимог. На жаль, питання інструментів діяльності місцевих органів публічної адміністрації не стало предметом комплексного наукового дослідження, хоча окремі наукові розробки знаходимо у працях таких вчених, як П.П. Білик, М.С. Жуков, Т.О. Коломєць, В.К. Колпаков, В.Я. Малиновський, Р.С. Мельник, І.А. Осадча, І.В. Патерило, О.М. Правоторова, В.О. Хоменко.

МЕТА статті – визначення поняття інструментів діяльності місцевих органів публічної адміністрації, їх видів та напрямки вдосконалення в контексті європейської інтеграції.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ця робота базується на працях вітчизняних вчених, чинному законодавстві, судовій практиці, а також на матеріалах періодичних видань. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розпочати наукове дослідження питання слід з визначення поняття «інструменти діяльності органів публічної адміністрації». Як справедливо зазначає М.С. Жуков, у доктрині адміністративного права та публічного управління стосовно визначення поняття та змісту цього поняття склалася неоднозначна ситуація. Зокрема, продовжують паралельно існувати вчення про форми і методи адміністративно-правового регулювання (і близькі до них поняття «форми і методи державного управління») та про інструменти діяльності публічної адміністрації [1, с. 217]. Остання категорія замінила собою застаріле поняття «форми і методи державного управління», що стало логічним наслідком розвитку адміністративного права України, наближення його до європейського адміністративного простору [2, с. 79]. Однією з важливих ознак публічної влади є форми адміністративної діяльності публічної адміністрації, які, зі свого боку, є адміністративними інструментами у виконанні тих чи інших завдань у механізмі адміністративно-правової охорони [3, с. 124]. Тобто бачимо, що форми та інструменти діяльності органів публічної адміністрації можуть як розмежовуватися, так і визнаватися по суті одними і тими ж поняттями.

У доктрині адміністративного права та публічного управління інструменти діяльності органів публічної адміністрації визначаються як: сукупність засобів (прийомів), які застосовуються суб'єктами публічної адміністрації для регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері публічного управління [4, с. 288]; зовнішній вираз однорідних за своїм характером і правовою природою груп адміністративних дій суб'єктів публічної адміністрації, реалізований у межах суворої відповідності визначеної законом компетенції з метою досягнення бажаного для публічного адміністрування результату [5, с. 144]; зовнішній прояв однорідних за своїм характером та змістом груп адміністративно-правових дій публічної адміністрації, які реалізуються у визначених у законодавстві формі, у межах повноважень відповідних суб'єктів, за встановленою процедурою з метою реалізації завдань та функцій публічної адміністрації, забезпечення прав, свобод та інтересів осіб у

сфері публічно-правових відносин [0, с. 189]; юридичні засоби (прийоми), які застосовуються публічною адміністрацією для здійснення регулюючого впливу на учасників суспільних відносин, що склалися у сфері публічного адміністрування [2, с. 79]; адміністративно-правові засоби та заходи, які органи та посадові особи публічного адміністрування мають законодавчо забезпечену змогу використовувати, здійснюючи через адміністративні процедури публічне адміністрування як владний організуючий вплив на суспільні відносини з метою їх впорядкування [7, с. 41]. Так, інструменти діяльності органів публічного адміністрування – це ті дії, які вони вчиняють з метою правового регулювання правовідносин за їх участю з метою їх впорядкування або впливу на учасників таких правовідносин, забезпечення дотримання прав та інтересів учасників правовідносин та держави (чи іншого публічного утворення) загалом (форми публічного управління), юридичні засоби (прийоми), які водночас застосовуються (методи публічного управління); поняттям «інструменти діяльності органів публічного адміністрування» охоплюється регулювання управлінських правовідносин зовнішнього характеру.

Інструменти діяльності органів публічного адміністрування вирізняються ознаками, які дають змогу їх відділити від інших категорій:

а) ознаки, що дають змогу відмежувати інструменти діяльності органів публічного адміністрування від договірних (приватно-правових) інструментів регулювання суспільних відносин: мають публічно-правову природу; суб'єкти публічного адміністрування застосовують їх у процесі свого функціонування; порядок їх застосування регулюється нормами адміністративного права; застосування того чи іншого інструменту зумовлено компетенцією, сферою і метою діяльності; разі їх застосування настають юридичні наслідки і/або фактичні результати [8, с. 187];

б) ознаки, що дають змогу відмежувати інструменти діяльності органів публічного адміністрування від форм та методів державного управління: є зовнішнім виразом форми адміністративної діяльності публічної адміністрації (управлінський вплив може мати й внутрішньоорганізаційний характер); відображають правову динаміку публічного адміністрування (серед форм державного управління можуть виділятися й неправові) [5, с. 143];

в) ознаки, спільні для інструментів діяльності органів публічного адміністрування і для форм і методів державного управління: залежать від змісту компетенцій суб'єктів публічної адміністрації; зумовлені реалізацією адміністративних обов'язків суб'єктів публічної адміністрації; їх вибір зумовлюється специфікою поставленої мети щодо певного об'єкта публічного впливу, що встановлює найбільш ефективний варіант діяльності [5, с. 143–144]; вираження в зовнішньому вигляді конкретних дій суб'єктів публічного адміністрування, які здійснюються у процесі їхньої діяльності та спрямовані на реалізацію адміністративних функцій [9, с. 54]; здійснюється в рамках законності для досягнення управлінської мети [10, с. 199] – публічного забезпечення прав і свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави [11, с. 216].

Говорячи про перелік засобів та дій, які можуть вчинятися в діяльності органів публічної адміністрації, то безпосередній перелік таких інструментів діяльності

залежить від виду органу та його повноважень. В науковій літературі виділяють такі види інструментів діяльності органів публічного адміністрування: нормативні акти публічної адміністрації, адміністративні договори, адміністративні акти [12, с. 253–296], зокрема адміністративні акти-дії та акти-плани [13, с. 175; 14, с. 42], видання таких актів, укладання адміністративних договорів, вчинення інших юридично значущих адміністративних дій; здійснення матеріально-технічних операцій (як форми публічного адміністрування), заохочення, переконання і примус (як методи публічного адміністрування) [5, с. 144]. Як вказує європейський досвід, поняття «інструмент» або «юридичний інструмент» застосовується для позначення як для правових актів нормативного характеру, так і для односторонніх адміністративних актів та адміністративних договорів [15, с. 99].

На нашу думку, інструментами діяльності місцевих органів публічної адміністрації можуть бути:

а) нормативно-правові акти (у формі наказів голів місцевих державних адміністрацій (зокрема військових адміністрацій), розпоряджень голів територіальних громад, рішень місцевих рад та їх виконкомів), що встановлюють, змінюють чи скасовують обов'язкові для виконання на певній території громади, району, області правила поведінки і приймаються в межах компетенції відповідного місцевого органу публічної адміністрації з питань: соціально-економічного й культурного розвитку, планування та обліку; бюджету, фінансів і цін; управління комунальною власністю; в галузі житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку; в галузі будівництва; у сфері освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту; у сфері регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища; у сфері соціального захисту населення; в галузі зовнішньоекономічної діяльності; в галузі оборонної роботи; з питань адміністративно-територіального устрою; стосовно забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги [16, с. 64-65];

б) акти програмного характеру (зокрема програми соціально-економічного та культурного розвитку громади, району, області, цільові програми з інших питань самоврядування, місцеві програми приватизації, містобудівні програми та генеральні плани забудови, програми фінансування, будівництва, охорони здоров'я тощо);

в) накази та рішення місцевого органу публічної адміністрації індивідуального характеру (зокрема з надання документів дозвільного характеру, державної реєстрації, передання майна в оренду тощо, рішення адміністративних комісій щодо притягнення до адміністративної відповідальності).

г) вчинення юридично значущих дій в процесі здійснення адміністративно-процедурних повноважень, надання адміністративних послуг, зокрема відповідно до прийнятих нормативно-правових актів місцевим органом публічної адміністрації;

Важливим інструментом діяльності органів публічної адміністрації можуть стати й укладання адміністративних договорів. Про можливість їх укладання йдеться у ч. 1 ст. 31 Закону України «Про місцеві державні

адміністрації» та ч. 7 ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування». В першому випадку мова йде про визначення порядку взаємодії місцевих державних адміністрацій із відповідними міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, в іншому – про перерозподіл окремих повноважень та власних бюджетних коштів між органами місцевого самоврядування. На жаль, в законодавстві не передбачається можливість укладання так званих «координаційних адміністративних договорів» (за участю двох непідпорядкованих один одному органів публічної адміністрації) та «субординаційних адміністративних договорів» (між підпорядкованими один одному органами публічної адміністрації), які могли б стати основою для співпраці суб'єктів публічної адміністрації та суб'єктів публічної влади, які, з одного боку, не належать до виконавчої гілки державної влади, а з іншого боку, за власним бажанням можуть долучитися до виконання державних програм, зокрема у контексті виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС та інших документів, викликаних процесом вступу України до лав ЄС. Такі договори могли б стати юридичною основою взаємодії суб'єктів публічної адміністрації України, а також суб'єктів національної публічної адміністрації та органів місцевого самоврядування або інституцій громадянського суспільства з окремих напрямів здійснення державної політики у сфері європейської інтеграції України [2, с. 82].

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі проведеного наукового дослідження визначення поняття інструментів діяльності місцевих органів публічної адміністрації, їх видів та напрямки

вдосконалення у контексті європейської інтеграції, можемо дійти висновку, що інструментами діяльності місцевих органів публічної адміністрації можуть бути нормативно-правові акти (у формі наказів голів місцевих державних адміністрацій (зокрема військових адміністрацій), розпоряджень голів територіальних громад, рішень місцевих рад та їх виконкомів), що встановлюють, змінюють чи скасовують обов'язкові для виконання на певній території громади, району, області правила поведінки і приймаються в межах компетенції відповідного місцевого органу публічної адміністрації з питань, визначених законодавством про місцеве самоврядування та про місцеві державні адміністрації; акти програмного характеру (зокрема програми соціально-економічного та культурного розвитку громади, району, області, цільові програми з інших питань), накази та рішення індивідуального характеру (зокрема з реалізації адміністративно-процедурних та адміністративно-деліктних повноважень); вчинення юридично значущих дій в процесі здійснення адміністративно-процедурних повноважень, надання адміністративних послуг, зокрема відповідно до прийнятих нормативно-правових актів місцевим органом публічної адміністрації. З метою вдосконалення інструментів діяльності місцевих органів публічної адміністрації в контексті європейської інтеграції, слід розширити практику укладання ними адміністративних договорів, зокрема стосовно співпраці суб'єктів публічної адміністрації та суб'єктів публічної влади, які, з одного боку, не належать до виконавчої гілки державної влади, а з іншого, – за власним бажанням можуть долучитися до виконання державних програм.

Список використаних джерел

1. Жуков М.С. Форми та методи адміністративно-правового регулювання чи інструменти діяльності публічної адміністрації: порівняльний аналіз. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 215-218.
2. Казміршин Е.О. Адміністративно-правові інструменти забезпечення державної політики у сфері європейської інтеграції України. *Актуальні проблеми сучасної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 78-83.
3. Правоторова О. Форми адміністративної діяльності публічної адміністрації в механізмі адміністративно-правової охорони. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 123-127.
4. Патерило І.В. Інститут інструментів діяльності публічної адміністрації у системі адміністративного права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 283-289.
5. Адміністративне право України. Повний курс / В. Галуцько та ін. Херсон, 2018. 446 с.
6. Примаков К. Сучасні підходи до розуміння інструментів діяльності публічної адміністрації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 188-193.
7. Білик П.П., Осадча І.А. Адміністративний розсуд та інструменти діяльності публічних адміністрацій: адміністративно-правовий та юридико-деонтологічний вимір. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 37-44.
8. Мельник Р.С. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях. Київ, 2018. 308 с.
9. Адміністративне право України / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. Київ, 2007. 216 с.
10. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. Адміністративне право України. Київ, 2003. 544 с.
11. Адміністративне право України. Загальне адміністративне право / В.В. Галуцько та ін. Херсон, 2015. Т. 1. 272 с.
12. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право / за заг. ред. Р.С. Мельника. Київ, 2014. 376 с.
13. Патерило І.В. Інструменти діяльності публічної адміністрації: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 27 (2). С. 174-178.
14. Галіцина Н. Інструменти адміністративно-правового механізму реалізації концепції соціальної держави: вихідні положення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Вип. 6. Т. 2. С. 40-45.
15. Патерило І.В. Проблеми сучасного розуміння інструментів публічної адміністрації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Юриспруденція*. 2014. № 12. Т. 1. С. 97-100.
16. Наумова К.І. Нормативно-правові акти місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 26. С. 63-66.

References

1. Zhukov M.S. Forms and methods of administrative and legal regulation or tools of public administration activity: a comparative analysis. *Legal scientific electronic journal*. 2020. No. 2. pp. 215-218 (in Ukrainian).
2. Kazmirshyn E.O. Administrative and legal instruments for ensuring state policy in the sphere of European integration of Ukraine. *Actual problems of modern jurisprudence*. 2019. No. 5. pp. 78-83 (in Ukrainian).

3. Pravotorova O. Forms of administrative activity of public administration in the mechanism of administrative and legal protection. *Actual problems of modern jurisprudence*. 2019. No. 5. pp. 123–127 (in Ukrainian).
4. Paterylo I.V. Institute of tools of public administration in the system of administrative law. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2013. No. 1. pp. 283-289 (in Ukrainian).
5. Administrative law of Ukraine. Complete course / V. Halunko et al. Kherson, 2018. 446 p. (in Ukrainian).
6. Prymakov K. Modern approaches to understanding the tools of public administration. *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2022. No. 4. pp. 188-193 (in Ukrainian).
7. Bilyk P.P., Osadcha I.A. Administrative discretion and tools of activity of public administrations: administrative-legal and juridical-deontological dimensions. *Constitutional state*. 2021. No. 44. pp. 37-44 (in Ukrainian).
8. Melnyk R.S. General administrative law in questions and answers. Kyiv, 2018. 308 p. (in Ukrainian).
9. Administrative law of Ukraine: study guide / ed. T.O. Kolomoiets, H.Y. Hulevska. Kyiv, 2007. 216 p. (in Ukrainian).
10. Kolpakov V.K., Kuzmenko O.V. Administrative law of Ukraine. Kyiv, 2003. 544 p. (in Ukrainian).
11. Administrative law of Ukraine. General administrative law / V.V. Halunko et al. Kherson, 2015. Vol. 1. 272 p. (in Ukrainian).
12. Melnyk R.S., Bevzenko V.M. General administrative law. Kyiv, 2014. 376 p. (in Ukrainian).
13. Paterylo I.V. Tools of public administration activity: essence and content. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*. 2014. Issue 27 (2). pp. 174–178. (in Ukrainian).
14. Halitsyna N. Instruments of the administrative-legal mechanism for implementing the concept of a social state: initial provisions. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series "Legal Sciences"*. 2015. Issue 6. Vol. 2. pp. 40–45. (in Ukrainian).
15. Paterylo I.V. Problems of modern understanding of tools of public administration. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Jurisprudence series*. 2014. No. 12. Vol. 1. pp. 97-100. (in Ukrainian).
16. Naumova K.I. Normative and legal acts of local self-government. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series*. 2014. Issue 26. pp. 63-66. (in Ukrainian).

Viktorii MOROZ

postgraduate student, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0608-1798>

e-mail: viktoriamoroz292@gmail.com

IMPROVEMENT OF TOOLS FOR THE ACTIVITY OF LOCAL PUBLIC ADMINISTRATION BODIES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

In the paper, a study of the definition of the concept of tools of local public administration bodies, their types and directions of improvement in the context of European integration was carried out. In particular, the author notes in the paper that the tools of public administration bodies are those actions they take with the purpose of legal regulation of legal relations with their participation, with the aim of regulating them or influencing the participants of such legal relations, ensuring compliance with the rights and interests of the participants of legal relations and the state (or other public entity) as a whole (forms of public administration), legal means (techniques) that are used (methods of public administration); the concept of "tools of activity of public administration bodies" covers the regulation of administrative legal relations of an external nature. The instruments of activity of local bodies of public administration can be normative legal acts (in the form of orders of heads of local state administrations (including military administrations), orders of heads of territorial communities, decisions of local councils and their executive committees), acts of a programmatic nature (including social programs - economic and cultural development of the community, district, region, target programs on other issues), orders and decisions of an individual nature (including regarding the implementation of administrative-procedural and administrative-delict powers. On the basis of the conducted scientific research, the author came to the conclusion that in order to improve the tools of local public administration bodies in the context of European integration, the practice of concluding administrative contracts by them should be expanded, including regarding the cooperation of public administration subjects and public authority subjects, who, on the one hand, do not belong to the executive branch of state power, and on the other hand, can participate in the implementation of state programs at their own request.

Keywords: public administration, public administration, tools of public administration, local bodies of public administration, European integration

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.15>
УДК 349.4

Анастасія Олексіївна МОСКАЛЕНКО

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1602-4026>
e-mail: nastya2002moskalenko@gmail.com

Марія Вікторівна ХОМЕНКО

студентка, Національний Юридичний Університет ім. Ярослава Мудрого
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0708-3185>
e-mail: ma.v.khomenko@gmail.com

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАТВЕРДЖЕННЯ НОРМАТИВНОЇ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті проаналізовано правову природу рішень органів місцевого самоврядування стосовно нормативної грошової оцінки земельних ділянок. Мета – визначити їх статус як нормативно-правових актів. Дослідження включало аналіз ключових аспектів права, актів, що регулюють їх функціонування, та історію їх виникнення. Виявлено, що рішення не містять необхідних елементів для визнання їх нормативно-правовими актами регуляторного характеру. Наведено приклад такого рішення. Результати дослідження корисні для земельного права та практичної діяльності.

Ключові слова: нормативна грошова оцінка, земля, земельна ділянка, місцеве самоврядування, рішення, плата за землю

ВСТУП

Землевласники та землекористувачі в Україні, як фізичні, так і юридичні особи, мають зобов'язання сплачувати плату за землю відповідно до встановлених законодавством вимог. У Гл. 35 Земельного Кодексу України (ЗКУ) закріплено принцип платного використання землі, який полягає у заохоченні ефективного використання і збереження земельних ресурсів. Цей принцип передбачає, що оплата за землю може служити інструментом для економічного стимулювання власників та користувачів землі для раціонального використання та охорони земельних ресурсів.

Законодавець визнавав оплату за землю як засіб, за допомогою якого можна стимулювати, економічно використовувати та зберігати земельні ресурси. Визначення та умови оплати зазначено у ст. 206 ЗКУ, де є посилення на спеціальний закон. Таким законом вважається Податковий кодекс України (ПКУ), відповідно до якого вартість землі включає у себе необхідну оплату, яка може вимагати сплати податку на землю або орендної плати за земельні ділянки, що перебувають у власності держави або органів місцевого самоврядування.

Відповідно до п. 269.1 ст. 269 ПКУ платниками плати за землю є землекористувачі, яким надано право постійного користування земельними ділянками, що є власністю держави або територіальної громади. П. 274.2 ст. 274 ПКУ визначено, що ставка податку складає не більше 12% від нормативної вартості земельних ділянок, що знаходяться під постійним користуванням підприємств (окрім державних та комунальних власників).

Відповідно до п. 271.1.1 ст. 271 ПКУ за базу для розрахунку оплати за земельну ділянку береться стандартна грошова оцінка землі, водночас враховується коефіцієнт індексації. Для визначення цієї оплати потрібне розроблення нормативної грошової оцінки, замовником якої може бути органи місцевого самоврядування. Органи місцевого самоврядування приймають рішення із затвердження технічної документації для нормативної грошової оцінки, на підставі якої в подальшому землекористувачі сплачують плату за землю.

Варто зазначити, що судова практика, яка стосується визнання рішень органів місцевого самоврядування як нормативно-правових актів регуляторного характеру, є довготривалою та має різні тлумачення, що створює можливості для зловживань з боку суб'єктів господарювання. Зазвичай такі суб'єкти, через оскарження рішень в судах, можуть зменшити розмір оплати за землю [1]. Як приклад можна навести справу № 823/902/17, за якою Верховний Суд прийняв постанову 10 червня 2022 р. У ній закріплено, що згідно з поданими доказами Суд визнає рішення № 6-8/VII від 8 липня 2016 р. як нормативно-правовий акт, що регулює питання матеріалів технічної документації для нормативної грошової оцінки земельних ділянок. Це стає можливим завдяки його прийняттю уповноваженим органом, який має владні повноваження, внесення змін до норм права, застосування його до широкого кола осіб (платників податку з оплати за землю, коло яких не є чітко визначеним) та спрямованості на правове регулювання адміністративних відносин між регулюючим органом та іншими суб'єктами господарювання. Також важливо вказати, що оскаржене рішення призначене для довгострокового та багаторазового використання [2].

З огляду на все вищезазначене пропонуємо розглянути це питання детальніше та визначити правову природу рішень, які приймаються органами місцевого самоврядування для схвалення технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок.

МЕТА статті – проаналізувати природу та юридичний статус рішень, які приймаються органами місцевого самоврядування у затвердженні нормативної грошової оцінки земель. Визначити, чи можна вважати ці рішення нормативно-правовими актами регуляторного характеру.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Дослідження ґрунтується на інформаційних ресурсах, таких як ЗКУ, ПКУ, інші юридичні норми, судова практика та наукові праці вітчизняних вчених. У цій роботі застосовано різні методи дослідження для розкриття правової природи рішень органу місцевого

самоврядування стосовно нормативної грошової оцінки земель. Зокрема, методологічну основу склали загальнонаукові та спеціальні методи, такі як методи аналізу, узагальнення, порівняльно-правовий метод та історичний аналіз. Метод аналізу застосовано для виокремлення суті та ключових аспектів рішень, що дало змогу визначити їх правовий статус. Порівняльно-правовий метод застосовано для порівняння рішень органу місцевого самоврядування з аналогічними нормами законодавства. Метод узагальнення допоміг систематизувати отримані результати, створюючи логічну базу для аналізу. Метод історичного аналізу застосовано для дослідження історії розвитку нормативної грошової оцінки земель.

РЕЗУЛЬТАТИ

У загальному розумінні право можна визначити як систему норм, які визначають найбільш суспільно прийнятні та справедливі стандарти поведінки окремої особи в спільноті інших людей. Ці норми становлять упорядковану систему, яка регулює подібні типові відносини й обов'язкова для всіх, хто опиняється в певній «нормативно-врегульованій ситуації» [3, с. 51-59]. Враховуючи це, нормативність як важлива характеристика зобов'язує право застосовуватися в певному просторі та до певних суб'єктів.

Цей аспект узгоджується зі значенням слова «норма». Норма – це загальноприйнятий, офіційно встановлений і обов'язковий стандарт, який визначає певний порядок дій. Інше визначення норми вказує на її роль як зразка або правила поведінки для людей у суспільстві [4]. Обидва визначення підкреслюють те, що норма є загальноприйнятою, це типовий порядок, приклад для поведінки осіб у суспільстві. Оскільки право складається з системи норм, воно також володіє нормативністю, яка розповсюджує дію права на широке коло осіб та на певну територію. Це становить одну з найбільш важливих і фундаментальних характеристик права.

Особливо важливою є нормативність у включенні нормативного акту в систему інших актів. Тільки органічна структура цих норм може ефективно регулювати різноманітні ситуації, які часто є складними та виникають щоденно в певному суспільстві. Додатковою важливою характеристикою нормативності у правовому акті є те, що, на відміну від інших норм, вона отримує офіційне закріплення та затверджується в нормативних актах [3, с. 264-288].

Враховуючи зазначену тезу про право та нормативність, Л. Андрусів визначає нормативно-правовий акт як волевиявлення уповноважених суб'єктів правотворчості, що здійснюється в офіційно встановленому порядку і має на меті визначення, установлення, зміну або скасування правових норм для регулювання суспільних відносин. Вона зауважує, що нормативно-правовий акт виконує дві важливі та рівноцінні функції: функцію джерела права (тобто є початком права) та функцію форми права (тобто виражає право у певній юридичній формі) [5, с. 128-131].

Отже, можна підкреслити, що нормативно-правовий акт являє собою юридичний документ, що призводить до правових наслідків для учасників правовідносин, включаючи в себе можливість встановлення, зміни або припинення їхніх прав і обов'язків.

Варто зазначити, що нормативно-правовий характер

визначається через такі ознаки: 1) визначення чітких правових норм, які стають правилами поведінки; 2) обов'язковість виконання цих норм суб'єктами правовідносин [5, с. 128-131]. Важливо, що законотворець повинен належно розуміти, яка конкретна проблема є, як її найкраще вирішити та які правові норми повинні бути впроваджені для цього.

У рішенні Радивилівської міської ради стосовно схвалення технічної документації, яка визначає нормативну грошову оцінку земельних ділянок у межах населеного пункту від 11 квітня 2023 р. можна зрозуміти, що рішення органів місцевого самоврядування стосовно затвердження нормативної грошової оцінки не відповідають критеріям норм права, а саме вони не містять чітких правових норм як правил поведінки та не відповідають іншим характеристикам нормативно-правових актів, перерахованим вище. Вони обмежуються лише визначенням про затвердження технічної документації, яка, за визначенням, не є нормою права [6].

Згідно із законами України місцевого самоврядування означає право жителів конкретної громади приймати незалежні рішення в рамках встановлених законодавством норм. Органи місцевого самоврядування застосовують різні форми діяльності, включаючи прийняття нормативно-правових та ненормативних правових актів. Згідно з п. 1 ст. 59, такі акти приймаються у формі рішень [7].

Важливо, що розрізнення між нормативними та ненормативними правовими актами надає можливість вибору більш відповідного методу управління, оскільки ненормативні акти призначені для регулювання конкретних правовідносин, тоді як нормативні правові акти застосовуються на постійній основі для регулювання широкого спектра відносин серед різних суб'єктів.

Зокрема, у четвертому пункті мотиваційної частини рішення Конституційного Суду України (КСУ) № 7-рп/2009 від 16.04.2009 р. (у справі стосовно скасування актів місцевого самоврядування) зазначено: *«Конституційний Суд прийшов до висновку, що органи місцевого самоврядування, які вирішують питання місцевого рівня та виступають у ролі представників загальних інтересів територіальних громад у селах, селищах і містах, приймають нормативні та ненормативні акти. Нормативні акти включають в себе документи, які встановлюють, змінюють або скасовують норми права, мають локальний характер і розраховані на застосування широким колом осіб, використовуються багаторазово. Ненормативні акти, натомість, містять конкретні вказівки, адресовані окремому суб'єкту чи юридичній особі, використовуються одноразово і втрачають чинність після виконання»* [8].

Цей висновок узгоджується із правовими поглядами, викладеними у рішенні КСУ № 20-рп/2001 від 27 грудня 2001 р. у справі стосовно указів Президії Верховної Ради до Компартії України. У цьому рішенні зазначено, що «ознаками нормативності правових актів є їх невизначеність за часом і можливість застосування неодноразово» (пп. 1 п. 6 виправдовуючої частини). [9].

За думкою М. Кельмана та В. Стратонова визначальною ознакою нормативно-правового акту, виданого органом місцевого самоврядування, є його орієнтація на регулювання відносин, які мають місцеве значення. Саме тому у таких актах включено норми права, якими

встановлено права та обов'язки відповідних суб'єктів [3, с. 302-303].

В. Хоменко у своєму дослідженні проаналізовано процес підготовки нормативно-правового акту, який видається органом місцевого самоврядування. У цій роботі визначено етапи цього процесу, включаючи ініціювання та розроблення проєкту нормативного акта, обговорення та прийняття нормативного акта, його реєстрацію та публікацію [10, с. 144-147].

Прийняття рішення органом місцевого самоврядування стосовно затвердження технічної документації не може бути розглянуто як нормативно-правовий акт, оскільки такий процес не включає в себе передбачення потреби в узгодженому нормативному регулюванні ситуації, попередній розробці проєкту акту, і в підсумку не передбачає багаторазового використання, оскільки через певний період часу проводиться повторна нормативно грошова оцінка.

Для розуміння суті та походження регуляторних актів важливо коротко розглянути їх історію розвитку. Виникнення регуляторних актів в Україні приурочене до запровадження ринкової економіки у 1991 р. З метою переходу від планового регулювання ринку розпочато реформу у сфері регуляції. Перший її етап охопив процеси приватизації державного, комунального та колективного майна, створення законних основ підприємницької діяльності, введення національної валюти та перехід до вільного ціноутворення, а також розвиток ринкової інфраструктури [11]. Отже, головною метою регуляторної діяльності тоді було регулювання та організація відносин, пов'язаних із підприємницькою діяльністю.

Відповідно до законодавства, що стосується принципів державного регулювання господарської діяльності, регуляторний акт – це юридичний акт, прийнятий уповноваженим регулюючим органом, з метою регулювання відносин у господарстві, а також в адміністративних відносинах між регулюючими органами або іншими державними органами та суб'єктами господарювання [12].

У своїх методичних рекомендаціях Державна регуляторна служба України підкреслила, щоб визнати правовий акт регуляторним, нормативним або ненормативним, необхідно, щоб він включав хоча б одне положення, яке відповідає вимогам, встановленим у ст. 1 вказаного закону.

Наприклад, у рішенні Київської міської ради, яке ухвалено 21 квітня 2015 р. № 415/1280 і стосується затвердження Положення про оренду майна територіальної громади міста Києва, у п. 8 закріплено регуляторне положення, яке встановлює формулу для розрахунку розміру плати за оренду нерухомого майна [13]. Це положення має важливий вплив на розвиток підприємницької діяльності в м. Києві, а отже, може бути визнане регуляторним нормативно-правовим актом.

Однак, наявність ознаки регуляторності в акті може варіювати залежно від конкретних обставин. Відповідно до В. Висоцького затвердження нормативної грошової оцінки органом місцевого самоврядування не розглядається як регуляторний акт [14, с. 78-90].

Ця позиція підтримується також під час розгляду

етапів, які супроводжують процес підготовки регуляторних актів з боку публічної адміністрації. Ці етапи включають планування діяльності з підготовки проєктів регуляторних актів, підготовку аналізу регуляторного впливу, оприлюднення проєктів регуляторних актів з метою збирання зауважень і пропозицій, а також офіційне оприлюднення регуляторних актів. У разі затвердження технічної документації з нормативною грошовою оцінкою виникають сумніви з доцільності проведення усіх цих етапів, зокрема з урахуванням часових, матеріальних і ресурсних витрат, а також отримання зауважень і пропозицій від громадськості. Особливо це стосується ситуації, коли технічна документація, розроблена землевпорядними організаціями, вже включає в себе інформацію про якісні та кількісні показники земель. Так, орган місцевого самоврядування має три можливі варіанти відносно таких документів: не голосувати за рішення з їх затвердження, утриматися від прийняття рішення або голосувати за затвердження технічної документації.

На прикладі технічної документації, що стосується нормативної грошової оцінки земельної ділянки, схваленої рішенням Коблівської сільської ради від 28 березня 2023 р., можна відзначити включені в неї дані, такі як розрахунок середньої вартості одного квадратного метра землі у населеному пункті, врахування місцевих факторів для оцінки, а також основні техніко-економічні показники (населення, площа населеного пункту, витрати на територію та її облаштування тощо) [15].

Отже, нормативна грошова оцінка полягає в установленні рентного доходу на основі фізико-хімічних характеристик земельної ділянки, який оформлюється в технічній документації з землеустрою. По суті, це означає проведення досліджень земельної ділянки (констатація фактичного стану землі) з урахуванням її характеристик та відображення цих даних у письмовій формі. Важливо підкреслити, що нормативна грошова оцінка не встановлює правових норм, але є юридичним фактом, який становить складник правових відносин, що складаються з суб'єктів, об'єктів, змісту правових відносин та юридичних фактів.

ВИСНОВКИ

Попри різноманітність інтерпретацій у судовій практиці, ми дійшли висновку, що рішення органу місцевого самоврядування, яким затверджується технічна документація для проведення нормативної грошової оцінки земельних ділянок, не може бути визнано нормативно-правовим актом регуляторного характеру з кількох причин. По-перше, таке рішення не містить елементів, що визнані правовими нормами, а саме трохелементних або двохелементних правил поведінки, призначених для неодноразового застосування широким колом суб'єктів правовідносин. По-друге, воно не регламентує чи не впливає на господарську діяльність суб'єктів підприємництва, тому не відповідає критеріям регуляторного акта. В результаті зазначене рішення вважається актом індивідуальної дії, оскільки не встановлює нові правові стандарти, не модифікує або анулює наявні норми та не призначене для багаторазового застосування.

Список використаних джерел

1. Термін дії нормативної грошової оцінки землі населених пунктів – роз'яснення АМУ: *Земля та майно*. URL: <https://auc.org.ua/novyna/termin-diyi-normatyvnoyi-groshovoyi-ocinky-zemli-naselenyh-punktiv-roz'yasnennya-amu>
2. Постанова Верховного Суду у справі № 823/902/17 від 10 червня 2021 року. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97565286&red=100003166c55383177358c84b6f791f19ebb59&d=5>
3. Кельман М.В., Стратонов М.В. Загальна теорія права: підручник. Херсон, 2020. 741 с. URL: http://ekhssuir.kspu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/17200/Стратонов_ЗАГАЛЬНА_ТЕОРИЯ_ПРАВА_print.pdf?sequence=1
4. Словник української мови. *Наукова думка*. URL: <http://sum.in.ua/s/norma>
5. Андрусів Л. Теоретико-правові засади системи нормативно-правових актів. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/27.pdf>
6. Про затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земельних ділянок в межах населеного пункту: рішення Радилівської міської ради від 11 квітня 2023 року № 1199. URL: <https://radyvylivrada.gov.ua/docs/1388333/>
7. Про місцеве самоврядування в Україні: *Закон України* від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
8. *Рішення Конституційного суду України* від 16.04.2009 № 7-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>
9. *Рішення Конституційного суду України; Окрема думка* від 27.12.2001 № 20-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-01#Text>
10. Хоменко В.О. Процедура прийняття нормативних актів органами місцевого самоврядування. *Право*. 2015. № 34. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/14936/1/ПРОЦЕДУРА_ПРИЙНЯТТЯ_НОРМАТИВНИХ_АКТІВ.pdf
11. Концепція переходу Української РСР до ринкової економіки: Концепція від 01.11.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001460-90/ed19901101#Text>
12. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: *Закон України* від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>
13. Про затвердження Положення про оренду майна територіальної громади міста Києва: Рішення Київської міської ради від 21.04.2015 № 415/1280. URL: <https://gukv.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B7%D1%96-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8.doc>
14. Висоцький М.В., Юц О.О. Правове регулювання земельних та тісно пов'язаних із ними відносин органами місцевого самоврядування у контексті державної регуляторної політики. *Науковий вісник*. 2018. № 4. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2622/1/20118-4-11--.pdf>
15. Про затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земельної ділянки. Рішення Коблівської сільської ради від 28 березня 2023 року № 23 XXVII. URL: <https://koblivska-gromada.gov.ua/docs/1395963/>

References

1. The term of normative monetary valuation of land in populated areas - clarification by the AMU: *Land and Property*. URL: <https://auc.org.ua/novyna/termin-diyi-normatyvnoyi-groshovoyi-ocinky-zemli-naselenyh-punktiv-roz'yasnennya-amu> [in Ukrainian].
2. Decision of the Supreme Court in case № 823/902/17 dated June 10, 2021. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=97565286&red=100003166c55383177358c84b6f791f19ebb59&d=5> [in Ukrainian].
3. Kelman M.V., Stratonov M.V. General Theory of Law. Kherson, 2020. 741 p. URL: http://ekhssuir.kspu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/17200/Стратонов_ЗАГАЛЬНА_ТЕОРИЯ_ПРАВА_print.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].
4. Ukrainian Language Dictionary. Naukova Dumka: website. URL: <http://sum.in.ua/s/norma> [in Ukrainian].
5. Andrusiv L. Theoretical and Legal Foundations of the System of Normative Legal Acts. *Entrepreneurship, Economy, and Law*. 2017. № 4. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/4/27.pdf> [in Ukrainian].
6. On the Approval of Technical Documentation for Normative Monetary Valuation of Land Plots within the Settlement: Decision of the Radylivska City Council dated April 11, 2023, № 1199. URL: <https://radyvylivrada.gov.ua/docs/1388333/> [in Ukrainian].
7. On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997, № 280/97-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> [in Ukrainian].
8. Decision of the Constitutional Court of Ukraine dated April 16, 2009, № 7-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text> [in Ukrainian].
9. Decision of the Constitutional Court of Ukraine; Separate Opinion dated December 27, 2001, № 20-рп/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-01#Text> [in Ukrainian].
10. Khomenko V.O. Procedure for Adopting Normative Acts by Local Self-Government Bodies. *Law*. 2015. № 34. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/14936/1/ПРОЦЕДУРА_ПРИЙНЯТТЯ_НОРМАТИВНИХ_АКТІВ.pdf [in Ukrainian].
11. Concept of the Transition of the Ukrainian SSR to a Market Economy: Concept dated 01.11.1990. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001460-90/ed19901101#Text> [in Ukrainian].
12. On the Principles of State Regulatory Policy in the Field of Economic Activity: Law of Ukraine dated 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> [in Ukrainian].
13. On the Approval of the Regulation on Lease of Property of the Territorial Community of Kyiv: Decision of Kyiv City Council dated 21.04.2015 № 415/1280. URL: <https://gukv.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B7%D1%96-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8.doc> [in Ukrainian].
14. Vysotskyi M.V., Yuts O.O. Legal Regulation of Land and Closely Related Relations by Local Self-Government Bodies in the Context of State Regulatory Policy. *Scientific Bulletin*. 2018. № 4. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2622/1/20118-4-11--.pdf> [in Ukrainian].
15. On the Approval of the Technical Documentation for Normative Monetary Valuation of a Land Plot (Anatoliivka Village - DTEK TYLIGULSKA WIND FARM LLC). Decision of Koblivska Village Council dated March 28, 2023, № 23 XXVII. URL: <https://koblivska-gromada.gov.ua/docs/1395963/> [in Ukrainian].

Anastasiia MOSKALENKO

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1602-4026>

e-mail: nastya2002moskalenko@gmail.com

Mariia KHOMENKO

student, Yaroslav Mudryi National Law University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0708-3185>

e-mail: ma.v.khomenko@gmail.com

LEGAL REGULATION OF LAND PARCEL NORMATIVE MONETARY VALUATION APPROVAL BY LOCAL SELF-GOVERNMENT AUTHORITIES

Introduction. In this paper, the legal nature of decisions made by local self-government authorities regarding the approval of technical documentation for normative monetary land valuation is analyzed. The recognition of these decisions as regulatory legal acts has been a complex issue, resulting in numerous disputes within the Ukrainian judiciary. The aim of this analysis is to enhance understanding and offer guidance on the implementation of these decisions within a legal framework.

The purpose of the paper is to assess the legal standing of determinations issued by local self-governing bodies when it comes to the approval of normative monetary land assessments. We aim to determine whether such decisions can be considered regulatory legal acts and how this affects the economic and administrative relations between public administration entities and business entities.

Results. During the analysis, key aspects of law as a societal phenomenon, legal norms, normative legal acts, and their history of emergence were thoroughly examined. Technical documentation related to normative monetary land valuation was also extensively explored. Particular attention was given to the history of land appraisal instruments, demonstrating that the primary objective of these instruments has always been to establish the objective natural characteristics of land, upon which land fees are calculated.

Conclusion. The results of this research clearly indicate that decisions made by local self-government authorities concerning the approval of normative monetary valuation do not qualify as regulatory legal acts. They do not include mandatory legal norms established by law and do not regulate economic or administrative relations between public administration entities and business entities. In practice, this means that business entities have the opportunity to reduce land fees payable to the local budget. The conclusions of this study, supported by legal doctrine and the practical contributions of legal professionals, can be a valuable addition to the field of land law science and practical activities within this realm.

Keywords: normative monetary valuation, land, land parcel, local self-government, decisions, land fee

Тетяна Олександрівна СТАВЕРСЬКА

к.е.н., зав. кафедри, Державний біотехнологічний університет, ННІ "Кіберпорт"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8417-2982>

e-mail: staverskaya@gmail.com

Галина Георгіївна ЛИСАК

к.е.н., доцент кафедри, Державний біотехнологічний університет, ННІ "Кіберпорт"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5151-9687>

e-mail: galynuchka@gmail.com

Валентин Олексійович ПРИХОДЬКО

аспірант, Державний біотехнологічний університет, ННІ "Кіберпорт"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6078-3107>

e-mail: prague23051996@gmail.com

ФІНТЕХ І МАЙБУТНЄ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ІННОВАЦІЇ У ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ

Фінтех є інструментом адаптації фінансового сектору в умовах швидкого розвитку інновацій на глобальному фінансовому ринку та посилення вимог користувачів стосовно зручного доступу до фінансових сервісів. Досліджено його теоретичні аспекти та причини швидкого розвитку. Розкрито глобальні тренди розвитку фінтеху та тенденції розвитку української фінтех-екосистеми. Проаналізовано основні статистичні показники українського фінтеху, досліджено ключові технології, проведено SWOT-аналіз галузі. Розкрито стратегічні напрями та цілі розвитку фінтех-екосистеми. Сформовано рекомендації для стимулювання розвитку фінтех-галузі в Україні.

Ключові слова: фінтех, фінансові послуги, інноваційні технології, дистанційні послуги, цифрова та фінансова грамотність

ВСТУП

Останнім часом ринок фінансових послуг проходить через значні трансформаційні процеси. Такі зміни пов'язано передусім з розвитком новітніх технологій, який відображає потреби сучасних користувачів та є відповіддю на виклики сьогодення. Поза іншим, такі явища, як пандемія COVID-19, широкомасштабне вторгнення в Україну та кризові тенденції у сфері фінансів виявились суттєвим поштовхом до розвитку інновацій у фінансовій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Актуальність проблем фінтеху зумовлює високий інтерес науковців до досліджуваної тематики. Так, С.М. Обушний та ін. [1] докладно вивчають теоретичні аспекти фінтеху, підкріплюючи свої висновки результатами аналізу статистичних даних. В роботі акцентовано на перевагах та ризиках фінтеху, а також запропоновано деякі шляхи їх пом'якшення та хеджування. І. Артимонова [2] зупиняється на докладному вивченні сучасних тенденцій фінтех-індустрії. Показовими є зауважені дослідницею обсяги глобальних інвестицій в різні сектори фінтеху, що демонструють активний розвиток галузі. О.М. Шевченко та Л.В. Рудич [3] уточнюють визначення категорії «фінтех». Дослідниками доведено, що українська фінтех-екосистема є недостатньо розвинутою та наводять низку заходів для покращення її стану. О.В. Смагло [4] досліджує сучасний стан розвитку ринку фінтеху, що дає змогу дослідниці сформулювати пріоритетні напрями подальшого розвитку цього сектору.

МЕТА роботи – оцінювання стану та перспектив фінтех-екосистеми України на основі її порівняння з глобальною екосистемою фінтех та аналізу її ключових показників діяльності.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

На етапі визначення теоретичних аспектів фінтеху застосовано емпіричний метод аналізу літературних джерел. У ході дослідження ключових показників глобального ринку фінтех, а також показників українського ринку застосовано методи економіко-статистичного аналізу. У визначенні перспектив розвитку української фінтех-екосистеми застосовано метод SWOT-аналізу. Формування аналітичних висновків та рекомендацій зроблене із застосуванням методів аналізу, синтезу та порівняння.

РЕЗУЛЬТАТИ

Сучасні тренди у фінансовій сфері зумовили необхідність пошуку адаптаційних стратегій та заходів для надавачів фінансових послуг. Стиль життя людей зазнає суттєвих змін, пришвидшується його динаміка, що зумовлює необхідність оптимізації доступу до фінансових послуг з будь-якої точки світу та у будь-який час. Користувачі стають дедалі більше фінансово грамотними, проте залишається суттєва доля населення, у кого використання нових фінансових продуктів викликає труднощі. Так, фінансові інституції мають виробляти найбільш ефективні практики, щоб знайти необхідний баланс та задовольнити якомога більшу аудиторію.

Фінансові технології (далі – фінтех) формуються під впливом зазначених тенденцій та являють собою наступний етап розвитку фінансових послуг. Цей етап передбачає появу нових учасників фінансового ринку, які є постачальниками принципово нових видів фінансових послуг для населення та підприємств. Характерною тенденцією цього процесу є поступове витіснення традиційних фінансових організацій новими фінтех-компаніями, які можуть задовольнити своїх клієнтів більш ефективно. Нові компанії мають широкий спектр спеціалізації, надаючи споживачам опцію отримувати

послуги онлайн та через мобільні пристрої, розширюючи можливості управління особистими фінансами тощо [1].

Фінтех почав активно розвиватися після світової фінансової кризи 2008 р. У цей період компаніям та фінансовим установам довелося адаптуватися до нових реалій ведення справ, управління активами та цінними паперами, знаходити рішення у відповідь на посилення вимог до банківського капіталу та враховувати зміни у стандартах управління ризиками [2, с. 97–98]. Окрім зазначених процесів, тригерами швидкого розвитку фінтеху стало прискорення процесів цифровізації, поширення Інтернету, посилення інноваційної активності, зростання вимогливості користувачів до зручності надання послуг та отримання якісної й достовірної інформації у мінімальні терміни, розвиток електронної комерції та позитивні приклади успішних технологічних компаній у інших галузях економіки [1].

Серед ключових позитивних наслідків розвитку фінтеху можна відзначити скорочення витрат клієнтів, можливість здійснення платежів у режимі реального часу, розширення спектру фінансових послуг та забезпечення більш комфортного доступу до них. Окрім того, нові технології здатні розширити можливості фізичних

осіб, а також суб'єктів малого та середнього бізнесу стосовно доступу до фінансування. Їх розвиток стимулює конкуренцію, зумовлює консолідування фінансовими організаціями нових інформаційних технологій з метою диверсифікації бізнесу. Іншими потенційними ефектами впровадження фінтеху для фінансової сфери можуть бути підвищення ефективності ціноутворення та скорочення інформаційної асиметрії. Однак безумовні переваги обмежені низкою перепон, що стримують розвиток фінансових технологій, зокрема, недостатнім рівнем законодавчого забезпечення, непередбачуваність у прийнятті рішень з боку користувачів, а також, як зазначалось вище, обмежені можливості окремих категорій споживачів стосовно доступу до нових послуг через відсутність гаджетів або відповідних навичок користування послугами [3].

На сучасному етапі фінтех розвинувся у складну екосистему, що фактично охоплює усіх учасників фінансового ринку. До них належать фінансові інститути, технологічні компанії, стартапи (серед яких можна виділити інвесторів, бізнес-інкубатори та бізнес-акселератори), а також користувачі фінансових послуг [1]. Ринок фінтеху можна класифікувати за декількома ключовими критеріями (рис. 1).

Вид фінансової послуги	Тип суб'єкта-надавача фінтех послуг	Вид інноваційної технології	Споживчий сегмент
<ul style="list-style-type: none"> • платежі, перекази, розрахунки; • депозити, позики, залучення капіталу; • управління інвестиціями; • страхування; • послуги інфраструктурних учасників 	<ul style="list-style-type: none"> • великі технологічні компанії; • інфраструктурні компанії; • діджитал- та необанки; • незалежні фінтех компанії; • фінтех підрозділи в структурі банків та інших фінансових установ 	<ul style="list-style-type: none"> • блокчейн, смарт-контракти; • маркетплейси; • хмарні технології; • штучний інтелект; • аналітика і безпека даних; • інтерфейси програмування додатків 	<ul style="list-style-type: none"> • фізичні особи (домогосподарства); • малі і середні підприємства; • великі підприємства; • фінансові установи; • регулятори, аудиторі; • технологічні компанії

Рис. 1. Класифікація ринку фінтех [4, с. 19]

Швидкі зміни у розвитку інноваційних технологій, а саме на ринку фінтех, зумовлюють необхідність пильної уваги до пов'язаних із цими процесами тенденцій. До ключових трендів 2023 р. належать такі:

1. *Інвестори продовжуватимуть надавати перевагу прибутковості у здійсненні інвестицій.* Часи масового фінансування структурно збиткових компаній минули. Фінтех-інвестори все більше надаватимуть пріоритет компаніям, здатним продемонструвати максимальне зростання прибутку, глибоке розуміння одиничної економіки та коротші шляхи до прибутковості.

2. *Платіжний сектор залишатиметься гарячим на всіх глобальних ринках.* Враховуючи широту та застосовність платіжних рішень, фінансування в платіжному просторі, ймовірно, залишатиметься досить високим; консолідація, ймовірно, збільшиться, оскільки платіжні фірми прагнуть досягти більшого масштабу та охоплення, а також скористаються перевагами значних змін схем на всіх ринках.

3. *Корпоративні венчурні ініціативи (Corporate Ven-*

tures) охоплюватимуть стартапи, які здатні допомогти їм працювати безперервно та ефективно. Корпоративне фінансування, ймовірно, зосереджуватиметься на рішеннях, які допоможуть їхнім корпоративним клієнтам працювати ефективніше та трансформуватися в цифровий спосіб – від платформ кібербезпеки до рішень, що допомагають оптимізувати фінанси, ланцюг поставок, логістику та процеси платежів.

4. *Злиття та поглинання зростуть у міру покращення ринкових умов.* Це охоплює, з одного боку, проблемні продажі, купівлю привабливих низько оцінених активів, угоди з метою захисту від втрат, а з іншого – збільшення вартості завдяки об'єднанню та поглинанню.

5. *Інтерес до штучного інтелекту продовжить прискорюватися.* Великі компанії сприятимуть розвитку своїх наявних можливостей штучного інтелекту для залучення коштів та створюватимуть бізнес, тоді як нові стартапи будуть інкубуватися та масштабуватися, щоб застосовувати штучний інтелект як крок до зміни

операційної ефективності та послуг. Великі технологічні гіганти будуть мати вирішальне значення для розроблення генеративних фінтех-рішень у сфері штучного інтелекту, враховуючи їхню залежність від надійних даних і великих мовних моделей (*large language model* – LLM).

6. *Интерес до блокчейну та рішень для цифрових активів зростає у просторі екологічного, соціального та корпоративного управління (environmental, social, governance – ESG)*. Очікується, що крипто-фінансування залишиться м'яким у другій половині 2023 р., оскільки регулятори продовжують посилювати контроль, а юрисдикції змагаються за позицію центрів відповідального крипто-фінансування. Інші рішення на основі блокчейну привернуть більше уваги з боку інвесторів – зокрема, рішення, що узгоджені з ESG та стійкістю (такі як

вуглецеві кредити, відстеження ланцюга постачання, токенизовані кліматичні рішення) [5].

Так, тенденції ринку фінтех відображають сучасні світові тренди в цілому. Інтерес у цій сфері становлять прибуткові компанії, які мають широкі перспективи у майбутньому, причому важливими аспектами є кібербезпека, екологія, сталий розвиток, соціальний вимір, управлінські рішення та запровадження новітніх технологій. Стосовно останніх варто виокремити розвиток фінансових технологій, роботизацію, гейміфікацію, нові технології з управління ризиками, *Big Data*, штучний інтелект, блокчейн тощо [2, с. 97-98].

Показовим індикатором розвитку ринку фінтех є обсяг інвестицій у цю галузь. Їх світові щоквартальні обсяги, починаючи з 2014 р., наведено на рис. 2.

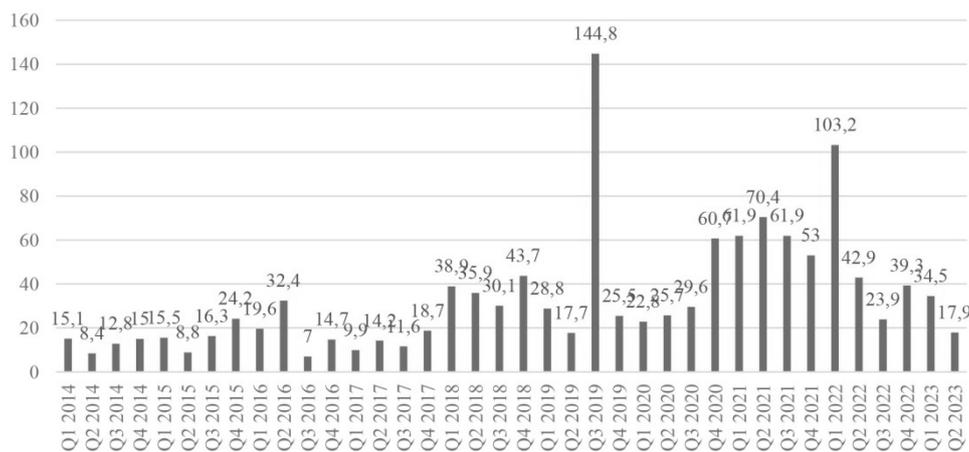

Рис. 2. Вартість інвестицій у фінтех у всьому світі з 1 кв. 2014 р. до 2 кв. 2023 р. (у млрд дол. США) (побудовано за даними [6])

Виходячи з інформації, поданої на рис. 2, рекордний обсяг інвестицій у фінтех був зафіксований у 3 кв. 2019 р. (144,8 млрд дол. США). Після цього спостерігається спад, ймовірно пов'язаний із пандемією COVID-19, яка розпочалася у відповідний період. На кінець 2020 р. знов спостерігається зростання обсягу інвестицій. Черговий пік інвестування відбувся у 1 кварталі 2022 р., після чого знов відбувся спад, що могло стосуватись кризових тенденцій, що розпочалися у світі через російське вторгнення в Україну.

Отже, можна зробити висновок, що інвестори, попри перспективність ринку фінтех загалом, не поспішають інвестувати кошти під час глобальних криз, надаючи перевагу надійним проектам. З цього приводу важливо дослідити, які тенденції характерні для української фінтех-галузі з огляду на масштабну кризу, присутню в країні через широкомасштабне вторгнення.

Однією з основних характеристик фінтеху є перехід усіх гравців у діджитал-сферу та онлайн (мобільний банкінг, онлайн-платежі, розвиток електронної торгівлі тощо). Як зауважується у окремих роботах (стосовно кризи, пов'язаної з COVID-19), в умовах кризи, під час якої пересування людей є обмеженим не лише між країнами, а й в межах однієї держави або міста виникає унікальна можливість розвитку та популяризації дистанційних сервісів [7, с. 37]. Це можна стверджувати і про ситуацію, зумовлену воєнним станом, який також є стимулом для розвитку віддалених послуг (наприклад, через необхідність отримати певні послуги за умов частоті повітряної тривоги). З іншого боку, український

фінтех зазнає суттєвої шкоди через війну, зокрема через зниження привабливості ринку для іноземних інвесторів. Водночас ринок фінтех України має й інші сильні та слабкі сторони, непо'язані з воєнним станом та потребують більш детального вивчення.

Оцінку стану фінансового ринку України можна отримати на основі аналізу статистичних даних. Так, у 2023 р. в Україні налічується 246 фінтех-компаній, 7 з яких засновано у 2022 р. Більшість компаній (77 %) засновано у м. Києві. Важливим показником є те, що 68 % компаній спромоглися пройти точку окупності, а отже їхній потенціал для майбутніх інвесторів зростає. У цьому контексті доречно відмітити, що зараз 66 % із зазначених компаній фінансуються виключно за рахунок власних коштів. Стосовно міжнародної орієнтації компаній – на сьогодні серед українських фінтехів 33% вже працюють на міжнародному ринку. 17% компаній засновано жінками, а 55% компаній відзначені тим, що їх представники належать до лав Збройних Сил України [8]. На рис. 3 наведено основні сектори, в яких функціонують українські фінтех-компанії.

Як можна відзначити, більшість українських фінтехів функціонують в галузях технологій та інфраструктури (24% станом на 2023 р.), платежів та грошових переказів (14%) та фізичного та споживчого кредитування (12%). Так, ці галузі є найбільш затребуваними серед споживачів, однак можна відзначити і деякі структурні трансформації. Тоді як сектор «технологія та інфраструктура» продовжує розширюватися, сектори «платежі /грошові перекази» та «фізичне та споживче кре-

дитування» у 2023 р. зазнавали скорочення (порівняно із 2021 р.). Варто також відзначити розвиток таких секторів як «діджитал/необанки», «блокчейн/крипто», «ринок» та «Regtech». Порівнюючи ці тенденції із загальносвітовими, можна зауважити, що інтерес до технології блокчейн в Україні зростає відповідно до глобальних трендів, однак недостатня увага приділяється кібербезпеці. На рис. 4 зауважено провідні технології, що застосовуються українськими фінтех-компаніями.

Отже, безумовним лідером за технологіями, що застосовуються українськими фінтех-компаніями, постає API (Application Programming Interface) (24 %), хмарні сервіси (13 %) та чат-боти (12 %). Окрім того, можна відзначити розвиток технологій із застосуванням штучного інтелекту, тоді як такі затребувані на світовому ринку технології, як блокчейни, незважаючи на розширення цього сектору в Україні, застосовуються лише 4 % компаній.

Стосовно залучення інвестицій українськими фінтех-компаніями, можна відзначити продовження тенденції до фінансування за рахунок власних коштів (рис. 5). Водночас рівною мірою (20 %) компанії розраховують на інвестиції від приватних інвесторів. Ще 16 % компаній планують отримати фінансування від венчурних фондів.

Проведений аналіз дає змогу типізувати сильні та

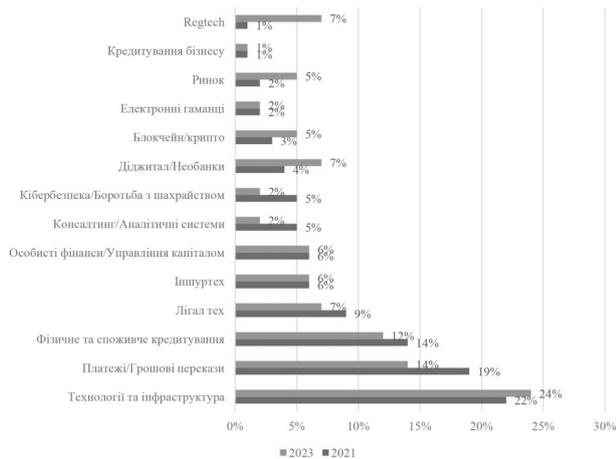

Рис. 3. Основні сектори, у яких працюють українські фінтех-компанії (побудовано за даними [9])

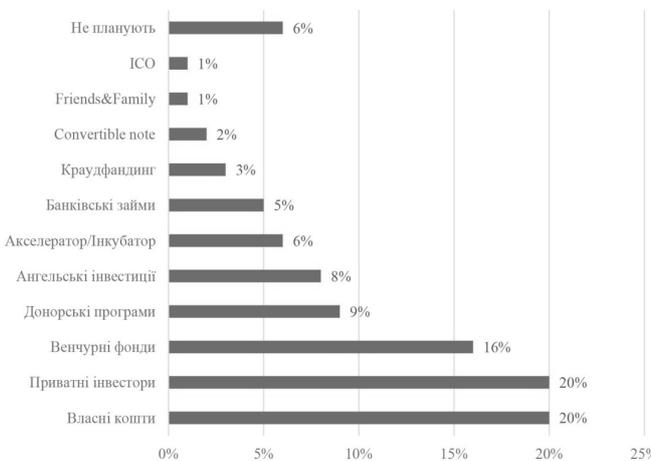

Рис. 5. Плани залучення інвестицій фінтех-компаній (побудовано за даними [9])

слабкі сторони діяльності українських фінтех-компаній, узагальнення яких зроблено із застосуванням методу SWOT-аналізу (табл. 1).

Окремі із зауважених сильних та слабких сторін українського фінтеху відзначені у «Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року» [10]. Цей документ визначає ключові стратегічні напрями та цілі розвитку національного фінтеху (рис. 6).

Отже, сформовані у «Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року» стратегічні напрями та цілі, спрямовані на вирішення низки проблем галузі, типізовано автором у ході проведення SWOT-аналізу. До них належать розвиток екосистеми фінтеху та інфраструктури, підвищення обізнаності населення, підвищення інвестиційної привабливості, розвиток безготівкових операцій тощо. Окрім того, можна запропонувати такі напрями покращення фінтех-екосистеми в Україні:

– застосування збалансованого підходу у державному регулюванні ринку фінтех, що передбачає створення сприятливого клімату для розвитку інновацій при мінімізації можливих ризиків;

– розвиток відкритого банкінгу, який реалізується шляхом затвердження стандартів європейської директиви PSD2 [11]; це уможливить інтеграцію банків та платформ у загальну систему із наданням доступу до інформації клієнтів з різних точок;

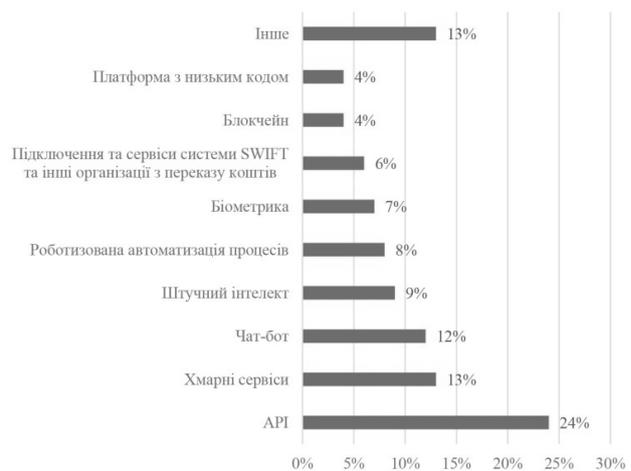

Рис. 4. Провідні технології серед українських фінтех-компаній (побудовано за даними [9])

Стратегічний напрям I: Розвинена кешлес-економіка.

- Стратегічна ціль 1. Підвищення доступності безготівкових операцій та зростання довіри.
- Стратегічна ціль 2. Розвиток інфраструктури для здійснення безготівкових операцій.

Стратегічний напрям II: Високий рівень цифрової та фінансової грамотності.

- Стратегічна ціль 1. Реалізація стратегічних ініціатив регулятора щодо підвищення цифрової та фінансової грамотності.
- Стратегічна ціль 2. Стимулювання розвитку кооперацій між фінсектором та академічною сферою.

Стратегічний напрям III: Стала фінтех-екосистема.

- Стратегічна ціль 1. Розвиток відкритої архітектури фінансового ринку, платформ регуляторів та оверсайту.
- Стратегічна ціль 2. Розвиток інфраструктури фінтех-екосистеми.
- Стратегічна ціль 3. Посилення інвестиційного потенціалу та ступеня розвитку фінтехів.
- Стратегічна ціль 4. Інтеграція фінтех-екосистеми України в світовий фінансовий простір.
- Стратегічна ціль 5. Стимулювання діджиталізації фінсектору, розвиток цифрової інфраструктури.

Рис. 6. Стратегічні напрями та цілі, визначені у «Стратегії розвитку фінтеху в Україні до 2025 року» [10]

Таблиця 1 – SWOT-аналіз українських фінтех-компаній (складено автором на основі [1, с. 66; 10, с. 19])

Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
<p>зростання частки населення, що застосовує мобільні пристрої для доступу до фінансових послуг;</p> <p>велика кількість суб'єктів малого та середнього бізнесу;</p> <p>необхідність застосування дистанційних послуг, посилення попиту через пандемію та війну;</p> <p>проактивність Центрального банку України стосовно розвитку інновацій;</p> <p>наявність суттєвих переваг перед традиційними фінансовими сервісами (розширений доступ, зручність, тощо);</p> <p>скорочення витрат на користування послугами;</p> <p>вища оперативність у обслуговуванні;</p> <p>вдосконалення інфраструктури;</p> <p>спрощення документообігу;</p> <p>посилення конкурентної боротьби;</p> <p>лідерство України у таких нішах фінтеху, як платіжні сервіси, віртуальні активи, онлайн-кредитування;</p> <p>доступна вартість Інтернет-послуг.</p>	<p>низька інвестиційна привабливість, зокрема через воєнні дії;</p> <p>відсутність розвиненої фінтех-екосистеми;</p> <p>недостатня репрезентація відомих брендів фінтеху на українському ринку;</p> <p>недосконале законодавче забезпечення;</p> <p>низька фінансова та цифрова грамотність певної частки населення;</p> <p>недостатній розвиток Інтернету та телекомунікаційних технологій (особливо у віддалених регіонах);</p> <p>занепокоєння стосовно безпеки приватних даних користувачів;</p> <p>ймовірність негативного впливу на монетарну систему через розвиток цифрової валюти;</p> <p>високий відсоток «сірої» економіки в секторі малого та середнього бізнесу;</p>
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
<p>розвиток стартапів;</p> <p>нові фінтех-продукти;</p> <p>наявність висококваліфікованих фахівців у сфері Інтернет-технологій та розвинений IT-сектор в цілому;</p> <p>експортні можливості;</p> <p>зростання рівня фінансової та цифрової грамотності;</p> <p>розвиток платіжних рішень через зростання електронної комерції;</p> <p>адаптація законодавчих норм до стандартів ЄС;</p> <p>застосування методів віддаленої аутентифікації та ідентифікації.</p>	<p>воєнний стан та загрози, що утворюються через активні бойові дії;</p> <p>відтік кваліфікованих фахівців у інші країни;</p> <p>нестабільна фінансова та економічна ситуація;</p> <p>соціальні ризики;</p> <p>ризики кібербезпеки.</p>

– розвиток партнерських відносин між фінтех-компаніями та банками, включаючи можливість залучення фінтех-послуг на аутсорсинговій основі від банків. Додатковим ймовірним ефектом може виступати активація інвестицій банків у розвиток стартапів;

– вживання заходів з підвищення фінансової та цифрової грамотності населення;

– підвищення кваліфікації та навичок фахівців у сфері фінтеху [3];

– розвиток фінансового аудиту фінтех-компаній, що забезпечить потенційних інвесторів достатньою інформацією для прийняття рішень, а для самих компаній – розкриє приховані можливості та наявні проблеми, які потребують вирішення;

– застосування міжнародного досвіду та залучення фахівців з інших країн;

– розширення Інтернет-покриття та забезпечення доступу до мережі усіх категорій населення.

ВИСНОВКИ

Узагальнюючи вищевикладене, слід зауважити,

що український фінтех дійсно має широкий потенціал для розвитку. Для цього галузі необхідно орієнтуватися на глобальні тенденції, забезпечувати збалансоване державне регулювання, активно розвивати інновації включно із запровадженням нових технологій та розвитком відповідних навичок у фахівців, а також сприяти підвищенню обізнаності цифрової та фінансової грамотності у населення. Важливим напрямом є стимулювання як національних, так і міжнародних інвестицій. Умови воєнного стану, з одного боку, суттєво ускладнюють ці завдання, проте водночас стимулюють фінансові установи та фінтех-компанії до активної кооперації та розвитку дистанційних сервісів.

Подальші напрями дослідження варто спрямувати на більш глибоке вивчення окремих технологій, що може бути застосовано з метою оптимізації надання фінансових сервісів. Передусім, варто зосередити увагу на таких технологіях, як блокчейн, штучний інтелект тощо відповідно до зростаючого попиту на них на глобальному ринку фінтех.

Список використаних джерел

- Обушний С.М., Арабаджи К.В., Костікова К.О. Фінансові технології в Україні: шлях до інновацій та стабільності. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2023. Т. 1. № 11. С. 59–72. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45395/>
- Артимонова І. Тенденції розвитку фінансових технологій на ринку фінансових послуг. *Фінансові інструменти регіонального розвитку*: зб. пр. учасників VIII Всеукр. науково-практ. конф. (м. Житомир, 3 листоп. 2022 р.). Житомир, 2022. С. 95–98. URL: https://polissiauniver.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/Збірник-Фінансові-інструменти_3.11.2022.pdf#page=95
- Шевченко О.М., Рудич Л.В. Розвиток фінансових технологій в умовах цифровізації економіки України. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.61>
- Смагло О.В. Сучасний стан розвитку ринку фінансових технологій. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. № 6 (06). С. 17–21. URL: <http://www.dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/161/148>
- Pulse of fintech: biannual analysis of global fintech funding. *KPMG*. URL: <https://kpmg.com/xx/en/home/industries/financial-services/pulse-of-fintech.html>
- Value of investment in fintech globally from 1st quarter 2014 to 2nd quarter 2023. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/667710/fintech-investments-quarterly/>
- Бурковська А.В., Хоренженко В.В. Розвиток фінтех-індустрії у кризовий період. *Modern Economics*. 2020. № 20 (2020). С. 36–40. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-06)
- Український каталог фінтех-компаній 2023. *Українська асоціація фінтех та інноваційних компаній*. URL: <https://fintechua.org/fintech-catalog-2023>
- Український фінтех у цифрах і фактах: дослідження УАФІК. *FinTech Insider*. URL: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayinskyj-finteh-v-czyfrah-ta-faktah-doslidzhennya-uaifik/>
- Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. Київ, 2020. 49 с. URL:

https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf?v=4

11. On payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (Text with EEA relevance). Directive (EU) of the European Parliament and of the Council 2015/2366 of 25 November 2015. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L2366>

References

1. Obushnyi S.M., Arabadzy K.V., Kostikova K.O. Financial technologies in Ukraine: the way to innovation and sustainability. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2023. Vol. 1, No. 11. pp. 59–72. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45395> (In Ukrainian).
2. Artimonova I. Trends in the development of financial technologies in the market of financial services. Financial instruments for regional development: collection of papers from participants of the VIII All-Ukrainian scientific and practical conference (November 3, 2022, Zhytomyr). Zhytomyr, 2022. pp. 95–98. URL: https://polissiauniver.edu.ua/wp-content/uploads/2023/02/Zbirnyk-Finansovi-instrumenty_3.11.2022.pdf#page=95 (In Ukrainian).
3. Shevchenko O.M., Rudych L.V. Development of financial technologies in conditions of digitization of Ukraine's economy. *Efektivna ekonomika*. 2020. No. 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.61> (In Ukrainian).
4. Smaglo O.V. Current state of development of the financial technologies market. *Digital Economy and Economic Security*. 2023. No. 6 (06). pp. 17–21. URL: <http://www.dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/161/148> (In Ukrainian).
5. Pulse of fintech: biannual analysis of global fintech funding. *KPMG*. URL: <https://kpmg.com/xx/en/home/industries/financial-services/pulse-of-fintech.html>
6. Value of investment in fintech globally from 1st quarter 2014 to 2nd quarter 2023. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/statistics/667710/fintech-investments-quarterly/>
7. Burkovska A.V., Khorenzhenko V.V. Fintech-industry development in the crisis period. *Modern Economics*. 2020. No. 20 (2020). pp. 36–40. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V20\(2020\)-06](https://doi.org/10.31521/modecon.V20(2020)-06) (In Ukrainian).
8. Ukrainian FinTech Companies Catalog 2023. *Ukrainian Association of FinTech and Innovative Companies*. URL: <https://fintechua.org/fintech-catalog-2023> (In Ukrainian).
9. Ukrainian FinTech in Numbers and Facts: Research by UAFIC. *FinTech Insider*. URL: <https://fintechinsider.com.ua/ukrayinskyj-finteh-v-czyfrach-ta-faktah-doslidzhennya-uafik/> (In Ukrainian).
10. FinTech development strategy in Ukraine until 2025. Kyiv: National Bank of Ukraine, 2020. 49 p. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finteh2025.pdf?v=4 (In Ukrainian).
11. On payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (Text with EEA relevance). Directive (EU) of the European Parliament and of the Council 2015/2366 of 25 November 2015. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L2366>

Tetiana STAVERSKA

PhD in Economics, Head of department, State Biotechnological University, Educational and Scientific Institute "Cyberport"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8417-2982>

e-mail: staverskaya@gmail.com

Halyna LYSAK

PhD in Economics, Associate Professor of department, State Biotechnological University, Educational and Scientific Institute "Cyberport"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5151-9687>

e-mail: galynuchka@gmail.com

Valentyn PRYKHODKO

postgraduate student, State Biotechnological University, Educational and Scientific Institute "Cyberport"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6078-3107>

e-mail: prague23051996@gmail.com

FINTECH AND THE FUTURE OF FINANCIAL SERVICES: INNOVATIONS IN THE FINANCIAL SECTOR

Introduction. Fintech is an important way to adapt the financial sector in today's conditions of rapid development of innovations in the global financial market and increasing user requirements for convenient access to financial services. The paper explored the theoretical aspects of fintech, in particular, the essence, the main market players, positive and negative consequences, as well as classification according to several criteria.

The purpose of the paper is to assess the state and prospects of the fintech ecosystem of Ukraine based on its comparison with the global fintech ecosystem and analysis of its key performance indicators.

Results. The triggers for the rapid development of fintech are characterized, which include the global financial crisis of 2008, the acceleration of the processes of digitalization and Internet development, user requirements for convenience, the activation of innovations, etc. Global trends in the development of fintech, promising technologies are revealed, companies preferred by investors are determined, and the volume of financing in the industry is also noted. The compliance of the development trends of the Ukrainian fintech ecosystem with the identified trends was investigated. The main statistical indicators of Ukrainian fintech (number of companies, sources of financing, location of companies, etc.) and the sectors in which Ukrainian fintech companies operate are revealed. Key technologies used by these companies are identified. A SWOT analysis of Ukrainian fintech was conducted, which allowed us to summarize the key positive and negative aspects of the development of the ecosystem. The strategic directions and goals of the development of the fintech ecosystem approved in the "Strategy for the development of fintech in Ukraine until 2025" were revealed.

Conclusions. As a result of the study, recommendations were made to stimulate the development of the fintech industry in Ukraine. Among other things, it was found that the further effective development of the industry depends on the balance of state regulation, success in increasing the digital and financial literacy of the population, the availability of highly qualified specialists, activity and effectiveness in the introduction of the latest technologies, as well as the availability of funding sources.

Keywords: fintech, financial services, innovative technologies, remote services, digital and financial literacy

Тетяна Федорівна СУНДУК

старший викладач Державний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8433-1939>

e-mail: 1993_coloxaukrnet@ukr.net

Олена Анатоліївна ІВАШКО

к.е.н., доцент, Волинський національний університет імені Лесі Українки; Вища школа економіки та інновації в Любліні (Akademia WSEI)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2950-0474>

e-mail: olena.ivasko@gmail.com

Алла Олегівна ЧОРНОВОЛ

д.е.н., професор, зав. кафедри, Чернівецький торговельно-економічний інститут

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5155-7317>

e-mail: alla_trufen@ukr.net

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ГЛОБАЛЬНІ ФІНАНСОВІ РИНКИ

Основна мета цієї статті – дослідити розроблення інноваційних фінансових продуктів і визначити їхній вплив на світові фінансові ринки. У дослідженні застосовано загальнонаукові методи пізнання. Відомості з різних джерел було узагальнено, класифіковано та проаналізовано для визначення моделей розвитку інноваційних фінансових продуктів. У дослідженні розроблено класифікацію типів інноваційних фінансових інструментів та подано власні погляди на етапи розроблення та формування інноваційних фінансових інструментів.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансова система, деривативи, кріпторинок, ф'ючерси і опціони, фінансові інструменти, інновації

ВСТУП

Сьогодні міжнародні фінансові ринки відіграють важливу роль у підвищенні ефективності глобальної економічної системи, адже вони сприяють швидкому перерозподілу фінансових ресурсів на світовому рівні та підтримують прямі інвестиції в певні регіони й економічну діяльність. З міждисциплінарного наукового погляду світові фінансові ринки є важливою темою вивчення, що визначається складними взаємозв'язками економічних, фінансових і соціальних процесів у сучасному світі. Актуальність функціонування глобальних фінансових ринків полягає в тому, що вони є магнітом для збільшення міжнародних фінансових потоків і мають значний вплив на світову економіку та фінансову стабільність.

В умовах сучасної цифровізації і постійного зростання інноваційних процесів становлення і проблеми використання фінансових інструментів на світових фінансових ринках розглядалися багатьма вченими, зокрема такими вітчизняними економістами, як С. Обушний, К. Арабаджи [1], Л. Українська, М. Машенко [2], Х. Данилків, Я. Дропа, М. Петик, Н. Гембарська [3], Ю. Коваленко, Я. Літвін, [4], І. Садчикова, В. Садчиков [5] та ін. Незважаючи на значний внесок науковців в їхню роботу з розроблення фінансових продуктів на ринку, не всі аспекти розглянуто та обгрунтовано.

Глобальні фінансові ринки об'єднують різні фінансові установи, такі як банки, пайові фонди та біржі, з різними класами активів, такими як валюти, акції, облигації, товари та деривативи, створюючи складну мережу взаємодії та ризиків. Відтак, вивчення цих ринків дає змогу глибоко зрозуміти процеси ціноутворення, розроблення інноваційних фінансових інструментів, регулювання та ризиків, пов'язаних із глобальними фінансовими операціями.

Так, у цьому плані актуальність теми дослідження

слід розглядати через низку певних питань: взаємозв'язок фінансових інструментів та конкурентоспроможність підприємств на фінансових ринках, розвиток сучасних фінансових технологій, глобальну фінансову інтеграцію. Як результат, інноваційні фінансові продукти, що з'являються на світових фінансових ринках, відіграють важливу роль у світовій фінансовій системі, стимулюючи розвиток, конкурентоспроможність, регулювання та зростання фінансових потоків. Тому вони залишаються актуальною темою для наукових досліджень і подальшого обговорення. Об'єктом дослідження є глобальні фінансові ринки, що діють в умовах невизначеності та варіабельності. Предметом цієї роботи є інноваційні фінансові продукти, що знаходяться на світових фінансових ринках.

Основна **МЕТА** статті – проаналізувати розвиток інноваційних фінансових продуктів і визначити їхній вплив на світові фінансові ринки. Відповідно до цілей, перед дослідженням стоять такі завдання, як розкриття сутності та складників світового фінансового ринку, визначення його ролі на світовому фінансовому ринку, розроблення класифікації інноваційних фінансових продуктів, що перебувають в обігу на фінансовому ринку, та забезпечення періодичності розроблення інноваційних фінансових продуктів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідженні застосовано загальнонаукові методи пізнання. Суттєво проаналізовано наукові статті та ресурси, що стосуються розроблення інноваційних фінансових продуктів та їхнього впливу на світові фінансові ринки. Індуктивні та дедуктивні методи застосовано для систематизації цих інноваційних фінансових продуктів в економічному середовищі протягом певного періоду часу. Матеріали з різних джерел узагальнено, класифі-

ковано та проаналізовано кризь виявлення закономірностей і тенденцій у розробленні інноваційних фінансових продуктів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Глобальні фінансові ринки відіграють важливу роль у зростанні та розвитку економіки. Історично побудована фінансова система світу починалася з банківського посередництва і поступово перейшла до ринкового посередництва. Попри те, що фінансовий ринок за останні десятиліття мав значні успіхи в усьому світі, інвестори зазвичайкладають свої заощадження в декілька різних варіантів фінансових інструментів, включно з нерухомістю, фіксованими депозитами, страхуванням, пенсійними фондами, взаємними фондами, акціями, товарами, валютою тощо. Окрім прямих інвестицій багато заощаджень населення опосередковано спрямовуються на фінансові ресурси крізь інституційних інвесторів, таких як банки, страхові компанії та взаємні фонди [6].

Зараз є певна плутанина стосовно того, які інструменти треба класифікувати як «інноваційні» фінансові інструменти.

В документах ЄС інноваційні фінансові інструменти часто називають фінансовими інструментами (ФІ). Проте це може ввести в оману, оскільки низка механізмів фінансової підтримки включно з деякими чистими землями та чистими кредитами ЄІВ, подано як ФІ. Водночас такі фінансові інструменти неможна класифікувати як «інноваційні» ФІ, що виникають завдяки підтримці з бюджету ЄС [7].

Крім того, незрозуміло як довго інструмент може бути «інноваційним». Цей термін викликає плутанину, оскільки будь-яка форма фінансового переказу насправді є «фінансовим інструментом».

За думкою авторів Ю. Коваленко, Я. Літвіна, ФІ, що відрізняються від поодиноких грантів, називаються «інноваційними» [4].

Сучасна економічна література містить теоретичну та емпіричну інформацію, яка доводить, що впровадження інновацій у фінансовий сектор позитивно впливає на фінансову динаміку. Крім того, багато розвідок показали, що інноваційні фінансові продукти зменшують нерівність у доходах та зменшують бідність [8].

На думку Х. Даниліківа, Я. Дропи, М. Петика, Н. Гембарської і З. Сірик [3], під ФІ треба розуміти особливі товари або послуги на ринку, які мають форму угоди і використовуються для акумулювання коштів суб'єктами господарювання та органами влади і отримання фінансових результатів або інших ефектів інвестором фінансових ресурсів. Внаслідок продажу ФІ власник набуває прав, а емітент отримує зобов'язання, тобто, коли інструмент продається, він набуває форми фінансового активу для покупця.

Термін «інноваційний фінансовий інструмент» зазвичай розуміється як похідний ФІ. Похідний ФІ – це ФІ, вартість якого залежить від вартості іншого активу або є похідним від його вартості [9, 11]. Базовим активом похідного інструменту може бути товар (наприклад, пшениця), фінансовий актив (наприклад, акції) або інший похідний ФІ.

Інноваційні ФІ – це різновид інструментів, наприклад, участь у фондах акціонерного (ризикового) капіталу, гарантії місцевим банкам, які кредитують велику кіль-

кість кінцевих бенефіціарів, наприклад, малі та середні підприємства (МСП), розподіл ризиків з фінансовими установами для збільшення інвестицій у великі інфраструктурні проекти або ФІ. Варто визнати, що метою інноваційних ФІ є стимулювання реального сектору економіки завдяки розширенню доступу до фінансування для компаній і галузей, що виробляють товари та послуги. Інноваційні фінансові продукти (ФП) можуть залучати кошти інших державних або приватних інвесторів у сферах, що становлять значний інтерес для країни, але сприймаються як ризиковані для інвесторів.

Виникає логічне питання: що віднести до інноваційних ФП. Класифікацію ФІ запропоновано в науково-аналітичній літературі. На рис. 1 показано систему інноваційних ФІ, підготовлену та впроваджену на рівні ЄС у рамках фінансової програми ЄС на 2014-2020 рр.

Відтак, у контексті програм фінансування ЄС інноваційні ФІ суттєво відрізняються від ФІ прямого субсидування. Тож концепція «інноваційних фінансових продуктів» охоплює низку схем фінансування, таких як фінансування коштами комбінації субсидій і кредитів. Інноваційні ФІ поділяються на дві основні групи: венчурний капітал і ФІ, що забезпечують капітал. Інноваційні ФІ допомагають залучити ресурси приватного сектору до проектів, які приватний сектор вважає надто ризикованими, оскільки приватний сектор не має підтримки від вищезгаданих продуктів, та їхня реалізація неможлива або призводить до значно більших витрат для ініціаторів проектів.

На рис. 2 подано авторське бачення різновидів інноваційних ФІ, які обертаються на глобальних ринках.

Рис. 1. Система інноваційних фінансових інструментів у рамках Фінансової програми ЄС на 2014-2020 рр. [7]

Рис. 2. Сучасні види інноваційних фінансових інструментів [власне розроблення авторів]

Тож переважна більшість різних видів ФІ роблять обіг і передачу капіталу між інвесторами у всьому світі швидким і ефективним.

Інноваційні ФІ пройшли довгий шлях розвитку, тому в табл. 1 запропоновано авторський погляд на періодизацію розвитку інноваційних ФІ.

Періодичність розвитку інноваційних ФІ свідчить про те, що цей розвиток проходить кілька етапів і що на світовому фінансовому ринку наявні певні труднощі, його значення та вплив на світову фінансову систему постійно зростають.

ВИСНОВКИ

Отже, зростаючі інновації фінансової системи відіграють важливу роль у формуванні та перетворенні світової фінансової сфери. Дослідження показує, що інно-

ваційні фінансові продукти впливають на традиційну фінансову систему, реформують фінансову парадигму та надають нові можливості для інвесторів, компаній та інших учасників ринку. Активне впровадження технологій блокчейн і децентралізованих фінансових продуктів дає учасникам ринку дедалі більше можливостей оминути традиційних посередників і забезпечувати більшу безпеку та прозорість. Інноваційні фінансові активи, такі як криптовалюти, ICO і STO-фінансування, стали предметом підвищеної уваги як інвесторів, так і регулюючих органів. Тому інноваційні фінансові інструменти можуть змінити спосіб здійснення фінансових операцій і створити нові можливості для фінансової взаємодії та інвестицій.

Таблиця 1 – Етапи та особливості розвитку ІФІ на світовому фінансовому ринку [власна розробка авторів]

№	Період	Особливості розвитку	Приклади
1	До 20-го сторіччя – зародження формування фінансових інструментів	На початку формування фінансових ринків здебільшого застосовувалися традиційні фінансові інструменти.	Паперові гроші, векселі, облигації, золото та срібло
2	20-те сторіччя – етап перших фінансових інновацій	З появою телеграфів і телефонів фінансові ринки стали більш комунікативними, а згодом з'явилася можливість торгувати цінними паперами на віддалених біржах. Як наслідок з'явилися нові фінансові інструменти, які дають змогу організаціям фінансового ринку забезпечувати позиції та мінімізувати ризики.	Ф'ючерси, опціони, валютні фонди, електронні банківські послуги
3	20-21 сторіччя – етап електронного трейдингу та глобалізації	Цей етап характеризувався впровадженням комп'ютерних та інформаційних технологій, які зробили революцію на світових фінансових ринках і призвели до появи абсолютно нових фінансових продуктів. Саме тоді з'явилися електронні біржі та онлайн-транзакції.	Bitcoin, ETF (об'єднав в собі переваги акцій та інвестиційних фондів), ICO (форма залучення інвестицій в нові технологічні проекти та стартапи)
4	Сучасний період – етап симбіоз технологій та фінансів	В цей період спостерігається зростання наближення технологій і фінансів, включно із застосуванням штучного інтелекту, аналізу даних і оброблення мови для аналізу фінансових даних і схвалення рішень. Також активно ведеться робота з розширення ринку криптовалют і розвитку цифрових фінансових послуг. Особливо активним є поширення інновацій у фінансовому регулюванні та перегляд законів для адаптації до нових фінансових технологій.	Фін-тех продукти, фінансові деривативи, фінансові токени, платіжні системи

Список використаних джерел

- Обушний С.М., Арабаджи К.В., Костікова К.О. Фінансові технології в Україні: шлях до інновації і стабільності. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2023. № 1 (11). С. 59-72. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/181>
- Українська Л.О., Мащенко М.А. Інноваційні фінансові продукти як цифрові інструменти оптимізації обороту товарів і послуг. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8310>
- Данилків Х., Дропа Я., Петик М., Гембарська Н., Сірик З. Розвиток інноваційних інструментів на глобальних фінансових ринках. *Журнал Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2022. №9 (3). С. 65-77. URL: <https://doi.org/10.15330/jrnu.9.3.65-77>
- Коваленко Ю.М., Літвін Я.А. Фінансові інструменти, їх класифікація та напрями інноваційних розвідок. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 1(17). С. 132–142. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/176593>
- Садчикова І., Садчиков В. Фінансові інструменти розвитку кредитного ринку України в період воєнного стану. *Науковий вісник Полісся*. №2(25). С. 190–205. URL: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2\(25\)-190-205](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-190-205)
- Lutsyshyn Z., Klarkiv Y., Kucher T., Svirskiy V. Development of innovative instruments od the financial market of Ukraine. *Revista Espacios*. 2019. Vol. 40 (28). 22 p. URL: <https://www.revistaespacios.com/a19v40n28/19402822.html>
- Report on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the financial rules applicable to the general budget of the Union (Recast). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0180_EN.html
- Маслій Н.Д., Задорожнюк Н.О., Жаданова Ю.О. Дослідження сутності та структури фінансової екосистеми. *Приазовський економічний вісник*. 2023. № 5 (22). С. 171-174 URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/5_22_ukr/32.pdf
- Шевченко О.М., Рудич Л.В. Розвиток фінансових технологій в умовах цифровізації економіки України. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.61>
- Murphy D., Parry J.-E. Innovative Financial Instruments and Their Potential to Finance Climate Change Adaptation in Developing Countries. 2023. URL: <https://www.iisd.org/system/files/2023-06/financial-instruments-climate-change-adaptation.pdf>
- Блінов А.В. Глобальні тренди формування та регулювання ринку криптовалют. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка»*. 2020 № 1. С. 7-15 URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/77030>
- Настенко М.М. «Вдосконалення внутрішнього контролю надзвичайної діяльності в сільськогосподарських підприємствах. *Облік і фінанси АПК*. 2010. № 1. URL: <https://magazine.faaaf.org.ua/vdoskonalennya-vnutrishnogo-kontrolyu-nadzvichaynoi-diyalnosti-v-silskogospodarskih-pidpriemstvah.html>

13. Rezvorych K. World experience of the land sale market reform: a temporal legal measure. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol. 1(1). pp. 76-85. URL: https://phelr.dduvs.in.ua/?page_id=1578&lang=uk

References

1. Obushnyi S.M., Arabadzhi K.V., Kostikova K.O. Financial technologies in Ukraine: the way to innovation and stability. *European scientific journal of economic and financial innovations*. 2023. No. 1 (11). pp. 59-72. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/181> (in Ukrainian).
2. Ukrainka L., Mashchenko M. Innovative financial products as digital tools for optimization of turnover of goods and services. *Effective economy*. 2020. No. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8310> (in Ukrainian).
3. Danylkiv K., Dropa Y., Petyk M., Hembarska N., Siryk Z. Development of Innovative Tools in Global Financial Markets. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2022. No. 9 (3). pp. 65-77. URL: <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.3.65-77>. (in Ukrainian).
4. Kovalenko Yu.M., Litvin Ya.A. Financial instruments, their classification and directions of innovative research. *Problems and prospects of economics and management*. 2019. No. (1(17)). pp.132–142. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/176593> (in Ukrainian).
5. Sadchykova I., Sadchykov V. Financial Instruments for the Development of the Credit Market of Ukraine in the Period of Martial Law. *Scientific Bulletin Polissya*. No. 2 (25). pp.190–205. URL: [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2\(25\)-190-205](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2022-2(25)-190-205) (in Ukrainian).
6. Lutsyshyn Z., Klapkiv Y., Kucher T., Svirskyi V. Development of innovative instruments of the financial market of Ukraine. *Revista Espacios*, 2019. Vol. 40 (28). 22 p. URL: <https://www.revistaespacios.com/a19v40n28/19402822.html>
7. Report on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on the financial rules applicable to the general budget of the Union (recast) URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2023-0180_EN.html
8. Masliy N. D., Zadorozhnyuk N. O., Zhadanova Yu. O Research of the essence and structure of the financial ecosystem. *Priazovsky economic herald*. 2023. No. 5 (22). pp. 171-174 URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/5_22_ukr/32.pdf (in Ukrainian).
9. Shevchenko O. M., Rudyk L. V. Development of financial technologies in the context of digitalization of the Ukrainian economy. *Effective economy*. 2020. No. 7. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.61> (in Ukrainian).
10. Murphy D., Parry J.-E. Innovative Financial Instruments and Their Potential to Finance Climate Change Adaptation in Developing Countries. 2023. URL: <https://www.iisd.org/system/files/2023-06/financial-instruments-climate-change-adaptation.pdf>
11. Blinov A.V. Global trends in the formation and regulation of the cryptocurrency market. *Bulletin of the Sumy State University. Economy series*, 2020. No. 1. pp. 7-15. <https://doi.org/10.21272/1817-9215.2020.1-1> (in Ukrainian).
12. Nastenka M.M. Improvement of internal control of emergency activities in agricultural enterprises. *Accounting and Finance of the agro-industrial complex*. 2010. №1. URL: <https://magazine.faa.org.ua/vdoskonalennya-vntrishnogo-kontrolyu-nadzvichaynoi-diyalnosti-v-silskogospodarskih-pidpriemstvah.html> (in Ukrainian).
13. Rezvorych K. World experience of the land sale market reform: a temporal legal measure. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol. 1 (1). pp. 76-85. URL: https://phelr.dduvs.in.ua/?page_id=1578&lang=uk

Tetiana SUNDUK

Senior Lecturer, State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8433-1939>

e-mail: 1993_coloxaukrnet@ukr.net

Olena IVASHKO

PhD in Economics, Associate Professor, Lesya Ukrainka Volyn National University; Akademia WSEI (Lublin)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2950-0474>

e-mail: olena.ivasko@gmail.com

Alla CHORNOVOL

Doctor of Economics, Professor, Head of department, Chernivtsi trade and economic institute

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5155-7317>

e-mail: alla_trufen@ukr.net

DEVELOPMENT OF INNOVATIVE FINANCIAL INSTRUMENTS AND THEIR IMPACT ON GLOBAL FINANCIAL MARKETS

Today, global financial markets play a key role in improving the efficiency of the global economic system, as they facilitate the rapid redistribution of financial resources at the global level and help direct investments to certain regions and types of economic activity. The purpose of the paper is to study the development of innovative financial instruments and determine their impact on global financial markets. According to this goal, the study has the following tasks: to reveal the essence and components of the global financial market, to determine their role in global financial markets, to develop a classification of innovative financial instruments traded in the financial market, and to propose a periodization of the development of innovative financial instruments. The study was conducted using general scientific methods of cognition. A critical analysis of scientific papers and other sources related to the development of innovative financial instruments and their impact on global financial markets was conducted. Inductive and deductive methods were used to systematize innovative financial instruments in the economic environment over a certain period. Data from various sources were summarized, classified and analyzed to identify patterns of development of innovative financial instruments. The study addresses the relevance of the topic through a number of specific issues, namely: the relationship between financial instruments and the competitiveness of enterprises in financial markets, the development of modern financial technologies, and global financial integration. The object of the study is the global financial market, which operates under conditions of uncertainty and variability. The subject of the study is innovative financial instruments traded in global financial markets. It has been determined that the current economic literature is full of theoretical and empirical data proving that the introduction of innovations in the financial sector has a positive impact on the dynamics of financial markets. It has also been determined that there is some confusion as to which instruments should be classified as "innovative" financial instruments. The study developed a classification of types of innovative financial instruments and offered its own view on the stages of development and formation of innovative financial instruments.

Keywords: financial market, financial system, derivatives, crypto market, futures and options, financial instruments, innovations

Катерина Петрівна ВЛАДОВСЬКА

старша викладачка, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3857-9292>

e-mail: gorda2018@ukr.net

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОХОДЖЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

У статті досліджено адміністративно-правове регулювання проходження публічної служби в органах виконавчої влади. На підставі дослідження авторка дійшла висновку про те, що адміністративно-правове регулювання публічної служби в Кабінеті Міністрів України передбачає наявність в його структурі як політичних службовців, на яких не поширюються положення законодавства про державну службу, а також принципи професійності, політичної нейтральності та стабільності публічної служби, так і державних службовців і службовців патронатної служби.

Ключові слова: публічна служба, державна служба, патронатна служба, орган виконавчої влади, адміністративно-правове регулювання

ВСТУП

Адміністративно-правове регулювання публічної служби в Україні перебуває у постійній динаміці з огляду на те, що відповідні нормативно-правові акти вдосконалюються у процесі проведення таких важливих для держави та суспільства реформ, як адміністративна та муніципальна реформи, реформа децентралізації публічної влади. Питання оновлення підходів до діяльності публічної служби залишається актуальним й значно невирішеним концептуально елементом усіх реформ публічного управління від часу відновлення незалежності України до нашого часу. Важливим чинником, що представляє публічну владу незалежно від її виду, є публічна служба як соціально-правова інституція, покликана забезпечувати, з одного боку, практичну реалізацію завдань державних і муніципальних органів влади, а з другого – захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб в їх взаємовідносинах з державою. Правове забезпечення формування та функціонування публічної служби завжди є одним із найважливіших питань, які входять до кола наукових розробок адміністративно-правової науки.

Одним із важливих аспектів наукових досліджень публічної служби є питання адміністративно-правового регулювання її проходження в органах виконавчої влади. Зазначені питання певною мірою розглядалися такими вченими, як: В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, В.М. Бевзенко, В.М. Бесчастний, Л.Р. Біла-Тіунова, В.О. Галай, А.Б. Гришук, О.І. Костишев, О.Д. Крупчан, В.Я. Малиновський, О.В. Петришин, В.М. Тимків, О.В. Хорошенюк, М.І. Цуркан. Водночас комплексного дослідження адміністративно-правового регулювання проходження публічної служби в органах виконавчої влади не проведено, що підтверджує необхідність подальшого проведення наукових пошуків у цій галузі дослідження.

МЕТА статті – визначення особливостей адміністративно-правового регулювання публічної служби в органах виконавчої влади.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ця робота базується на працях вітчизняних вчених, чинному законодавстві, судовій практиці, а також на

матеріалах періодичних видань. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до Конституції України система органів виконавчої влади в Україні представлена Кабінетом Міністрів України (КМУ) (який відповідно до ст. 113 Конституції України (КУ) є вищим органом виконавчої влади), міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (згадані у п. 9-1 ст. 116 КУ) та місцеві органи виконавчої влади, якими є місцеві державні адміністрації (ст. 118 КУ) [1].

Публічна служба в КМУ представлена трьома видами: політичною службою членів КМУ, перших заступників та заступників міністрів, державною службою працівників Секретаріату КМУ та патронатною службою службовців Апарату Прем'єр-міністра України та Секретаріату КМУ.

Відповідно до ст. 114 КУ до складу КМУ входять Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, віце-прем'єр-міністри, міністри [1]. У ст. 6 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» прямо зазначено, що прем'єр-міністр та інші члени КМУ є політичними службовцями: «*посади членів Кабінету Міністрів України належать до політичних посад, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу. Статус членів Кабінету Міністрів України визначається Конституцією України, Законом України «Про Кабінет Міністрів України» та іншими законами України*» [2]. Політичний характер діяльності членів КМУ визначається тим, що ці особи призначаються на посади Верховною Радою України (ВРУ) за поданням Президента України (Прем'єр-міністр України, міністр оборони України та міністр закордонних справ України) або Прем'єр-міністра України (інші члени КМУ), однак кандидатура Прем'єр-міністра України вноситься Президентом України за пропозицією коаліції депутатських фракцій у ВРУ, тобто переважна більшість членів КМУ фактично виражає інтереси та спрямовує свою діяльність на виконання Програми діяльності КМУ, схваленої ВРУ, а фактично – політичної програми політичних партій, чії представники у пар-

ламенті утворили коаліцію депутатських фракцій. Члени КМУ виконують свої обов'язки до початку роботи КМУ, сформованою новообраною ВРУ, а дострокове припинення повноважень КМУ або його членів можливе лише з підстав, передбачених КУ – внаслідок прийняття ВРУ резолюції недовіри, задоволення заяви про відставку Прем'єр-міністра України чи смерті останнього (що має наслідком відставку усього складу уряду), задоволення заяви про відставку члена КМУ чи задоволення подання Прем'єр-міністра України чи Президента України (що зумовлює припинення повноважень члена КМУ). Водночас ВРУ вправі звільнити члена КМУ (крім Прем'єр-міністра України) й за власною ініціативою. Виконуючи відповідні функції та повноваження, члени КМУ мають керуватися критеріями політичної доцільності, проявляти політичну волю, оскільки межі, виражені законами та актами Президента України, надто широкі, щоб знайти відповіді в конкретних життєвих випадках [3, с. 258]. Політичний характер посади не зводиться до факту обов'язкової належності особи, що обіймає дану посаду, віднесена до категорії політичних, до певної політичної партії, хоча, з огляду на розвиток політичної структурованості суспільства, це, тим не менше, можливий варіант [4, с. 260]. Член КМУ – це посадова особа, яка несе персональну відповідальність за стан справ у певному секторі публічного управління і наділена для цього відповідними повноваженнями; виконує роль координатора діяльності усіх інших органів виконавчої влади для реалізації урядової політики у конкретному секторі, здійснює визначення відповідного напрямку урядової політики і його реалізації в міністерстві, секторі публічного управління; фактична реалізація та забезпечення такої реалізації здійснюється державними службовцями Секретаріату КМУ [5, с. 65].

Відповідно до ст. 47 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» організаційне, експертно-аналітичне, правове, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення діяльності КМУ здійснює Секретаріат КМУ.

Загальне керівництво Секретаріату КМУ здійснює Державний секретар КМУ, що призначається на посаду Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства про державну службу строком на п'ять років з правом повторного призначення; такий державний службовець звільняється з посади Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України з підстав, передбачених законодавством про державну службу. На такий же строк призначаються й перший заступник та заступники Державного секретаря КМУ, однак звільнення їх відбувається з урахуванням пропозицій Державного секретаря. Інші державні службовці Секретаріату КМУ призначаються на посаду та звільняються з посади Державним секретарем КМУ [2]. Адміністративно-правове регулювання проходження публічної служби державних службовців Секретаріату КМУ здійснюється відповідно до законодавства про державну службу, з урахуванням положень ст. 48 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» та Положення про Секретаріат КМУ, що затверджене постановою КМУ № 850 від 12 серпня 2009 р. Останнє визначає, що Секретаріат КМУ є постійно діючим органом, що забезпечує діяльність КМУ [6]. Припинення повноважень КМУ не є підставою для звільнення з посад державних службовців, інших працівників Секретаріату КМУ, крім

працівників апарату Прем'єр-міністра України, патронатних служб Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України та міністрів, які не очолюють міністерство. Структура Секретаріату КМУ затверджується Кабінетом Міністрів України за поданням Державного секретаря КМУ [2].

Слід зазначити, що на сьогодні низка положень Положення про Секретаріат КМУ не відповідають ст. 48 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» в частині визначення повноважень особи, яка здійснює керівництво Секретаріатом КМУ. Так, у п. 4 вказано, що до складу Секретаріату входить керівництво Секретаріату – Міністр Кабінету Міністрів України, його перший заступник та заступник, а у п.п. 6, 8 вказано їх повноваження, які у суті мають належати не міністру чи заступнику міністру як політичному службовцеві, а Державному секретарю КМУ та його заступникам. На нашу думку, слід внести зміни до Положення про Секретаріат КМУ, щоб привести їх у відповідність із ст. 48 Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

Третя категорія публічних службовців – представники патронатної служби КМУ. Організаційно вона представлена патронатною службою – апаратом Прем'єр-міністра України та патронатної служби члена КМУ, які функціонують у складі Секретаріату КМУ (крім патронатних служб міністрів, які очолюють міністерства). Державні службовці, інші працівники таких служб призначаються на посаду та звільняються з посади Державним секретарем КМУ за поданням відповідно Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів України та міністра, який не очолює міністерство. Керівник патронатної служби – апарату Прем'єр-міністра України призначається на посаду та звільняється Прем'єр-міністром України (ч. 3 ст. 42, ч. 8 ст. 47 Закону України «Про Кабінет Міністрів України») [2].

Відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» у складі міністерства також є посади політичних службовців (міністр, його перший заступник та заступники), державних службовців (державного секретаря міністерства, керівника та заступників керівника центрального органу виконавчої влади, що не є міністерством, службовців апарату міністерства або іншого центрального органу виконавчої влади, керівники, заступники керівників територіальних органів міністерства або іншого центрального органу виконавчої влади).

Призначення на посаду першого заступника міністра та заступників міністра здійснюється КМУ за поданням Прем'єр-міністра України відповідно до пропозицій відповідного міністра, так само відбувається звільнення таких осіб; ці ж особи звільняються у разі звільнення міністра. Адміністративно-правове регулювання публічної служби на посадах першого заступника міністра та заступників міністра є аналогічним відповідному регулюванню діяльності міністра (в частині соціального та іншого забезпечення, а також непоширення на них трудового законодавства та законодавства про державну службу).

Вищою посадовою особою з числа державних службовців міністерства є державний секретар міністерства, який призначається на посаду Кабінетом Міністрів України строком на п'ять років з правом повторного призначення; його відбір здійснюється за результатами конкурсу, що проводиться відповідно до законодавства

про державну службу, із дотриманням вимог, передбачених ст. 10 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» (щодо освіти, досвіду роботи, тощо), його звільнення відбувається Кабінетом Міністрів України за поданням Прем'єр-міністра України або відповідного міністра. Основними завданнями державного секретаря міністерства є забезпечення діяльності міністерства, стабільності та наступності в його роботі, організація поточної роботи, пов'язаної зі здійсненням повноважень міністерства. Інші державні службовці апарату міністерства призначаються на посаду та звільняються з посади державним секретарем міністерства (однак структуру апарату міністерства затверджує міністр); звільнення міністра не може бути підставою для звільнення державних службовців та працівників апарату міністерства, крім працівників патронатної служби міністра [7].

У структурі інших центральних органів виконавчої влади та територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади немає політичних службовців, а є лише державні службовці. Відповідне призначення службовців апарату центрального органу виконавчої влади, керівництво ним та визначення його організаційної структури здійснює керівник центрального органу виконавчої влади. Призначення керівників територіальних органів центрального органу виконавчої влади та їх заступників здійснюється керівником центрального органу виконавчої влади відповідно до законодавства про державну службу, а інші державні службовці територіальних органів центрального органу виконавчої влади призначаються на посади та звільняються з посад керівниками територіальних органів центрального органу виконавчої влади, структура відповідних територіальних органів затверджується керівником центрального органу виконавчої влади за погодженням з міністром, який спрямовує та координує діяльність центрального органу виконавчої влади. Таке погодження необхідне й для створення, ліквідації чи реорганізації відповідного територіального органу КМУ [7].

У структурі міністерств діє патронатна служба міністра. Її завданням є допомога міністрові у здійсненні його повноважень, забезпеченні його зв'язків із структурними підрозділами Міністерства та органами, діяльність яких координує Міністр, а також з органами державної влади, міжнародними організаціями, засобами масової інформації, громадськістю, а також виконанні інші доручення Міністра. Така служба може функціонувати у вигляді управління (чи департаменту) забезпечення діяльності міністра (організаційної діяльності, патронатної служби міністра). Сучасні підрозділи по забезпеченню діяльності міністра окрім зазначеної функції формують стратегічне планування Міністерства, здійснюють міжнародне співробітництво, охоплюють завдання прес-служби. Наприклад, у Міністерстві фінансів України Департамент як патронатна служба міністра включає відділ організаційного забезпечення та контролю виконання доручень Міністра; відділ експертно-аналітичної роботи; відділ стратегічного планування та координації роботи центральних органів виконавчої влади; відділ координації міжнародних заходів та комунікацій; сектор зв'язків зі засобами масової інформації – Прес-служба [5, с. 66-68, 77, 176-177].

Відповідно до ст.ст. 8, 10 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» місцеві державні адміністрації очолюють голови відповідних місцевих державних адміністрацій, які призначаються на посаду Президентом України за поданням КМУ на строк повноважень Президента України; перший заступник та заступники голови місцевої державної адміністрації призначаються на посаду та звільняються з посади головою місцевої державної адміністрації за погодженням з КМУ (місцеві державні адміністрації обласного рівня) або з головою обласної державної адміністрації (місцеві державні адміністрації районного рівня). У Законі України «Про місцеві державні адміністрації» не визначено, що посади голови, першого заступника голови та заступників голови місцевої державної адміністрації є політичними, однак фактично вони є такими, оскільки призначаються на строк повноважень Президента України (відповідного голови місцевої державної адміністрації), можуть бути звільнені з ініціативи Президента України, а також у разі висловлення недовіри простою більшістю голосів від складу відповідної ради [8]. На цих осіб відповідно до п. 9-1 ч. 3 ст. 3 Закону України «Про державну службу» не поширюється дія законодавства про державну службу, на відміну від інших службовців місцевих державних адміністрацій [9].

Керівники структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій очолюють відповідні підрозділи і несуть персональну відповідальність перед головами відповідних державних адміністрацій за виконання покладених на ці підрозділи завдань; призначаються на посаду та звільняються з посади головами відповідних державних адміністрацій за погодженням з органами виконавчої влади вищого рівня в порядку, що визначається КМУ. Керівники структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій зі статусом юридичних осіб публічного права здійснюють визначені Законом України "Про державну службу" повноваження керівника державної служби у цих структурних підрозділах [8].

Для правового, організаційного, матеріально-технічного та іншого забезпечення діяльності місцевої державної адміністрації (ДА), підготовки аналітичних, інформаційних та інших матеріалів, систематичної перевірки виконання актів законодавства та розпоряджень місцевої ДА, подання методичної та іншої практичної допомоги місцевим ДА та органам місцевого самоврядування головою місцевої ДА утворюється апарат місцевої ДА в межах виділених бюджетних коштів. Апарат місцевих ДА очолює керівник, який призначається на посаду головою місцевої ДА в порядку, передбаченому законодавством про державну службу. Керівник апарату місцевої ДА організовує його роботу, забезпечує підготовку матеріалів на розгляд голови місцевої ДА, організовує доведення розпоряджень голови місцевої ДА до виконавців, здійснює визначені Законом України «Про державну службу» повноваження керівника державної служби в апараті місцевої ДА та її структурних підрозділах (крім структурних підрозділів зі статусом юридичних осіб публічного права), відповідає за стан діловодства, обліку і звітності, виконує інші обов'язки, покладені на нього головою місцевої ДА. З цих питань керівник апарату місцевої ДА видає накази. Голова місцевої ДА затверджує положення та визначає структуру апарату (ст. 44 Закону України «Про місцеві державні

адміністрації» [8].

Слід зазначити, що на законодавчому рівні є прогалина стосовно діяльності патронатної служби на рівні місцевих ДА. В Законі України «Про місцеві державні адміністрації» про категорію патронатних службовців місцевої державної адміністрації не вказано, однак у ст. 92 Закону України «Про державну службу» прямо не вказано місцеві ДА серед органів, в яких можуть бути посади патронатної служби, але зазначено, що до посад патронатної служби належать «посади патронатних служб в інших державних органах» [9]. До 2016 р. в Україні діяв Порядок перебування на державній службі працівників патронатної служби членів КМУ та голів місцевих ДА (постанова КМУ № 851 від 19 травня 1999 р.), який у зв'язку із прийняттям наявного Закону України «Про державну службу» визнано таким, що втратив чинність, нового ж Порядку передбачено не було. Водночас на рівні розпоряджень голів місцевих ДА прийнято положення про патронатну службу (наприклад, відповідні положення, затверджені розпорядженням голови Київської обласної державної адміністрації № 523 від 18 вересня 2018 р., Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 14 листопада 2019 р. № р-646/0/3-19 чи Херсонської обласної державної адміністрації № 768 від 10 жовтня 2016 р.). Однак, на рівні ст. 44 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» немає регулювання можливості створення патронатних служб у складі місцевої ДА. На нашу думку, слід внести зміни до ст. 44 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», в якій передбачити, що з метою аналітичного, організаційного, інформаційного та іншого забезпечення діяльності голови місцевої ДА, підготовка відповідних проектів доручень, пропозицій тощо у структурі апарату місцевої ДА створюється патронатна служба, структура та повноваження якої визначається розпорядженням голови відповідної адміністрації.

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі проведеного дослідження адміністративно-правового регулювання публічної служби в органах виконавчої влади, можемо дійти висновків, що адміністративно-правове регулювання публічної служби в Кабінеті Міністрів України передбачає наявність в

його структурі як політичних службовців, на яких не поширюються положення законодавства про державну службу, а також принципи професійності, політичної нейтральності та стабільності публічної служби (призначення на посаду, звільнення з посад та діяльність на посаді залежить від політичної кон'юнктури та програми політичних партій, представники яких входять до складу коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України, яка й формує склад відповідних політичних службовців), так і державних службовців і службовців патронатної служби. Останні забезпечують діяльність членів Кабінету Міністрів України (крім тих, які очолюють міністерство) і знаходяться у формальному підпорядкуванні Секретаріату Кабінету Міністрів України, однак фактично підпорядковуються лише особі, діяльність якої забезпечують. Адміністративно-правове регулювання публічної служби в міністерствах і в місцевих органах виконавчої влади передбачає наявність в їх структурі як політичних, так і державних і патронатних службовців, керівництво якими здійснює державний секретар міністерства (чи керівник апарату місцевої державної адміністрації), в інших центральних органах виконавчої влади та територіальних підрозділах міністерств, інших центральних органах виконавчої влади політичних службовців немає, а керівництво державною службою та стратегічне управління відповідним органом здійснює його керівник. На законодавчому рівні є прогалина стосовно діяльності патронатної служби на рівні місцевих державних адміністрацій: на рівні розпоряджень голів місцевих державних адміністрацій прийняті положення про патронатну службу, однак, на рівні ст. 44 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» відсутнє регулювання можливості створення патронатних служб у складі місцевої державної адміністрації. Слід внести зміни до ст. 44 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», в якій передбачити, що з метою аналітичного, організаційного, інформаційного та іншого забезпечення діяльності голови місцевої державної адміністрації, підготовка відповідних проектів доручень, пропозицій тощо у структурі апарату місцевої державної адміністрації створюється патронатна служба, структура та повноваження якої визначається розпорядженням голови відповідної адміністрації.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27 лютого 2014 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
3. Виконавча влада і адміністративне право / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. Київ, 2002. 668 с.
4. Крупчан О.Д. Організація виконавчої влади в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2013. 497 с.
5. Костилен О.І. Адміністративно-правовий статус патронатної служби міністра: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 202 с.
6. Положення про Секретаріат Кабінету Міністрів України: затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2009 року № 850. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2009-п#top>
7. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>
8. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 9 квітня 1999 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
9. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

References

1. The Constitution of Ukraine dated June 28, 1996. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

(in Ukrainian).

2. On the Cabinet of Ministers of Ukraine: Law of Ukraine dated February 27, 2014. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18> (in Ukrainian).

3. Executive power and administrative law / ed. V.B. Averianov. Kyiv, 2002. 668 p. (in Ukrainian).

4. Krupchan O.D. Organization of executive power in Ukraine: Organization of executive power in Ukraine: diss. ... Doctor of legal sciences: 12.00.07. Kharkiv, 2013. 497p. (in Ukrainian).

5. Kostyliiev O.I. Administrative and legal status of the patronage service of the minister: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.07. Kyiv, 2015. 202 p. (in Ukrainian).

6. Regulation on the Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine: approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 12, 2009 No. 850. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2009-p#top> (in Ukrainian).

7. On central bodies of executive power: Law of Ukraine dated March 17, 2011. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (in Ukrainian).

8. On local state administrations: Law of Ukraine dated April 9, 1999. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (in Ukrainian).

9. On civil service: Law of Ukraine dated December 10, 2015. *Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (in Ukrainian).

Kateryna VLADOVSKA

Senior Lecturer, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3857-9292>

e-mail: gorda2018@ukr.net

ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF PUBLIC SERVICE IN BODIES OF THE EXECUTIVE POWER

In the paper, a study of the administrative and legal regulation of public service in the bodies of the executive power was carried out. On the basis of the conducted scientific research, the author came to the conclusion that the administrative and legal regulation of public service in the Cabinet of Ministers of Ukraine provides for the presence in its structure of political employees who are not subject to the provisions of the legislation on civil service, as well as the principles of professionalism, political neutrality and stability public service, as well as civil servants and employees of the patronage service. The latter ensure the activities of the members of the Cabinet of Ministers of Ukraine (except for those who head the ministry) and are formally subordinated to the Secretariat of the Cabinet of Ministers of Ukraine, but in fact are subordinated only to the person whose activity they ensure. The administrative and legal regulation of public service in ministries and local executive bodies provides for the presence in their structure of both political and state and patronage employees, who are managed by the state secretary of the ministry (or the head of the staff of the local state administration), in other central bodies of executive power and territorial subdivisions of ministries, other central bodies of the executive power, there are no political employees, and the management of the state service and strategic management of the relevant body is carried out by its head.

Keywords: public service, state public Service, patronage service, body of executive power, administrative and legal regulation

Олег Вікторович **КОНОНЕНКО**

аспірант, асистент, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-6272>

e-mail: olepole2009@gmail.com

Іван Дмитрович **ФАРТУШНИЙ**

к.ф.-м.н., доцент кафедри, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1595-9495>

e-mail: i.fartushny@kpi.ua

ЕКОНОМІКА ЗНАТЬ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В КЛАСИЧНИЙ БАНКІНГ

Стрімкий розвиток ринку фінансових послуг обумовлює необхідність глибокого розуміння та імплементації методів «економіки знань» у фінансовий сектор вітчизняної економіки. Концептуальні визначення економіки знань підводять нас до узагальнення, що «економіка знань» є конвергенцією прагнень людей організувати та облаштувати своє життя, спираючись на об'єктивні знання про дійсність. Результатом роботи став аналіз інструментів економіки знань у контексті фінансового ринку. Визначено конкурентні переваги фінтех-компаній та виокремлено інноваційні підходи або інструменти можуть бути корисними для класичних банків.

Ключові слова: економіка знань, FinTech, необанкіг, Національний банк України, фінансовий сектор України

ВСТУП

Історичні витоки переходу до економіки знань досліджено у фундаментальному дослідженні Дж. Мокіра. Автор подав свій підхід до класифікації знань, досліджує історичну ретроспективу науково-технічного прогресу, що призводить до сучасної економіки. У дослідженні Дж. Мокір звертає увагу на якісні характеристики економіки знань і, найголовніше, доводить її значущість. Як і Дж. Мокір, Р. Делбрідж пов'язує розвиток знань з інституційними змінами. Сутність економіки знань в її сучасному розумінні визначена в роботах Р. Морка та Б. Енга, В. Пауелла та К. Снеллмана та ін.

Тема конвергенції економіки знань та класичного банкіngu є надзвичайно актуальною, оскільки дає змогу проаналізувати зміну споживачьких звичок та очікувань клієнтів, визначити конкурентні переваги технологічних стартапів та фінтех-компаній та виклики кібербезпеки та ризики аналізу великих даних, зафіксувати необхідність створення інноваційних продуктів та послуг

МЕТА роботи – проаналізувати вплив економіки знань на стратегії класичних банків, визначити роль новітніх технологій та аналізу великих даних у розвитку банкіngu, зафіксувати виклики та загрози для класичних банків у зв'язку із змінами в економіці знань

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ: кабінетні дослідження (desk), аналіз фінансових звітів та статистичних даних, аналіз стратегій та політик

РЕЗУЛЬТАТИ

Впровадження технологій економіки знань у фінансовий сектор України. Стрімкий розвиток ринку фінансових послуг обумовлює необхідність глибокого розуміння та імплементації методів «економіки знань» у фінансовий сектор вітчизняної економіки. Економіка знань не є виключно економічною концепцією, вона безпосередньо стосується питань організації життя суспільства (способу життя людей, світогляду та культури, ін-

дивідуальної та колективної життєдіяльності). Концептуальні визначення економіки знань підводять нас до узагальнення, що «економіка знань» є конвергенцією прагнень людей організувати та облаштувати своє життя, спираючись на об'єктивні знання про дійсність. Суспільні системи, побудовані на нарративах «економіки знань», трансформують знання у більш досконалі продукти (товари, послуги, технології тощо) і, що є обов'язковим елементом, підвищуючи добробут та якість життя людини, знання стають особливим та першорядним фактором. На макрорівні практична імплементація принципів «економіки знань» формує економіку з переважанням високотехнологічних галузей у промисловості та розвитком сектору наукоємних послуг, що дає змогу наблизитися до більш досконалої суспільної організації. На мікрорівні економіка знань фокусує увагу на обґрунтуванні вартості виробництва знань.

Перед тим як продемонструвати запровадження певних елементів економіки знань у фінансовий сектор вітчизняної економіки, зафіксуємо *технологічні інструменти впровадження економіки знань*, серед яких:

- глобалізація;
- збільшенням обсягу інвестицій з високим мультиплікаційним ефектом;
- розвиток низки кластерів економічної науки (економіка науки, економіка освіти, економіка інформаційного сектору, інноватика, що вивчає сутність інноваційної діяльності, організацію та забезпечення інноваційних процесів, їх ефективність та тенденції розвитку);
- визнання практики провайдером отримання нових знань та критерієм їхньої об'єктивності/цінності;
- прогрес визначає принципи і формат організації суспільств, дотримання такої детермінації обумовлює формування поряд із економікою знань як суспільства знань, так і інноваційних секторальних систем

Позиції підприємств, їхня життєздатність в умовах економіки знань безпосередньо залежать від того, наскільки вони зможуть перебудуватися та змінити

всю систему господарської діяльності, роблячи її заснованою на знаннях. Це набуває не рекомендаційного, а імперативного характеру. Логічно, що економічні та бізнес-моделі, фундаментом яких є концепція економіки знань та суспільства знань, створюють підстави для [1, с. 87-88]:

- провадження систем управління знаннями, що створюють новий вимір бізнес-процесів;
- проведення оптимальної політики у сфері нематеріальних активів;
- підвищення конкурентоспроможності на основі застосування нових знань та інновацій;
- створення спеціальної інфраструктури та нових інструментів для роботи зі знаннями;
- розроблення стратегій інвестування у знання, інноваційної діяльності та політики у сфері підготовки персоналу;
- реформування організаційної системи та вдосконалення корпоративної культури.

Прикладом впливу економіки знань на фінансовий сектор (як України, так і світу) пропонується розглянути розвиток фінансових технологій та їх впровадження у фінансову галузь. FinTech компанії досягли особливо позитивних результатів у впровадженні цих змін. Яскравим прикладом зростання FinTech технологій в банківських операціях (глобальних) за останні кілька років

є динаміка транзакцій в банківській сфері за технологічними сегментами: в середньому ріст з 2017 р. до кінця 2021 р. склав 430 %. Найбільшим ростом супроводжувався необанкіг, сума транзакцій за яким за досліджуваний період зросла в 11 раз [2].

Цікавим форматом економіки знань на фінансовому ринку в сучасному світі є необанкіг. Обсяг світового ринку необанків у 2021 р. у 2,5 рази більший порівняно з 2019 р. і оцінюється у 47,39 млрд дол. США. Очікується, що у 2022 р. обсяг світового ринку необанків досягне 66,82 млрд дол. США. Кількість користувачів необанкігу зросла за 5 років майже в 10 раз: з 20 млн у 2017 р. до 120 млн у 2022 р. [3], що обумовлено першочерговою увагою цих фінансових інститутів запровадженню нових технологій у банківську сферу [4].

Протягом наступних трьох-п'яти років FinTech технології розвиватимуться в банківському секторі у таких напрямках, як роботизоване інвестування, автоматизація споживчого кредитування, кліринг та розрахунки з готівкою та операціями з цінними паперами. Саме присудність FinTech технологій в банківських операціях спричинили кардинальну зміну не лише банківської сфери у глобальній економіці, але й спростили такі операції, як оплата рахунків, перекази коштів, створення та відкриття нових рахунків. Український ринок FinTech налічує більше ніж 100 фінтех-компаній (рис. 1).

Рис. 1. Кількість FinTech компаній за напрямками в Україні станом на 2020 р. (сформовано на основі [5, с. 17-20])

За даними рис. 1 видно, що найбільша кількість компаній складають конкуренцію банкам саме на ринку платіжних послуг. Важливим елементом зазначеної інфраструктури є цифрові платформи-посередники: реагуючи на попит, що виник з боку FinTech-компаній, IT-компанії налагодили виробництво необхідного програмного та апаратного забезпечення, що дає змогу новим і діючим FinTech-компаніям, необанкам швидко розширювати асортимент фінансових послуг і активно конкурувати з великими традиційними банками (відкриття рахунків, робота з платіжними картами тощо).

Тренди, які сформувалися у глобальному фінансовому просторі, активно проявляються й в Україні. Для логічної адаптації українського фінансового ринку до новітніх технологій Національний банк України працює за трьома стратегічними напрямками:

- побудова сталої FinTech-екосистеми;
- розвиток кешлес-економіки;
- забезпечення високого рівня фінансової інклюзії – цифрової та фінансової грамотності населення.

Отже, Україна вже має певні досягнення на шляху до створення сталої фінансової екосистеми. Вагому роль

у цьому відіграє НБУ, який дотримується світових регуляторних тенденцій. Водночас в умовах глобальної цифрової трансформації перед вітчизняною банківською системою постають нові виклики, які вимагають подальшої роботи як з боку регулятора, так і з боку провайдерів фінансових послуг, зокрема й банків, стосовно переорієнтації своїх бізнес-моделей відповідно до потреб цифрового суспільства.

Банк у парадігмі неінституціональної економіки як фінансова інституція. Саме FinTech технології (як продукт економіки знань надають банкам передові технології). Отже, проаналізуємо основні FinTech технології, які спростили та пришвидшили розвиток банківських операцій в умовах глобалізації, і які класичні банки, перебуваючи у системі, побудованій на принципах економіки знань, імplementують у власні виробничі процеси.

1. Оброблення транзакцій. За допомогою FinTech оброблення транзакцій стає більш швидкою та економічною. Наприклад, блокчейн знижує потребу в довірених сторонніх банках для перевірки транзакцій, а отже, знижує чи уникає стягнення банками комісії за транзакцію [6, с. 4]. Крім того, винахід протоколу передачі файлів

для цифрових способів оплати (наприклад, Alipay, WeChat та Apple Pay) став тенденцією суспільного надбання.

2. *Управління інвестиціями та ризиками.* FinTech технології можуть допомогти банкам значно покращити управління ризиками за допомогою Великих Даних [7, с. 262-273]. Великі Дані дають змогу банкам збирати та аналізувати дані для виявлення моделей поведінки клієнтів, що дає їм змогу персоналізувати відповіді, продукти та послуги за допомогою індивідуального маркетингового досвіду. Аналітика даних може застосовуватися для вивчення та аналізу Великих Даних з метою зниження ризиків та інформування про оптимальні інвестиційні рішення з постійним прибутком для банків. Великі Дані також можна застосовувати для підвищення кібербезпеки, виявлення шахрайства та запобігання потенційним зловмисним діям. Водночас чим більше даних, тим вищий ризик, з яким зіткнуться компанії [8, с. 227-242]. Так, Рада Європи випустила «Доповідь про захист даних» [9, с.3], щоб забезпечити суворіше дотримання прав на недоторканність приватного життя та захист даних у застосуванні цифрових програм для відстеження контактів та інструментів моніторингу під час боротьби з COVID-19. У Китаї продаж особистих даних може бути покарано штрафом та позбавленням волі на строк до семи років, а покупців особистої інформації може бути засуджено до ув'язнення на строк до трьох років та штрафу [10, с. 4].

3. *Процеси відповідності.* Традиційно всі фінансові установи вручну перевіряли справжнє ім'я клієнта – фізичної чи юридичної особи. Ця система була схильна до людських помилок і хабарництва. Однак з появою FinTech, штучного інтелекту та розпізнавання осіб, процес перевірки даних став більш надійним і з меншою кількістю людських помилок, тим самим збільшуючи обсяги транзакцій банку та заощаджуючи час як для банку, так і для клієнтів.

4. *Мобільний банкінг* є однією з перших FinTech технологій у сфері Інтернет-фінансів, але його попит та зростання фінансових послуг серед клієнтів далеко не сповільнюються. Взаємодія з клієнтами та близькість до них розширюються, а функції мобільного банкінгу, онлайн-переказів через смартфони стали ще однією зоною бойових дій, де банки, зокрема традиційні фінансові установи, жорстко конкурують за частку ринку. Мобільний банкінг дає змогу клієнтам отримувати доступ до різних фінансових послуг через смартфони. Наприклад, у зарубіжній версії мобільного додатка Банку Китаю, крім спільних послуг (наприклад, пошуку відділень, залишків, переказів та грошових переказів та огляду рахунків), додаток також надає послуги за способом життя (наприклад, послуги для кращих студентів, фінансові консультації, інформація з іпотеки та поради для запобігання шахрайству у зв'язку з Коронавірусом) та управління станом рахунку (наприклад, глобальні рахунки та конвертери валют). Ці послуги надають клієнтам можливість зрозуміти своє фінансове становище та надають поради з управління своїми коштами та пошуку вищої віддачі від інвестицій на міжнародному рівні [11,

с. 1165-1189]. До того ж клієнти можуть взаємодіяти зі своїми банками через мобільний банкінг незалежно від часу та місцезнаходження. Клієнти також можуть отримати доступ до інформації про свої рахунки, будь-коли та де це необхідно. Мобільний банкінг швидко стає кращим цифровим каналом, і в недалекому майбутньому може замінити традиційний банкінг. Клієнт може застосовувати чат в режимі реального часу, керувати рахунками, здійснювати сплату рахунків за комунальні послуги, вибирати та поповнювати членство в соціальних мережах, викликати таксі, перевіряти стан медичного страхування, проводити диференційоване зіставлення продуктів, купувати ваучери в ресторан тощо.

Отже, під тиском мобільних інноваційних FinTech компаній класичні банки (й українські також) змушені:

- розвивати нефізичні цифрові та віртуальні канали обслуговування;

- впроваджувати операційні рішення та розробляючи нові методи (open development, відкрите розроблення, software-as-a-service, SaaS-рішення, API-інтерфейси тощо) встановлення контактів з потенційними клієнтами, залучення нових та утримання існуючих клієнтів;

- інтегрувати численні цифрові канали в один універсальний канал клієнтського обслуговування (оміканальність);

Стратегії адаптації класичних банківських інституцій до сучасних технологічних викликів, обумовлених розвитком економіки знань.

- придбання фінтех-компаній для підвищення ефективності та швидкості їхньої діяльності (JPMorgan);

- інвестування у фінтех-стартапи (Goldman Sachs, JPMorgan, Citi, Capital One);

- стратегічне партнерство з технічною фірмою з метою застосування досвіду обох компаній (Goldman Sachs @ Apple з випуску нової кредитної картки)

- стати динамічним центром FinTech, створивши нову бізнес-екосистему (Приватбанк).

Для багатьох традиційних фінансових інститутів остання стратегія вимагатиме фундаментальної зміни у структурі та підході до роботи. Компанія (банк) має стати більш гнучкою, навчитися швидко реагувати на запити клієнтів та мати можливість впроваджувати нові технології в міру їхньої появи.

ВИСНОВКИ

В результаті чітко зафіксовано характеристики концепту економіки знань та його адаптації до банківського сектору. Визначено конкурентні переваги технологічних стартапів та фінтех-компаній (як продукту економіки знань), зафіксовано необхідність створення інноваційних продуктів та послуг в межах традиційного банкінгу для його адаптації в економіці знань, визначено технології та інструменти адаптації банкінгу до вимог економіки знань. Проаналізовано інструменти економіки знань у контексті фінансового ринку, визначено конкурентні переваги фінтех-компаній та виокремлено інноваційні підходи або інструменти можуть бути корисними для класичних банків.

Список використаних джерел

1. Polyakov M.V. Positive impact of international companies on development of knowledge economy. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. Vol. 15, Issue 2. pp. 81-89.
2. Transaction Value (2021). URL: <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/worldwide>

3. Neobanking Market Size, Share & Trends Analysis Report By Account Type (Business, Savings), By Application (Enterprises, Personal), By Region (Asia Pacific, Europe), And Segment Forecasts, 2022 – 2030. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/neobanking-market>
4. Financial Services Technology 2020 and Beyond: *Embracing disruption* URL: <https://www.pwc.com/gx/en/financial-services/assets/pdf/technology2020-and-beyond.pdf>
5. Гаврилко Т.О., Антонова Р. FinTech: зарубіжний досвід та особливості розвитку в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. Вип. 29. С. 17-22.
6. Nguyen Q.K. Blockchain - A Financial Technology for Future Sustainable Development. 3rd International Conference on Green Technology and Sustainable Development (GTSD). Kaohsiung, 2016, pp. 51-54. URL: <https://doi.org/10.1109/GTSD.2016.22>
7. Gai K., Qiu M., Sun X., 2018. A survey on Fintech. *Journal of Network and Computer Applications*. 2018. Issue 103. pp. 262-273.
8. Noor U., Anwar Z., Amjad T., Choo K.K.R., A machine learning-based FinTech cyber threat attribution framework using high-level indicators of compromise. *Future Generation Computer Systems*. 2019. Issue 96. pp. 227-242.
9. Data Protection Report, 2020. Digital Solutions to Fight COVID-19. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/prems-120820-gbr-2051-digital-solutions-to-fight-covid-19-text-a4-web-/16809fe49c>
10. Dentons, 2020. 2019 China Data Protection & Cybersecurity Annual Report. Dentons. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/guides-reports-and-whitepapers/2020/march/31/-/media/ae0259f3ddf14fecb5b3ceb1c25aaec8.ashx>
11. Giovanis A., Athanasopoulou P., Assimakopoulos C., Sarmaniotis C. Adoption of mobile banking services. *International Journal of Bank Marketing*. 2019. Issue 37(5). pp. 1165-1189.

References

1. Polyakov M.V. Positive impact of international companies on development of knowledge economy. *Problems and Perspectives in Management*. 2017. Vol. 15, Issue 2. pp. 81-89.
2. Transaction Value (2021). URL: <https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/worldwide>
3. Neobanking Market Size, Share & Trends Analysis Report By Account Type (Business, Savings), By Application (Enterprises, Personal), By Region (Asia Pacific, Europe), And Segment Forecasts, 2022 – 2030. URL: <https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/neobanking-market>
4. Financial Services Technology 2020 and Beyond: *Embracing disruption* URL: <https://www.pwc.com/gx/en/financial-services/assets/pdf/technology2020-and-beyond.pdf>
5. Havrylko T. O., Antonova R. FinTech: foreign experience and peculiarities of development in Ukraine. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. 2020. Issue 29. C. 17-22. (in Ukrainian)
6. Nguyen Q.K. Blockchain - A Financial Technology for Future Sustainable Development. 3rd International Conference on Green Technology and Sustainable Development (GTSD). Kaohsiung, 2016, pp. 51-54. URL: <https://doi.org/10.1109/GTSD.2016.22>
7. Gai K., Qiu M., Sun X., 2018. A survey on Fintech. *Journal of Network and Computer Applications*. 2018. Issue 103. pp. 262-273.
8. Noor U., Anwar Z., Amjad T., Choo K.K.R., A machine learning-based FinTech cyber threat attribution framework using high-level indicators of compromise. *Future Generation Computer Systems*. 2019. Issue 96. pp. 227-242.
9. Data Protection Report, 2020. Digital Solutions to Fight COVID-19. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/prems-120820-gbr-2051-digital-solutions-to-fight-covid-19-text-a4-web-/16809fe49c>
10. Dentons, 2020. 2019 China Data Protection & Cybersecurity Annual Report. Dentons. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/guides-reports-and-whitepapers/2020/march/31/-/media/ae0259f3ddf14fecb5b3ceb1c25aaec8.ashx>
11. Giovanis A., Athanasopoulou P., Assimakopoulos C., Sarmaniotis C. Adoption of mobile banking services. *International Journal of Bank Marketing*. 2019. Issue 37(5). pp. 1165-1189.

Oleh KONONENKO

postgraduate student, assistant, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4058-6272>

e-mail: olepole2009@gmail.com

Ivan FARTUSHNYI

PhD in Physics and Mathematics, Associate Professor of department, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1595-9495>

e-mail: i.fartushny@kpi.ua

KNOWLEDGE ECONOMY AND TOOLS FOR ITS IMPLEMENTATION IN CLASSICAL BANKING

The topic of the convergence of the knowledge economy and classical banking is extremely relevant, as it allows to analyze the change in consumer habits and customer expectations, to determine the competitive advantages of technological startups and fintech companies and the challenges of cyber security and the risks of big data analysis, to record the need to create innovative products and services.

Implementation of knowledge economy technologies in the financial sector of Ukraine. The rapid development of the financial services market necessitates a deep understanding and implementation of "knowledge economy" methods in the financial sector of the domestic economy. Because the knowledge economy is not an exclusively economic concept. It directly concerns the organization of society's life (people's way of life, worldview and culture, individual and collective life activities). Conceptual definitions of the knowledge economy lead us to generalize that the "knowledge economy" is a convergence of people's aspirations to organize and arrange their lives, based on objective knowledge of reality. Social systems built on the narratives of the "knowledge economy" transform knowledge into more advanced products (goods, services, technologies, etc.) and, which is a mandatory element, increasing the well-being and quality of human life. Knowledge becomes a special and primary factor.

At the macro level, the practical implementation of the principles of the "knowledge economy" forms an economy with the predominance of high-tech industries in industry and the development of the knowledge-intensive service sector, which allows us to approach a more perfect social organization. At the micro level, the knowledge economy focuses attention on the justification of the cost of knowledge production. The result of the work was an analysis of the tools of the knowledge economy in the context of the financial market, the competitive advantages of fintech companies were determined, and innovative approaches or tools that could be useful for classical banks and how to implement them were identified.

Keywords: knowledge economy, FinTech, neobankig, National Bank of Ukraine, financial sector of Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2023.10.20>
УДК 347.919:347.922

Олександр Миколайович БУХАНЕВИЧ

д.ю.н., професор, зав. кафедри, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6397-0715>
e-mail: o_bukhanevych@univer.km.ua

Олена Олександрівна ГАЛУС

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5474-3323>
e-mail: elenhalus@gmail.com

Ірина Володимирівна РИЖУК

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-3774>
e-mail: irina.ryzhuk.vl@gmail.com

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ В ПОРЯДКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

У статті досліджено теоретико-правові та прикладні питання вирішення спорів про звільнення з публічної служби в порядку адміністративного судочинства. На підставі дослідження виявлено, що в судовій практиці у справах про проходження публічної служби, прийняття на публічну службу та звільнення з неї, й досі виникають питання стосовно віднесення чи невіднесення тієї чи іншої трудової діяльності на посадах в органах державної влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органах до посад публічної служби.

Ключові слова: публічна служба, звільнення з публічної служби, державна служба, патронатна служба, орган виконавчої влади, оскарження, судовий контроль, адміністративне судочинство.

ВСТУП

Процес вступу України до ЄС зумовив процеси глибокого реформування економічної, політичної, правової та соціальної системи, зокрема адаптації законодавства України до європейських стандартів та вимог. Не оминули ці процеси й питання реформування законодавства України про публічну службу. Протягом останнього десятиріччя прийнято нові закони про державну службу та про службу в органах місцевого самоврядування, розмежовано політичну, адміністративну та патронатні служби, запроваджено по справжньому нові підходи до оцінювання діяльності публічних службовців, до проведення конкурсного відбору на зайняття посад в адміністративній службі, до оплати праці та до відповідальності за неналежне виконання службових обов'язків. Одним з напрямів приведення законодавства України про публічну службу до європейських стандартів стало розмежування не тільки матеріальних, а й процесуальних аспектів публічної служби від відповідної трудової діяльності в державних та комунальних підприємствах, установах, організаціях, органах державної влади та місцевого самоврядування, що не передбачає виконання владних повноважень від імені держави чи відповідної територіальної громади. Однією з форм такого розмежування стало відмежування порядку вирішення спорів про прийняття на публічну службу, її проходження та звільнення з неї як публічно-правових спорів від спорів між працівниками за трудовим договором і роботодавцями як спорів приватно-правового характеру. Перша категорія спорів відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України [1], вирішується в порядку адміністративного судочинства, на відміну від трудових спорів, які вирішуються на рівні з цивільними спорами відповідно до процедури, яку виз-

начено у Цивільному процесуальному кодексі України.

Слід зазначити, що питання законності та обґрунтованості рішень стосовно звільнення, процедури оцінювання діяльності публічних службовців та критерії, на яких ґрунтується прийняття рішення про звільнення з публічної служби, є предметом постійної уваги науковців і практиків. Такі спори нерідко породжують запитання про можливий тиск на співробітників державних структур, втручання в їхню діяльність або навіть політичну мотивацію у процесі звільнення. Розв'язання проблематики теоретико-правового та прикладного характеру у цій сфері (викликані не досить чітко визначеним порядком звільнення із публічної служби та віднесенням тих чи інших категорій осіб до публічних службовців) є ключовим для забезпечення демократії, рівності та справедливості в суспільстві, забезпечення професійності та постійності публічної адміністративної служби, її знаходження поза впливом політичної кон'юнктури.

Одним з важливих аспектів наукових досліджень публічної служби є питання наукового дослідження теоретико-правових та прикладних проблем вирішення спорів про звільнення з публічної служби в порядку адміністративного судочинства. Зазначені питання певною мірою розглядалися такими вченими, як: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, В.М. Бевзенко, О.А. Губська, О.О. Марченко, О.В. Сковчиляс-Павлів, М.І. Смокович, М.І. Цуркан, Н.В. Янюк. Водночас питання вирішення спорів про звільнення з публічної служби в порядку адміністративного судочинства залишається дискусійним, що підтверджує необхідність подальшого проведення наукових пошуків у цій галузі дослідження.

МЕТА статті – дослідження теоретико-правових та прикладних питань вирішення спорів про звільнення з

публічної служби в порядку адміністративного судочинства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Робота базується на працях вітчизняних вчених, чинному законодавстві, судовій практиці, а також на матеріалах періодичних видань. У дослідженні застосовано методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, а також низку інших методів.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як вірно зазначають О.В. Скочиляс-Павлів та П.І. Сало, поняття «публічна служба» в розумінні адміністративного судочинства охоплює різні види публічної діяльності, зокрема, але не виключно: діяльність на державних політичних посадах, професійну діяльність суддів та прокурорів, військову та державну службу, службу в органах місцевого самоврядування, патронатну службу, до якої належать посади радників, помічників, уповноважених та прес-секретаря Президента України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, його Першого заступника та заступника, працівників патронатних служб Прем'єр-міністра України та інших членів Кабінету Міністрів України, помічників-консультантів народних депутатів України, помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, помічників суддів тощо [2, с. 286].

Водночас у судовій практиці у справах про проходження публічної служби, прийняття на публічну службу та звільнення з неї, й досі виникають питання про віднесення чи невіднесення тієї чи іншої трудової діяльності на посадах в органах державної влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органах до посад публічної служби. Так, Верховний Суд у своїй постанові від 2 жовтня 2019 р. у справі № 815/1594/17 висловив правову позицію з юрисдикції спору стосовно звільнення особи з посади помічника судді, повинна підпадати під визначення особи, яка здійснює публічну службу, а у разі виникнення спору за її участі з приводу прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, на такі спори має поширюватися юрисдикція адміністративних судів. Як зазначив Верховний Суд, хоч з 2016 р. ця посада помічника судді не належить до посад державних службовців, а належить до патронатної служби, однак помічник судді допомагає судді виконувати його повноваження у такій публічній сфері діяльності, як правосуддя, а тому є публічним службовцем. У постанові від 20 березня 2019 р. у справі №826/11367/16 Верховний Суд висловив правову позицію, що спір, що виник у зв'язку зі звільненням з військової служби, є публічно-правовим, а тому підлягає розгляду в порядку, передбаченому Кодексу адміністративного судочинства України. В іншій справі № 192/1855/17 стосовно юрисдикції спорів, які виникають з приводу прийняття особи на службу в органах місцевого самоврядування за строковим трудовим договором Верховний Суд встановив, що така особа не є публічним службовцем, оскільки вона прийнята на роботу за строковим трудовим договором поза межами конкурсу, не складає присягу посадових осіб місцевого самоврядування, їй не присвоюється ранг у межах відповідної категорії посад посадових осіб місцевого самоврядування, також така особа не зобов'язана проходити атестацію відповідно до вимог Закону України «Про

службу в органах місцевого самоврядування» [3]. Взагалі слід визнати, що питання чи проходила особа конкурс на заняття вакантної посади, чи складала така особа присягу посадової особи, чи присвоювався їй ранг у межах відповідної категорії посад є ключовими критеріями віднесення спору стосовно звільнення особи з посади до публічно-правового, і визначено ще в постанові Верховного Суду від 27 лютого 2019 р. у справі № 815/6096/17 [4]. Певною мірою усунула невизначеність у питанні, що вважати публічною службою, правова позиція, висловлена Верховним Судом у постанові від 12 січня 2021 р. № 757/44631/19-ц, відповідно до якої публічною службою є врегульована виключно Конституцією та законами України професійна публічна діяльність осіб, які заміщують посади в державних органах і органах місцевого самоврядування з реалізації завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування, а в широкому розумінні – працівників усіх організацій публічного сектору: органів державної влади (тобто не лише виконавчої, а й законодавчої та судової); державних підприємств та установ; органів місцевого самоврядування; комунальних підприємств та установ [2, с. 286]. Водночас за загальним правилом пріоритетними є норми спеціального законодавства, а трудове законодавство підлягає застосуванню у випадках, коли нормами спеціального законодавства не врегульовано спірні правовідносини або коли про це йдеться в спеціальному законі [5]; тобто особливості звільнення публічного службовця, процедура такого звільнення та відповідні юридичні підстави повинні міститися у спеціальному законодавстві (про державну службу, про службу в органах місцевого самоврядування, про національну поліцію, про судоустрій та статус суддів тощо), а норми Кодексу законів про працю застосовуються лише у разі правової невизначеності.

Аналізуючи наявну судову практику у справах про звільнення із публічної служби в період з 2020 р. дотепер, можемо визначити декілька й інших проблемних моментів.

Одним з них є питання можливості поновлення на роботі публічного службовця на посаді у разі звільнення за угодою сторін. Так, у рішенні Тернопільського окружного адміністративного суду від 31 липня 2023 р. у справі № 500/332/23 зазначено, що принципова відмінність припинення державної служби у зв'язку із звільненням за угодою сторін від процедури звільнення за власним бажанням полягає у тому, що застосування саме цієї підстави передбачає взаємне волевиявлення обох сторін – державного службовця та суб'єкта призначення, тоді як для звільнення за власним бажанням достатньо одностороннього волевиявлення лише працівника. Тобто звільнення за угодою сторін передбачає, що між державним службовцем та суб'єктом призначення досягнуто спільної згоди щодо припинення державної служби у визначений строк. Анулювання такої домовленості може мати місце лише при взаємній згоді про це державного службовця та суб'єкта призначення. Відповідно до правової позиції від 26 жовтня 2016 р. у справі № 404/3049/15-ц суди повинні з'ясувати: чи дійсно була домовленість сторін про припинення трудового договору за взаємною згодою; чи було волевиявлення працівника на припинення трудового договору в момент видання наказу про звільнення; чи не заявляв працівник

про анулювання попередньої домовленості сторін з припинення договору за угодою сторін; чи була згода власника або уповноваженого ним органу на анулювання угоди сторін про припинення трудового договору [6].

Іншим питанням, вирішеним у судовій практиці про звільнення із публічної служби, стало питання правомірності звільнення публічного службовця у разі, якщо під час проведення організаційно-штатних заходів в органі державної влади одночасно зі скороченням посад вводяться нові посади, що відповідають напряму підготовки чи основній або спорідненій спеціальності публічного службовця, який вивільняється. Як зазначає Львівський окружний адміністративний суд у своєму рішенні від 24 січня 2022 р. у справі № 380/1422/20, такий публічний службовець має переважне право на призначення на зазначені посади [7]. У рішенні Київського окружного адміністративного суду від 1 квітня 2021 р. у справі № 320/1508/20 зазначено, що встановлена законодавством можливість ліквідації державної установи (організації) з одночасним створенням іншої, яка буде виконувати повноваження (завдання) установи, що ліквідується, не виключає, а включає зобов'язання роботодавця (держави) з працевлаштування працівників ліквідованої установи. Тобто у разі скорочення штатів особі, посада якої скорочується, повинно бути запропоновано рівнозначну посаду, а у разі її відсутності – іншу посаду відповідно до її кваліфікації та досвіду роботи. Лише відмова особи від запропонованої посади дає підстави для звільнення працівника у зв'язку зі скороченням штатів [8]. У рішенні Окружного адміністративного суду міста Києва від 7 вересня 2022 р. у справі № 640/32070/20 вказано, що припинення державної служби за ініціативою суб'єкта призначення не лише зі скороченням чисельності або штату державних службовців, а й зі скороченням посади державної служби внаслідок зміни структури або штатного розпису державного органу без скорочення чисельності або штату державних службовців. Водночас суб'єкт призначення не зобов'язаний пропонувати особі іншу рівнозначну посаду державної служби, а у разі відсутності такої – іншу роботу (посаду державної служби) у цьому державному органі. Вирішення питання пропонувати державному службовцю вакантну посаду чи ні законо-

давець залишає на розсуд суб'єкта призначення [9].

ВИСНОВКИ

Отже, на підставі проведеного наукового дослідження теоретико-правових та прикладних питань вирішення спорів про звільнення з публічної служби в порядку адміністративного судочинства можемо зазначити наступне.

У судовій практиці у справах про проходження публічної служби, прийняття на публічну службу та звільнення з неї й досі виникають питання з віднесення чи невіднесення тієї чи іншої трудової діяльності на посадах в органах державної влади, місцевого самоврядування, судових та правоохоронних органах до посад публічної служби (передусім щодо віднесення до таких осіб патронатних службовців, осіб, що прийняті на роботу за строковим трудовим договором поза межами конкурсу, осіб, що займають посади в судових органах, органах законодавчої влади). У зв'язку із цим Верховним Судом висловлено правові позиції з віднесення до критеріїв віднесення спору стосовно звільнення особи з посади до публічно-правового питання чи проходила така особа присягу посадової особи, чи присвоювався їй ранг у межах відповідної категорії посад, а також те, що особливості звільнення публічного службовця, процедура такого звільнення та відповідні юридичні підстави повинні міститися у спеціальному законодавстві (про державну службу, про службу в органах місцевого самоврядування, про національну поліцію, про судоустрій та статус суддів тощо), а норми Кодексу законів про працю застосовуються лише у разі правової невизначеності. Проблемними у судовій практиці у справах про звільнення із публічної служби залишаються питання можливості поновлення на роботі публічного службовця на посаді у разі звільнення за угодою сторін, правомірності звільнення публічного службовця у разі, якщо під час проведення організаційно-штатних заходів в органі державної влади одночасно зі скороченням посад вводяться нові посади, що відповідають напряму підготовки чи основній або спорідненій спеціальності публічного службовця, який вивільняється.

Список використаних джерел

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (із наступними змінами та доповненнями). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
2. Сkochиляс-Павлів О.В., Сало П.І. Проблемні питання судового розгляду адміністративних справ щодо проходження публічної служби. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. № 75. Т. 1. С. 284-292.
3. Навроцький Д. Практика Верховного Суду щодо юрисдикції спорів у сфері трудових правовідносин та публічної служби: публікації лекторів (19.10.2020). *Вища школа адвокатури НААУ*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/praktyka-verhovnogo-sudu-shhodo-yurysdyktsiyi-sporiv-u-sferi-trudovyh-pravovidnosyn-ta-publichnoyi-sluzhby>
4. Громовий О., Тетеря І. Спори, пов'язані зі звільненням громадян з публічної служби. Актуальна практика Верховного Суду. *ЮрЛіга*. 2019. 11 липня. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/187592_spori-povyazan-z-zvlnennyam-gromadyan-z-publichno-sluzhbi-aktualna-praktika-verkhovnogo-sudu
5. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 8 червня 2021 року у справі № 160/2001/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97753692>
6. Рішення Тернопільського окружного адміністративного суду від 31 липня 2023 року у справі № 500/332/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112726614>
7. Рішення Львівського окружного адміністративного суду від 24 січня 2022 року у справі № 380/1422/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103145683>
8. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 1 квітня 2021 року у справі № 320/1508/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96042786>
9. Рішення Київського окружного адміністративного суду від 1 квітня 2021 року у справі № 320/1508/20. *Єдиний державний*

реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106161600>

References

1. Code of Administrative Procedure of Ukraine dated July 6, 2005 (with subsequent amendments and additions). *Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (in Ukrainian).
2. Skochylas-Pavliv O. V., Salo P. I. Problematic issues of judicial review of administrative cases regarding public service. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law series*. 2023. No. 75. Vol. 1. pp. 284-292. (in Ukrainian).
3. Navrotskyi D. Supreme Court practice regarding the jurisdiction of disputes in the field of labor relations and public service: lecturers' publications (October 19, 2020). *NAAU Higher School of Advocacy*. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/praktyka-verhovnogo-sudu-shhodyuyrysdyktsiyi-sporiv-u-sferi-trudovyh-pravovidnosyn-ta-publichnoyi-sluzhby> (in Ukrainian).
4. Hromovyi O., Teteria I. Disputes related to the dismissal of citizens from public service. Actual practice of the Supreme Court. *JurLeague*. 2019. July 11. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytys/187592_spori-povyazan-z-zvlnennyam-gromadyan-z-publichno-sluzhbi-aktualna-praktika-verkhovnogo-sudu (in Ukrainian).
5. Decision of the Dnipropetrovsk District Administrative Court dated June 8, 2021 in case No. 160/2001/21. *Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97753692> (in Ukrainian).
6. Decision of the Ternopil District Administrative Court dated July 31, 2023 in case No. 500/332/23. *Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112726614> (in Ukrainian).
7. Decision of the Lviv District Administrative Court dated January 24, 2022 in case No. 380/1422/20. *Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103145683> (in Ukrainian).
8. Decision of the Kyiv District Administrative Court dated April 1, 2021 in case No. 320/1508/20. *Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96042786> (in Ukrainian).
9. Decision of the Kyiv District Administrative Court dated April 1, 2021 in case No. 320/1508/20. *Unified state register of court decisions*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106161600> (in Ukrainian).

Oleksandr BUKHANEVYCH

Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6397-0715>
e-mail: o_bukhanevych@univer.km.ua

Olena HALUS

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5474-3323>
e-mail: elenhalus@gmail.com

Iryna RYZHUK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5916-3774>
e-mail: irina.ryzhuk.vl@gmail.com

THEORETICAL-LEGAL AND APPLIED ISSUES OF THE APPEAL OF DISMISSAL FROM THE PUBLIC SERVICE IN ADMINISTRATIVE JURISDICTION

In the paper, a study of theoretical-legal and applied issues of resolving disputes about dismissal from public service in the order of administrative proceedings was carried out. On the basis of the conducted scientific research, the author came to the conclusion that in judicial practice in cases of public service, admission to public service and dismissal from it, questions still arise regarding the assignment or non-attribution of this or that work activity to positions in state authorities, local self-government, judicial and law-enforcement bodies to public service positions (primarily regarding the classification of such persons as patronage employees, persons hired under a fixed-term employment contract outside the competition, persons occupying positions in judicial bodies, bodies of legislative power). In this regard, the Supreme Court expressed legal positions regarding the classification of a dispute regarding the dismissal of a person from a position as a public legal issue as to whether a person passed a competition for a vacant position, whether such a person took the oath of an official, or was assigned a rank within the relevant category of positions, as well as the fact that the specifics of the dismissal of a public servant, the procedure for such dismissal and the relevant legal grounds must be contained in special legislation, and the norms of the Code of Labor Laws apply only in case of legal uncertainty. Issues of the possibility of reinstatement of a public servant in a position in case of dismissal by agreement of the parties, the legality of the dismissal of a public servant if, during organizational and staffing measures in the state authority, at the same time as reduction positions, new positions are introduced that correspond to the direction of training or the main or related specialty of the public servant who is released.

Keywords: public service, dismissal from public service, state public Service, patronage service, body of executive power, appeal, judicial control, administrative proceedings

Zarina **POBEREZHNA**

Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of the Department, National Aviation University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6245-038X>

e-mail: zarina_www@ukr.net

MONITORING AND ASSESSMENT OF THE INFLUENCE OF MACROECONOMIC FACTORS ON THE ACTIVITIES OF AVIATION ENTERPRISES IN COMPETITIVE MARKETS

The paper determines that the influence of macroeconomic factors on the activity of aviation enterprises significantly changes its effective functioning in competitive markets. In the context of reducing the negative impact of macroeconomic factors on the airline industry, the author formed a system of the main factors of macroeconomic influence on the functioning of aviation enterprise and determined the favorable and unfavorable consequences of such influence. Monitoring and assessment of the external environment is one of the key tools that characterizes a set of factors that have a positive impact on the activity of an airline company, or strategic alternatives that, under certain conditions of the relevant competitive market, an airline company can use to implement strategic goals and objectives. Accordingly, external threats include a set of factors that usually have a negative impact on the functioning of an airline company, any phenomena or processes that hinder the advancement of an airline company in the direction of realizing its strategic goals. Political factors characterize the general power and institutional contexts of the macro-environment and, as an indirect regulator, reflect the possibility of access to the aviation enterprise's strategic resources, including financial ones. The indirect influence of the economic factor is carried out through the prism of the state mechanism for the distribution of relevant resources and the tax system, which, in turn, is of the greatest importance in regulating the effectiveness of the chosen business model of the aviation enterprise. The identification and study of social factors makes it possible to predict the directions of development of purchasing preferences and fluctuations in demand for aviation enterprises. At the same time, the impact of the technological factor is evaluated through the lens of identifying key trends in the development of industry technologies and innovations, which often become the causes of market changes and losses, as well as the appearance of new products. The main macroeconomic factors influencing the activity of aviation enterprises in Ukraine were identified and identified, and an in-depth analysis was carried out using the well-known PEST method.

Keywords: aviation enterprise, macroeconomic factors, evaluation, competitive markets, diagnosis of the influence of factors, development of aviation enterprises

INTRODUCTION

In modern economic conditions, the activities of aviation enterprises are under the influence and in direct interaction with a number of factors of the external economic environment. Therefore, timely and objective monitoring of opportunities and threats in the macroeconomic environment of the airline industry and the adoption of appropriate management decisions will ensure the sustainable development of the airline industry in a competitive market.

Thus, the issue of diagnosing the impact of macroeconomic factors on the activities of aviation enterprises is extremely relevant in modern conditions, when the external environment of the company is extremely dynamic not only within Ukraine, but also at the international level.

The **PURPOSE** of the paper is to deepen knowledge in the field of aviation enterprise management and to substantiate the most influential macroeconomic factors on the development of aviation enterprises in competitive markets.

METHODS OF RESEARCH

The results were obtained due to the application of the following methods: comparative analysis – in the study of the impact of the main macroeconomic factors on the activities of aviation enterprises; theoretical generalization and system analysis – when forming a system of the main factors of macroeconomic influence on the functioning of aviation enterprises; classification – when grouping the most influential favorable and unfavorable factors of the development of the aviation industry.

RESULTS

In today's competitive business environment, individual

aviation enterprises are independent entities, that is, the company's management has the right to make any decisions within the limits of current legislation. However, aviation enterprises are constantly under the influence of dynamic macroeconomic factors and bear financial responsibility to the country and consumers of their goods and services. In these conditions, the main requirements for effective development in a competitive market are quality and full satisfaction of customer needs. However, a significant number of modern and infrastructural aviation enterprises set themselves a strategic goal not only of meeting the needs of customers, but also of maximizing profits, which requires the ability to assess the impact of all macroeconomic factors and use them in their interests.

According to research evidence, the majority of domestic and foreign scientists have studied and proposed various methodological approaches to diagnosing the impact of macroeconomic factors on economic activity. Thus, well-known scientists M. Meskon, M. Albert, F. Kheduli et al noted that for the most accurate assessment of the impact, it is necessary to consider all external factors through the prism of their individual components [1]. Thus, scientists made a distinction between direct (immediate) factors that have a direct impact on the development of enterprises, and indirect factors that exert their influence through the appropriate state and market mechanisms arising from the relationship between individual subjects in competitive markets. As for specific assessment methods, well-known scientists M. Porter and S. Scott in their works emphasized the need to calculate indicators known as the Porter innovation index [3] and the Massachusetts innovation index [2]. However, in the works of these scientists, it should be noted that under new

economic conditions, when society, production, and, accordingly, corporate structures are developing and transforming, and when a completely new approach to diagnosing the impact of external macro-environmental factors is needed for each new aviation enterprise, it should be noted that there is currently no established approach that is universal for any aviation enterprise.

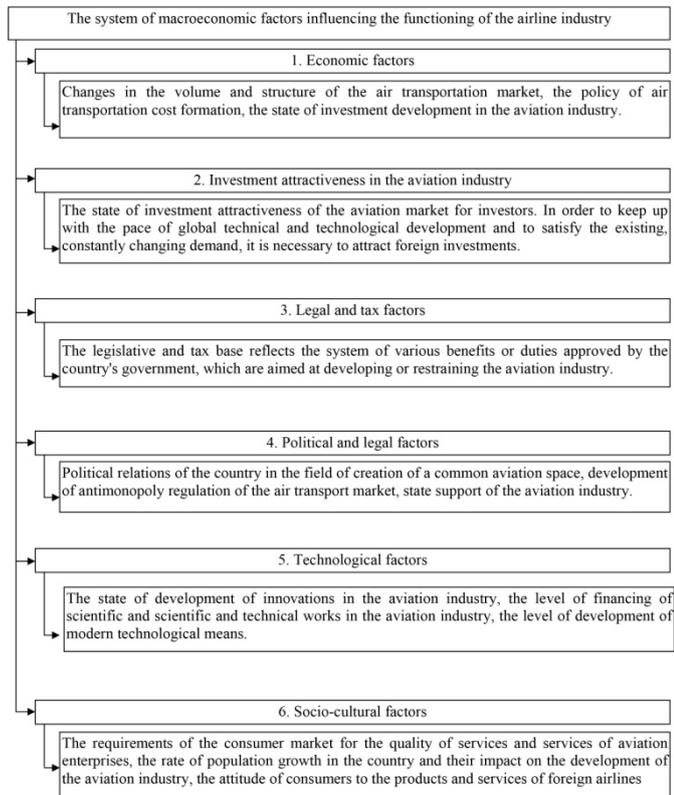

Fig. 1. The system of the main factors of macroeconomic influence on the functioning of aviation enterprises (summarized by the author according to [5-8])

Thus, in fig. 2 presents a generalized grouping of the most influential favorable and unfavorable factors for the development of aviation enterprises. It should be emphasized that the risk of a negative impact of specific macroeconomic factors on the aviation industry depends on how rational the adaptive management system is. The strategic tasks of the airline management system consist in the need to diagnose the impact of macroeconomic factors on its activities, timely detection of the most important of them with the help of weak signals, and optimization of the impact of these factors on the enterprise [9].

There are a number of different methods, models and analytical approaches to assess the external macroeconomic environment. Different approaches focus on different aspects of the macroeconomic space in which aviation enterprises operate. Given the specific goals of the analytical procedure, a significant number of scientists and experts consider the macroeconomic environment through the prism of forecasting future events, identifying factors, predicting the consequences of their influence on the formation and implementation of strategy, ensuring the sustainable development of aviation enterprises in a competitive market.

After determining the impact of the external environment on the enterprise, it is necessary to consider internal resources, opportunities and limitations. Correlation of in-

The system of the main factors of macroeconomic influence on the functioning of aviation enterprises is presented in Fig. 1.

Also, it should be emphasized that all macroeconomic factors can be divided into favorable or unfavorable for the development of aviation enterprises in competitive markets, which is presented in Fig. 2.

Factor group	Favorable factors	Unfavorable factors
Economic	- sustainable development of the economy; - stable functioning; financial system of the country; - favorable investment climate; - a stable exchange rate.	- inflation growth; - decrease in investment attractiveness; - closing of borders; - economic crisis in the country.
Political and legal	- tax benefits; - stable political situation; - the permanent political course of the country's development.	- increasing the tax burden on aviation enterprises; - increase in airport taxi fees.
Scientific and technical progress	- technology development.	- dependence on innovations; - technological breakthroughs abroad reduce the competitiveness of national aviation enterprises.
Natural factors	- reduction of emissions into the atmosphere during flights.	- lack of developed infrastructure for flights; - due to the deterioration of the environment, some airlines are prohibited from flying to a number of countries diseases, pandemics and force majeure in the natural environment
Socio-demographic	- growing consumer demand; - increasing the level of education of the population and increasing the professionalism of employees.	- reduction in demand for air transportation services; - decrease in birth rate.

Fig. 2. Favorable and unfavorable macroeconomic factors of the development of the airline industry (summarized by the author according to [11])

ternal resources with external threats and opportunities is key at this stage. The strengths of air transport enterprises must be strengthened, and the weaknesses eliminated [10].

In order to diagnose the main macroeconomic factors affecting the activity of Ukrainian aviation enterprises, it is necessary to conduct a detailed analysis based on the well-known PEST methodology. The analysis is based on information contained in statistical publications and journals, information received during discussions, and expert opinions.

The author presents the results of the assessment of individual factors of the macroeconomic environment according to the degree of significance for the development of aviation enterprises of Ukraine, which is presented in the table 1.

The assessment of the significance of individual factors of the macroeconomic environment for the development of Ukrainian aviation enterprises shows that the most influential economic factors were changes in the volume and structure of the air transportation market (0.38) and the size of the cost of airport fees and duties (0.21). Among the technological factors, funding and development of scientific and technical research in the aviation industry (0.36) and the appearance of new types of aircraft and the use of innovative technologies in airline services (0.22) deserve priority attention.

Table 1 – Assessment of the factors of the macroeconomic environment by the degree of significance for the development of aviation enterprises of Ukraine (according to the PEST method)

Political and legal factors		Economic factors	
Factor	Weight	Factor	Weight
The degree of state programs for the development of the aviation industry.	0,16	Changes in the volume and structure of air transport.	0,38
Political instability in the world	0,10	The size of the cost of airport fees and duties, the increase in the cost of fuel	0,21
The country's political relations in the field of creating a common aviation space with the European Union.	0,09	Creation of economic programs for the development of the aviation industry of Ukraine	0,08
The state of state regulation of air transport. Temporary restrictions / no possibility of movement between countries	0,06	The attractiveness of the aviation industry for investors	0,04
Socio-cultural factors		Technological factors	
Factor	Weight	Factor	Weight
Population migration in the country and its impact on the aviation industry	0,20	The level of financing and development of scientific and scientific and technical developments in the aviation industry.	0,36
New consumer requirements for the level of service quality and their compliance with international standards	0,16	The emergence of new types of aircraft and the use of innovative technologies in airline services	0,22
Increasing ecological impact on the environment and population from harmful emissions of aircraft (CO ₂)	0,13	The level of technological equipment and compliance with international standards	0,15
Attitude of consumers towards the services of foreign airlines	0,05	The level of innovation in the aviation industry	0,10

Factors from the group of political, legal and socio-cultural factors turned out to be less significant. Here, one should carefully monitor the possibility of changes in state programs for the development of the aviation industry (0.16) and the migration of the population in the country and its impact on the aviation industry (0.20).

CONCLUSION

Based on the results of the research, it can be said that aviation enterprises should take into account the threats and

opportunities of the external macroeconomic environment when developing and improving their own business models for development in a competitive market. One of the most important areas of activity for Ukrainian aviation enterprises should be the formulation of an optimal development strategy, taking into account the study of the structure of macroeconomic factors and the direction of actions that will lead to an increase in passenger traffic and economic efficiency for aviation enterprises.

References

1. Shershnyova Z., Oborska S. Strategic management. Kyiv: KNEU, 2004. 699 p. (in Ukrainian).
2. Scott S., Porter M. The New Challenge to America's Prosperity Findings from the Innovation Index. Washington DC Council on Competitiveness, 1999.
3. Scott S., Porter M. National Innovative Capacity. Washington DC Council on Competitiveness, 2002.
4. Nyzhnyk V.M. Methods of assessing the influence of environmental factors on business processes of industrial enterprises. *Economic sciences. Series: Economics and management*. 2012. No. 9 (2). pp. 334–345. (in Ukrainian).
5. Bondarenko D.S. Analysis of the investment attractiveness of the aviation sector of Ukraine. *Investments: practice and experience*. 2014. No. 13. pp. 125-127. (in Ukrainian).
6. Sereda N.M. A study of the marketing environment of airlines. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. 2015. Issue 11. Part 4. pp. 63-66. (in Ukrainian).
7. Oleshko T.I. Analysis and development prospects of Ukrainian airlines. *Economy and society*. 2018. Issue 16. pp. 440-445. (in Ukrainian).
8. Tsimbalistova O.A. Development trends and ways of stimulating the innovative activity of airlines in Ukraine. *Problems of the systemic approach in economics*. 2017. No. 1(57). pp. 114-124. (in Ukrainian).
9. The Global Commercial Aviation Industry / ed S. Eriksson, H.-J. Steenhuis. London, 2015. 404 p.
10. Smerichevskyi S.F., Poberezhna Z.M., Kolbushkin Yu.P., Gura S.M. Formation of the security system and assessment of the competitive potential of air transport enterprises. *Intellectualization of logistics and Supply Chain Management*. 2023. Vol.21. pp. 13-21. URL: <https://doi.org/10.46783/smart-scm/2023-21-2>
11. Poberezhna Z.M. Methodical tools for assessing the impact of macroeconomic factors on the activities of airline companies. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences*. 2020. No. 39. pp.52-59. (in Ukrainian).

Список використаних джерел

1. Шершньова З., Оборська С. Стратегічне управління. Київ: КНЕУ, 2004. 699 с.
2. Scott S., Porter M. The New Challenge to America's Prosperity Findings from the Innovation Index. Washington DC Council on Competitiveness, 1999.
3. Scott S., Porter M. National Innovative Capacity. Washington DC Council on Competitiveness, 2002.
4. Нижник В.М. Методи оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на бізнес-процеси промислових підприємств. *Економічні науки. Серія: Економіка та менеджмент*. 2012. № 9 (2). С. 334–345.

5. Бондаренко Д.С. Аналіз інвестиційної привабливості авіаційної сфери України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. №13. С. 125-127.
6. Середа Н.М. Дослідження маркетингового середовища авіакомпаній. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип.11. Ч. 4. С. 63-66.
7. Олешко Т.І. Аналіз та перспективи розвитку авіакомпаній України. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип.16. С. 440-445.
8. Цимбалістова О.А. Тенденції розвитку та шляхи стимулювання інноваційної активності авіакомпаній в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. №1(57). С. 114-124.
9. The Global Commercial Aviation Industry / ed S. Eriksson, H.-J. Steenhuis. London, 2015. 404 p
10. Smerichevskiy S.F., Poberezhna Z.M., Kolbushkin Yu.P., Gura S.M. (2023). Formation of the security system and assessment of the competitive potential of air transport enterprises. *Intellectualization of logistics and Supply Chain Management*. 2023. Vol.21. pp. 13-21. URL: <https://doi.org/10.46783/smart-scm/2023-21-2>
11. Побережна З.М. Методичний інструментарій оцінки впливу макроеко-номічних факторів на діяльність авіапідприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2020. № 39. С. 52-59.

Заріна Миколаївна ПОБЕРЕЖНА

д.е.н., доцент, професор кафедри, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6245-038X>

e-mail: zarina_www@ukr.net

МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ АВІАПІДПРИЄМСТВ НА КОНКУРЕНТНИХ РИНКАХ

У статті встановлено, що вплив макроекономічних факторів на діяльність авіапідприємств істотно змінює його ефективне функціонування на конкурентних ринках. У контексті зменшення негативного впливу макроекономічних факторів на авіаційну галузь автором сформовано систему основних факторів макроекономічного впливу на функціонування авіаційного підприємства та визначено сприятливі та несприятливі наслідки такого впливу. Моніторинг та оцінювання зовнішнього середовища є одним з ключових інструментів, що характеризує сукупність факторів, що позитивно впливають на діяльність авіапідприємства або стратегічних альтернатив, які за певних умов відповідного конкурентного ринку авіапідприємство може реалізувати у застосуванні для цього стратегічних цілей і завдань. Встановлено, зовнішні загрози складають сукупність факторів, які, як правило, негативно впливають на функціонування авіапідприємства, будь-які явища чи процеси, що перешкоджають просуванню його у напрямі реалізації стратегічних цілей. Політичні фактори характеризують загальний владний та інституційний контексти макросередовища і як непрямий регулятор відображають можливість доступу до стратегічних ресурсів авіапідприємства, зокрема фінансових. Опосередкований вплив економічного чинника здійснюється через призму державного механізму розподілу відповідних ресурсів та податкової системи, яка, зі свого боку, має найбільше значення в регулюванні ефективності обраної бізнес-моделі авіапідприємства. Виявлення та вивчення соціальних факторів дає змогу прогнозувати напрями розвитку купівельних переваг та коливання попиту на авіапідприємствах. Водночас вплив технологічного чинника оцінюється через призму виявлення ключових тенденцій у розвитку галузевих технологій та інновацій, які часто стають причинами ринкових змін і втрат, а також появи нових видів послуг. Виявлено основні макроекономічні чинники, що впливають на діяльність авіапідприємств України та проведено їх поглиблений аналіз за відомою методикою PEST.

Ключові слова: авіапідприємство, макроекономічні фактори, оцінювання, конкурентні ринки, діагностика впливу факторів, розвиток авіапідприємств

Roksolana IVANOVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8257-4486>

e-mail: kemenyash.roksolana@gmail.com

CURRENT STATE AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF JUDICIAL CONTROL OF ADMINISTRATIVE COURTS BY PUBLIC ADMINISTRATION BODIES

Introduction. In an era marked by rapid changes in governance and legal paradigms, the role of judicial control exerted by administrative courts on public administration bodies has emerged as a cornerstone of modern legal systems. This study aims to delve into the current state of this judicial control, exploring its evolution, challenges, and impact on the functioning of public administration. It also aims to forecast the future development of this interplay, considering the changing legal, social, and political landscapes.

The primary **purpose of the paper** is to comprehensively assess and understand the current state and future prospects of judicial control exercised by administrative courts over public administration bodies. This involves a multifaceted exploration of the role, challenges, and evolving dynamics in this area of governance.

Results. The in-depth analysis of the current state and the potential future developments in the judicial control exerted by administrative courts by public administration bodies has led to several key findings: The current state reveals a heightened emphasis on the role of administrative courts in ensuring that public administration bodies adhere to legal and ethical standards. This increased scrutiny is a response to a growing demand for transparency and accountability in public administration. The study indicates significant variation in the approaches and intensity of judicial control among different countries. Some regions show a trend towards more rigorous judicial oversight, while others maintain a more traditional, restrained approach.

Conclusion. In summary, the growing influence of judicial control by administrative courts is a response to the evolving needs of modern governance. It reflects a societal shift towards greater accountability and legal compliance in public administration. The future will likely see continued efforts to refine this relationship, ensuring that it fosters a system of governance that is both effective and just, and which upholds the principles of democracy and the rule of law.

Ключові слова: Judicial Control, Administrative Courts, Public Administration, Legal Oversight, Governance, Transparency

INTRODUCTION

In the contemporary landscape of governance, the judicial control exerted by administrative courts over public administration bodies plays a pivotal role in shaping the dynamics of legal oversight and administrative efficiency. This evolving relationship is crucial in upholding the principles of transparency, accountability, and fairness within the administrative machinery of a state. The study focuses on dissecting and understanding the current state of this judicial control, exploring its complexities, challenges, and the impact it has on the functioning of public administration.

The current era of governance is characterized by an increasing demand for administrative decisions to be justifiable, transparent, and compliant with legal norms. Administrative courts, in this regard, serve as vital instruments in ensuring that public administration bodies operate within the ambit of the law, respecting individual rights while fulfilling public duties [1]. This study aims to provide a comprehensive overview of the present state of judicial control of administrative courts, delving into the nuances that define this relationship.

Furthermore, the study looks ahead to the future prospects of this judicial control. It aims to forecast potential developments and changes, considering evolving legal doctrines, societal needs, and shifts in governance models. This foresight is essential for anticipating and preparing for the challenges and opportunities that lie ahead in the realm of administrative law.

The overarching **PURPOSE** of the paper is to critically examine and delineate the current state of judicial control

exercised by administrative courts over public administration bodies, and to explore the future prospects and potential developments in this area. Specifically, the study seeks to achieve the following objectives:

Analyzing the Current Judicial Oversight Landscape: To thoroughly assess the existing mechanisms and extent of judicial control by administrative courts over public administration [2]. This includes understanding how these courts enforce legal compliance, transparency, and accountability.

Identifying Challenges and Opportunities: To pinpoint the challenges currently faced in the exercise of judicial control, such as issues in striking a balance between administrative efficiency and legal scrutiny, and to identify opportunities for improvement and reform.

MATERIALS AND METHODS

To comprehensively explore the current state and future prospects of judicial control of administrative courts over public administration bodies, the following materials and methods will be utilized:

Legal Documents and Statutes: Review of relevant laws, statutes, and legal frameworks that govern the operations of administrative courts and public administration bodies. **Judicial Rulings and Case Law:** Analysis of key rulings and decisions made by administrative courts, focusing on instances of judicial control and oversight. **Policy Documents and Reports:** Analysis of government reports, policy papers, and international guidelines relevant to administrative justice and judicial control.

Assessing how different legal systems approach judicial control, identifying common trends, best practices, and notable differences. Conducting interviews with legal ex-

perts, judges, public administrators, and academics to gain insights into their experiences and perspectives on judicial control. Systematically examining written material to identify patterns, themes, and insights related to judicial control of administrative actions.

These materials and methods will provide a comprehensive understanding of the current state and future prospects of judicial control of administrative courts, informing a nuanced discussion on how to enhance the efficacy and fairness of administrative justice.

Setting objectives

In undertaking a thorough examination of the current state and future prospects of judicial control exerted by administrative courts over public administration bodies, the study aims to achieve several key objectives:

To provide a detailed analysis of the existing state of judicial oversight by administrative courts, evaluating its scope, effectiveness, and impact on public administration practices. To explore the historical evolution of judicial control within administrative law, drawing comparisons with similar systems in other jurisdictions to understand different models and their effectiveness. To identify current challenges and limitations in the system of judicial control, including issues related to administrative discretion, legal ambiguities, and potential. To offer well-founded recommendations for policy and legal reforms that could enhance the effectiveness, fairness, and efficiency of judicial control over public administration bodies.

RESULTS

The study on the current state and future prospects of judicial control of administrative courts over public administration bodies has yielded several significant findings: A marked increase in the scope and intensity of judicial oversight by administrative courts has been observed. This trend reflects a growing demand for accountability and transparency in public administration.

There is considerable variability in how different jurisdictions implement judicial control, influenced by legal traditions, governance structures, and cultural factors. Comparative analysis shows a spectrum ranging from highly interventionist to more restrained approaches [3]. A key challenge identified is delineating the scope of administrative discretion and determining the appropriate extent of judicial intervention. There is a need for clearer guidelines and legal definitions to aid both the judiciary and administrative entities. The study suggests a range of recom-

mendations, including the need for clearer legislation on administrative discretion, enhanced training for judicial and administrative personnel, and the development of more collaborative frameworks between the judiciary and public administration.

In conclusion, the current state of judicial control by administrative courts indicates a shift towards more rigorous oversight, while future prospects suggest an ongoing evolution towards a more balanced and refined approach [4]. This evolving dynamic highlights the importance of continuous assessment and adaptation to ensure that judicial control effectively contributes to transparent, accountable, and efficient public administration.

CONCLUSION

The comprehensive analysis of the current state and future prospects of judicial control by administrative courts over public administration bodies has led to several critical conclusions: The comparative analysis reveals diverse approaches in the exercise of judicial control across different jurisdictions. This diversity reflects varying legal traditions, administrative cultures, and societal expectations. Judicial control has positively influenced public administration, leading to improved transparency and adherence to legal norms. However, the increased scrutiny has also resulted in some administrative bodies becoming overly cautious, potentially hindering swift and innovative decision-making.

Looking ahead, it is anticipated that judicial control mechanisms will continue to evolve, potentially becoming more integrated and aligned with international norms and standards. This evolution will likely include enhanced clarity in defining administrative discretion, more nuanced approaches to oversight, and a greater emphasis on procedural fairness.

The study highlights the importance of continuously refining judicial control mechanisms to ensure they remain effective, fair, and aligned with evolving legal and societal standards. Recommendations include the need for clearer legislative frameworks, regular training for judges and administrators, and the development of more collaborative relationships between the judiciary and administrative bodies.

In conclusion, the dynamic between administrative courts and public administration bodies is of paramount importance in modern governance. As this relationship continues to evolve, it will be crucial to maintain a balanced approach that upholds the rule of law, protects individual rights, and ensures efficient and responsive public administration.

References

1. Mcharg A. Administrative Discretion, Administrative Rule-Making and Judicial Review. *SSRN Electronic Journal*. 2017. p. 270.
2. Maurer H. Allgemeines Verwaltungsrecht. München. 2011. 148 p.
3. Resolution (77) 31 on the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/16804dec56>
4. Recommendation No R (80) 2 concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae>
5. Recommendation No R (87) 16 on administrative procedures affecting a large number of persons. URL: <https://rm.coe.int/16804eaa5c>
6. Recommendation Rec 2004 (20) on judicial review of administrative acts. URL: [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec\(2004\)20](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec(2004)20)
7. Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e)

Список використаних джерел

1. Mcharg A. Administrative Discretion, Administrative Rule-Making and Judicial Review. *SSRN Electronic Journal*. 2017. p. 270.
2. Maurer H. Allgemeines Verwaltungsrecht. München. 2011. 148 p.
3. Resolution (77) 31 on the protection of the individual in relation to the acts of administrative authorities. *Council of Europe*. URL:

<https://rm.coe.int/16804dec56>

4. Recommendation No R (80) 2 concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae>

5. Recommendation No R (87) 16 on administrative procedures affecting a large number of persons. URL: <https://rm.coe.int/16804eaa5c>

6. Recommendation Rec 2004 (20) on judicial review of administrative acts. URL: [https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec\(2004\)20](https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?Reference=Rec(2004)20)

7. Rule of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11-12 March 2016). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e)

Роксолана Юрїївна ІВАНОВА

к.ю.н., доцент, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8257-4486>

e-mail: kemenyash.roksolana@gmail.com

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ЗА ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Вступ. В епоху, позначену швидкими змінами в управлінні та правових парадигм, роль судового контролю, що здійснюється адміністративними судами за органами публічної адміністрації, стала наріжним каменем сучасних правових систем. Це дослідження має на меті дослідити поточний стан цього судового контролю, дослідивши його еволюцію, проблеми та вплив на функціонування за органами публічної адміністрації. Він також має на меті спрогнозувати майбутній розвиток цієї взаємодії, враховуючи зміну правового, соціального та політичного ландшафтів.

Основною метою статті є комплексне оцінювання та розуміння поточного стану та майбутніх перспектив судового контролю, який здійснюють адміністративні суди за органами публічної адміністрації. Це передбачає багатогранне дослідження ролі, викликів і динаміки розвитку цієї сфери управління.

Результати. Поглиблений аналіз поточного стану та потенційного майбутнього розвитку судового контролю, який здійснюють адміністративні суди за органами публічної адміністрації, призвів до кількох ключових висновків. Поточний стан свідчить про підвищену увагу до ролі адміністративних судів у забезпеченні, що органи публічної адміністрації дотримуються правових та етичних стандартів. Цей посилений контроль є відповіддю на зростаючий попит на прозорість і підзвітність державного управління. Дослідження свідчить про значні відмінності в підходах та інтенсивності судового контролю в різних країнах. Деякі регіони демонструють тенденцію до більш суворого судового нагляду, тоді як інші зберігають більш традиційний, стриманий підхід.

Висновки. Зростаючий вплив судового контролю з боку адміністративних судів є відповіддю на мінливі потреби сучасного управління. Це відображає суспільний попит до більшої підзвітності та дотримання законодавства за органами публічної адміністрації. У майбутньому, ймовірно, буде продовжено зусилля з удосконалення цих відносин, забезпечуючи, щоб вони сприяли створенню ефективної та справедливої системи управління, яка підтримує принципи демократії та верховенства права.

Keywords: судовий контроль, адміністративні суди, органи публічної адміністрації, правовий нагляд, врядування, прозорість

**Пропонуємо доєднатись до підписників та авторів журналу «Економіка.
Фінанси. Право»**

***We invite you to join the subscribers and authors of the journal
"Economics. Finances. Law"***

Інформаційно-аналітичний журнал «Економіка. Фінанси. Право» видається з 1994 р. Журналу присвоєно міжнародні ідентифікаційні номери ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print), включено в міжнародну наукометричну базу Index Copernicus та Репозитарій Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського.

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук – з економічних та юридичних наук (2020 р.), а також з обліку та аудиту (2017 р.).

Журнал містить також науково-популярний розділ.

На вебсайті видання (efp.in.ua) можна дізнатись про подробиці подачі матеріалів для опублікування.

Цифрова версія журналу доступна в архіві з 2015 р. (<http://efp.in.ua/uk/releases>)

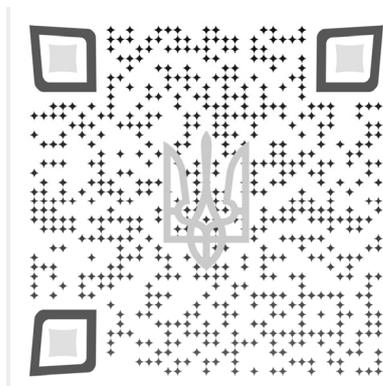
**РОЗПОЧИНАЄМО КАМПАНІЮ З РОЗШИРЕННЯ
АВТОРІВ І РЕДАКТОРІВ
З ІНШИХ КРАЇН СВІТУ!**

**ЗАПРОШУЄМО ДОЛУЧАТИСЯ
ВАШИХ КОЛЕГ ІЗ ЗАКОРДОНУ!**

ПІДТРИМУЙТЕ українську Пресу!
Передплачуйте видання на 2024 рік та надсилайте свої статті до опублікування.

**Підписатися на видання означає підтримати
редакційну команду і систему розповсюдження
ЗМІ України!**

**Замовлення доставки в межах України та світу
шукайте за QR-кодом!**

Оформити передплату можна і в редакції:
<http://efp.in.ua/uk/subscription>

Information-analytical journal "Economics. Finances. Law" is published since 1994. The journal is awarded the international identification numbers ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print), included in the international scientometrics base Index Copernicus and Electronic Vernadskyi National Library of Ukraine Repository.

The journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, in which the results of dissertations to obtain the degree of doctor and candidate (PhD) can be published – economic and legal sciences (2020) as well as accounting and audit (2017).

The journal also contains a popular science section.

On the edition's website (efp.in.ua) you can find out on the details for submitting the materials to publish.

The journal's digital version is available in the archive since 2015 (<http://efp.in.ua/en/releases>)

**WE START THE CAMPAIGN FOR EXPANSION OF
AUTHORS AND EDITORS FROM OTHER
WORLD'S COUNTRIES!**

**WE INVITE YOUR COLLEAGUES
FROM ABROAD TO JOIN!**

SUPPORT the Ukrainian Press!
Subscribe to the edition for 2024
and submit your papers for publishing

**Subscribing the edition means to support the
editorial team and the distribution system of mass
media of Ukraine!**

**Search for delivery orders within Ukraine and the
world by QR-code!**

You can also make a subscription in the editorial office:
<http://efp.in.ua/en/subscription>